

د افغانستان اسلامي ايوغمنيايي

د افغانستان نومبالي

خلوړم ټوك

عبدالروف بيموا

Ketabton.com

د نشراتو رياست

عبدالروف بيموا

دانشگاه ملی افغانستان
چاراهی صدارت تېلفون ۲۵۸۸۶

۵۵۵۶۶۶

د افغانستان نوميالی

خلورم ټوک

۳۰۸ تنه

مؤلف

عبدالرؤف بينوا

۱۳۶۰

د اطلاعاتو او کلتور وزارت

د نشراتو ریاست

يادونه: داکتاب د محمد هاشم بهرامی او محمد ابراهيم پيکارجو
په‌زيار او اهتمام چاپ شو.

يادونه :

د گران افغانستان د پنځه زره کلن تاريخ په زرينوپانو کې د دې قهرمان هيواد د پتمنو خلکو د حماسه جوړوونکو وياړ و نو په څنگ کې د لطيفه هنراو نو بيلگې په ځلانده تورو کښل شوي چې زموږ د ټولني فرهنگي شتمني يې لاپسي زيا ته کړي يسه زموږ د ژباړه ايستونکو اخلکو فر- هنگي ميراثو نه چې د هيواد د هنراو ادب د څا وندانو په پا ملر نه د زمانې د نا خو الو څخه سا تل شوي او جوړک کيدو څخه يې مخ- نيوي شوي اېه رښتيا سره يې دخپلو خلکو په وړاندې ددې نه هيريدونکي خدمت له لارې خپل ټولنيز رسالت سرته رسولي دي په دې لار کې «دافغانستان نو ميا لي» اثر د يادونې وړ دی .

د (افغانستان نو ميا لي) د محترم استاد عبدالرؤف بينوا اثر دی چې ليکوال له دې لارې زموږ د ټولني دگڼ شمير ليکوالو او ملي نومياليو د پيژندني په وسيله د قدر وړ ټولنيزه درنده دنده سر ته رسولی ده .

دادی د افغانستان نو ميا لسی څلورم ټوک د دريو تيرو ټوکونو په څير د يوې ارزښتناکې معنوي پانگې په توگه نوی نسل ته وړاندې کيږي چې شکل او محتوی دواړه يې د پاملرنې وړ گڼل کيږي . دغه ارزښتناکه اثر په داسې حال کې د نشر اتو د رياست په مرسته له چاپ څخه را ووت چې په قهرمان افغانستان کې د ټورملي اودمو اکراتيک انقلاب اوددې وياړلي انقلاب د نوی بشپړ تيا يې پر او پلو شوي گران هيواد گوټ - گوټ روښانه کړی او د ټولنيز فرهنگ د لاودی لپاره يې لاره او اړه کړېله .

زه د هيواد د ټولو ليکوالو اوودهنراو ادب د څا وندانو لپاره په دې سپينځلي لاره کې گا ميا بسی غواړم او تردی زياتو او چتو پوړيو ته د رسيد واو د خپلې ټولني په وړاندې ددې ستر ټولنيز رسالت په سرته رسولو کې يې دلا پر ياليتوبونو هيله اوم .

عبدالمجيد سر بلند

دوزيرانو د شورا مرستيال اوداطلاعا تو او کلتور وزير

ددى كتاب دنو سياليو فهرست

نوم	مخ
باباجان امير	۱
باباجان هروى	۲
باباخان محمد سجز و ب	۳
بابادل (ختيك)	»
باباسنكو اندخويى	»
باباسيدگل دپكلى	۴
باباشور يده هروى	۵
باباعبدل دهكى غز نوى	»
باباعليشاه هروى	۶
باباعلى هروى	۶
باباولى كندهارى	»
باباى برق	۱۸
باباسر پلى	»
بابا (ظهر الدين محمد)	۱۹
بابر خان كاكړ	۴۱
بابك صاحب	۴۱
باب صاحب	۴۱
بابو	۴۲
بابوجان بابى	۴۲
بابوجان لغماى	۴۴

نوم	مخ
باتکی کاکړ	۴۹
با جوړی	۴۹
باجوړی	۴۹
بادر	۵۰
بادشاه گل (حکیم)	۵۴
بادشاه میر	۵۵
بادو ابریدی	۵۵
باران آخوند	۵۶
باران پلگزی	۵۶
باران سنغر خیل	۵۶
بار پکشا لودی	۵۷
بارح هروی	۵۹
بارع پوشنگی هروی	۵۹
بارک نیکه	۶۰
بارو	۶۱
باروخان نورزی	۶۱
باره خان چپر هاری	۶۲
باره خوبابا	۶۴
بازار کاکړ	۶۴
باز بهادر سور	۶۵
باز توخی	۶۶
باز جنګ خان	۶۸

نوم	مخ
باز جوگیزی	٦٨
باز خان بنگین	٧٢
باز خان ننگر هاری	٧٢
باز ر خان غول خیل	٧٣
باز گل لغمانی	٧٣
باز گل (ملا)	٧٣
باز محمد کاکړ	٧٣
باز محمد کندهاری	٧٣
باز محمد کندهاری	٧٥
باز (ملا)	٧٦
بازون غول خیل	٧٦
باز ید	٧٧
باز یدخان افغان	٧٧
باسطی کابلی الاصل	٧٨
باشانی هروی	٧٨
باشنانی هروی	٧٨
باشهیدنیکه	٧٩
باصر حاکم شاه	٧٩
باطنی بلخی	٧٩
باعوف سیستانی	٨٠
باغون مسه خیل	٨١
باقر ذوالکسالین هروی	٨١

نوم	مخ
باقر شاه	۸۲
بائی بالله کابلی	۸۲
باقی بلخی	۸۳
باقی مجددی	۸۵
باقی هر وی	۸۵
باکور او غانی	۸۶
بالخوازی نیکه	۸۶
بالون آخون	۸۶
بالیث طبری	۸۷
بانو بی بی	۸۹
بانو سیستانی	۹۰
بانو کشپ	۹۱
بانی محلی	۹۱
باوری (آخوند)	۹۲
بایتگین زمین داوری	۹۲
بایتگین غزنوی	۹۳
بایتو زبستی	۹۳
بایخان	۹۵
بای خان	۹۶
بای خان حافظه	۹۷
بایزید افغان	۹۷
بایزید پورانی هر وی	۹۸

مخ	نوم
۹۹	بایزید پیر رویشان
۱۳۳	بایزید دوری هروی
۱۳۵	بایزیدلودی
۱۳۶	با یسنغر میرزا
۱۵۲	با یسنغر میرزا عادللی
۱۵۲	با یقرا هروی
۱۵۳	بایبی خان توخی
۱۵۳	بیر خان سواتی
۱۵۳	بین شاهو خیل لودی
۱۵۵	بیوجانه
۱۵۶	بیون منگل
۱۵۷	بیبی یا بیسته
۱۵۷	بجلی چارسدی
۱۵۸	بخت خان جنرال
۱۶۲	بختک هلمندی
۱۶۳	بختناک خان ختک
۱۶۶	بدایعی بلخی
۱۶۷	بدخشی
۱۶۹	بدخشی
۱۶۹	بدالدین غزنوی
۱۷۰	بدالدین هروی
۱۷۱	بدر حاجب غزنوی

نوم	مخ
بدرطر خان بامیانی	۱۷۲
بدری غزنوی	۱۷۳
بدل خان	۱۷۳
بدل خان یابدی خان	۱۷۳
بدیع الدین جوینی	۱۷۳
بدیع الزمان خراسانی	۱۷۵
بدیع الزمان میرزا	۱۷۵
بدیع الزمان هروی	۱۷۷
بدیع اندجانی	۱۷۸
بدیع بلخی	۱۷۹
بدیعی سجزی	۱۸۱
بدیع هروی	۱۸۵
بدیعی هروی	۱۸۶
بدیل ابوبکر هروی	۱۸۶
براست	۱۸۷
براهیم	۱۸۸
برت نیکه	۱۸۹
بر خوردار پاشمولی	۱۸۹
بر خوردار خان اخکزی	۱۹۱
بر خوردار فراهی	۱۹۲
برکت خان	۱۹۲
برم خراسانی	۱۹۳

نوم	سخ
بر مك بلخي	۱۹۳
بر مكى	۱۹۴
بر و رده بلخي	۱۹۵
برها تكين	۱۹۶
برهان الدين	۱۹۶
برهان الدين ابولحسن غزنوى	۱۹۷
برهان الدين بلخي	۱۹۸
برهان الدين خاوند شاه بلخي	۱۹۹
برهان الدين عطاءله هروى	۱۹۹
برهان ادين لاغر بدخشى	۲۰۱
برهان الدين محمود بلخي	۲۰۲
برهان الدين هروى	۲۰۳
برهان بلخي	۲۰۳
برهان خان	۲۰۴
بريانگر غزنوى	۲۰۷
بريم خان	۲۰۷
بريسكو سوسى جان	۲۰۸
بز رجمهر قاينى	۲۰۸
بز رگه خواجه بدخشى	۲۰۸
بزگر على مجد	۲۰۹
بز رگه (ميا)	۲۰۹
بزم كاپلى	۲۱۰

مخ	نوم
۲۱۰	بزمی خراسانی
۲۱۱	بزمی کندهاری
۲۱۲	یسالمی غزنوی
۲۱۲	بسام سیستان
۲۱۳	بسام کوردخارجی
۲۱۳	بستان بر یخ
۲۱۷	بستان خان پولزی
۲۱۸	بستی
۲۱۸	بستی
۲۱۹	بسطامی بلخی
۲۱۹	بسکی
۲۱۹	بسمچی هروی
۲۲۰	بسمل بد خشی
۲۲۱	بسمل جلال آبادی
۲۲۴	بسملی سبز واری
۲۲۳	بشار بستی
۲۲۳	بشار تخاری
۲۳۰	بشارت سنخرخیل
۲۳۱	بشار مر غزی
۲۳۳	بشاری پوشنگی
۲۳۳	بشیر بلخی
۲۳۳	بصیر سیستانی

نوم	مخ
بصير مكرم	۲۳۴
بغزاجق	۲۳۴
بغوى	۲۳۴
بغوى	۲۳۵
بقاى بدخشى	۲۳۶
بقايى	۲۳۷
بتايى هروى	۲۳۷
بکاش بلخى	۲۳۸
بکندم، غزنوى	۲۳۹
بکگين چوگانى	۲۴۰
بکگين حاجب	۲۴۱
بکير خراسانى	۲۴۱
بگل	۲۴۲
بگى خان باميزى	۲۴۲
بلال بن ازهر سيمستانى	۲۴۲
بلبل	۲۴۳
بلبل کابلى	۲۴۴
بلکاتگين غزنوى	۲۴۵
بلکايگينى غزنوى	۲۴۶
بلند خان سدوزى	۲۴۷
بلو خان	۲۴۸
بلوش خان اخکزی	۲۴۸

نوم	سخ
- بلوخ خان خدرزی	۲۳۹
- بلوخ خان کاکړ	۲۳۹
بلو صونی	۲۵۲
- بله نسته قندهاری	۲۵۲
بم نیکه	۲۵۳
بنارس	۳۵۳
بنائی کابلی	۲۵۴
بنائی هروی	۲۵۴
بندر شاه	۲۶۰
بنگل خان کاکړ	۲۶۰
بنگی الینگاری	۲۶۵
بولعجب کابلی	۲۶۶
بوسعید کابلی	۲۶۷
بوعلی شاه	۲۶۸
بوعلی هروی	۲۶۹
بلوک نیکه	۲۶۹
بولی بلند	۲۷۰
بهاء الدین بلخی	۲۷۰
بهالدین سام غوری	۲۷۱
بهاء لدین عمر هروی	۲۷۱
بهاولدين (ملا)	۲۷۳
بهاوالدين نوربخش	۲۷۳

نوم	سخ
بهزاد کابلی	۳۱۳
بهزاد هروی	۳۱۵
بهشتی هروی	۳۲۶
بهکت بابا	۳۳۶
بهکهارى خان پرملى	۳۳۷
بهلول لودی	۳۳۷
بهلول نیکه	۳۶۶
بهیکن لودی	۳۶۶
بهیم	۳۶۶
بهیم پال	۳۶۷
بیاض دسواپی	۳۶۷
بیاض گل (قاضی)	۳۷۰
بیانی خراسانی	۳۷۱
بیاضی بلخی	۳۷۱
بیبک خراسانی	۳۷۱
بیویکوائی	۳۷۲
بیو بلو غه	۳۷۳
بی بی ایمنه	۳۷۵
بی بی تاج	۳۷۵
بی بی زینب	۳۷۶
بی بی زینب هوتکی	۳۷۷
بی بی سستی	۳۸۰

نوم	مخ
بی بی سستی هروی	۳۸۰
بی بی سستی کاسی	۳۸۱
بی بی شمسو روشانی	۳۸۱
بی بی صاحبه	۳۸۲
بی بی صاحبه برپسخه	۳۸۲
بی بی گله	۳۸۳
بی بی گله شنغری	//
بی بی کنجانی	۳۸۴
بی بی مبار که	۳۸۴
بی بی مستو لودی	۳۸۵
بی بی میر کوهره	۳۸۸
بی بی نوره هروی	۳۸۸
بیت نیکه	۳۸۹
بیخود هروی	۳۹۳
بیخود بلخی	۳۹۴
بیخودی فراهی	۳۹۴
بیدار نیکه	۳۹۴
بیدل اشغری	۳۹۵
بیدل بلخی	۴۰۳
بیدله هروی	۴۰۳
بیدلی لنگ هروی	۴۰۴
بیدلی هروی	۴۰۴

مخ	نوم
۳۰۳	بیدم افغان
۳۰۵	بیرام خان خانخانان بدخشی
۳۰۸	بیر بل
//	بیر ننگ پشاوری
۳۰۹	بیقیدی بدخشی
۳۱۰	بی قیدی بلخی
//	بیکر نیکه
//	بیکس (دسوايي)
۳۱۱	بیکسی سجاو ندی غز نوی
۳۱۲	بیکسی هروی
//	بیکک چد
۳۱۳	بیکک چدلغمانی
۳۱۴	بیکگی هروی
//	بی نشان پېښوری
۳۱۵	بینوای بدخشی
۳۱۶	آدم
//	آدم
//	آدم
۳۱۷	آدین
//	آزاد
۳۱۸	آزادخان خلیک
۳۱۹	آزادخان ساپی

مخ

نوم

۳۱۹

آزاد کوهاتی

۳۲۰

آزاد گل (سیا)

۳۲۱

آصف خان جنده لی

۳۲۲

آفتاب پری (پیشوری)

//

آنخون ختک

//

آیتی هروی

۳۲۳

آبا

//

ابابکر کندهاری

۳۲۴

ابراهیم

//

ابراهیم خلیل

//

ابراهیم شاه کالو خانی

۳۲۵

ابراهیم متی زی

//

ابن یمین شنواری

۳۲۵

ابو احمد بستی

۳۲۶

ابو بکر جاسی

۳۲۶

ابو بکر محمد بلخی

۳۲۶

ابو بکر میا

۳۲۷

ابو الحسن هراتی

//

ابو عبدالله محمد بلخی

//

ابو علی حسن بلخی

//

ابوعلیشاه (سید)

۳۲۹

ابوعلی شقیق بلخی

نوم	مخ
ابو علی عبدالله بلخی	۳۲۹
الفتح النبی غزنوی	//
ابو القاسم عبدالله بلخی	۳۳۰
اتکر مولانا بابا اراکیر مولانا	//
احسن	۳۳۱
احمد تراهی	۳۳۳
احمد تیراهی	۳۳۴
احمد جان مخاچی	۳۳۵
احمد (ملا) الینکاری	۳۳۶
احمد جان (مدک)	۳۳۶
احمد جی	۳۳۷
حمدخان	»
احمد داودزی	»
احمد (شیخ) لودی	»
احمد غوری	۳۳۸
احمد کندهاری	»
احمد گل تکرری	»
احمد گل سلیمان خیل	۳۳۹
احمد نور آهنگر	»
احمدی عبدالله	۳۴۰
اختر مهدشینواری	۳۴۰
اختر (ملا)	۳۴۱

مخ	نوم
۳۶۲	اکرام آخونزاده
۳۶۳	اکرم نیازی
۳۶۳	التفات خان
»	الکونیکه
۳۶۴	الهداد (شیخ)
»	الهیار الیسه خیل
۳۶۵	اله ویردی
۳۶۵	الولالا
»	الهداد (میا)
۳۶۶	الهیارخان نواب
»	الیاس (مولانا)
۳۶۷	امام الدین (شیخ)
۳۶۸	امان ترین
»	امان گواتی
۳۶۹	امامی هروی
»	امیر اصلاحان جوانشیر
۳۷۰	امیر خان ننگر هاری
۳۷۱	امیرخان هجری
۳۷۴	امیر خلیل هراتی
۳۷۵	امیر شاه کویتی
»	امیر (ملا)

نوم	مخ
امیری هروی	۳۷۶
امین	۳۷۷
امین‌الدرجایی	»
انار	»
انارگل نعمانی	۳۷۸
انجیرگل	۳۷۸
انعام خطاط	۳۸۰
انگوخان پامیزی	/
انمرغول خیل	۳۸۱
انورشاه (سید)	»
اورکزی رویشانی	۳۸۲
اول‌خان رحیمی	۳۸۳
اول گل‌ننگر هاری	»
اومی کتوازی	۳۸۴
ایاز لندی	
ایوب خان	»

ب

۱۳۶۰- باباجان (امیر): دسلطان بدیع الزمان میرز زاله امیرانو خفته و به
۹۱۱ هـ ق کال چی بدیع الزمان به کندهار کی و محمدخان شیبانی پر میهنه
او قاریاب باندی یرغل و کی، نو دبدیع الزمان میرز زاله خوا امیر با باجان
دخواجه جلال الدین میر کی زوی چی په هغو سیمو کی او سید د محمد قاسم
میرزا او امیر شیرم جلایر په سلگری د محمدخان شیبانی دیر غلگر و دسختیوی
دپاره و روت، جگره و نیشله، او زبکانو بری و سوند او بدیع الزمان درې
سره امیران په جگره کی و وژل سول، او دهنو و لایتو داو سپدو نکوژ و ند
گلوډ سو، او زیاتره فراره سول.

خواند میر په خپل کتاب «حیب السیر» کی داپیښه داسی لیکي:
«در او ایل سنه احدی عشر و تظعمائه که سلطان بدیع الزمان میرزادر ولایت
قندهار تشریف داشت در سالکه بلخ و توابع حاکی صاحب وجود که بداری
سپاهی و رعیت قیام تواند نمود و د محمدخان شیبانی که همواره همت
عالی نهفتش بر سر انجام امور کشورستانی مقصور بود متعاقب و متواتر
جنود جلادت مآثر بدینجهانب جیحون میفرستاد تالو از مقل و غارت و تخر
یب شهر و ولایت ظاهر میگردد و در میدان خالی بچوگان اقتدارگوی
مراد بهو آگاه مقصودسی رسانیدند و در بایز سنه مذکور جمعی کثیر از آن
لشکر برقی اثر تاو ولایت میهنه و قاریاب تاخته بتهب و تاراج فرقی عبادپرا
داختند و اسوال بسیار غنیمت گرفته رایت استیلا و تسلط بر افر اختند و لد امیر
ابو القاسم از لات محمد قاسم میرزا

باتفاق امیر شیرم جلایر و امیر باباجان و لدخواجه جلال الدین میر کی
 که در آن حدود اقامت داشتند متوجه دفع آنجماعات گشتند و بین الجانیین غبار
 جنگ و شین ارتفاع یافته اوز بکان را صورت ظفر و نصرت روی نمود و
 آن سه سردار بهر شهادت فایز شده لشکر یان ایشان روی بصوب فرار آو ردتند...»
 مأخوذه:

۱- حبیب السیر - خیام د کتابتون خبر و نه - ۳/۵ - ۳۱۵ مخ

۲- دده خدا گتنامه - «دب» ردیف - ۶۸ - مخ.

۱۳۶۱- بابا جان هرولی . سلا باباجان ددری ژبی شاعر و، به هرات کی

اوسید، به طبع بی درلوده، او «عشرتی» تخلص کاوه، دامطلع دده دی:

روز فراق یار که با صد ندامت است

روز فراق نیست که روز قیامت است

مأخوذه:

۱- مجالس النفاث - دیناغلی علی اصغر حکمت به سمون - ۶۳ - مخ

۲- دده خدا گتنامه - «دب» ردیف او - ۶۸ - مخ

۱۳۶۲- بابا حاجی هروی: دهرات دنهمی هجری پیری له مصورانو خنجد

و، چی دسلطان حسین با یقرا به دربار کی بی ژوند کاوه .

به انخو را او تصویر کبلو کی بی لوی لاس او پوخ قلم درلود، او به توله

خراسان کی نقش به طرح کی بی بی ساری و .

دده دژوند نور حالات به لاس رانغلل.

مأخوذه:

۱- دپستو آریانا دائرة المعارف - ۳/۶۶ - ۲ مخ.

۲- صور تگران و خوشنویسان هرات در عصر تیمور بان - ۱۰ - مخ

۳- د کابل مجله - ۶ کال - ۱۱ گڼه - ۷۲ مخ .

۱۳۶۳- بابا خان محمد مجذوب: د پروان د ولایت د کوهستان په سیمه
زېږ بدلې دی، داسیر دوست محمدخان په وختو کې عسکرو، او دانگر پروانو
د تیرې په مقابل کې یې په جگړه کې گډون درلود، او څنگه چې یې له زلمیتو
په دصوفی ګری خواته سیل درلود، نو هغه لاره یې پستی تینګه کړه خو چې
د عمر په پای کې مجذوب بیت ته ورسید، او عوامو خلکو ورته زیاته عقیده درلودله
په ۱۳۳۵ هـ ش کال د گلپهار په کلی کې مړ او په هغه کوټه کې بیخ کړه
سو، چې ده ژوند په کې کاوه .

ماخذ:

پښتو آریانا دایرة المعارف - ۳/۹۶ مخ.

۱۳۶۴ - بابا دل (ختک): د پښتو دنویسالی او خوږ ژبی شاعر عبدالقادر
خان ختک دخوشحال خان ختک د زوی لقب دی، چې د (۱۰۶۳ هـ ق) کال د ذی
الحجې د میاشتې په پنځمه ویشتمه زېږ بدلې دی او دده پلار خوشحال خان ختک
د «بابا دل» په لقب داسې یادوی:

بڼه زوی د «بابا دل» دی

تل دی ژوندی په جهان (۱)

(د عبدالقادر خان ختک د ژوندنو و تفصیل دی د دې کتاب د «ع» په ردیف

کې د «عبدالقادر ختک» تر عنوان لاندې و لوستل سی)

ماخذ:

د خوشحال ختک کلیات - د کندهار چاپ - ۹۵۱ مخ.

۱۶۳۵- بابا سنکو اندخویی: په اندخوی کې یو مجذوب درویش او
سلنګ و، چې پخپلې کراماتونو نه ورتنه نسوب دی - مثلاً په ۵۷۸۲ ق کال کې چې

امير تيمور گورگان دخراسان دنيو لوپه نيت تر آسوراپور يوت نو په اند
 خوی کی یی د «بابا سنکو» سره ولیدل، بابا سنکو د جذبی په حال کی د سینمی یوه
 ټوټه غوښه د امیر تیمور گورگان خوا ته ورغوړخوله، امیر تیمور
 کار پر بنه فال و نیو، او وپویل:

«خدای تعالی د سڅکی سیننه چی خراسان دی ماته راو با خپه» او هغسی

هم سوه .

بابا سنکو داو و سوه او خواتیا هجری قمری کال په شاوخوا کی په اند خوی
 کی سر، او هملته ښخ دی.
 ماخذونه:

۱- حبیب السیر - د تهران دخیام چاپ - ۳/۳ ۱۳۰۵ ښخ .

۲- رجال حبیب السیر - ۶۳ ښخ .

۳- دده خد الغتنامه د «ب» ردیف - ۷۰ ښخ .

۴- از سعدي تاجاسی - ۲۰۸ ښخ .

۱۳۶۶- بابا سید گل ډیکلی: د پښتو ژبی اولسی شاعرو، او د (۱۲۰۰ هق)

کال په شاوخوا کی د پښتو د سیمی د «ډیکلی» په «په» ځای کی او سپده، عمر
 یی تر سلو کالو تیر سوی و .

دده اولسی بدلې تراوسه دخلکو په خو لو کی جاری دی او په خپلو نظمو
 کی یی د امیر دوست محمد خان نوم د «گیدر پور» دیوه مشهور خان «جمعدار»
 د نامه سره راوړی لکه چی وایی:

په گیدر پور کی جمعدار چی تازه تل اوسی

لکه امیر دوست محمد خان چی په کابل اوسی

بل هر عاشق او معشوقی ته په پورجل اوسی

بس که چی زن تری سیدگل سوی مگر لار شو

ددی پورتنی بدلی دسر بیت (کسر) دادی:

پهژ راسرې سترگې و لاریمه دلبر لار شو

لکه آفتاب په شغله پر دماز یگر لار شو

او بل بندی دا دی :

لکه آفتاب په شغله پرد یار صورت و ینم

ساهمی لوگی په سرت لمبه په خان قیامت وینم

دچاله خوره می په زره د غم خنجر لار شو

ماخذ :

پښتانه شعر ۱- ۴۵۷/۲ مخ .

۱۶۳۷- بابا شوویده هروی : ددری ژبی شاعر او په قصیده و یلو

کی بی شهرت درلود، داسیر عایشیر نوایی په وختو کی په هرات کی او سپد.

بینه طبع یې درلودله او تل دخوش طبعانو سره ملگری و . دیو داتوب په باب

کی یی و یلی دی :

قدم شد چون کمان و عمر شد شست

جوانی همچو تیر از شست من جست

ماخذ:

مجالس النفاثین - ۸۶، ۲۶۰ مخونه .

۱۳۶۸- بابا عیبل دهکی غزنوی: د خپل وخت نومیالی روحانی

عالم و، دغزنی ددهک د کلی شمال خواته شیخ دی او مزار یې د هغه

ځای په خلکو کی شهرت لری- دژ و نندو رحالات یې په لاس را نغله .

مأخذ:

دآر یانا بېمټو دائرة المعارف- ٩٩٦/٥ مخ .

١٣٦٩- بابا علیشاه هروی : دنهمی هجری پیری له نو میالیو مشایخو
خغه و، دشا هر خ میر ز الو ختو دسلطان حسین میر ز اترو ختو په هرات کی اوسېد
او خوارق عادات مخینی نقل نوی دی او عجیب او غریب کارونه یې ده ته
منسوب کړی دی- او دشیخی سره یې په درې ژبه بڼه شعر هم وایه .

مأخذ :

تاریخ نظم و نثر در ایران- ٣٢٨/١ مخ دسعیدنفسی تألیف .

١٣٧٠- بابا علی هروی : د ا میرعلیشیرنوا یسی له لېکری
نومالیو سا لار انو خغه و، چی پر هرات باندی په دېر دیو دتېری په وخت کی
د تېری کوونکو د مخنیوی د پاره د لېکری سره وراستول کېده .

مأخذونه:

١- حبیب السیر- ٢١٧/٣، ٢٢١، ٢٣٨ مخونه .

٢- ددهدالغتنامه- ٧٦ مخ د « ب » ردیف .

١٣٧١- باباولی کندهاری : سیدحسن ابدال مشهور په «باباولی» دکندهار
له نومالیو رو حانیو نو، ولیانو او ستر سیدانو خغه تېر سوی، چی دکندهار د
بیارشمال لوی دینخی خواته شپږ کیلومتره لیری دارغنداو پر غاړه پر یوه غر کی
باندی ښخ دی، په کندهار کی په ښه رو حانیت او کراماتو شهرت لری او
دېر حلك یې زیاتو ته ورنخی او ارادت ورته څرگندوی .

لوسړی دخراسان په سبز وارا کی اوسېد، خودگورگانی شاهرخ میرزا او
اوملکی گور شاد بیگم په بلنه له سبز واره هرات ته راغی، او بیا هغه وخت
چی شاهرخ دکندهار له لاری هند ته تښی، دی یې هم دخانه سره راهی کی

خوچی کندهار ته را و رسبدل- دلته نودوه رو ایته دی : یو رو ایت داسی
دی چی: دشا هر خ میرزا پر بابا ولی صاحب نور دسفر رپر و نه، نه لور بده نو
لکه بی له هغه غغده هیله و کر مچی به کندهار کی پاته سی، او دی هم دار غنداو
«لنگر» به کلی میشته، او هغه وخت چی شاه رخ میرزا بیرته له هنده راو
کر لخد، دی وفات سوی و دار و ایت د م- رحوم سید محسن آغا کندهاری دی
چی به خپل منظوم کتاب «د کندهار د سیدانو مزارات» کی راوی او داسی و ایی:

د بابا صاحب بیان کرم

کر امانت به یی عیان کرم

توفیق غوازم له سببانه

دیزدان دپاک فیضانه

خلاصه داو لیا دی

نقا وه دا صفیا دی

دینگی دباغ بلبل دی

درسول دکلز ارگل دی

دلا هوت داوج همای دی

دناسوت سنزل بی لهای دی

لنگر داره لکه غردی

پر آسمان دهرت نمردی

به عمده و کی عمده دی

دولیانو سر کرده دی

تمام تن بی به اذکار کی

داذ کار و به انوار کی

نورانی و، سرترسره

صفای بی بی و اظهرة

سلسله بی رحمانی و

طریقه بی حقانی و

داده نوم سید حسن و

په «سوزوار» کی بی وطن و

د حضرت رسول اولادو

د حضرت علی احقادو

د حضرت حسین فرزند و

دا بدا لو از جمند و

دده کسب زما و رورم

دبراهیم ادهم له کوره

پادشاهان عظیم الشانه

خادمان ددم و، جانه

دشاهرخ پادشاه سخندوم و

د اثاب په دود معلوم و

چی تاریخ دنه صد یاره

دهجرت تېر شوه هینساره

دشاهرخ شاه ویل زما پیره

زما نیت دی تر گشمیره

تاله مخانه سره بیایم

ستا په دید سره زه پایم

شیخ ویلچی ای اسیره
ربدی تانکری دلگیره

په خای چی دی گذردی
زماهغه خواته سفر دی

قند هارته راره می شو
کل عالم په ده راضی شو

په جوفان کی راتی دله
په سز لو سز لو پخپله

شاهرخ شاه په ده شادان و
په زرویی خادمان و

له هراته راروان شه
قندهار په ده تابان شه

بادشاه و ویل نور بسدی
زما دغه قدر هوس دی

هندوستان لیری وطن دی
دغی خواته زما رفتن دی

ته بی شیخ دغه دی خای دی
زیاتی مه خه روی دخدای دی

د مرقولد ریاب دی
دریاب خه لارد رناب دی

زهیر په دی همبری بس ده
تمنا می یو په لس ده

بني دعاوی به کوي ته
فیوضات به رالپری ته

ستا پر قول زما باوردی
مقصد دا قدر سفر دی

له اردو څخه جدا شه
په «لنګر» کې پي ماواشه

ارغنداب پي کپ روپناه
لکه نمرهسي تا بانه

عام و خاص ترې فیض موندلی
و مقصود ته رسېدلی

ای زما د زرگی نوره
رب دی تا کاندی مسروره

خوشا هرڅ له هندو ستانه
شورا ستون تر خراسانه

دده روح و پرواز کړی
و جنان ته رسېدلی

گوره خود به سړی انسان و
چی عاجزه هم نا توان و

قدسیان ټوله مسروره
احبا ټوله پي نوره

نور پي شیخ کپ پر غره باندي
کا عالم شو تر دده لاندي

پادشاهان ټول زما وروره
تل راځي دده تر گوره

اقتباس بی دانوار کپی

مقاصد و ته انبار کپی

تول رواشی دم تر دمه

یقین نیتنگ کپه ای همدمه

کرامات بی تر حد تبر دی

خوبی نمایم لاسی هپر دی

فیوضات بی نمایان دی

تاثیرات بی صدچندان دی

بنه مسجد عما رتو نه

رنگار ننگ بنایسته گلو نه

فوارې، حوض و اشجار دی

چهارجوی او قاف بسیار دی

دغه توله شاهر خی دی

شاهر خی و فرخی دی

په سیرو کی بیان دی

بنه واضح او بنه عیان دی (۱)

بل روایت دادی چی بابا ولی صاحب دشاہر خ میرزا سره هند ته ولاړ، او چی

بیر نه له هنده راستون سو، نو کندهار بی د او سپد و دپاره خوبش کی او

دلته پاته سو، دار وایت د محمد معصوم نامی دی چی خپل لخان دحسن ابدال

اولادې ته منسوبوی او په خپل کتاب «تاریخ سند» کی لیکي :

«ایشان از سادات صحیح النسب سبزوارند، و در سبداحال که ایشان را ذوق

دست داده سفر حجاز اختیار نمودند و بز یارت حرمین شریفین و ارض مقدس

(۱) دکندهار دسیدانو مزارات - قلمی . ۲ مخ د پښتو خپر نو دبین المللی مرکز

په کتابتون کی خونددی . خو ماخذ بی نه دی شوولی .

مشرف شده چندسال در آن نواحی گذرانیدند، و در زمان سلطنت میرزا شاهرخ و لدار شد حضرت صاحب قرانی از دیار روم و حجاز مراجعت نموده به سبز و - ار تشریف آوردند و شاه رخ میرزا نسبت ارادت و حسن عقیدت که به بابا حسن ابدال داشته در سفر هندبابار انکلیف نموده با خود بردند و در حین مراجعت در موضع لنگر قندهار رحل اقامت انداخته با سریدان و معتقدان خود اظهار نمود که ازین زمین بوی محبتی بمشام من میرسد تا آخر عمر در آن منزل گذرانیده همانجا آسوده اند. خوارق ایشان بسیار است ...

و در پیش استانه ایشان گنبدی است رفیع مخروطی شکل که از سنگهای ناتراشیکه هر یک بوزن پنج من قندهار بوده باشد، بی گچ و آهک و گل ساخته اند میگویند که چله خانه بابا حسن بوده است (۱)

د محمد معصوم نامی دار و ایت و «گلزار قندهار» د کتاب مؤلف شیخ محمد حسن مولوی قندهاری هم تأییدی او د بابا ولی د مزار په باب څه نور مطالب هم زیانوی، او هم د بابا ولی له خولې شوخبری لری چی دلته یې کت ستر اخلو دی لیکي:

«سر حله سالکان طریق حق جوئی و پای بند شریعت غرای محمد (صلعم)

بابا ولی رضوان الله علیه اسم مبارکش سید حسن ابدال از سبز و ارخراسان است که با استدعای شاهرخ میرزای گورگانی سلکته سکره گوهر شاد بیستم بانی مسجد جامع معروف شهید مقدس از سبز و ار بهرات تشریف آورده و از انجا بقندهار عرو و دار زانی سفری در هند تشریف برده اند بهر جائیکه چند فرصتی بیتوته نموده اند و مشغول عبادت شده اند همان موضع شرف و نور انبیتی بهم رسانیده و بعد از هند تشریف بردنش زیارت گاه عمومی شده باسم «بابا ولی» .

زمانیکه از هند قندهار آمده اند قریه لنگر از جمله قرای جلگه رود ارغنداب ر برای عبادت و ریاضت حقه خود انتخاب نموده و میدانستند که مزار مبارکش باید در قندهار محل فیض رسانی اهل آن و لا باشد، کرامات متواتر از ان جناب ظهور و بروز نموده تل بلند خاکی مشهور به تپه امیر انقب کنده سردابی برای آرام گاه

بدن مبارک خود درست نموده، و وصیت نموده که: «در وقتی که از دنیا رفتی بعد از غسل و کفن قبای سبزم را بر بدنم بپوشانید و سرار وی سریری که دایما خواب میشدم بخوابانید و عصای سبز که سرعصائقره کارشده پهلویم بگذارید و برای سرداب دری کوچکی قرار دهید بدنم خاک نمیشود غسل جمعه شرعی اترک نکرده‌ام، حافظ قرآن شریفم و در تقضا و عدالت محض نموده‌ام، لحاظ احدی را نکرده‌ام و این هر سه صفت سبب سلامتی بدن بی روح میشود» همان طور به وصیت عمل نموده‌اند و مدت یکصد سال جمیع مردم از زیارت بدن مبارکش استفاضه نموده‌اند و بعد بواسطه رفتار غیر مشروعی که در سرداب مذکور واقع شده در بسته و در نتیجه باطل یکی شده صورت قبر مبارک و لوح بزرگ تاریخی که حالا بالای سطح تپه امیر زیارتگاه عمومی است محاذی سریر بدن آن جناب بام سرداب شمرده میشود، و آن جناب حسینی نسب و به پشت یازدهم به حضرت سید الساجدین امام علی بن الحسین منتهی میشود» (۱) په «گلزار قندهار» کی داهم لیکلی سوی دی چی دحضرت بابا ولی در ریاضت او عبادت دری نخایه مشهورو، یوپه خپله دبابا ولی په کلی کی هغه ز یرز مینی چی اوس ددی یرهم هلته دی، او بل «د لنگر» په کلی کی، اودر پیم چی دبر خاص نخایو، اوحتی دده سریدان او خپل منسویین یی لاهم نه سو، ورتلای او هغه دجبه دار په کلی کی دده یوخالصه باغ و (۲)

اوهم زیاتوی چی: جناب بابا ولی سیدحسن حسینی از علمای متبحر و خاصه در علم اخلاق یگانۀ عصر خود بوده ...

و از بس در هدایت و ارشاد خلق نظر بلند و جدو جهدی زیاد داشت در هندو قندهار نفوس زیادی از بسو دانسی هاو بر همین های هندو و آتش پرست هارا مسلمان نمود، و نفوذ کلمه او خیلی ممتاز بود

(۱) گلزار قندهار - طبع مطبعه - النعمان النجف الاشرف - ۹ مخ

(۲) گلزار قندهار - ۹ مخ

علمای رسمی طو ایف مذکور را با استدلال و مناظره و مری تا ضین شان را که از راه ریاضت نفس کمالی در علوم غریبه و نیر نجات و تسخیرات و سایر علوم غریبه بدست آورده بودند از همان طریق راه را - بر ایشان سد نموده و کمالات دام غر و رآنها را خنثی نموده غالب آنها را بشرف دین اسلام مشرف می نمودند. (۱) بابا ولی صاحب په (۹۲۰ هـ ق) کال کی سردی او دده پر قبر یوه لوحه ولاړه ده چی پر دواړو خواوو یی دده په باب لیکنی سته ، پر لومړی مخ یی دبانندی خواته لیکلی سوی دی :

«هو الحی القایم التیوم سبحان الملک الحی الذی لا یموت له الحکم وله الحمد وله الکبریا والجبوت ، بر لوح ضمیر زائران روضه ادراک و خاطر خطیر عا که مان خطه خاک ظاهرو پیدا و روشن وهویداخواهد بود که خلاصی از مضایق ایام و رستگاری از مزلت اقدام بز یارت ارباب قبو و استعانت از اصحاب حضور منوط و مری بو ط است چنا نچه کلام خجسته فرجام حضرت رسالت پناه علیه من الصلوة افضل او من التحیات اگملها خبرا زاین معنی میدهد (اذات تحیر تم فی الامور فاستیعنوا من اهل القبور) کاشف این حکایت و شاهد این روایت است اسعاف حاجات و انجاع مهمات زائرین این مشهد مقدس و متعکفان مری قد منور است اعنی مری قد سلطان الطریقه و برهان الحقیقته قطب فلک الهدایت مریکز دایره ولایت مهبط انوار الهی ، مظهر اسرار

نامتناهی، قدوة السواصلین، زبد الکفاة شفین، سر حلقه ارباب و جد و حال، با با حسن ابدال نور الله مرقدہ عطر مشہدہ کہ درعا لم طریقت کسوت و خرقہ از حضرت سلطان اولیا، وبرهان الاتقیاء... فی العالم سلطان ابراهیم ادہم داشته اندہ و بہ نیل سعادات و رفع درجات فایز و فایق.. و مسجد و بسالک بوده اند و خوارق عادات از خدمت ایشان بطہور می انجامیدہ چنانچہ در افواہ و السنہ جاری است و ارباب ملک و ملت و اصحاب دین و دولت روی نیا زو ابتهال بدین درگاہ کہ کعبہ آمل و امالی این دیار است آورد، مقصود می یا بند.

چون کعبہ قبلہ حاجات خلق گردید، نهند روی بد رگاہت از دیار بعید و حضرت خاقان مرحوم مغفور شاہ رخ میرزا از روی اخلاص و ارادت درین مقام ملاقات کرده آنچه از خدمت باباشنیدہ بودند بر روی العین مشاہدہ آمد و این موضع کہ موسوم است بقریہ «لنگر» برسم ذکات و وقف حضرت با با فرمودہ از مالیه و کل تکالیف معاف و مسلم داشته اند و در زمان حضرت سلطان و مشا رالیہ بفحوا ای مصدوقہ (المومنون لایموتون بل ینتقلون الی) از دار فنا بہ دار بقا رحلت فرمودند و چون زمان سلطنت منتقل بحضرت سلطان مرحوم مغفور را بوالغازی سلطان حسین بہا در گشت اہل بغی و عناد در بلا دسرفتنہ بر آورده و گردن کشی آغاز کردہ بودند، و رعا ییاستمیر و متفرق گشتہ از او طمان خود جدا می شدند ہر چند کہ فرزندان کامگار و مردان نامدار می فرستادند این دیار قری پیدا نمی کرد، برین تقدیر حضرت امیر کبیر عالم گیر المئودین السما مظفر علی الاعد افتخار الاعاظم الامیر المر حوم المغفور

امیر شجاع الد ولته والدین ذو النون بهادر بر دالله مضجعہ رادرین
ولاز ولایت ما ورا النهر... شان اتفاق افتاد. ودر اهل شر وفسا ددفع
و... عالی بنام مبارک حضرت مشا رالیہ شرف صد ور یافت آنحضرت
با برادران نامدار و فرزند ان کا مگار وچندی از خاصان وارد این
حدود گشتند بعون عنایت الہی و یاری دولت نامتناہی، بضر ب تیغ آبدار این دیار
را از شر مفسدان باغی پاک و صافی گردانید دران... از کنار آب سند
تا خط کابل و از بلخ تا ناحیت دارا لسلطنہ ہرات و از سرحد سیستان
تا دامن... در قبضہ تصرف پادشاہانہ در آورده لوای عدالت و شفقت
در این اقلیم... سلطان غازی سلطان محمود سبکتگین نور اللہ مرقدہ از صفحہ
خاطر جهانیان و اهل زمان محو ہستی گردیدہ «(۱)

دہرینی لوچی پر دوہم سخ دا لیکنہ ستہ :

«و بحمد اللہ تعالی کہ این دولت ابد پیوند ولد ارجمند عالیحضرت
مشا رالیہ و هو حضرت امیر روشن رای ما فی ضمیر عالیجاہ سما لک
پناہ عدالت دستگاہ النیر الفلک الارتقا مبارزالد ولته والدین شاہ
شجاع خلد اللہ دولته الی یوم الدین اهل این دیار و بلاد:»
بفراغ دل و حضور روزگار میگذرانند و اوقات برسرمی برند ظل
خلیل مرحمت و عاطفت این حضرت الی یوم التناذ برسرکان...
عباسا دافاق گیسر باد و ہذا... فسا صلاح

(۱) دکند ہار رشامیر - ۱۱۶ سخ - ہغہ خا یونہ چی تہکی

الاصناف مشارالیه .. کافه رعایا و بر ایا ائمه عالیہ معروف و معطوف
است ارکان واعیان حضرت .. سماعی جمیلہ بظہور سی رسانند در این
ایام خجسته فرجام توفیق رفیق حال فر خنده حال حضرت کو کلماتش
مشارالیه و هو جناب رفعت ما آب اسارت پناه شجاعت دستگاه ادیر
عاقل کامل عادل باذل اسیر ناصر الدین فاضل ایددولته بر لوح عرش
فر سای .. عالی .. توفیق یافت والحمد لله . علی التوفیق (۱)
لکاتبه :

سیر فاضل یادگاری مانند در عالم زخیر باد باقی دولت او تاجهان فانی است
چونکہ در سہ ربيع الثانی شد تمام او سال تاریخش همین سہ ربيع الثانی است
و تاریخ سند نو سیالی سولف محمد معصوم ما سی خپل
مخان دهمدی بابا ولی صاحب اولادی ته نسو بوی اود خپل
کتاب په سقدسه کی لیکن : « اما بعد راقم این صحیفه محمد معصوم
المتخلص به نامی » بن سید .. صفائی الحسینی الترمزی اصلا و البکری
مسکنا و مدفنا و المنتسب الی سید شیر قلندر بن حسن ابدال السبزی واری
سولد او القندهاری سوطنا و در قدآ «

۱. اخذ و نه :

- ۱- تاریخ سند ۱۳۳۱ هجری
- ۲- دکندهار رسیده انو وزارت قلمی - ۲۰ هجری
- ۳- گلزار قندهار د بغداد چاپ ۱۹۶۹ هجری
- ۴- دکندهار مشاهیر - د شاعلی زلمی لیکنه - ۱۳۱۳ هجری تا ۱۸۱۸ هجری

(۱) دکندهار مشاهیر - ۱۸۱۸ هجری - تپش مایو نه چی تکی اینوول بسوی

اصل توری نه لوستل کیبری

۵- آریانا مجله - ۷۰ گنه - ۲۰۲۰ بخ د ۱۳۲۷ کال دلړ م دسیما شتی -
۱۳۷۲- بابای برق : داسیر عبدالرحمن خان دوختو دسر کاری شاطرانو
 دشر اوختنگه چی دیر گړندی و ، نو یکه یی « بابای برق » باله وایی چی یو وخت دآس
 په سپرلی په دروشپو کی له هراته کابل ته ور سید په دې توگه چی له هراته تر کابل په
 هر پراو کی یو یو ایدک آس ورتولایو ، چی ده په هر پراو کی آس الیشاو ه .
 داسیر حبیب الله خان په وختو کی هم دپرو اک او اختیار خاوندو ، حتی وایی چی
 دغر غره کولو صلاحیت یی هم درلود ، او دکابل په بازار کی زاړه گمرک ته نودی
 یوه غره خاص دده په ناسه ولاړه وه ، اوداسیر حبیب الله خان په وختو کی هم
 دسرکاری شاطرانو دشر و .

ماخذ :

دانیس ورځپاڼه - ۱۳۴۳ کال دکب ۲۸ نیټه -

دینا علی محمد صادق دسترگو لیدلی حال .

۱۳۷۳- بابا سرپلی : میر بابر ددری ژبی شاعر او دسرپل له سا داتو

خڅه و ، اودا بیتونه دده دی :

بشام غمت دوداهی که دارم

از آنست روزیاهی که دارم

بد عوی عشقت چنان سر بلند م

که بر عرش شاید کلاهی که دارم

ز بیداد خوبان بداد دلم رس

توئی در جهان پادشاهی که دارم

طریق و فایده کرم چو «بابر»

همین است سوی تو راهی که دارم

دی د میر جو چکڻه علمی و رورو

منأخذ و نه:

۱- مجمع الفضلا - خطی - ۳۳۳-۳۳۴

۲- تاریخ افغانستان

در عصر گورگانی هند - ۲۲۷

۱۳۷۴- باغ (ظہر الدیر محمد) (۱):

ظہیر الدین محمد بابر د عمر شیخ زوی، د سلطان ابوسعید میر زانمسی، د محمد میرزا کپروسی، د میر انشاہ کوسی او د امیر تیمور کودی د کابلستان او هند وستان او خراسان له دیر و نو نیو پاچیا نو خخه تیر سوی دی چسی د (۸۸۸ھ ق - ۱۴۸۳) کال د محرم د سیاشتی په شپږمه او د فروری په ۱۴ د ساورا الهنر په فرغانه کی زیږ پدلی او د (۹۳۷ھ ق) کال د ردیسی خور (جمادی الاولی) په پنځمه د دوشنبی په ورځ په هند کی د جمنا د سیند پر غاړه په «باغ زرا فشان» کی سپ او همهلته بنځ کړه سو - خو په (۹۳۷ھ ق) .

۱۵۴۰ کال د بابر د دو صیت سر هسم د بابر یو سفری مانده ینی بی بو مبارکی دده د پری له هغه لځای خخه کابل ته راوړ او د کابل د شیر دروازه د غره نوید یگی لمنی په هغه باغ کی بی بی بیخ کی چی تراوسه دده په نامه د «بابر باغ یا دیری» او هغه وخت یی په قده گاه شهرت درلود .

(۱) د ظہیر الدین محمد بابر د ژوند دی پښتوزیا تره برخه د

پوهاند عبدالحمی حبیبی له هغه کتابه په پښتورا اولی سوی ده

چر په (۱۳۵۱ھ ش) کال دنو سوړی پوها ندله خو ادظہر الدین محمد

بابر شاپه نامه په دری ژبه لیکل سوی وی

دبایر مور «تعلق نگار خانم» نو میدله اود مغولستان سوردوا کمن یونس خان لور وه، او بابرد مور له خوا به پنخلساوا سطو چنگیز خان ته رسید ه .

د با بر د نیکه سلطان ابو سعید میرزا د پاچی ارتورالی له آذر با یجان څخه دهندوستان تر سرحد و او بیا له مکران څخه د تاتار تریگستان رسید ه نو په (۵۸۷۳ ق = ۱۳۶۸ م) کال چی دبایر نیکه ابو سعید میرزا رسود ده د پاچی هیواد دده د زمانو تر څو ویشه سوسشزوی بی سلطان احمد میرزا د سمرقند او بخارا او کمن سواد استرآبا د سیمه سلطان محمود میرزا و اخیستله او کابل او غزنی دالغ بیگ پر څه سواد کندهار او گرسیردوا کمنی و او گئی سلطان راده میرزا په لاس کی و اخیستلی او د فرغانه حکومت دبایر پلار ته چی د سلطان ابو سعید میرزا څلورم زوی و پاته سوا او با بر په همدغه فرغانه کی وز پیریدا و د چپل پلار تر سیوری لاندی دیوه شهزاده په توگه وروزل سواود پلار پر روز لوسر بیره دده په روزنه کی دده د پلار ددر بارنوسیا ایو پوهانو هم لوی لاس در لود چی له هغی جملی څخه پخپله با بر د شیخ « سزید بیگ » او با با قلی بیگ او خدای بیردی بیگ نوسونه اخلی او دهغو عالمانو له څخه چی با بر ورته عقیده در لودله او ځان یی دهغه شاگرد باله یو هم خواجه قاضی مولانا عبدالله د سلطان احمد قاضی زوی و چی با بر یی داسی ستایی « اوستاد و پیرمن خواجه مولانا ی قاضی باشد .. نسب او از طرف پدر شیخ برهان الدین قلیچ فتهی سی شود و از جانب مادر سلطان ایلیک ساضی میرشد در ولایت فرغانه این طبقه مقتدا و شیخ الاسلام و قاضی شده اند سرید خواجه عبیدالله بودا زایشان تربیت یافته بود در ولی بودن خواجه قاضی سراهیچ شکی نیست عجب کسی بود ترسیدن در واصل نبود .. این صفت هم دلیل ولایت است (۱) دبایر پلار عمر شیخ میرزا چی ۸۹۹ ه ق = ۱۴۹۳ م) کال دروژی څارسه او د جون نهمه د دوشنبی ورځ د آخشی په کال کی

(۱) با بر ناسه ۳۵ څخ دظهورالدین محمد با بر شاه د پوهان د هجیبی د تالیف برحواله

په داسی حال کې چې کورتی یی الوزولی دیوی ودانی له باسه خندق ته و لوید او په سو
نودفر غانی ددر بار امیرانوزلمی د ولس کلن شهزاده بابر د هغه محای
د پا چپه پر تحت کبینه او په دغه وخت کې د ده آکا سلطان
احمد میرزا د سمرقند حکمران و او امایی سلطان محمود میرزا قندو زاویدخشان کی
حکومت کاو چی دادوازه د بابر سعادندان ووخوده یی په مقابل کی تینگک مقاومت و کاوه
اودخپل پلار د دربار د خیمو امیرانواو غور و په سلا تریی د (۳۰۵۹۰ ق) کال (۱۳۹۷ م) کال
چه لووری خورنو سیر له خپل کا کا سلطان احمد میرزا خغه سمرقندونیو مگر خنگه چی دده
ورور جها نگیر سززا «دانده مان» نیولو ته و پا را ووه نو با پر سلو و ر خو
حکومت وروسته درجب یاشت سمرقند پرینووه اود اندجان خواته و خو مجید خو هغه
بشار هم د بابر ترور سید و د مغه سقوطو کی اود ده طرفداران لکه سولان اقاضی اونور
ورلسو باهر چی دخپل پلار پایتخت او سمرقند اواندجان بایلل نوترچی ری سودی پوری
لالها نه گر خیده خو چی تاشکند ته ولاړ او وه اته سوه تنه یی برخان راتول کپه پرفرغانه
یی برغل وکی او یی اواندجان محانته و غو بیته اود (۵۰۵۹۰ ق) کال د ذیقعدی په
سیاشت یی دخپل ورور په سلگری د سمرقند د نیولونکل وکی او په (۵۹۰۶ ق. ۱۵۰۰ م)
کال یی هغه بیار له شیبانی خان خغه و نیو هدی پخپله وایی «من جوان نژده ساله و -
نیب من شیبانی خان در در تجرید و پیر کار دیده یی بود با وجود این هم بیاری دست او
چهل تن شبانه بر سر مندا تا خیمتم و از راه پل مغناک بر حصار برآمده و شهر را گرفتیم و شیبانی
خان با هفت و هشت هزار سواریکه داشت هزیمت یافت و بسوی بخارا پس نشست»
بیا هم شیبانی خان برآرا سنده کبینه نوشت د بابر د هغه د ساسا سره چی د تاشکند
حکمران و پیر جنگو نه و کپه خو چی د (۵۹۰۸ ق = ۱۵۰۳ م) کال د ذوالحجی او جون
په میان شت یی تاشکند د بابر او د بابر له ساسا سلطان محمود خغه و نیو (۵۹۰۹ -
ق = ۱۵۰۳ م) کال بابر بیا لالهانده گر خیده، او د خان دپاره د دیوه تاتو

بی پهلتیون کړی و، خو چی د (۵۹۱۰ ق = ۱۵۰۴ م) کال په بحر م او جون او جون کی له فرغانې څخه دخراسان په نیت د حصار ولایت تهر اغی او په دې وخت کی دده سره تردرو سوو تنو زیات کسان ورسره نه وو، چی هغه هم زیاتره پلې وو، چاروغی یې په پښو او لکړی یې په لا سو کی وې، او یوازی دوې خیمې یې درلودلې، په داسی حال کی تر دته نژدی د آسو د سیند د «یوتاج» له گوډره دافغانستان خاوری تهر اپوریوت، او د «کهمر د» او «باسیان» سیمو تهر اغی چی دلته د باقی زوی احمد قاسم د خسر و شاه خوری و اکمن و.

بابر چی یو داعیه غوښتو نکسی او فعال سپړی و، په کندز او ایبک او دوشی او آجر کی یې دخسر و شاه لښکریان او نور خلک ځانته جلب کی او د (۵۹۱۰ ق) کال په لوسړی خور د اندراب تر اوبو پوریوت او په دوشی کی کښته سو، او دخسر و شاه ټول خلک او لښکر بابر ته اېل سول او خسر و شاه د دهانه غوری له لاری خراسان ته ولاړ، او د ده ټولې پیسې او وسلې د بابر په لاس ورغلې او پښانو تر هندو کش رااو وښت او ددوهمی خور د میاشتی په پای کی یې دکابل ښار ونیوه.

خراسان او عراق او چین او روم او هند تر منځ لوی تجارتی مرکز و، اولکه پخپله چی بابر لیکمی دکابل مالیات دلغمان سره هغه وخت اته سوه زر شا هر خی وې.

په (۵۹۱۱ ق = ۱۵۰۶ م) کال یی د غزن او گردیز او کوهات او بنو او تهل او دگومل ددرې نیولو ته ملاو تر له او خپل وروجهانگیر میرزا یې د غزن حکومت وگماره.

دکابل او نورو پورتینو سیمو تر نیولو وروسته د (۵۹۱۲ ق) کال د بحر م

په میاشت د شیبانی خان له حملو څخه د هرات د ژغورلو په نیت د غور بند او شیبیر او بامیان له لاری هغی خواته و خړمید او ځان یی په بادغیس کی د هرات تیموری شهزگانو ته چی د شیبانی خان د حملو د مخنیوی دپاره د سر غاب د سیند پر غاړه د سره راغونډ سوی و و، ورساوه، او د څلرمی خور په شپږمه ددو شنبی په ورځ د «گل باغان» په سیمه کی ورسره یو ځای سو، چی بیا د بدیع الزمان په بلنه هرات ته ولاړ ..

خو په کابل کی دده تر تگ وروسته محمد حسین میر زادو غلت او د ننگرهار حاکم سلطان سنجر پر لاس یو څه مغولان چی په کابل کی پاته و و، د خانوسره ملگری کړه او د بابر داکازوی خان میرزایی د کابل په پاچهی و ټاکه او د بابر طر فداران لکه سلابابای ساغرچی او خلیفه محب علی قورچی او احمد یوسف او احمد قاسم یی د کابل په کوټ کی کلاپند کړل. بابر چی ددی پېښی خبر په هرات واورېدونو د (۹۱۲ ه ق) کال د برات د میاشتی په اوومه د بادغیس او غر جستان او چخچران او بکه او لانگه او بامیان او غور بند له لاری بیرته د کابل پر خوار اړهی سو، او د ژسی په ډېر وسختیو کی یی ځان کابل ته راو رساوه، او د ایشاریی د کوچنی اختر په میاشت بیا و نیو خان میرزایی کندهار او محمد حسین میرزا دوغلت یی د فراه اوسیستان خواته پرېښوول چی ولاړسی .

بابر تر هغه وروسته دخپلو عسکر و داعاشی او خپل مصرف دپاره په (۹۱۳ ه ق = ۱۵۰۷ م) کال غلجی او موسند قبائل چورکړه، سل زره پسونه ځینی بوتل او دکټواز تر حدو دوسی ورسید، او هغد بندیان چی په دی چور او چپاوی کی په لاس ورغلل ټول یی ووژل او د هغو له سرو څخه یی کلمه منار جوړ کړی .

شنگه چي د (۵۹۱۳ ق) کال د سحر م په مياشت شيباني خان هرات ونيو
 اوله هغه نځايه دفراه اوگر مسير خوا ته پر دځ راغی نو بابر د هغه د مخنيوی
 دپاره دغزني او کلات له لاری دکندهار او زميند اورخواته وخوځېد دکندهار
 ښارني ونيو او دکندهار حکمران شاه بيگ دشال او مستونگ خواته او د هغه ورور
 محمد مقيم د زميند او رلورته و تښتېدل .

بابر د کندهار ښار خپل وروړنا صر سیر زاته و سپاره او پخپله د ډېر و لږو
 سره د کابل خواته راره سو — خو تر خوبياشتو وروسته شاه بيگ او محمد مقيم
 د شيباني خان په سلانېر بيرته کندهار ونيو او د بابر وروړنا صر سیر زاد کابل
 خواته و تښتېد. شيباني خان کندهار شاه بيگ او محمد مقيم ته چي دواړه دذوا
 لئون ازغون زان وو، و سپاره او پخپله هرات ته ولاړ چي په دې وخت کي محمد
 مقيم و سر او کندهار يوازي شاه بيگ ته پاته سو.

د (۵۹۱۳ ق = ۱۵۰۷ م) کال په دريمه خور رجماډي الاول کي بابر د
 خور د کابل له لاری د افغانستان په ختيځ کي دننگرهار آدينه پورته وخوځېد
 لغمان او ننگرهار او کونړ يې ونيول او عبدالرزاق سیر زاته يې و سپارل،
 او پخپله يې د (۵۹۱۳ ق = ۱۵۰۸ م) کال د سي په مياشت د دوستند و پر قبيلې
 يرغل وکړ. په دې وخت کي که څه هم د عبدالرزاق سیر زابه پاره و نه په کابل
 کي د بابر پر خلاف يوه دسيسه منځ ته راغله، خو با بر هغه له منځه يووړه او
 عبدالرزاق سیر زاهم ووژل سو.

بابر په (۵۹۱۵ ق = ۱۵۰۹ م) کال بدخشان هم دخپل اکا د زوی خان ميرزا
 په واسطه تر خپل واک لاندی کړ، او د هغه نځاي حکومت خپل همدی ، دا کا
 زوی ته و سپاره چي تر (۵۹۲۷ ق = ۱۵۲۰ م) کال پوري هلته حکمران و،
 او په دغه کال هم هلته و سپاره سو.

د (۸۹۱۶ ق = ۱۵۱۰ م) کال د برات په ۲۶ او د دسمبر په دوهمه د جمعی په ورځ چې شیبانی خان بهر وکی د صفو یانو د لښکر سره په یو د لویه او سوخته جگړه د لسو زرو او زکوسره ووژل سو، نو خان سیر زاله بدخشانه بابر ته ولیکله او هغه یې د فرغانه د نیو لو دپاره تشویق کړی، بابر هم فرصت غنیمت وگانه او د هغه کال د کوچنی اختر په میاشت تر هندو کش ورو او وبت او کند ز ته ورسید، له شاه اسماعیل صفوی څخه یې مرسته واخیستله او له بدخشانه دخان سیرزا عسکری سلاتر هم ورته ورسید نو د شپیتو زرو عسکرو سره د آسو تر سیند و رپوریووت او د حصار (اوسنی تاجیکستان) سیمې یې ونیولې، او د (۸۹۱۷ ق = ۱۵۱۱ م) کال په رجب او اکتوبر کې یې د سمرقند ښار هم د درېیم ځل دپاره ونیو، اوله هغه ځایه ئې خپل وروړ ناصر میر زاد کابل په حکومت وگماره، خو په (۸۹۱۸ ق = ۱۵۱۲ م) کال عبیدالله خان او زبک بابر ته ساته ورکړه او د هغه کال دروژی په درېیمه او د نومبر په ۱۲ د آسو تر سیند پورته د افغانستان خاوری ته راپوریووت او په (۸۹۲۰ ق = ۱۵۱۳ م) کال کابل ته را ورسید .

په (۸۹۲۲ ق = ۱۵۱۵ م) کال بابر له کابله د کندهار نیولو ته سلاو تر او په (۸۹۲۳ ق = ۱۵۱۶ م) کال یې هغه ښار ونیو .

په (۸۹۲۵ ق = ۱۵۱۹ م) کال بابر دهند وستان خواته لښکری وایستلی - دی په خپله په بابر ناده کی لیکلی چو :

«در تاریخ ۹۱۰ که ولایت کابل مسخر شد از آن تاریخ تا حال همیشه هوس هندوستان کرده می شد. گاهی از جهت سستی رانی اسرا، گاهی از همتائی برادران، وورش هندوستان میسر و ممالک او مسخر نمی شد. آخر این چنین مواع

ماند»

بابر (دده په خپل قول) تر پنځو لښکر کشیو وروسته د دهلان پر نیولو بریالی سو، خو دده د لو سړی لښکر کشی د نېټې په باب ددو رخا نو نظر سره توپیر لری دا کبر ددر بار دسورخ ابو الفضل علامی په قول دبابر لو سړی لښکر کشی دده د خواته د (۹۱۰ هـ ق) کال په برات ک، او د و همه لښکر کشی یې د (۹۱۳ هـ ق) کال په در بېمه خور، او در بېمه لښکر کشی د (۹۲۵ هـ ق) کال د حرم په اول کي وه— خو د محمد قاسم فرشته پر هندوستان باندي د بابر لو سړی حمله د (۹۲۵ هـ ق) کال په سر کي، او دو همه حمله د (۹۲۵ هـ ق) کال په پای، او در بېمه حمله په (۹۲۶ هـ ق) کال کړ گڼي، او د خرم او پنځم یرغل د نېټې په باب دنو ورو دواړو مؤرخینو نظریو شان دی.

خو پخپله بابر لیکي چی دده لو سړی یرغل د (۹۲۵ هـ ق = ۱۵۱۹ م) د حرم په اوله او د جنوری په در بېمه ددو شنبی په ورځ و، چر دبر کونړ او جندول له لاری باجوړ ته و لار او د پښتنو د دلازا اک د قبیلې سره تر سختی جگړې وروسته یې د حرم په پنځمه د باجوړ په ټینګه کلاو نیوله، دري زره تنه د کلا سا تو نکړ یې ووژل او دبر یې هم بندیان کړه، دوز لیسرو نه یې کابل او بدخشان او بلخ ته واستول او هم یې هلته پر یوې غونډې باندي کلمه ستار جوړ کي. د حرم په ۱۱ یې د باجوړ واکوالی خپل یو امیر خواجه کلان ته وسپارله او دی پخپله د سوات خوا ته ره ی سو.

څنګه چی د سوات سیمه زیاتره دیو سفز یو پښتنو په لاس کړه او شیر یې هم د ملک سلیمان شاه زوی شاه منصور و، نو ځکه با برو غوښتله چی دیو سفز سره خپښی و کړی او بیا دیو سفز و ددو ستي له لاری د هندوستان خوا ته د خپل لښکر لار پر انیزی، هغه و، چی د شاه منصور لور «بی بی بیار که» یې خان ته و غوښتله او په دی توګه یې یو سفزی قبیله د خا ن سلګري کړه، او د همدی کال

دصفري پېشپار سمه او دفروری په اوولسمه د پنجشنبې په ورځ د سند تر
«نیلاب» سیند پور یو ووت او د لومړي ځل دپاره یې دهند په خاوره کې پل
کښېښود، او دپنجاب د «بېیره» ولایت یې او نیو، او دڅلور سوو زرو شاهر
څخه (چې تقریباً شل زره ستر لنگه پوښه کېدل) په مقابل کې یې د هغه ځای خلکو
ته اسان وړ کې او د لومړي خور په پنځمه ددو شنبې په ورځ یې د بېیره ولایت
هندو بیگ ته، او د چناب ولایت یې حسین اکزاک ته و سپاره او پخپله د لومړي خور
په دیوولسمه او دسارچ په دیاد لسمه دیکشنبې په ورځ له بېیره وڅخه د کابل خواته
راز هی سو، او د پېښور، خیبر او گندمک له لاری د لومړي خور په اولمې داپر یل
هم لومړي نېټه و د جمعې په ورځ د کابل ارگ ته د اور سپد، او په عیش و نوش بوخت
سو، څو یو مه میاشت و دو سته د هندوستان پښتانه او د بېیره دو لایت زبیتادان
سه یو ځای سوله داپر گهاران حکمران هندو بیگ یې له هغه ځایه و ښاره او بابر
ته یې ځان راو رساوه، او هم د پېښور د سیمو یو سفزی هی د کابل د سیند پر غاړه
پر اته و، بابر ته پورته سو، ځکه نو بابر وروسته تر هغه چې دکر دین پښتانه
یې و ځپل، دېر آبی و وژل او د هغو دسرو سو و څخه یې کلمه تار و در او ه د (۹۲۹
ه ق جو ۱۰۱۰ م) کال دروژی په دهر لسمه او د سپتمبر په اتمه د خیبر له لاری د
پېښور او لاهور خواته و خو ځپد، اشغری یې د بېری علی شره و نیو او غوښته یې
چې پر څو ولاړسی مگر په دې وخت کې ورته خبر راو رسیده چې سلطان سعید خان
له کاشغره د بدخشان خواته راځی نو بیرته کابل ته راوگرځید او دخپل وروړ
نمسی په رزامحمد سلطان و پس ددخصو زوی یې دڅلور و زرو سپرو سره د لاهور
خواته ولېر، او پخپله دکوچن اختر د میاشتی په پای کې او داکتوبر په شلمه
کابل ته راو رسیده .

خو څنگه چې په لاره کې د سلطان سعید په بیرته گرځېدلو خبر سو، نو د خنجر خیلو

په پښتنو پر تېر يې چې دخپلې آزادۍ د ساتلو دپاره باخېد لې وو، يرغل وکړ او هغه يې چور کړه.

د (۱۵۲۶ هـ ق ۱۵۲۰ م) کال په پای کې پياد پېښور له لارې د پنجاب خوا ته رهي سې، د مسند تر سيند پورې ووت، او په بهيره کړ يې هغو کسانو ته درنه سزا ورکړه چې د بابر کار داران يې له هغه څخه يه شپږ لې وو، او هم يې د سيد پورد سيمې ځانکې دده په مقابل کې يې لاسونه وسلو ته وروړي وو، قتل عام کړه، دالو نه يې ولوټل او ښځې يې بنديانې کړې. په دې وخت کې بابر ته خبر ورسېد چې د کندهار حکمران شاه بيگک ا رغونې د بابر پر تصرفه سيمو تېرې کړې، غزني او کابل ته يې خطر پيدا کړی دی، ځکه نو بابر بيرته کابل ته راغی، او پختکه چې په دغه وخت کې د بدخشان واکوال خان مير زادر سو، نو بابر په (۱۵۲۷ هـ ق) کال خپل مشر زوی همایون د بدخشان واکوال وټاکه او پخپله د کندهار خواته وخوځېد، شاه بيگک يې په کندهار کلا بند کړ، شاه بيگک له صفوی شهزاده طهماسب څخه چې د اسير خان له خوا يې په خراسان حکومت کاوه سرسته وغوښتله اسير خان هم بابر ته د کندهار پر پښوولو پيغام راو لېږه خو بابر ونه مانه او شاه بيگک مجبور سو چې بابر ته شيخ ابو سعيد پورانو هر وی په ننواته د روغې دپاره ولېږي بابر هم روغه ورنله او پر دې يې روغه وکړه چې په راتلونکې کال کې به کندهار بابر ته سپاری.

هغه و چې د (۱۵۲۸ هـ ق - ۱۵۲۲ م) کال د کوچني اختر د دېاشتي په ۱۱ او د سپتمبر په ۱۰ له شاه بيگک د کندهار د بابر کلی د حبيب السير د ولف خوانده ير دکړوسې، ير غياث الدين په لاس د بابر دربار ته واستولې او پخپله د شال (کوټې) ولايت ته ولاړ او په سيوی کې کښيښو ست. او بابر د کندهار واک و-

الی خیل زوی کابر ان ته و سپار له او د بابر دواکمنی لمنه تر هلمنده پوزی ورسیده په (۵۹۳ هـ ق = ۱۵۲۳ م) کال بابر خلم و او د ده ز خوا ته لبکر و یوست پر لاهور زیږغل و کښی، که ششم د پنجاب واکو او او مقتدر و پښتو لکه بهار خان او سپار که خان لودی او بکمن خان لوانی د لاهور په شپږ کړوهی کښی د بابر سره جگړه وکړه، خو د پښتنو سرانو د بې اتفاقی په سبب بابر وړ باندي پری و ووند، لاهور یې و نیو او ویې سوخواوه، خو ورځی وروسته یې د بیالپور هم و نیو او خلک یې قتل عام کړه - لاهور یې میر عبدالعزیز او سیالکوټ یې خسرو گو کلماتش او د بیالپور یې بابا اشفه سفول او کلا نور یې محمد علی تاجیک ته ورسپارل، او پخپله د کابل خوا ته راره سو. په دې سفر کښی بابر ته سیر هنده پر مخ ولاړ.

د (۵۹۳ هـ ق = ۱۵۲۵ م) کال د صفری په اوله او د نوامبر په اوله لسمه بابر پنځم وار له کابله دهند د نیولو په عرض و خو خپد - کابل او کندهار یې خپل زوی شهزاده کابر ان ته پرېښود، او پخپله د خیبر او پښور له لاری د لوپړی خوړ په اوله د دسمبر په شپاړسمه د شنبی په ورځ د سند تر سیند پور یووت او د لوپړی خوړ په خوار لسم د جمعې په ورځ یې د «چناب» د سیند په ختیځه خوا کښی سیالکوټ او بیایې د «ماوت» کلا و نیوله او د لودی دولت خان د زوی غازی خان ټول الوونه او خزانی او لویه کتابخانه یې ضبط کړه، او بیایې د لاهور او سر هند تر منځ کلاوی هم و نیولی، او د هغه کال درجب او اپریل په میاشتو کښی پانړت ته ورسید، او د سلطان ابراهیم لودی سره تر یوه دېر خونړی جنگ وروسته چی سلطان ابراهیم په هغه جنگ کښی د نژدی پنځو - سوز و افغانی جگړو سره ووژل سو، بابر پری و ووند او د (۵۹۳ هـ ق) کال درجب په د وولسمه دسه شنبی په ورځ د دهلی پر تخت کښی ووست او

دگووگانی سلطنت بنسټ یې په هند کې کېښود، او بابر د هند د شهسپاه په حیث وپېژانده سو.

د بابر شهنشاهی تر ښکاله پوری وغځېدله او په هند کې یې هر لور فتوحات وکړه (چې د هغو فتوحاتو او په هند کې د بابر دنور ورو کار نامو مفصلې یادوونې په هغو ماخذو کې راوړه سوي دي چې په دې کتاب کې د بابر د ژوند پېښو په پای کې ښوولې سوي دي، محترم علاقه لرونکي هغونه سر اجمه کولای سې دلته یوازې هغه څه راځلو چې په افغانستان پوری اړه ولري او هغه داچې:

بابر د هند د شهنشاهی د چارو تر ښالوولو وروسته چې د هند په «اگره» کې تاتو بی ونيو، نو د بیایې افغانستان ته توجه راووستله او افغانستان ته یې د اود افغانستان خپل دربار نومیالی امیران راوستول، چې یوله هغو څخه د

ده د پرباوری او لوی سپه دار «خواجه کلان» و، چې د بابر له خوا د غزني او کر دیز په واکو کې او حکومت وټاکل سو، او هغه هم تر هغه وروسته چې د هلی دیوی و دانی پر دیواله یې په دري ژبه د ابیت ولیکه چې.

اگر بخیر و سلام — ت گذار سندنم سه — اه روی شوم گر هوای هند ک — نم د

(۹۳۲ هـ ق) کال د فریججه د میاشتی په شلمه د پېښې په ورځ له هلی څخه

د کابل خواته راوغوځېد.

همداراز بابر د (۹۳۳ هـ ق) کال درجب په نهمه خپل زوی شهزاده همایون

د کابل او بدخشان په حکمرای وټاکه، چې همایون بیا په (۹۳۴ هـ ق) کال

په بدخشان کې سلطان وین د خان سلگری کې او د خلویبیت زرو تنوسره د سمرقند

خوا ته وځوځېد، خوڅنگه چې په هند کې لا د بابر په ښځې مشکلات وو، نو

همایون ته یې فرمان ولېږه چې د ماوراءالنهر د حکمرانا نوسره روغه وکړي،

هغه و چې همایون یو کال وروسته د بدخشان حکومت خپل پوه خېښ ته

چهلستان ولسن نومیده و سپاره اوپه خپل دکابل د لاری باهر ته
ورغی په کندهار کی هم دباپر له خوا شهزاده کامران واکول و چې بیاهی کندهار
خپل ورو شهزاده سنکری ته و سپاره .

باپردو دانیوپه و دانولواو دباغوپه جوړولو کی به ذوق درلود، دپرو اندامتالف
دباغ دویالو کپیل او دخپا بانو سمول دده په وخت کی سوی دی . کدخه هم د
استالف باغ ترده دسخه «الغ بیگ» میرزا له خلکو څخه غصب کړی و ، خوبا پرخلکو
نه دده باغ بیه و کړه لینه پی پکښی و نیستل او خپا بانو په پی سم کړه .

هغه رنګه یی دخواجه سیاران په سیمه کی نړیوه غونډی یوه گردی صغه جوړه
کړی او دده لځای له چا بنو څخه یی یوه نوی ویاله ایستلی وه ، چی د ایستلونیته
یی «جری خیش» له کلمه او څخه د (۹۲۵ ه ق) کال راوتلی دی .

باپردو کابل کی دآلو بازار دنیا لگیو ایښودل تمیم کړه او دهند وستان تر نیولو
وروسته یی دخواجه کلان په وسیله دغزنی د سلطان بند دبیابو دانولو دپاره
ډبر زر او لپړل .

سر بیره پردی باپر پخپله بابرنامه کی ددی باغونومونه یا دوی چی دده په وخت
کی ودان او دسیل لځیونه و و :

باغ نورو زی ، بوستان سرای ، چهار باغ ، باغ بهشت ، باغ بنفشه ، باغ نور ،
باغ گل کنه ، باغ خلوت ، باغ صورت خانه ، باغ حیدر آبی .

دعبدالحمید لاهوری په قول بابر په کابل کی خونور باغونه هم د شهر آرا ، چار باغ ،
جلو خانه ، او رته باغ ، باغ صورت ، باغ سهتاب ، باغ آهو خانه او سه باغچه

جوړ کړی او دیوالونه یی پر راگر خولی و و . په کابل کی دباپر دوخت له ودا
ینو څخه یوهم تخت باپردی چی دکابل درود د سراجر اهر جنوبی غرم بانده یی
دصنفي په شکل جوړ کړی دی او هلته یو گردی حوض هم دشر بود پاره کینلی و

چی هندی دوه منہ شراب بی نیول او هلته کتیبہ ہم ستمچی پر هنی باندی لیکي سوی دی :
 تختگاه بادشاه عالم پناه ظهیرالدین محمد پیرابن عمر شیخ کورکان خلی الفصیلکه
 فی سنه ۹۱۳ هـ دباہر کرویسی نورالدین جهانگیر لیکي چی : دی دہرینی صفی
 بدتخت شاه شہرت درلود او با بر ہر ہنی و کتیبہ سستی او شراب بی چیل .
 او ہم جهانگیر وای چی د شہر آرا باغ ، دباہر ترور شہر بانو بیگم و دان
 کری و چی د جهانگیر لہ خواہیاجوان آرا و بالہ سو .

بہ کاہل کی بلہ ودانی چی د باہر بہ وختو کی ودانہ اود استوگنی
 نحای ود ارک کلا (قلعه ارک) وہ چی اوس بی بالاحصار بولی باہر
 داودانی ستایی اولیکی چی د ا عجیب ارک پر یوہ لورہ بر و ت دی
 چی دیر ہ بنہ ہو الری اولاندی بی داو ہو یو لوی د نہ (کول) اود ر
 و خو او تہ بی سمسورہ شنبلی دی اود شمال لور نہ بی کوزونہ دی
 او سلاطین عمای دی ارک بہ ستاینہ کی بدیع الزمان میرزا تہ دابیت ویلی و :
 بخورد در ارک کاہل می بگردان کاہتہ بی درہی

کہ ہم کوہ است و ہم دریا و ہم شہر است و ہم صحرا

د باہر د وقت ہل مشہورین د ننگر ہا ر

بہ سود و تہ نردی باغ صفا و ، چی دشا ہجہان تر وختوی ہی ہم شہرت درلود ،
 او اہوالفضل د باغ داسی ستایی آنرا ہمار چمن آرایش طرب افزای خوا طر و صفا بخش
 رنگستان ہون وطن توان گفت کہ نزد یک جلال آباد بود (۱) اود عبد الحمید
 بہ قول د صفا باغ لہ بگرا می غنخہ بر سمہ تہ ر ۳۲ کر ولیری وہ ،
 باغ و دہر صفا و رنگین (۲) چی ہم د ا اوس د جلال آباد لو یدیزی

(۱) اکبیر نامہ - ۳ / ۳۲۱ / ۳ - سخ د بو ہا ند حبیبی بہ حوا لہ

(۲) بادشاہ نامہ - ۶۰۳ / ۲ - سخ

خواته شل کیلومتره لری دوری رود په او لسوالی کی دباغ صفا په نامه یو کلی سته اود باغ صفا د وعبت کارندوی دی وچوارباغ صفا هم په هغو حد و د دو کی پر [پ ب دی (۱) همدارنگه په دی نامه د پنجاب په ایالت کی د بهیر؟ نومی نحای څخه لس کر وه لیری د بهیر ه اوجود د غره تر منځ د چینپر غاړه د با بر له خوا یو بز جوړ سوی د و فاباغ : په ۱۳۹۱ هـ ق = ۵۰۸ م کال با بر له کابل څخه د جنوب خواته د یار لس فر سگه لیری پر یوه لوره باندي یو جوړ کړی وچی رودآبی په منځ کی بهیده اودین په منځ کی یوه غوندي وه چی با بر هغه خیا باناونه ا و حوضونه جوړ کړی و و اود ناریرنج اوانارو ونی یی کبینو لی وی د ابن د سپین غره په لمنه کی و ، خو و اوده هلته نه اورید له، اوڅنگه چی د کابل اونگرهار دلاری پرسرو نوبا بر به دی بن ته ورتی اود ۱۳۲۲ هـ ق = ۵۲۵ م کال د صفر په ۱۷ چی با بر دخپل وروستی جنگ د پاره دهند دفتح په نیت هغی خواته تی دغه بن ته ورغلی او هلته میشته سوی و (۲) او اکبر هم په (۸۹۸ هـ ق ۱۵۸۹ م) کال کابل ته د تنگ پروخت څه موده په باغ وفا کی پاته سوی اود هغه شاوخوا نه یی ینکار کړی و (۳) لکه با بر چی لیکي د و فاباغ ، د جوی شاهي او گند مکه تر منځ پروت و، اود کابل لار له باغ وفا څخه د سلطانپور خواته تله .

(۱) با بر نامه - ۱۳۲، ۲۳۸، ۲۳۹

(۲) اکبر نامه - ۱/۹۳۰

(۳) ” ” ۲/۵۷۰

بابر لیکو چی : بسیار بصفا با غی واقع شده، در کس بچشم خر یداری
بیند خواهد دانست که چطور جاسیت صفا و لطاف آن بی نظیر است (۱)
ابوالفضل هم و باغ و فاقه و قعیت دگندهک ا و کوشکک تر
منخ بییر .

او اوسن اخی دجلال آبا د لو بدیخ پلوته لس کروه لیری د «باغوانی» د کلمی
سره پروت دی، او د بابر «آدینه پور» هم دلته و، او ابو لفضل لیکو چی :
«باغ و فاندیک آدینه پور از آثار بابر است»

په کند ها کی هم دسر پوزی

دغره پر خو که «چهل زینه» د بابر په امر و دانه سوی ده چی محمد معصوم
بی پخپل کتاب تاریخ سند کی د «عمار ت پیش طاق» په نامه یادوی او لیکي :
«بفرموده بابر پادشاه در کوهیکه موسوم به سر پوزه است از سنگ بریده اند
و آن طاقیست در غایت ارتفاع و در مدت نه سال هشتاد نفر سنگتراش هر
روز در آنجا کار کرده با تمام رسانیده اند — الحق جای نفیس و فرح فزاست
و در آنجا کتابه بی بنام بابر پادشاه و نیز زاکامران و سیر زاعسکری و نیز زاکامران
که صاحب اهتمام بوده اند نوشته اند»

خو پخپله بابر یوازی د و نی لیکو چی : «در بین گاه کوه قندهار عمارتی ساختم»
دچهل زینی ودانی په (۵۹۳۰ ه ق) کال سوی او په (۵۹۵۳ ه ق) پای ته
رسیدلی ده، او په (۵۱۰۰ ه ق) کال چی دا کبر پاچا نظامیه منصبدار سیر معصوم
کند هاری کند هار ته راغی نو په خلو رکاله کی یی د بهر د پور و تو پرو نکو

په واسطه يوه بله کتیبه دهما يون او اکبر په نامه هم دچهل زینې پر پخواني کتیبه زیاته کړه او داکبر دشهنشاهی دتولوشار و او ولایاتو نو دونه یې هلته و لیکل .

په دې توگه بابر په افغانستان کې ډېر ځایونه و دان او ډېر باغونه جوړ کړل چې له هغو څخه دافغانستان سره دبابر زیاته علاقه او هیڅه څرگندېږي او اودده دزیاتې دیني یو څرگند دلیل دادی چې ده دسرینې پر وخت وصیت وکړ چې دده پری دی کابل ته یو وره سر او هلته دی شیخ کړه سي، هغه و چې دبابر دا وصیت دده ننگیالی پښتنې ماندينې یو سفزی «بی بی مبارکي» پر ځای کړ، اودده پری یې کابل ته راوړه او دلته د شیردره ازه دغره په لوی دیشمه لمنه «کې شیخ کی چې هغه وخت یې په «قله گاه» شهرت در لو داو او من یې «دبابر باغ بولی .

عبدالحمید لاهوری داهم لیکي چې بابر وصیت کړی و، چې دده پر قبر دی ودانی نه جوړیږي، ځکه نو لومړی دده قبر ډېر ساده و، خو په (۱۰۱۶ ه ق) کال د جهانگیر پاچا په امر یې د سهینو درو یا شناخته (لوجه) پر قبر ودروله سو چې یو نیم متر یې لوړ و الی او نیم متر یې پسو ردی او پر یوه سڅ یې په ډېر ښکلی نستعلیق خط لیکي سوی دی:

لومړی لیکه : یاسبحان یاسلک یافتاح یاعدل یاقوس

۲ الله اکبر

۳- لاله الله محمد رسول الله

۴- پادشاهی کز جیهش تافتی نو رالله

- ۵- آن‌ظهر الدین محمد بودبایر پادشاه
 - ۶- باشکوه و دولت و اقبال و عدل و دادودین .
 - ۷- داشت از توفیق و فیض و فتح و فیروز سیاه
 - ۸- عالم اجسام را بگرفت و شد روشن روان
 - ۹- بهر فتح عالم ارواح چون نور نگاه
 - ۱۰- : شد چو فرد و سش مکان ، رضوان زمین تاریخ جست
 - ۱۱- : گفتمش «فردوس دایم جای بابر پادشاه» -۳۷۹ هـ
- د شناختی بریل سخ لیکنی سوی دی :
- ۱- لیکه : یا الله یا نور یا فیاض یا غفار یا رحیم
 - ۲- : یا ارحم الراحمین
 - ۳- : «از فیض عنایت بی‌غایت الهی
 - ۴- : «وقتی که بزیارت روضه منوره
 - ۵- : حضرت فردوس مکانی
 - ۶- : «ظهیرالدین محمد بابر شاه
 - ۷- : «غازی انوال مظفر نور دین محمد
 - ۸- : «جهانگیر پادشاه ابن حضرت
 - ۹- : «عرش‌آشیا نی جلال‌الدین محمد
 - ۱۰- : «اکبر پادشاه غازی کامجو گرد ید ند
 - ۱۱- : «این لوح فرمودند سنه ۲ جلوس .
 - ۱۲- : «جهانگیری مطابق ۱۰۱۶ هجری دبابره هدیره کی دده د کورنی داقبر ونه

همستیه :

۱- دباپردنسی ده مایون دزوی محمد حکیم قبرچی د (۹۶۰ هـ ق)

کال ددر بی خور په ۱۰ ز پر بدلی او د (۹۹۳ هـ ق) کال دبرات په اوله دجمعی په ورځ دباپردقبرینی خواته بنځ دی .

۲- دباپردزوی هندال قبر، چی د (۹۵۸ هـ ق) کال دذیقعدی په ۲۱ په چپرهار کی وژل سوی او دباپردقبر کیښی خواته بنځ دی

۳- درقیه سلطان بیگم قبر، چی دسیرز احمدال لوراو دجلال الدین اکبر پاچا ساندینه و او په (۱۰۳۵ هـ ق) کال دهنده په اکبرآباد کی سره سوی و او سپری یې کا بل ته راوړه سوی او دباغ په پنځلسمه سرتبه کی بنځه ده، او دهانگیر پاچا په امر دسرر وچپو تره و رباندی جوړه سوی ده .

عبدالحمید لاهوری په خپل کتاب «پادشاه نامه» کی لیکلی دباپردباغ پنځه سوه گزه اوړ دو، او پنځلس سرتبی یې درلودلی چه دهری سرتبی نوروالی دبرش گزه و، او دشا هجهان په وختو کی هم دې باغ دبرینه و نق درلود، یو اوړی پنځلس زره روپۍ او بیایې دخپل جلاچیس په نولسم کال په (۱۰۵۶ هـ ق) کی دوه لکه او پنځوس زره روپۍ دباپردروپۍ اود کابل په نورو باغو خرشی کړی چی دهغوله جملې څخه یې دباپردقبر په لاندی سرتبه کی یو کوچنی مسجد دسرروله دپرو څخه په دوه کاله کی دخلو بښتو زرو روپوهه صرف و دادن کړ، او هم یې په دې باغ کی دوو لس آباشا رونه دپناه و سره دکابل له سررو دپرو څخه جوړ کړه .

دباپرد شخصیت او دده علمی او ادبی استعداد:

دسور خانوبه اتفاق باپردلور شخصیت خښتن او دعلمی او ادبی استعداد ځاوندو

ده دخیاله زوی دیرزا حیدر دو غلات دکاشغراو کشمیر حکمران دبا بر شخصیت داسی ستایی .

«بادشاهی بود بانواع فضایل آراسته بخصایل حمیده پیراسته، ازین همه خصیلات شجاعت و دروت او غالب بود. در شعر ترکی بعد از میر علی شیر کس مقداراو نگفته - دیوانی دارد در ترکی در غایت عذ و بت و «بین» نام نظمى ساخته در فقه بغایت رساله مفید است و مقبول خلایق، و عروض ترکی نوشته که پیش از وی کسی عروض ترکی را بان لطافت ننوشته و رساله والدیة حضرت ایشان (دلکونکی خواجه عبیدالسله احراردی) نظم کرده و قایمی که نام تساریخ تزک (دارد) در غایت سلاست و روانی و عبارت پاکیزه «منقح قریب الفهم» بفضایل او پیش از وی در دودمان او غالباً کس نگذشته است و واقعات غریبه و جنگهای عجیبه دست داده که بتحقیق از ابنای او کس رادست نداده»
دموسیقی به علم او به شعر او انشاء و املاء کی بی ساری نه در لود، د خپلر ها چهی پیمینی بی به ترکی ژبه و لیکلی چی دیرم خان زوی عبدالرحیم خان خانان بیاهغه داکبرها چاپه وخت کی به پارسی ژبه راوارولی .

د فرشته به قول بابریو عیاش اوسى پرست سړی همو، خوسره له هغه په حنفی فقه هم خبرو، رو ژه بی نیوله او نمونخ بی کاوه .

په شعر کی بی ناز که او بدیع طبع در لودله، او هم بی یو ډول خط اختراع کړی و، چی «بابری خط» بی باله او پخپله باپرد (۱۹۱۰هـ) کال په پېښو کی یوه دا خبره هم لیکمی چی ده دا خط په کابل کی اختراع کړی دی او ددی خط په باب تفصیل

او دځنمونه يې د پوهاند حبيبى د «ظهير الدين محمد بابرشاه» د كتاب په ۷۵ څخه كې تر ۷۸ څخه پورې راغلى دى .

د بابر مشهور تاليفات دادى :

۱- بابرنامه : چې د تزك بابري-يا- واقعات بابري په نامه هم يادېږي ، او په انگرېزي ، الماني ، او فرانسوي ژبو هم ترجمه شوي ده .

دا كتاب بابريه تور كې ژبه ليكلي او د درو و تنوله خواپېل پېل په پارسي اړول شوي دي . لومړې ترجمه د عبدالرحيم خان خانان له خوا په (۹۹۸ هـ ق) كال ، او دوهمه ترجمه د شيخ زين الدين خوافي وفائي له خوا چې (په ۹۹۳ هـ ق كال كې سر دي) او دريمه ترجمه د ميرزا اباينده حسين غزنوي له خوا په (۹۹۳ هـ ق كال كې) ۲- د عروض رساله : دا رساله بابر د تر كې اشعارو پر اروض په (۹۳۳ هـ ق) كال كې ليكلي ده .

۳- د بابر ديوان : د بابر د تر كې اشعارو و ديوان دي چې پارسي اشعار يې هم پكښې سته او په (۹۹۲ هـ ق) كال ترتيب شوي دي .

۴- مدين : دا كتاب بابر د حنفى فقه په مسائلو كې په تركي ژبه منظوم كړى او نظم يې د (رسول مسدس محذوف) په بحر كې دي او په (۹۲۸ هـ ق) كال پاى ته رسېدلى دي چې يوفصل (كتاب الزكوة) يې په (۹۶۰ م) كال كې داو ز بكستان د علومو داكاډيمى د اقتصاد د موسسې په مجموعه كې خپور شوي دي . ۵- دو الديه درسالى نظم : دا رساله چه د خواجه ناصر الدين عبيداله احراز تاليف و په (۹۳۵ هـ ق) كال باير په تركي ژبه نظم كړى ؤ بابر په تركي ژبې تر بيره په پارسي هم ښه شعرو ايه داخلو

ریزه دده ده

درویشانر اگر چه نه از خوشیا نم

لیکک از دل و جان معتقدا یشانم

دو راست سگوی شاهي از درویشی شاهیم

ولی بنده درویشانم دامطلع هم دده ده هلاک میکنم فرقت تو دانستم

و گریه رفتن از این شهر می توانستم

وایی چه په کابل کی بی دتخت شاه دد برین حوض برخنه دابیت کیند لی و :

نوروز نوبها یوسی و دلبری خوشست

با برعیش کوش که عالم د و باره نیست

سأخسه و نه :

۱- ظهیرالدین محمد بابرشاه - دیوهانده جیبی تألیف - د کتاب له زیاتری برخی

خغه استفاده سوي ده .

۲- بابرنامه - پارسی ترجمه - د جیبی چاپ - ۲ مخ او نور مخونه .

۳- اکبرنامه - ۸۶/۱ مخ او نور مخونه

۴- منتخب اللباب - ۲۱/۱ »

۵- تاریخ فرشته - ۱۹۳/۱ » او نور مخونه

۶- مفتاح التواریخ - ۱۵۶ »

۷- طبقات اکبری - ۲۷/۱ » او نور مخونه

۸- تاریخ افغانستان در عصر گورگانی هند - له دو هم مخ خغه تر ۳۳ مخ پوری.

۱۳۷۵- بابر خان کاکړ : دلسمی هجري پېړی په سر کې د پښتو ژبې لیکوال، او د «غرغښت نادی» د ناظم دوست محمد کاکړ پلار و، چې په خپله دوست محمد کاکړ په خپل کتاب کې لیکلی دی: «چې زما پلار بابر خان هم یو کتاب په شعر کښلی و، چې نوم یې و «تذکره غرغښت» او هغه وخت چې بابر خان وفات سو، او زه پر کور نه وم، نو هغه کتاب ورک سوی و، او چاضا یح کړی، زه چې راغلم دخپل پلار په ماتم هسی ویرجن نسوم، لکه چې کتاب ورک سوی و. ساخو دهغه کتاب خبری او رپدلی او په وار و وار و ویلی وی، او هم سی یو څه له هغو څخه په یادوي، نو سا پر خدای توکل و کا، او هغه قصی او روایات سی بیا په شعر و ویل، خدای تعالی دی زما پلار سعی مشکوره کا»
 ماخذ :

پته خزانه - د کابل لوسړی چاپ - ۸۷ - ښخ

۱۳۷۶- بابک صاحب: دخپل وخت یوروخانی سړی او په خټه ښادیزی سیدو، او کویټي د گلستان دعنايت کاریز ته نژدې په غره کې ښخ دی عالم خلک زیاته عقیده ورتله لری او زیارت ته ورځی
 ماخذ :

وزارات-دسیال کاکړ لیکنه ۲۶ ښخ

۱۳۷۷ باب صاحب: نوم یې ملا محمد جان-یا-سیر محمد جان اوشههور په بابک صاحب دخپل وخت نویالی روخانی عالم و، ډېر سریدان یی درلودل چې تر اوسه یې هم زیارت شهرت لری او ډېر عوام یې زیارت ته ورځی.
 دی په خټه سیدو، په فقه، حدیث او تصویب کې یې لوی لاس درلود، ډېر

مشرع، زاهد او پرهیزگار سړی و، ژوند یې زیاتره د خدای په عبادت تېر او
 او په طریقت کې د نقشبندی سلسلې پیرو و، په ۱۲۳۵ کال د کندهار په
 په سپین بولدک کې پر اوهم هملته شیخ دی - لنگر یې تر او سه چلېږي .
 .أخذ :

د کندهار مشاهیر - ۳۱۸ شیخ .

۱۳۷۸ - بابو: د بايزوی د پښتنو د بایوزوی د قبیلې مشرنیکه و، په قبیله
 سیدو، سر سرداری، گلوگرام، کوکړی، پتو ده سپل بانډی، شیر اترپ، او سلام
 پور سیمو وکی او سی
 .أخذ :

حواشی - توار بیخ حافظ رحمت خانی - بهار دو ۳۳۵ شیخ .

۱۳۷۹ - بابو جان بابی: د کر م خان زوی دهوتکو د دورې د پښتو ژبی نو هیالی
 شاعر، او د ملی قائده پیرویس نیکه ننگیالی ملگری و. د زابل د اتغر په سیمه کې
 اوسیده و دهغه وخت د آزادی ساتلو په ډیرو جگلو وکی یې برخه اخیستی وه.
 هغه وخت چې پیرویس نیکه د صفوی دولت د تیری په مقابل کې ملاو تر له،
 او په کندهار کې د صفوی دولت اړینې ظالم حکمران گرگین وواژه کېده بابو جان
 بابی د خپلو جنگیالیو زلمیانو سره د «ماشور» د کلی له خوا د کندهار پر زاړه
 ښار یرغل وکی او ښار یې د گرگین له ستم وژو جگړه وخت و نیو، او پیا د
 پیرویس نیکه له خوا د کلات (زابل) د سیمې حکمران و ټاکل سو.

د پیرویس نیکه تر سپړنې وروسته هغه وخت چې شاه محمود هو نیکه د اصفهان
 لور ته لښکر وویوست بابو جان بابی د د و ز و تلو جگړو سره د کندهار ښار ته

راغی او د شاه محمود د لښکر سره یوځای سو.

دېتي خزاني مؤلف محمود هوتک ليکي چي: «په کال (۱۱۳۴) سته هجري، چي شاه محمود پادشاه د پادشاه دوران شاه حسين ورو رلښکر و کاوه او اصفهان ته يې د يرغل عزيمت و کا، بابو جان بابي سره له خپلو غښتلو ځوانانو، چي درې زره تنه هوتک و، او توخي او ترکي او ځيني آکا خيل راغلل کندهار ته او د شاه محمود سره ولاړل اصفهان ته، په جنگو کي بابو جان بابي هسي پېرانه و کا، چي رستم دوران يې هېر کا».

د تاريخ سلطاني مؤلف سلطان محمد ليکي چي: بابو جان بابي په ايران کي د شاه محمود هوتک او شاه اشرف هوتک د استيلا په وخت کي د لارو بندر» حاکم و، او په ايران کي د هوتکو د شهنشا همي تر ختميد و وروسته بابو جان بابي کندهار ته راغی، او هغه وخت چي نادر شاه افشار له هراته د کندهار پر خوا يرغل راوړ، او امام و یردی بيگ د کرمان حکمران يې د کرشک او بست د کلان نيولوته وگماره، نو بابو جان بابي د شاه حسين هوتک په امر د بښتو و جنگيا ليو سره د هغه مقابلې ته ورو ووت او د ویردی بيگ لښکر ته يې ډاډې ورکړه. بابو جان په پښتو ژبه خواره شعر و نه هم ويل، او په (۱۱۲۹ هـ) کال يې «د شهاو گلان» قصه په پښتو نظم کړه، او هغه يې «قصص العاشقين» په نامه يې و بلله، او په هغه قصه کي د عشق داسي ستاينه کوي:

عشق يو هستی تور يالنی دی چي پر هر ځای يې بری دی

د عشق او رهسي سوزان دی

چي سوځلي يې جهان دی

زړه بې عشقه کلمه زړه دی

چی بې عشقه زړه دسره دی

نه دی عشق په یوه رنگ

کلمه صلح ، کهې جنګ

پښتانه کاندې ستل

چی دی خو ږ ترشات ، غسل

چی «بې عشقه سر کله و دی.»

تش بې مغزه یو لادودی

زړه بې عشقه په کار نه دی

هم هر زړه سز او ار نه دی

چی د عشق و کا خبری

کړی په غوږ د اسر غلری

دېا کانو عشق سزادی

اسانت دا ، دسولادی

سأخذونه :

۱- پته خزانه - ۱۳۳ مخ

۲- تاریخ سلطانی - ۸۵ مخ

۳- جهانکشی نادو - ۱۲۱ مخ . ۴- د پښتو آریانا دایرة المعارف ۳۰۳/۳

۱۳۸۰- بابو جان لغمانی: د پښتو ژبی نوه یالی شاعرو ، چی داشعارو و بشپړ

دیوان بی درلود او دده د دیوان یوه برخه مشتر را ورته په خپل کتاب

«گلشن رو» کی را اخیستی ده، او جارج را ورته لوسری سړی دی چی د بابو

جان د اصل او نسب په باب يې د پښتو گرامر د مقدسي په درې دېر شمېر مخ کې ليکلي دي :

«بابو جان د بلور رستان (۱) له سياه پوښو کافرو څخه و مسلمان سواو دخپل علم او لياقت له امله يې په مسلمانانو کې ښه نوم وگاټه - بابو جان په يو سفر وښخ دی او خلک يې زيارت ته ورځي».

قاضي مير احمد شاه رضواني (۱۲۷۹-۱۳۵۳ هـ ق) په خپل کتاب «شکرستان افغاني» کې در او ټي دغه خبرې رانقل کړي او دايې هم پر اضافه کړې دي چې :
«بابو جان له تورو کافر و څخه يوه ميايو سفزيو ته راوستلی و ، په خپله بابو جان د لغمان و»

«په ورکه خزانه» کې در او رټي دغې خبرې ته چې بابو جان په اول کې سياه پوښ کافرو ، د شک په سترگه کتل سوی دی ، د دغه کتاب د لوسړي ټوک په ۳۱۳ مخ کې کښلی دی :

«نه شي ويل کېدای چې د اسماعومات راوړتي له کومه راوړي دی ، ليکن تر کومه چې د بابو جان او سرو کافر و تعلق دی ، نو که بابو جان په رښتيا د بلورستان سور کافر و ، نو دا خبره د عقل او قياس نه لري ده چې د بلورستان يو سړي چې پښتو دهغه سورني ژبه نه وي دوسره ژردی پکښي کمال ته ورسې او بيا شاعري دی پکښي هم وکړي ، او بيا په هغه زمانه کې - البته دا کېدای شي چې د بابو جان پلار نيکه به په اسلام تر مشرف کېدو نه پس چېرته د پښتو علاقې ته راغلي وي او بابو جان هلته پيداشوی وي . بابو جان که مسلمان شوی و

(۱) بلورستان د کونړ او الينگار د درو شمال ته پروت دی .

تعارف

د لوړ کم از کم پمداسی عصر کېښې نه وی چې د کلتز او اسلام تر منځ دښه او بد فرق به یې کولای شو، دښه او بدو دا فرق کم از کم انسان ددېرشو کلونو پسته عصر کې کولای شي. ددېرشو کالو یو سړی چې په یوه څیره ژبې کې شاعری لیکوي هغه فرق دبابو جان په شاعری کې نه محسوسېږي»

په هاند عبدالشکور رشاد د «گلشن ووه» په سریزه کې چې په ۱۳۵۶ هـ ش کال په کابل کې چاپ سوي ليکي چې: «بناعلي، هميش خلیل خو په پښتو ژبه کې دبابو جان بشپړې او صحیح افادی او بیا د شاعری تر عهدی په سخته توګه مړه و تلو دې ته اړ ایستلی دی چې در او رقی خیره ونه منی او یاد سمون کوم ضعیف تاویل ولټوی.

د بکر زه وایم چې دبابو جان په عربی، پارسی او هندي کوژ بو پوره او صحیح پوهېدل هم در او رقی خیره ماتوی او ددې ادعا شواهد دبابو جان په کتاب کې ډېر دي»

په هاند رشاد ليکي چې: بابو جان د فکر و ذکر او سلوک و عرفان له پلوه د ډیر بابا «سید علی خواص ترمذی» (۹۰۸-۹۹۱ هـ ق) د مسلک او مشرب پیرو دی. دبابو جان دژوندانه دزمانې په باب دپښتانه شعر ادلومېری توک په مقدمه کې لوی اوستاد په هاند حبیبي ليکلي دي چې بابا جان تر (۱۰۵۰ هـ ق) وروسته ژوندی و، او هميش خلیل دورکي خوانې مؤلف یې د سیرزخان اوسرچې په (۱۰۳۰ هـ ق) کال پردی او دولت لوانی (۱۰۶۸ هـ ق) دزمانی زمانې شاعر بولي.

په هاند رشاد ليکي چې: دبابو جان د اشعارو په مجموعه کې ددور

نگز سید عالمگیر (۱۰۳۸-۱۰۹۸ هـ ق) ستاینه داسی چی، بابو جان تر
 ۱۰۶۸ هـ ق کال وروسته هم غه موده ژوندی و .
 دبا بو جان دنظمو نو مجموعه په بشپړ ډول تر اوسه نه ده چاپ سو
 خو خطی نسخه یی د پری دی. د لندن په انډیا آس لائبریری کی
 یی یوه نسخه سته چی د لوی احمد شاه بابا د باچائی په غور لسم
 کال (۱۱۷۳ هـ ق) کینل سوی ده اورا سپوردرضا لائبریری نسخه
 د انډیا آس لایبریری تر نسخه یو کال وروسته (په ۱۱۷۵ هـ ق)
 کی لیکلی سوی ده . دبا بو جان سر یانی قصیده په ۱۸۳۷ کال د پری
 پرومپتور ډوون په پښتو-سنسکریټو کی له ۳۷۴ مخ غلطه تر ۳۸۴ مخ
 پوری چاپ سوی ده ، اوزا ورتی د گلشن رو په پښتو-سنسکریټو کی
 د بابو جان د کتاب یوه برخه را اخیستی ده خو د نشر گمان یی پر کسری دی .
 حال داچی دیو هاند رضا په نظر نظم دی په هر ۵۰ د بابو جان د کلام
 وی نمونی دادی :

د زړه مینه دی تمابه بسی لاره	سینه ستا کره د دنیا مینی لتاره
غه دروغ الابلا دی کره په غاره	د دنیا له مینی هسی سیدل شوی
د حرام بو بښنه نکری هر غه نغاره	محرمان نسته حقان دی نامحرروم کره
لکه خو گنگه من بر پانگه ووزی له جانه	هغه مال به دی بلاشی سیاه سرخه
ستا بشره به په سومو نو کوی لتاره	تا به بیاسوس په دوسره ډیر عالم کی
هیڅ نیره په دی پری نیر دی بی گزاره	په پکرو نو به دی اخلی یو تر بله

که دنیا دی همه وارہ سرہ یاسپین وی
 ہرہ تنگہ بہ دی داغ کاندی لہ ناره
 بہ صورت بہ دی داغونہ کالہ اورہ
 بہ عذاب بہ دی بشرہ کا گرفتارہ
 انبیا لہ بغیلا نوروی گردان دی
 عرض بہ نہ کا د ظالم بغیلا دپارہ
 د بغیلا پہ باب راغلی آیا تونہ
 عذابونہ بہ دہر سخت کاندی دو بارہ
 د با بوجان پہ بیانو نو باور نکا
 دھوچی بر خہ شوی دہ لہ ناره
 (۲) دحا تم نوم بہ جاری وی ترقیاستہ
 د ازل بھورہ بی وہ لہ سخا و تہ
 حاکمین بہ نا اسیدہ تر ینہ تلو
 ورکول بی وی اجرہ بی منتہ دسوالی
 زرہ بہ بی روغ پہ مر حبا کر
 کایل نمہ و فقیرانو لہ خد بہتہ
 ہر سوالی چی بہ ددہ بہ ورحا ضر شو
 غہ رنخور بہ فارغ روغ شولہ
 زحمتہ بہ بارونونی نوم ولار د سخاوت شو
 پادشا ہان بی بہ غصہ شو شہرتہ
 ہمت د خدای لہ خزانو دی بابو جانہ
 ہمتناک دی خبستن نہ کا بی ہمتہ
 ہا خذ ونہ :

۱- پستانہ شعر ۱ - ۲۱۹، ۱۹/۱ - ہخونہ

۲- د گلشن روہ سر یزہ ،

کا بل چاپ - دپو ہا ند رشا د لیکنہ لہ ۳۱ مخ خفہ تر ۳۷ پو ری

۳- شکرستان افغانی - ۳۳ مخ دلاہو ر چاپ

۴- ورکہ خزانہ - ۳۱۳ / ۱

۵- پستو آریانا دائرہ المعارف - ۳۰۵ / ۳

۱۳۸۱-به تکی کاگر :

دانگر نرانو داستعمار دزمانی یو مبارزاو ننگیالی پښتون و ، چی
دکا کړوستان دبو ری دسیمه «دسیران» په کلی کی اوسید .

ډیری جهادلی یې کړی او په کاگری غارو کی ستایلی سوی دی ، لکه چی
وايي :

د با تکی بهری چایری

نا خو پزی ولایری

انگریز ستړی سوی په پښتو نسی با تکی په جهازو

سا خذ :

کاگری - د سیال کا کړ رساله - ۳۸ مخ

۱۳۸۲-باجوری :

پښتو ژبی شاعر و ، اود پښتونخوا د سوات په سیمه کی اوسید ، د

سو چیگری کسب یې کاوه او دیوان یې نظیر په نامه یې دپښتو

اشعارو یو دیودان درلو داوهم یې یوبل اثر د بهار سینه په نامه

چاپ سوی دی دا بیت دده دی :

باجوری چی د افسوس غزلی وایې په فریا دیې دا سمان لمنی سر کړی

سا خذ :

فر هنگک زبان واد بیات پښتو - ۶۵ مخ

۱۳۸۳-باجوری :

اهل قوم یې معلوم نه سو خو د حبیب الله رفیع د الیکنی سره سم یو

هنر مند شاعر ه وه چي د (۱۳۰۰ ه ق) به شه وخواگن بي به
 به بهشو رگي ژوند گناوه او به شعر کي د پښو زندو روز مشهور
 شاعر دادبي سبک پير وه
 ددی دیوی بدلې سر دادی :

مه کوه وړ وکيه ! هو سر ه ظلم بي نيازي
 داظلم اوستم به خيري ستانشي روزي او دپاي بيمت بي دادی:
 چاري د نقد ير شوي باجوري و ته را پښي نن
 چير ته باجور او پښور واپوزي

ماخذ :

کا بل مجله - ۱۳۵۶ ه ش

۱۳۸۴ - بادر :

پښتو ژبي اولسي شاعر و ، او دده يو چار بيته د ار مستتر به خپل کتاب
 دپښتو نځواد شعر هار وبها رگي راوري ده ، اوله هغې څخه خرگند
 يري چي بادر به داسي اولسي شعر جوړولو کي لوي ليدن د رلود
 به دي چار بيته کي بي د پيري فقير بابا ياد کړي دي او پيري خود يو سفرو به سيمه
 کي د سيمه گانو د پير مشهور کي دي ، نو داسي انکل کيدای سي چي دي هم دي و سفرو د سيمه
 و ، او دا چار بيته بي سوال او جواب به ترتيب ويلي د :

پيگا دي يم و هلي سجو با به کتار

و درسته شهه شو گيرو در ته ناست همه پر کاله

بیگادی یم وهلی محبوبا شوم زحمتی
اوس گرزم تهمت
نری نری فریاد کپی زما ززه لکه توتی
شوم په سر و لنبوستی
په هر خای کپی زما شوروی
ستا د تور و سترگو په ما بیبا راغله قاتی
چی دی وا غوست بنا تی
شاه اور بلدی په بخ خوروی
بی هوشه لیونی شوم دمام گرخم په پیرو
شوم خورا ک د نه زرو نری رنخ می شه تر کاله
بیگادی یم وهلی

نری رنخ خودی زیات پیری خله گرخمی پر بیابان
چیری و به کپی ارمان راشه کسینه په پالنگ
له خیاله می زنگ پیری په سینه با ندی زلفان
په جبین بانندی سهران
لکه ته می شوی سلنگ
پرا ته می په د لبار کی ستا په شان دهر سلنگان
شه زلمی د قبرستان
دی ولار زما په شنگ

دادای ناسلم دی ورته کینه به زارو
 عمر تهر که به خوارو
 آخر در به می کپی تاله
 بیگادی یم و هلی ...

که دادای ناسلم دی ورته کینه به زارو
 ز پگی بی بی دی پرهار
 مدام خاشی تیرینه وینی
 کور لی بنا ما را نویم ز پروت وستا به دلبار
 چر او دی به سازار
 روغ به نشم گل رنگینی
 له دره خودی نه لحم که سی ووسپخی به نار
 نه سپویم به گفتار
 به مجلس دنا ز نینی
 سترگی دی چغمخ خوله دی تو پکک دکک له چرو
 شین خال دی به ابر و
 سپینه خوله دی را کپه ساله
 بیگادی یم و هلی ...

سترگی سی چغمخ خوله سی تو پکک و کپه ترې پام
 چی را نه شی ما بنا م
 بنده یوان به شی دکور

په خپله سی خور کړی دی دتور وڅو دام

چری ته به شی بدنام

بل سستی به شی په اور

داتاله دی ساتلې نری ژ به خوله ایتمام

در کوم به یې شا سلام

په تا وشه ظلم زور

راغلی بی وطن له مسافر دجزیرو

ژوندی بشخ په ادیرو

خو ک یې نشته دقوی الحاله

بیگادی یم و هلی....

راغلی یم دیدن له مسافر دبل وطن

په مطلب ستا ددیسن

بیلتانه سی کره سلاسا ته

«دجبری» فقیر بابار او رسپری په چستن

ز سانه کبری رفتن

دا سوال کوم و تاته

جلی راغیء ستاله غمه په ساوخت دڅنګدن

نه به روغ شم په بدن

نه به خلاص شم له پسا ته

«بادرشو» قلمندر پی پسی تیپ ځی د سورو

شان يې نشته د سر و

نن به مخي د كلا خواله

بېگادی يم و هلی ..

ماخذونه :

۱- پښتانه شعراء - ۹۳۲ مخ ۲- د پښتانه شعرا د شعرهار و بهار - ۱۰۲ مخ د کابل چاپ

۱۳۸۵- بادشاه گل (حکيم): حکيم بادشاه گل د حاجي فيض گل زوی

په خټه نيازی يونانی طبيب او د پښتو ژبی شاعرو.

«په (۱۸۸۳ م) کال د پېښور په ښار کی زېر بدلی، او د ینی علوم يې د کوهستان

د ملا صاحب څخه لوستلی وو، په يونانی طب او حکمت هم پوهېده .

لوسړی په پېښور کی د «انجمن بزم پښتو» سکريټرا و بيا د هغه انجمن رئيس و ټاکل سو،

او د ژوند په پای کی په يونانی طب بوخت و، او په (۱۹۰۰ م) کال کی بس سو.

دده اشعارو عشقی او اجتماعی بڼه درلوده، او څو ادبی آثار يې هم چاپ سوی

چی مشهوره يې دادی :

۱- او غرن د عشق

۲- فراق نيازی

سوز نيازی

او دابيت دده دی :

په دیرخیال چی درومی دا کلمذار څو کدی سرو قد غنچه د هن پرېوار څو کدی

ماخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو - ۶۶ مخ

۱۳۸۶- پادشاه هير : د پښتو اولسي شاعر و او پر اولسي
اوزانو يي شعرونه ويل .

په (۱۲۹۸ هـ ش) کال د پکتيا د خوست د سيمي د ده يا نور اسماعيل خېل په کلي کي
زيږيدلې و دده اشعار په عوامو کي ښه شهرت او قبوليت درلود او په
(۱۳۳۸ هـ ش) کال کي مړ دى - د ابیت دده دى .

غه خو به درته پا يمې ديدنه شې گلونه دى
ډېر و پښتور و سپينې ليجې با لښتونه دى
ما خذ

فر هنگک زبان واد بیات پښتو - ۶۶ - مخ

۱۳۸۷- پادشاه پير يدي : د پښتو ژبې اولسي شاعر و او شعرونه يي
پراولسي وزن و ويل .

د ننګرهار په په گردې کيڅ کي اوسيدا و چو هاني يي کوله .
دده ژوند (۱۲۵۰ هـ ق) کال په شاوخوا کي اټکل کيدای سي او په (۱۲۵۶ هـ ق)
کال د يوې دلي غلوله لاسه و وژل سو، اودز کندن په حال کي يي هم مخني
پښتونه ويلی و و چي په عوامو کي ډېر شهرت لري او يوه توتې يي د
داده :

نصیب سی نه وده جیت دغوا اورگو کی
وینه سی گرخی د بدن تولو رگو کی
باد و یې پر کو
باد و یې پر کو
ما خذ :

فر هنگک زبان واد بیات پښتو - ۶۶ - مخ

۱۳۸۸- با ران آخو ند:

ملا باران آخو ند په خټه خو سټی د کو یتي په پښتنو کي د ښه نا مه
خا وندوسزار يې په کچلا غ پو ری دی ، ښځی بیغی دیری نورخی .
دغه زیارت دعو امو په عقیده د کو شینانو د دیو لپ ناروغیو دپاره
ښه بلل کیږی .

أخذ :

د زارات - د ښاغلي سيال کاکړ ليکنه - ۱۶ مخ

۱۳۸۹- باران یلکزی :

د پښین د بازارگی دایکلز یو دکلی اوسیدونکی په خټه تورترین
ایکلزی پښتون دخپل وخت له نومیالیو غاز یا نو او مبارزانو څخه و
چی په (۱۸۳۲ م) کی دانگیر یز دجنرال ایگلیند دپوچ سره په سرانه و
وجنگید ، اوددلی مبارزینو په کتار ولاړو .

مأخذ :

پښتو او پښتانه په سهیلې پښتونخوا کی دپر وفیسر سیال کاکړ لیکنه

-۳۳ مخ

۱۳۹۰- باران سنجر خیل:

د کاکړستان دپوری د روسانی سیمې دختکی نومی کلي اوسیدونکی
په خټه سنجر خیل کاکړ د پرنکیانو د استعما ردزسانی یو ننگیالی او
نومیالی پښتون و او په کاکړی غارو کی یې ستاینه سوی ده چی وایې

باران سهرتزمیردی

بارن سپهر زهیر دی

نن پرگرد سر مه خیل ویر دی

تور په کوته کمی دی بندی

اوس په بیتو گرخی ژوبی

سأخذ

کا کړی دسیال کا کړ - ۳۳ مخ

۱۳۹۱ - بار بکشا ه لودی:

شهزاده مبارک خان مشهور په (بار بکشا) د سلطان بهلول لودی زوی

و سوری بی بی شمسی ، یا بی بی شمسیه ، یا بی بی شمسو، نویدله او ااسا

بی قطب خان لودی و .

په (۵۸۸۳ ق) کال چی دده پلار سلطان بهلول جو شپور وینو

نومبارک خان بی دهغه لخی پر تخت کبیتا وه ، ختیزی سیمی بی

ورو سپارلی او د بار بکشا ، خطاب بی ورکی چی تر هغه وروسته

په همدی خطاب مشهور سو ، او تر (۵۸۹۸ ق) کال پوری چی

د سلطان سکندر زمانه وه بار بکشا ه پر شرفی تخت ناست و

بار بکشا په دیر و جگر و کی دخپل پلار سلطان بهلول دلشکر و

شیر و اوهم دوسلطان بهلول مشر زوی گنلی سوی دی لکه نو

د سلطان بهلول دسړینی پر وخت لینیو پهنه تروا - بیرا نودی دولبعهدی

دپاره تر نظام خان ، خو بناوه او په (۵۸۷۶ ق) کال چی سلطان

بهلول دملتان دپناه وروزی پاچا شیخ یوسف ، په مرسته د پنجاب

حاکم تاتار خان برملتان دیرید دپاره وگماره دلشکر مشر توب بی

با ربکشاہ ، تہ و سپارہ ، خود سلطان بھول ترس پنی وروستہ دلمر
ختیز و سیو

جاگیر داران با ربکشاہ تہ پور تہ سول اوچینو امیر انو ر داد سلطان
سکندر تحریک و با لہ ا و باربکشاہ بی سلطان سکندر مخالفت تہ و پنا راوہ
نو سلطان سکندر ہم د (۸۹۵ هـ ق) کال پہ پای کی د لمر ختیز۔
و سیو واک خیلو غبٹلو امیر انوتہ و سپارہ اود جونپور پندر بارکی بی ہم خپل
سعدمان و گمارل سگر با ربکشاہ د اونہ زغملای سو ای اوچ یر ژر سلطان
سکندر تہ پور تہ سود « پتیالی حاکم عیسی خان اودبہر ایچ حاکم شیخ محمد
پر ملی کالایہار ہم و رسرہ سلہ سول عیسی خان د سلطان بھول
تر بو و اوشیخ محمد پر ملی د سلطان بھول تر بو و اوشیخ محمد پر ملی د سلطان بھول
خوری و سلطان سکندر چی خبر سو نو ہنہ آن بی دلوانی اسماعیل خان پدمشری و
تکرہ لبیکر جونپور تہ ولیزہ او پخیلہ دیوہ لوی لبیکر سرہ د پتیالی خواتہ و زو خجید ، د عیسی۔
خان لبیکر بی سات کی او پخیلہ عیسی خان بی و باد خیمہ د پتیالی حکومت بی سلطان
رای کہین تہ و سپارہ او تر ہنہ وروستہ بی لوانی اسماعیل خان دروغی د بارہ
باربکشاہ تہ ولیزہ خو نا کامہ راستون سو ، نو سلطان سکندر د جونپور
لور تہ لبیکری و لیر دولی لہ ہنی خو ابا ربکشاہ ہم دخیلو فو خو
اوشیخ محمد کالا یار دفو خو سرہ منخ پر قنوج روان سو قنوج تہ نژدی
دوارہ لبیکری سرہ مخامخ سوی جنگ و نبمت ، د جونپور لبیکر و ماتہ
و کپہ او باربکشاہ بدیون تہ و تمیتید ، سلطان تر شاہہ پسی و او ہانتہ بی کلابند کی

باربک‌شاه مجبور سوچی وسله کسپیر دی سلطان چی پر
 خپل ورور با ربکشا ه بری وسوند بیر ته یې خوشا له یې کی ،
 ډیر ونازاوه جو نپور ته یې بوت او بیر ته یې د جو نپور اولمر
 ختیز و سیمو واک ده ته پر پېنو د خو په دربار کی یې خپل معتمدان
 ورسره و گمارل .

ماخذونه :

۱- لودی پهستانه

دپوهاند رشادتالیف - ۱۳۱۳مخ اونورمخونه .

۲- تاریخ فرشته - ۳۲۶/۲

۳- سیرالمتاخرین - ۱۳۷

۴- خورشید جهان - ۷۹مخ.

۵- تاریخ فرشته - ۱۷۹/۱مخ

۶- مخزن افغانی - قلمی - ۱۲۰مخ

۱۳۹۲ بارح هروی :

احمد دبارح زوی دهرات له نومیا لویو محدثینو څخه و، چی د پلار

په نامه یادیده .

ماخذونه :

۱- ددهخد الغتنامه (ب) ۲۹۳مخ

۲- منتهی الارب

۱۳۹۳ - بارح پوشنگی هروی: دخپل وخت له نومیا لویو

پوهانو او فاضلانوشخمو، او د «طرائف الطرف» کتاب دده تالیف دی .
 دده دا په لغتنامه کې دانوم دوه واره راغلی دی ، یو وار د «بارع پوشنجی»
 او بل وار د «بارع هروی» په نامه خوځنگه چې په معجم الادبیا کې دا دولره
 نومونه په یوه مخ کې راغلي دي نو داسې اټکل کېدای شي چې دادواړه یو
 سړی دی ، ځکه چې پوشنج هم په هرات کې دی او نوم هم یو دی .
 مأخونه :

۱- معجم الادبیا - ۲/۳۳۱ مخ - ۲- لغتنامه (ب) - ۳۰۳ مخ .

۱۳۹۴ - بارك نیکه : د بار کزود تیر لوسړی نیکه ، او د سپر بن د
 ابد الیوشاخ ته منسوب دی چې د کندهار له جنوبه تر فراه پورې اوسی، او
 د افغانستان د «محمدزی» طایفه د همدې بار که او لاده ده.
 بار که نیکه د (۵۷۶) په شاوخوا کې ژوند کاوه چې دنسب سلسله یې سپر بن
 ته داسې رسېږي :

بار که د سلیمان (زیر که - ۵۷۵) زوی، زیر که د عیسی زوی، عیسی درجر
 زوی چر داو دل - یا ابدال زوی (چې ابدالیان یې اولاده ده او د ۳۳ هـ
 په شاوخوا کې یې ژوند اټکل سوی دی) او او دل دترین زوی (چې د ۴۵ هـ په
 شاوخوا کې ژوندی و) او ترین د شرخبون زوی (چې ژوند یې ده ۳۰ هـ په
 شاوخوا کې اټکلولی سوی دی) او شرخبون د سپر بن زوی و.
 مأخونه :

۱- حیات افغانی - ۳۲۹ مخ

۲- دنوای معار که تعلیقات د کراچی چاپ - ۷۹۰-۷۹۳ مخونه .

۱۳۹۵ - بارو : دتولر-با-توران زوی اود باباغلخی نسی دغلخیو پهننو
له زومیاو نیکه گانو خخو. دده نیکه «باباغلخی» د غلخیو پهننو لوسری
نیکه و، چی غلخی پهنانه ورته منسوب دی، اودبا روزوی «بابا هوتک»
بیاد هوتکو دتیر لوسری نیکه و، چی د هوتکو پیر د ده اولاده ده.

ماخذونه :

۱- حیات افغانی - ۲۵۶ مخ .

۲- خورشید جهان - ۲۱۰ مخ .

۳- پته خزانه - ۷ مخ .

۱۳۹۶ بارو خان نورزی : داحمدشاه بهادوختونو میالی خان او زور مجاهدو،
چی داحمد شاه بابا سره دپلوچستان او هند وستان په لویو جگړو کی سلگری و
اود «عمله باشی سر کار خاصه شریفه» منصب یی درلود، اود «تاریخ احمدشاهی»
سؤلف یی داحمدشاه په جگړو کی خوچاره نوم یاد کړی دی، مثلاً یوهای لیکي :
«حسب الفرمان قضا جریان خان جان خان وزیر پادشاه تائید سپاه تیمور شاه
و انزله خان نسقچی باشی و بارو خان نورزی و جمع دیگر از خوانین اخلاص شعار با فوجی
از عساکر نصرت مائثر بطریق سرعت ابلغار کرده خود را بشاه ولی خان وزیر رسانیدند.»
بلهای لیکي: «د روقتی که فرمان ده بعرو پر تماشای آن معرکه فیروزی
وفرسی فرموده بارو خان عمله باشی سرکار خاصه شریفه که از برای
استخبار احوال هر طرف تردد بمیدان میکرد و دسته های افواج ظفر نمون را
بهر جانب که ضرور میشد بموجب حکم هما یون بچنگک می برد آمده عرض

نمود که از طرف کفار زور بر سمت سینه بسیار است اعلی حضرت قدر قدرت
 امیر خان چند اول باشی که سر کرده ایل جوا نشیر و در صغر سن جنگه آور
 بهمال و فایق بر سر که آریان کهن است بادسته چندا ولان امر باطفاى نائره شورش
 کافران نموده مقرر فرمودند که»

ماخذ :

تاریخ احمدشاهی - د محمود الحسینی المنشی تألیف د سسکو چاپ ۷۸۰/۲

ا و نور مخونه .

۱۳۹۷- باره خان چپرهاری : د پښتو ژبی او لسی شاعرو، او د ننگرهار په چپرها
 کی او سپل ده هم پر او لسی وزن او هم پر عروضی وزن شعرونه ویل .
 داسی اټکل سوی دی چی باره خان د (۱۳۰۰ هـ ق) په شاوخوا کی ژوندی و.
 دده له ویناڅخه ښکاری چی علمی زده کړه یې لکه څنگه چی یې زړه غوښته
 نه وه کړې ځکه چی په یوه شعر کی وایی :

کاشکی وروکتوبه! په پایو ځلی راغلی وی ماخولیدو ډیر سبق په خپل عمرویل وی
 زېره می شوه سپینه غاښ می وواته کندهام شوبه نه به ویه داسی که می بندد چاښلی وی
 تش شعر به څه کړم چی دنور و پیر وی کوم

نسوی کور (۱) به ما لکه « توکل » ځان ته سوندلی وی دده

د اشعارود ری نوری نمونې دادی : (۱)

ستا غمونو لپونی لکه مچنون کړم

بی له تا به لیلی نور څنگه ژوندون کړم

(۱) کور دلته دوزن او بحر په معنا استعمال سوی دی .

-۶۳-

تا په داسی غشی نه یم سوری کړی	چی علاج یې په دوا د الا طون کړم
ستا سودا را بانندی هسی شوه غالبه	د آهو په څېر حیات په سپر تون کړم
دغه پېتی دی تر داسی حده دروند دی	چی یې ژوندی په ځمکه بیخ لکه قارون کړم
باره خانه! داشنا غمونه ډېر شو	چی اخته یې په خپل غم او جگر خون کړم

(۲)

سترگی دی ډکی تمانچې دی بانه غشی لرې

که یو خطا شی په کمان راته دو یم سوروې

زه به دستا کمه نادوده زړه تهنو نیمه

په غرغره سی دهنصور غوندی دا یم سوروې

په دوه خالو دی لاجما دقتل سو ده نشی

زما د قصده لاپه دې دوا رو دریم سوروې

دخدای دپاره په خپل لاس سپی خون بېلمی درته

رقیب ولار دی سا په د اردل و جانم سورو ی

دباره خان و یل که هر څومره ساده بنیکار پیری

ساده غزله ته په زخم ینه سلهم سوروې

-۳-

چاربینه

په سرو لپانو دی پېزوان و هی تپا لونه کنه

زلفی چا لونه کنه

سترگی دی توری جلی زلفی مسموری جلی

ستا په تنلی کمی عجب خوند که شنه خالونه کنه

زلفی جالونه کنه

وخت د بهار دی جلی وطن گلزاردی جلی

را لجه چی دواړه د باغچو و کړ و سیلونه کنه

زلفی جالونه کنه

بې تاسی تاب کله وی په ما کی آب کله وی

سپه شا کړی ستا غمونه غرونه غرونه کنه

زلفی جالونه کنه

د باره خان خبری درو مرجان خبری

زساد شعر نه قربان شه نور شعرونه کنه

زلفی جالونه کنه

سأخذ:

پښتانه شعرا ۱ - ۲/۴۳۳ مخ.

۱۳۹۸ - باره خوبابا : نوم یې سلک باره خان د موسی بانی زی زوی دبائیزو

د قبیلې یو نویالی شیخ و چی دکلهانی استیش په سیمه کی دکلهانی درود

پر ختیځه غاړه شیخ دی او زیارت یې د «باره خوبابا» په نامه یادیری.

سأخذ:

حواشی - توار یخ حافظ رحمت خانی - په اردو ۴۳۸ مخ.

۱۳۹۹ - بازار کاکړ : حاجی بازار کاکړ د بلوخیستان د «روپ» د سیمې

عواسی شاعرو « او په پښتو ژبه یې پر اولسی او زانو شعرونه و یل .

دی په (۱۹۷۰ م) کال کې مړ دی .

بیا خذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو - ۱/۶۸ مخ د کسی لمنی پښتانه لیکوال د

د و هم ټوک په حواله .

۱۴۰۰ - باز : د پښتو نڅواد « پکلی » د سیمې نویالی اولسی شاعرو ، چی

دهغی سیمی د ذوق د خاوندانو او وس هم دده شعرونه په یاد دی .

دی د (۱۳۱۰ هـ) کال په شا و خوا کې مړ دی .

بیا خذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو - ۶۷ مخ .

۱۴۰۱ - باز بهادر سور : با یزید شجاعت خان سوزوی مشهور په

سجاول خان دهند په مالوه کی د شیر شاه سوزی له خوا اسپه سالار و .

په ۹۶۲ کال کی د پلار پر ځای کښېنوست او په ۹۶۳ کال کی یې

خطبه په خپل نامه و ویله او ټوله مالوه یې تر لامن لاندی کړه ، خو په پای

کی په عیا شی بوخت سو ، او وختگه چې یې د موسیقی په فن کسی

لسوی لاس در لود او داستادی مقام ته رسېدلې و ، نو خپل ټول همت یې

هغی خواته وگماره ، او پر یوې ښکلې سنده غازی چی « روپستی » نو سېدله

مین سو ، او دهغی په سینه کې یې ټپر شعرونه ویلی او د دوی د سینی داستا

نونو په هند کی شهرت د رلود .

په ۹۶۸ کال چی ادهم خان کو که د نورو امپرانو سره د اکبر پاچا

په وختو کی دسالو ه نیولو ته وگمارل سو ، نو باز بها در د سار نکپور په دوه کرو هی کی ورسره و جنگېد خو سات سو ، مگر څه موده وروسته یې بیرته سالو و نیوله .

دی په اجین کی دده دمعشوقې «روپستی» تر څنگه پر یوې غو نډی پنځ دی .
سأخذ :

سأثر الامراء ۱/ ۳۸۷ پنځ

۱۶۰۲ - باز توخی : سلاباز توخی د هونکو ددوړې دپښتو ژبې نویالی اویدیهه و یونکی شاعرو ، په ۱۱۳۱ هق کال دزابل د«اتغر» په سیمه کی اوسېد . دهغه وخت ستداو له علوم یې په هندوستان کی لوستلی وو ، او په تېره یې بیا په فقه کی لوی لاس درلود او دمنطقو او حکمت تدریس یې هم کاوه .

د پتی خزانی مؤلف محمد هوتک یې نژدې ملگری او همرازو ، او هغه دده په باب کی داسی لیکي :

«سلاباز توخی په اتغر کی اوسی او په اصناف داشعارو کی داستادی ، غزل اورباعی وایی اودشاعرانو انباز دی ، اوزما چی محمد هوتک یم همرازی کله چی قندهار ته راسی ، زسور مجلس په تودوی اویاران دده له لطافته د طبع مننون ، سلاباز سبادی دعلومو لوستی ، او په فقه شریف کی تیار دی ، کله منطلق او حکمت لولی او خپلو شاگردانو ته یې درس ورکوی ، دښځه په ابتدا دخوانی تلمی و ، او په هندوستان یې له استادانو لوست کړی »

بیانو د«لطیفه» تر عنوان لاندی دده یوه تپو که چی دده دطبع ظرافت او بدیهه

ویل ښه ځینی څرگند یبزی داسی راوړی

لطیفه

«کله له کلاته سلاباز راغي، او په قند هار کی زما بېلمه سو، دستی ماچرک
حلال کا، او طعام سی تیار، چی دسترخوان راغي سلاباز هسی شعرو وایه:
پر کورویې رسی کړزی د با ز بر خه یو چیچی دی
د با ز بیکاروی د غرختو او سسی بس ها سپینکی وری دی
ماژ رهغه سپین وری هم حلال کا، او د بېلمه سېلمه سېلمه سېلمه پوخ کا»

سلا باز پر اولسی وزن شعرونه ویل، چی یوه بدله یې داده:

راسه پر خنگک، راسه لیلی، ته دی نوردې سه له دل

یغه زخمی چی سی و نه نجهتی په خوږ زړه دنگول

راسه پر خنگک، راسه لیلی، ولی له ما کړې بېلتون

داستا له غمه سی زړ کی دی، په سرو وینو گلگون

که هر خو تبتم نه پریر دی سی ستا د عشق شوا خون

زه نه خلاصیرم له غمازم په لیدنه په تلل

راسه پر خنگک، راسه لیلی، چی دی په زړه کم سلهم

داستا په عشق کی سی تر شا کا دنیا و اړه غم

حساب کتاب مجلس سی و اړه کاستا سینی بر هم

لار ورته نسته چی دی کینوم درون په کوگل

راسه پر خنگک، راسه لیلی، چی دی په زړه کم پوری

کچل درواخله دواړی سترگی به دی زه کم توری

لېدل به ستاد سڅ کوم ، اند يېژني به نه کم نور
په کارسي نه دی ستا بې مځه د جنت زېرگل

راسه پرڅنگ ، راسه لیلی، چی سره و کړو خواله
پر تا مین یم بې له تا سی نسته هیڅ اند پښته
زه دغرو «با ز» وم ، تا بندې کړه قفس کی پرڅه؟
یو وار می خلاص که، چی بیاز ده کړم دو زر خپرو ل

سأخذ :

پټه خزانه - ۱۰۵ سڅ .

۱۶۰۳ - باز جنگ خان :

دلوی احمد شاه بابا له خوا د پنجاب د خورو ولایاتو حکمران و ،
چی د « تاریخ احمد شاهي » مؤلف یې شوځایه یا دونه کړی ده او د ډهلی
د باچادو زیر غازی الدین او د جیون سیک سره یې دهغه جگړې او مبارزلیکلی دی .

سأخذ:

تاریخ احمد شاهي - د محمود الحسینی المنشی تالیف د مسکو چاپ ۱/۱۰۶۱۱۰۶۰ سڅ .

۱۶۰۴ - باز جو گیزی :

باز خان د محمد نور زوی ، د مرغی لمسی او د اسحاق کپوسی
په خټه جو گیزی کا کپو او په جو گیزو کی علی زی سنغر خیل د کا کپو -
ستان د « غوثی » نومی کلي او سیدونکی له هغو مبارزانو څخه و ، چی د پرنکی
نو کړی (سیجری) یې پر بڼه و له او د پرنکی استعمار چیانو د استعمار پر ضد یې
ملاوتی له ، افغانستان ته رافراه سو .

هغه وخت چې په ټوله پښتو نځوا کې دافغانستان داستقلال په باب د پرنګيانو
پر ضد مبارزې پيل سوي نو باز جو گيزي هم په (۱۹۱۹ع) کال دانگر يز انوسره
په سرانډه و جنگيده.

پروفيسر سيال کاکړ ليکي چې :

«په دغه شپو کې د کلاسيف الله تحصیلدار يا په بله ژبه ولسوول سر دار جعفر خان
مدد زوی، همدور وروگړو پر اساس باز جو گيزي ته يو خو دياشتنی وړاندی
لاخبر تيا وکړی وه، چې غورځه پرنګيان دی وژنی

باز په خان پر سر، تياری يې ونيوله، خپله اسبه يې نه وه پر يوه بله اسبه سپو رسو، څه
وخت چې مېړن ته ورسيد، نوله روه پر خپله اسبه سپو رسو، خو له بده بده، داسې
شاشی نه و، اوله بلي خوا په باز جو گيزي پسې دانگر يز انور ساله و په دغه مابین کې
اسپي سلې مبارز تس کې، چې په نتیجه کې د هغه اد و م غوت مات سو - په دی باب
فولکلوری اشعار جوړ سوي چې د بيلگي په توگه دلته وړاندی کيږي:

باز د نه يو ورتړتيا که (۱)

پښې دی ساتی سه بورا که

پښې دی ساتی سه خار پایه

«باز» دی نه يو ورتړتيا څایه

څه وخت چې د باز جو گيزي ورون مات، سونو رساله بيرته وگرځيده، البته د غليم له
خو ايو چا تیکري ورواوه

چی سندی مه و اهه راسه - خپل ارمان پورکته «

د دې خبرې په اورېدلو سره د بازجه بات انقلابي سو، تو پنگې ته يې لاس کې، چې په نتيجه کې يو سيک سر دار او دوی اسپي سرې سوي، او باز جوگيزي پخپله په همدغه و اړ پخپل کلي پوري پر کمکي ډگر باندې په (۱۹۱۹ع) کمال کې د پرنګيانو دلاسه په حق ورسېده.

بازيې پر کې سره غرمه ده

پر ډوب پناهه مليشه ده

د پښتنو د ملي استقلال مبارز عسکر باز جوگيزي پس له مړيني د «خو سوب» په اديره کې خاورو ته وسپارل سو.

په پای کې د پتيا لي فرزند باز خان جوگيزي په باب يو شمير فولکلوري غاړي چې مداخلکو له خو لو څخه راټولي کړي او دلته د کتاب پانو ته سپارل کيږي: پر شرع د نبي -

«باز» و «شیرک» و زنی گور کې

بازيې پر کې سيک په زور کې

سپين شيرک به و لات نور کې

بازيې پر کې په سيگان

زرغون يايي و رورمه دی ديوا

چی د با زېر وينو ورسې

په پټ «مخ مامندخان» ترسي (۱)

-۷۱-

با ز یی سر کی لا سی پرې دی

جنگ پر غاره د ویلې دی

باز تیبی دی ورون یې پرې دی

جنگ پر غاره د لوړې دی

وړمی راله دسیک سکاڼه

اوس لنډی (۲) کاره باز خانه

باز دنه ورلی (۳) ته خایه

پښې دی ساتی سه چار پایه

دچرگی (۴) کولمې دپرې کې

بازه لاندی رسالی کې

وردنه وړی ته توپکه

پښې دی ولو په چابکه

غابنی سپین خونگی سرې

دباز پهر ننگ نسته جوړې

باز و له تو پنچې

دو تر دو او بتتی اوس سرې

باز یې سر کی عمی (۱) کښینه

اسپل را وړه دروازی له

(۲) تو پنځه .

(۳) وروړی .

(۱) دباز خان دما ندینی نوم و .

(۴) اسپه .

-۷۲-

خود بی زاری ناو کی
تر باز دسرو و زی گولی»

مأخذ:

پښتو او پښتانه په سهیلی پښتونخوا کی د پرو فیسر سیال کا کر اثر ۲۴۷ مخ.

۱۴۰۵ - باز خان بنگین :

باز محمد مشهور په « باز خان » د سردار محمد مظفر زوی ، په خټه
بنگین د پښتو ژبی شاعرو ، چی په (۱۸۳۰ هـ ش) کال په تیراکی زېر بدلی
او په (۱۹۱۷ م) کال په هنگو کی مړ دی .

دی سجاهد شاعرو ، او په جهاد کی یې برخه اخیستی وه ، داشعار و یو دیوان
یې درلود او د شعر و نویوه مجموعه یې اوس هم هسته - د ابیت دده دی :

باز خان هېڅ سیالی د شعر له چانه کا

دی تابع د شاعری له رحمن راغی

مأخذ:

فر هنگ زبان و ادبیات پښتو - ۶۹ مخ .

۱۴۰۶ - باز خان ننگر هاری :

د پښتو ژبی اولسی شاعرو ، شعرونه یې د اولسی آهنگو سره سم
ویل ، او تر (۱۳۳۰ هـ ق) کال دمخه د ننگر هار په سیمو کی اوسېد .

دیوې بدلی دوه بیتونه یې دادی :

زخمی می د زړه سردی بانه د شاه شتی دی نا

اغوستی یې رنگین دی زلفان یې گوړگوتی دی نا

-۷۳-

په هند کې د سوزی دی چاپیر ځینی څو کی دی نا
باز خان پسی ز هیر دی ځوانی یې خاوری کیری نا

سأخذ:

فر هنگ زبان و ادبیات پښتو- ۶۹-مخ.

۱۴۰۷- باز ر خان څول خیل:

د سهیلی پښتو نڅو ادسر انپو د څول خیلو د تیر یو نویالی غازی و، چی د «و لوست»
په کلی کې اوسید او د پرنګیانو په استعماری دوره کې ئې په سلی مبارزو کې برخه اخیستلی
سأخذ:

پښتو او پښتانه- د سیال کا کبر- ۳۸۲/۱-مخ.

۱۴۰۸- باز گل لغمانی: د پښتو ژبې شا عرا و د شیخ احمد خان

(۱۲۰۰ هـ ق) شاگردو، د لغمان په سیمو کې اوسید او پرا و لسی و ز نو یې

شعر و نه و یل. شیخ احمد خان یې دخپلو شاگردانو په کې ډله داسې یادوی:

بل سې باز گل دی چی سدام کی چپا و نه

په زره سې اوری ستا غمونه اسبار و نه

سأخذ:

فر هنگ زبان و ادبیات پښتو- ۶۹-مخ.

۱۴۰۹- باز گل (ملا): سلا باز گل اخونزاده د دینی علومو عالم او

د یونانی طب طبیب او د پښتو ژبې نویالی ناظم و.

د دیر لسمې هجری پیرې په سر کې په پښتو نڅو اکی اوسید، او یو کتاب ئې

په پخوانی طب کې د شافع الامر اض. په نامه په پښتو نظم کړی و، چی د پای دوه

بیته بی دادی :

دانسغه شو له تمامه

درته وایم نیکه فرجامه

له دسته د « بازگل »

په همز و کی دی گل

سأخذ:

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو - ۶۹ مخ .

۱۴۱۰ - باز محمد کاکړ : د پښتو ژبې اعر او په خټه سر د انزی کا کړو ،

د کندهار د ښار د پو پلزو په کوڅه کی اوسید .

دیني علوم بی لوستی وو ، او د قرأت په علم کی ښه معلومات درلودل ، او

په (۶۰۳ هـ ش) کال بی یوه رساله د تجوید په علم کی ولیکله .

دده شعر ونه د کندهار په خپرونو کی خپاره سوی او دا بیت دده دی :

هر صنعت بی نا تمام دی له بیانه

څکه نن باز محمد خو ښ په اختصار دی

سأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو - ۶۸ مخ .

۱۴۱۱ - باز محمد کندهاری : د پښتو ژبې شاعر او په خطاطی کی د

نوسالی خطاط غلام جیلانی پیښوری شاگرد و .

په کندهار کی زیویدلی خو په پیښور کی اوسید ، اود دیر لسمی هجری

پیښوری د پای له شاعرانو څخه گڼل کېده .

دا بیت دده دی:

سرهمبده ده په بازار کی چی بلیری

هر سړی چی ورنژدی شی دی سوخیری.

سأخذ:

فر هنگک زبان واد بیات پښتو - ۶۸ مخ .

۱۴۱۲ - باز محمد کند هاری : د پښتو ژبی شاعر او خطاط و له کندهاره

پنوته او له هغه ځایه بیا پښو رته تللی و - دخوشنو یسی زده کړه یی د پښو ورو په

بشار کی له مولانا غلام جیلانی څخه کړې و، او په ۱۲۸۷ ه ق کال یی د پښور

په مطبع مصطفی کی کتابت کاوه او خو کتابه دده په خط په ډیرین چاپ طبع سوی

دی .

څه وخت بمبئی ته هم تللی و، او هلته یی پښتو کتابونه د چاپ دپاره لیکل .

ده په پښتو شعر هم وایه ، داشعر دده دی:

سرهمبده ده په بازار کی چی بلیری

هر سړی چی ورنژدی شی دی سو زیری

دیر عالم به ورسره اور ته را ارتا و کړی

دهغو په زړه کی سړی لښی بلیری

هر سړی چی زه پوښتم دی راته ژاری

اوشهره یی ورځ په ورځ پسی زیاتیری

په دی وخت کی اوس خبری په پموسو شوې

بی پموسو جواب وچا ته نه ردیری

او هغه چی بیا کم ذات وی په دنیا کي
 چی پیسه په لاس و رخی په هوا کیږی
 باز محمد ه که ایمان دی سلامت شی
 په عقبی بدی هم دی یوپه کا ریزی

مأخذ:

تبرهبر شاعران - م. م. ۲۰ - نسخ .

۱۴۱۳ - باز (ملا):

سلا باز په خټه سالارزی د پښتو نخوا په « جندول » سیمه کی اوسید ،
 او د پښتو ژبی اولسی شاعرو ، او په اولسی اوزانو یې شعرونه و یل .
 د دینی علومو په سباده یو هم پوهیده او په عوامو کی یې په « باز سلا » شهرت
 درلود ، او د (۱۳۱۵ هـ) کال په شاوخوا کی مړ دی ، د یې دیوې بدلې سردی
 یا ها رستا د گردن دی

یا مری یا بر یښاده

یا توره د پولاد و

یا سترگه د لیلا ده

مأخذ:

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو - ۶۷ - مخ .

۱۴۱۴ - بازون خول خپل: سلا بازون په خټه خول خپل ، رانی دسهیلی

په تونخوا ده غل کوټه نوی او سپدو نکي دخپل وخت ، بارز شخصیت تبر سوی دی .
 څه وخت چی پرنگیاناو سرتضی خان اوبه خپل غازی په خند کیو و خور ، نو
 ده رانیو مشرتوب ، سلا بازون خول خپل ته وسپارل سو - دا هغه ورخی وی چی د پر -

نګيانو يرغلګرو د «دراز نده» سيمه تر خپلو استعمارې چمبولاندي راوستلي وه. سلابازون دسرتضي خان سلی سنگر «خور بيهی» ته و لاړ، او ددرازيوشا زلميان يې سره را يوځای کړه، خوله بده سرغه پرنګيانو د شپې د سلی سجا هلاکونو پر سنگر او گرځېدل او سلابازون يې ونه و، او په ولسي سند روکي داسی يا دسور: سرې سترګي د بازدي لشلوی څپي له غوروسره رالشي سپين بازون لکه زسري له ختخیروسره بيا وروسته پرنګيانو سلابازون او يوشمېر نور سرائي سجا هلاکين د «خور» کلاته بوتلل او هلته يې بنديان کړل.

سأخذ

پښتو او پښتانه دسيال کا کړۍ ۱-۳۷۳ مخ

۱۴۱۵ - بازید :

د پښتنو دباڼی زی قبیلې لوسړی نیکه و چې دری زامن بیتون سهیل سلیمان او بابو یې در لودل، او ددې دروسر وزامنو په نوموېل بېل خپلو نه شهرت لری.

سأخذ: حواشی-تواریخ حافظ رحمت خانی - په اردو ۶۳ مخ

۱۴۱۶- بازید خان افغان :

د سلیمان خان زوی په هندستان کی له نوسیا لویو افغانانو څخه وده په ۱۸۰۵ ق کال کی دپلار تر سپړنی وروسته د هند «بهار» د حکومت واکمی په لاس کی و اخیستلی او په پای کی دیو بل افغان په لاس چی دده مخالف ؤ، ووژل سو

سأخذ ونه:

۱-تاریخ بهار-۱۷۲، ۱۷۳، ۱۷۵، ۱۹۴، ۱۹۷ مخونه

۲-د هند په تاریخ او مدنیت کی دافغانانو پرڅه (خطی) - ۸۶ مخ

۱۴۱۷- باسطنی کابلی الاصل:

بند ه علی خان با سطنی چی مورسی د شیرافکن خان کابلی لورو
 په هند کی او سپداو ددری ژبی شاعرو. څنگه چی دده پلار دکابل له غتانو
 څخه و، نوده هم لوسری « شیرافکن » تخلص کاوه - خو وروسته چی د لکهنو
 په ښار کی دشیخ عبدالباسط سریدسو، نوخپل تخلص یی په «باسطنی» واړاوه، اود
 «تذکره باسطنی» په نامه یی یوه تذکره هم وایکله، او په شعر کی دشیخ محمد
 علی حزین لاهیجی له شاگردانو څخه گنل کېده، او دادوه بیته دده دی :

آن گلرخ شوخ دلستان را آرید و آن لاله عذار نو جوان را آرید
 یا در قدم او برسانید سرا یا بر سرم آن سروروان را آرید

—أخذ:

۱- ددهخداالغتمانه (ب) ۳۳ مخ ۲- قاسوس الاعلام ترکی- ۱۱۹۷/۲»

۱۴۱۸ - باشانی هروی :

ابوسعید ابراهیم دطهمان خراسانی زوی دهرات دباشان دکلی و اود
 تابعانو یوه پلوی لیدلی وه چی یو له هغو څخه عمر و بن دینا رو
 او په (۵۶۳ ق) کال په مکه کی سپړدی .

مأخذ :

ددهخداالغتمانه (ب) ۳۳ مخ

۱۳۱۹ - باشانی هروی :

ابوعبدالله محمد داحمد زوی د عبدالله باشانی نمسی دخپل وخت له

مفسر انو ختمه و ، اود هرات د باشنان کلمی ته منسوب دی خو
 دا «باشنان شایسی په په اصل کی باشان» وی .
 ماخذ :

ددهغده الغننامه (ب) ۴۳۶م ښخ

۱۴۲۰ - باشمید نیکه :

په خټه ملازی سندرخیل کاکپر روحانی سپری وچی د کاکپرستان د
 «هرنائی» په سیمه کی د څو کالی په هدیره کی ښخ دی، او خاص
 و عام یې زیارت ته ورځی
 ماخذ

سز ارت د ښاغلی سیال کاکپر لیکنه - ۵۸ ښخ

۱۴۲۱ - باصر حاکم شاه : دگلزار زوی دپښتو ژبی شاعر و چی په
 شعر کی یې باصر ، تخلص کاوه په (۱۹۱۹م) کال په (لوارگی) کی زیږ -
 ید لی او په (۱۹۵۰م) کال کی مړ دی .

په شعر کی یې روانه طبعه درلودله هم یې پر کلاسیک طرز او هم
 یې پر اولسی اوزا نو شعر ونه ویل - دده دیوی پسرلنی بدلنی سردادی
 نن بیابنه گلستان پسرلی شو لو خندان نن بیابنه گلستان .
 ماخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو - ۷۰ ښخ

۱۴۲۲ - باطنی بلخی :

ددری ژبی شاعر و ، په بلخ کی اوسید .

امیر علمیشیر نو ایی په مجالس النفاص کی لیکلی چی باطنی ساده اوفکر

سری و حج ته هم تلمی و داییت دده دی :

بسکه داری تنگک دل ای غنچه خندان مرا

جان ز دل آید بتنگک و دل گرفت از جان مرا

ساخزونه

۱- ده جفتنا المنیمس - ۲۵۶، ۸۲ - ۵ خوننه

۲- دده محمد الغتنامه (ب) - ۳۳۶ - ۳۳۶

۳- قابوس الاعلام ترکی - ۱۱۹۹/۲

۴- صبح گلشن - ۵۰ - ۵۰

۱۴۲۳ - باعوف (۱) سیستان نی:

دعبدالرحمن زوی ا و دبزیع نمسی دسیستان دخوارجو نو نیما لی بشر

و چی د(۲۱۵هق) کال په خار مه خور (جما دی الاخر) کی چی

دخوارجوبل بشر ابو اسحاق دخوارجو له منځه و تپتید

نوخوارجو دباعوف سره بیعت و کی - ده هم دسیستان دخپلواکی

دساتنی دپاره دعوبود عمالوسره سخت جنگونه و کړه .

ساخز

تاریخ سیستان - ۱۸۳، ۱۸۲، ۱۸۰ - ۱۸۳، ۱۸۲، ۱۸۰ - ۱۸۳، ۱۸۲، ۱۸۰

(۱) دانوم یو نحای اباعوف ، هم لیکلی سوی دی، خونور نحایونه

دباعوف په شکل راغلی ، مگر ملک الشعر ابهار دتاریخ سیستان دکتاب

په فهرست کی ابو عوف ، راوړی دی .

۱۴۲۴- باغون هسه خیل:

دکاگر و دسه خیلو یو پیاوړی نو دیالی و ، چی دیو ری دتسلیل سیه
خیل دسیر دازی په کلی کی اوسیدد پلار نوم یی زدون واو د هغه لخی په
پنښی ، غار و کی یادسوی دی چی وایی :

نا صری یتکی تر سر باغون دگر دسه خیل سر
توپک نه دی گنج بشین دی خانه و زنی دباغون دی ،

ساخت :

پنښی او پښتانه دسیال کا کر ۱- ۳۱ مخ

۱۴۲۵- باقر ذوالکمالین هروی:

دسیر علی هروی پلار او دهنمی هجری پیپی له نو سیالیو پوهانو څخه و ، چی د
ابو القاسم رفیعی بهر آبادی د «خط وخطاطان» دسولف په قول یی په عقابیه اوفضایه
علومو کی ساری نه درلود ، او دفضیل او کحلل پر آسمان یو څلېدو نک ستوری
و د ښه خط چه لیکلو کی دخپل وخت له استادانو څخه بلل کېدو او په تېرو یی بیا
دخط په قوانینو او ضوابطو کی لوی لاین درلود .

دهیو کتاب دخواجه نصیر الله بن طوسی دهغی شرحی چه د کی لیکلی دی
چی هغه دشیخ المرئیس ابو علی سیند پراشارت لیکلی وه .

یو وخت له هر اته هندوستان ته ولاړ او هلته دلاهور حکمران جیهال چی د
ده په حالاتو او قضایلو خبر سو ، نو یی ډېر ونازاوه ، او ځینی و څو بتل چی
یو ښکلی موقع ورته ولیکی ، ده هم ومنله او ډېره ښکلی او نفیسه موقع ورته
ترتیب او بشپړ جیهال ته یی وړاندی کړ ، جیهال یی په لیدو خوراډ پر خوشال سو ،

او غلو رزوه طلاوی بی و رو بخیلمی ، خود ده لو ر همت هغه صله و نه سنله ،
اوپه اووه اتیا کلمنی کی پرسو .

ساخته:

۱- پیدایش خط و خطاطان دحاجی میرزا عبدالمحمدخان ایرانی تألیف -

۱۳۵ خ .

۲- خط و خطاطان- دابو القاسم رفیعی مهرآبادی تألیف - ۱۳۳ خ .

۱۴۲۶- باقر شام- د پز توژ بی غزل ویو نکي شاعر او ده طبع الله پیره
خیل سعاصرو، د (. . ۱۲۰ هـ) په شأ و خوا کی بی ژوند کاوه .

ساخته:

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو - ۷۰ خ .

۱۴۲۷- باقی بالله کابلی: خواجه باقی بالله کابلی دلسمی هجری پیری له
نوه یالیو پوهانو او روحانیو نوڅڅه و، چی په (۱۹۷۱ هـ ق) کال د قاضی عبدالسلام
له صلبه په کابل کی زیږیدل دی چې وروسته په طریقت کی د نقشبندی سلسلې
له ستر و زبرگانو څڅه سو ، او د حضرت د جلد پیر و .

دی د ۱۰۱۲ هـ ق کال د خلرې خور په ۲۶ د دوشنبې په ورځ د پراود هند په دهلی کی
بخ دی د خزینة الاصفیاء مؤلف مفتی غلام سرور لاهوری لیکي چی:

«خواجه محمد باقی نقشبندی از بزرگان وقت و مقتدای زمانه و اما مان
عهد خود بود بکمالات ظاهری و باطنی آراسته و بجزب و عشق و محبت پیراسته
و بزهد و تقوی معروف و باوصاف کریمه و صوف و نسبت او یسی بخواجه
بهاءالدین نقشبند و نسبت ظاهر بخواجه اسمگنگی داشت و از روحانیت خواجه

عبدالله احرار فایده وافر گرفت - در او ایل از کابل بسمز قند رفت و بعد
تحصیل علوم ظاهر کسب علوم باطنی از خواجه اگنگی نمود و صاحب
تصانیف و توالیف شد .

دده به علمی آثار و کی «سلسله الاحرار» کتاب شهرت لری او سر بیره بر هغه
خواجه باقی بالله پددری ژ به شعر و نه هم و یل، خوش شعر و نه بی زیاتره عرفانی
او تصور فی بنه لری چی خو بیته بی دخزینه الاصفیا مؤلف «روضه السلام» له
کتابه راخیستی او هغه دادی:

دنه همینم که وجودن است
جای دگر رقص وجودن است
نقطه محراب جماعت منم
داننه سیراب زراعت منم
ابروی چشمانی من دلکش است
قطره فیسانه من آتش است
عقل نمک زیر کباب من است
خون جگر نام شراب من است
شخا سه کلید سرا نکت من
گنج دو عالم همه در پشت من

همد آرا ز سقته غلام سرور دخزینه الاصفیا مؤلف دده دسر دینی نیته به

سو بهو کی داسی راویزی:

- ۸۴ -

چو باقی راهی سلك بقشد
 باهل دهر گفتم هذا فراقی
 ندا آمد ز هاتف وقت ترحیل
 بجای سلك باقی رفت باقی

۸۱۰۱۲

یاداد:

چو شد از عالم فانی مقیم جنت والا
 معلی خواهی عالی شه دارالبقا باقی
 بخوان قطب زمان مخدوم باقی
 سال ترحیلش اگر طلب زمن شد
 والی دارالبقا باقی

مأخذونه:

- ۱- خزینة الاصفیا ۶۰۵ مخ.
 - ۲- تاریخ افغانستان در عصر گورگانی هند ۲۵ مخ
 - ۳- مکتوبات حضرت مجدد لومیری ٲوك .
- ۱۴۲۸ باقی بلخی : په بلخ کی ددري ژبی شاعر و، دا بیت دده دی:
- چو او را تکيه بر دیوار دیدم مردم از حسرت
 که این فرسوده قالب خشت آن دیوار بایستی

مأخذونه:

- ۱- ددهمخدا الغتنامه - «دب» ردیف - ۵۰۸ مخ.
- ۲- قاموس الاعلام ترکی - ۲/۳۰۳ مخ.

۱۴۲۹- باقی مجددی:

حضرت سیاه‌الباقی، مجددی ددری ژبی شه‌شاعر وی دسراج‌اللاهبخبرداووم کال
۱۷ گنه اونهم بخ کی د ده یوه غزل دلنوی پیادو نی سره داسی چاپ سوی ده:
«از طبع جناب صاحب کاهیل ولیب فاضل وادیب آگاه‌دل، رحیق مکتبه فیوضات
مجددی راساقی، جناب حضرت سیاه‌الباقی صاحب سر حوم.

دوش از کوی خرابات آن‌تهی قدسست رفت
از پی آن دل‌بر بادیدم که دل از دست رفت سینه شداما جگه ناوک و گان یار
گفتم ای جان صرفه کن گفتا که تیرا زشست رفت
تکیه بر طول ادب داری نمیدا نی مگر
بر نفس وابسته هستی تا که گفتمی هست رفت
می‌توان فهید مضمون کلام از عکس اصل
بهر تحقیق همین معنی‌نگین بنشست رفت «باقیا» قیله تعلق سنگ رسالک است

سرخ زیر کج چون زدام ودانه فارغ جست رفت
سأخذ: سراج‌الانگبار - پورته یاده سوی گنه
۱۴۳۰- باقی هروی: ددری ژبی له‌شاعرانو خسته و، او په هرات کی اوسید
دایمت دده‌دی:

سا وسخن از کشتن دن می‌کنه
من بهین خوش که سخن می‌کنه
سأخذونه:

۱- دده‌مغلا لغتنا سه

د«ب» ردیف - ۵۱۰ مخ

۲- قاسوس الاعلام ترکی - ۲/۲۰۴ مخ

۱۶۳۱- باکور اوغانی: د کرمان د سیمې دیو افغان امیر نوم دی چې د شاه شجاع مظفری له خوا دخواجه محمدالدین قائم په سلگری ددو و زرو سپرو سره د شاه شجاع مظفری د زوی د لاتر ته چې په کرمان کې والی و، استولی سوی و. دانوم په «بیب السیر کې» ایزر تا کور او غانی» لیکلی سوی دی او د تاو یخ کرمان د ژاله بیالیکی چې د اهر باکور اوغانی د «سیور غمش» د اکا زوی اود کرمان د سیمې یو اوغان اهر و. د ا خذونه:

۱- د دهخدا لغتنامه (ب) - ۱۹۵۱ مخ - تاریخ کرمان ۲۰۹ مخ

۳- تاریخ عصر حافظ - ۲۱۳ مخ

۱۶۳۲- بالخوازی نیکه: د کاکړستان د «هرنایی» د سیمې یو روحانی

نیکه و، چې د «پی» نوسی کلی په هله یره کې پخ دی.

په خټه «پیشی» و، او په خلکو کې یې په ښه سر یتوب زیات شهرت درلود،

چې حتی د کاکړو په یوه غاړه کې یې هم ستاینه سوې ده، چې وایی:

ورسپری بالخوازی.

کو تان خلاص کې له پیشی

د ا خذ:

وزارات - د سیال کاکړ لیکنه - ۹۵۰ مخ.

۱۶۳۳- بالون اخون: د بازیدزوی د پښتنو د خضرزی قبیلې د سر لار ښوونکی

اود خپل وخت نویانی له زبرگانو او شیخانو څخه و.

د خضرزی قبیلې د سوات له سیمې څخه د پښتنو نور و سیمو ته خپره سوې ده.

دبا لول اخون دری زاهن پاته سوی چی دری سره روحانی عالمان وو، مشر
 زوی بی سلایمیل په «آگاری جمله» نوبی نحای کی دشیح سلی ددقتر دویش په
 اساس پر خپله برخه ښکته اوسید، او همهلته سراو ښخ دی، او دوهم
 زوی «کیمل» بی په کالسو خان نو می نحای کی میشته و، او همهلته
 سر دی، دریم زوی «کلو»، بی چی په «کالا با با» مشهور و په «شیوه»
 کی ښخ دی څنگه چی دبالول لقب اخون ونو څککه دده اولاد ه
 اخونز ادگانو، په نامه یادیری. داخون بالول یو ورو رشیح حق نومید.
 سا خذ :

حواشی - تواریخ حافظ رحمت خانی - په اردو ۶۲۱ مخ

۱۴۳۴ - بالیث طبری :

عوفی په خپل کتاب «لباب الالباب» کی دابواللیث طبری په نامه دی دآل سبکتگین
 دشاعرانو په دشاعرانو په ډله کی یاد کړی دی - خونوری هیخ ده ددژوند حالات نه دی راو
 ری، یوازی بی دده د ویتنه ضبط کړی دی او هم ځینی نور بیتونه بی په جمع الفصحا
 او ترجمان البلاغه کی راوړه سوی او هغه دادی:

منگر معروف شد بمعرفت تو

هیچ ناشی زکا منگر منگر

گویی من رب ایمنم که رب رحیمست

خواب تو بینی همی و هم تو معبر

چیسست این باژگونه طبع فلک

گاه دیو بست زشت و گاه ملک

زبس این پرگرافه قسمت او

از حقیقت دلم کشیده بشک

بی خبر زونشسته تکیه زده

زیرد بیای زرش و خر و فتک

با خبر را ازو بخورد و بخواب

زیرش آشتی است وزیر خنگ

کویی اودهر کرده داد و کند

اونهن دنگی بود و یحک

در کالاسفل است جای امید

بهرج سرد کی بسد زور اک

نیکه بختی چو آب وین سمکم

اوزین دور چون سما ز سسک

دیر یابست تا کی این گله زو

بجهان دم مزه زلی و زلک

فلک از طبع بر نگرده و تو

بی تکلف گله مسکن ز فلک

دلم میان دوزلست نهان شدای مهروی

ز بهر آنکه ز چشمت همی بهره یزد

نبینی آنکه چو تو زلف را پشا نه زنی

سردوزلف تو درشانه می در آویزد

دل مست که باشانه کارزار کند
در آن میان که ازوباد مشک می ریزد

همی بترسد کاورابرون بردز میان

چو دید چشمت زورستخیز برخیزد

از آن قبل همه شب مستمند تو بولیت

بهای های همی خون زدید گان ریزد

وگر بهخسید یک چشم زخم وقت سحر

نسیم زلف تو آن خفته را بر انگیزد

وگر ببیند غماز غمزه تو دلم

هلاک جان بودار جان ازوبنگریزد

ساخته: س

۱- لباب الالباب - ۶، ۶، ۶ مخ

۲- تاریخ ادبیات در ایران - ۱/ ۵۸، ۵ مخ

مجمع الفصحاح - ۱/ ۸۲ مخ

۳- ترجمان البلاغه - ۳، ۳ مخ

۱۴۳۵ - بانو بی بی :

دبلو خستان دکلات دسشر میر احمد خان لو راود میر ابراهیم

خان نو شیر وانی نو سیالی اونگیالی مانند نه وه .

هندهخت چپ ددی پلار دباووز یو د قبیلی سر او وولسمنه جگپه کوله

نو دی میر منی هم دنارینه کالی اغوستی او دجگپه په دگر کی دنارینه

په خیر او پوه پر او ژه ورسره جنگیدله .

پر خپل پلار هم ډیره گرانه وه او ددی بی مشوری یې هیڅ کار نه کاوه. او هم ددی میر منی د مشوری سر کتو، چی میر احمد خان د باروزیو سره په اووه لسمی جگړه کی پر یالسی سو، او د باروزیو د قبیلې دلته کور سر دار سر زا خان کلات ته د میر احمد خان د لیدو دپاره ورغی او معافی یې څینی وغوښتله اولوړه یې ورسره وکړه.

ماخذ:

هماری جدو جهاد په اردو د عبد الرحمن غور لیکنه ۱۶ مخ

۱۴۳۶ - بانو سیستانی:

د سیستان د نو میالی امیر خلف بن احمد اناوه چی خلف ددی نو میالی میر منی نامه ته منسوب و او «خلف باند» یی هم بانه داخاف د عمر و بن لیث د لسو رنمسی و، که څه هم د ابشن اثیر په روایت څینیو دده نسبت د یعقوب نمنسی ته هم کسری دی او د یح همدانی بیا په لاسیه قصیده کی خلف دواړو پاچهانو یعنی یعقوب او عمر ولیث ته منسوب کړی او مولانا معین الدین اسفزاری بیا پخپل کتاب تاریخ هر ات کی د خلف نسبت داسی راوړی: خلف بن احمد بن محمد بن خلف بن ابی جعفر بن لیث بن فرقد بن سلمیان د سیستان په تاریخ کی راغلی دی چی بانو د محمد بن عمر ولو رو او محمد بن خلف ته یې ورکړی وه او د امیر بو جعفر مو رو او و خلف بن احمد چی خلف بانو بو لی خپلی دې اناته منسوب دی.

خو پر چهار مقاله بانو د قزوینی په تعلیقاتو کی د ابانو د عمر و بن

-۹۱-

اللیث صفاری لور بللی سوی ده .

ماخذ و نه :

۱- تاریخ سیستان - ۲۷۵ مخ

۲- چهار مقاله نظامی ۱۷۷ مخ

۳- ددهخد الغنما سه (ب) ۶۰۲ مخ

۴- حبیب السیر - ۳۵۱/۲ مخ

۱۴۳۷- بانو کَشپ:

دسیستان اوزابل دناسو اوتاریخی پهلوان «رستم» لوروه چی په پهلوانی اوچالاکی کی یی په نارینه و کی هم ساری نه درلوده . دی پیغلی پیرلوی لوی واکمن غوښتونکی درلودل لکه دچین فغفور اوقیصر اوخاقان اودایران کاوس شاه اودهغه خپلوان اونور زرهوران اورستم ته یی مرکی را لیرلی خورستم ددی له منځه دگودرز «کشوادکان» زوی «گیو» خوبن کی او خپله اور یی هغه ته ورکړه .

ددی زرهوری میرمنی په باب کی یو مشهور داستان «بانو کَشپ نامه» په نامه سته چی ظاهرآ دهغه لیکنه په پنځه هجری پیری پوری اړه لری ماخذ :

تاریخ ادبیات درایران ۳۶۴/۲ مخ

۱۴۳۸- بانو مخاخی :

دپهتوژی اولسی شاعر اودهکتیادولایت دخالچیو په کل غونډی

-۹۳-

کي اوسيد اودخا خيو دتبر په ليوني ،طايفې پوري ازه درلو دله .
په (۱۲۵۷هـ ش) کال زير بدلي آوبه (۱۳۳۷هـ ش) کال کي سر دي .
دادده دپوي اولسي بدلي کسر دي :

تا چي ساته کړي څه شيريو :گفتا ردي نا يو خلي راشه صنم زړه نا وړ اري نا
ساخذ :

فرهنگ زبان وادبيات پښتو - ۷۰ مخ

۱۴۳۹ - باوري (اخو ند)

دپښتو ژبي مجلس شاعر و ، دپښتونخوا دسوايي دتخصييل په « پنج پير »
نومي مجله کي اوسيد ، (د ۱۳۰۵هـ ش) کال په شاوخوا کي سر دي
او دده شعر ونه دذوق دخاوندانو په ياددي ، دابيت دده دي :

په مخ باندي دي توري زلفي اويز اندي

گلاب دپرخي دککدي پکي ايشي اثری دي

ساخذ :

فرهنگ زبان وادبيات پښتو - ۷۱ مخ

۱۴۴۰ - بايتگين زمينداوري:

دسلطان محمود دغز نوي له خورا دهيلمندپه زمينداور کي والي و ؛په
(۱۰۴۰هـ ق) کال چي سلطان محمود غزنوي دغو رخواته ولاړ خپل دوه
زاهن ادير مسعود او ادير محمد او خپل ورور ادير يوسف په زمينداور
کي دهمدي بايتگين په کورکي پر پښوول چي د واره شهزاد
گان څو رلس کلن اويو سف اوولس کلن و .

ابو الفضل بیهقی لیکي چي :

«ايشان را آنجا بدان سبب ماند که زمین داور را بسیارک داشتی ، که نخست ولایت که امیر عادل سبکتگین پدرش رضی الله عنه وی را داد آن ناحیت بود»^۱»

او هم لیکي چي زه بنده اوری بایتگین پر سلطان محمود دیرگران او هغه وقت چي سلطان محمود پر سیستان یرغل و کی او سیستانی «خلف» ته بی سته ورکړه همد ابا یتگین ورسره و ، او تر هغه بری وروسته بایتگین یو سیل او دیرش نر او بیغی طاوسان له سیستانه زسیند او رته راوړه - وایی چي هغو طاوسانو به د کور و په گنبد و کی هگی اچولی او چو چیا ن به بی ایستل و شهزاده مسعود او شهزاده امیر مسعود چي هلکان وو ، پر با سوبه په طاوسا نو پسې څغا ستل .

بیهقی لیکي چي زسیند اوری بایتگین یوه دیره پارسا او کار یگره سپرن درلودله چي د سلطان مسعود شهزادگی په وخت کی یې دهغه سلطان د پرخد مت کړی و ، او چي سلطان مسعود پاچا سو ، نو دهغی سپرنی یې دخپلی دورپه شان احترام کاوه ، او هغی سپرنی به هم سلطان مسعود ته دده د کوچینوالی کیسې کولې او د سلطان مسعود به هم د پری خو بیدلې ،

سأخذ

تاریخ بیهقی - ۱۱۱ ، ۱۱۲ ، ۱۱۳ د هغه نه

۱۴۴۱ بایتگین غزنوی :

د سلطان محمود غزنوی د دربار د مشر د پیر ابو نصر مشکان یو زور او باتدبیر

سړی و ، چي ابو الفضل بیهقی یې داسی ستایي :

«۱» تاریخ بیهقی - ۱۱۱ د خ

«این بایتگین بجای است سردی جلدو کاری و سوار بشوار نیدن همه سلاحها استاد، چنانکه همبازندارد به بازی گوی و اسرو زسنه احدی و خمسین واربعما نه که تاریخ را بدین جای رسا نیدم خدمت خداوند سلطان بزرگ ابوالمظفر ابراهیم انا والله برهانه میکند خدمتی خاص تر و آن خدمت چوگان و سلاح و بیزه و تیر انداختن و دیگر ریاضتهاست و آخر فرو شکوه و خشنودی استادم وی را دریافت تاچنین پایه بزرگ وی را دریافت آمد.» همدابایتگین و، چی د سلطان مسعود غزنوی په وختو کی بی دکند و ز «مشهور او غبتهلی باغی علی کندوزی» بی په گوزگانان کی له غره غبته را - کپته کی او سلطان مسعود ته یسې را و وست (ددې کتاب د «ع» په زدیف کی دی د «علی کندوزی نامه ته او یاد تاریخ بیهقی ۵۶۱ هـ مخ ته رجوع و سی) ماخذ :

تاریخ بیهقی - ۵۶۱، ۵۶۲ هـ مخونه .

۱۴۴۲ بایتوزبستی :

د سلطان محمود غزنوی د پلار سبکتگین په وختو کی د بست له نو هیالیو مشرانو غبته و، اود بست امیر طغان ته پورته سو، امیر طغان بی وشاره اود بست دخپلواک وال په توگه بی دهغه ولایت دچارو و آگ په لاس کی و نیولی، اودده ملگرو او طرفدارانو ته بایتوزیان و ویل سو . اویطغان غزن ته ولاره سبکتگین ته بی پناه وروره اوله هغه غبته بی په دی شرطه ورسته وهو غبته چی که سبکتگین د بست په نیولو کی دده سره ورسته وکړی اوبست ونیس نو: لوری په غزنی دافغانستان دنوی دولت د پایتخت په توگه وپژنی اود

دده یوه غزله ښاغلی رفیع د بېلابېلې ښایسته خان له جونګه په خپل کتاب «ادبی ستوری» کې راوړې او هغه داده .

بغوره سې فراق شوه چې اشنا له دانه بیل شه
 باخڅه توتی و، توتی گشت کاوه په گلو
 باغ و، د گلونو بېلابېلو پری شطرنج کړ
 باغ و، د گلونو بېلابېلو پری چغار کړ
 لاره ه مجلسی یاران له دانه بیا به وانشی
 ښه وایې ناصحه! چې د صبر نصیحت کړې
 دوردی غږ پری «با پخانه معلوم تیر شه» (۱)
 چې لاندې ترې د خاورو د لیلی د خیال وړېل شه

او په پښتانه شعرا کې یې د ابیت راغلی دی .
 ساخذونه :

۱- پښتانه شعرا ۱- ۲۵۶/۱- مخ ۲- ادبی ستوری - ۶۷- مخ

۱۴۴۴ بای خان :

د پښتو ژبې شاعرو، او دده ژوند د (۱۱۰۰ هـ) کال په شا و خوا کې اټکل سوی دی .

عبدالرحیم هوتک د کندهار د سیمې د پښتو ژبې شاعر چې د (۱۱۰۰ هـ) کال په شا و خوا کې ژوندی و، په خپل یوه بیت کې «د بای خان» داسې یادونه کوی :

که مې نارې د پټا تېرې کړې تر ستونې پیر کاه بل به د خټک او د بای خان سم

(۱) مخینه پښتانه په عامه اصطلاح کې (مجنون) ته «معلوم» وایي .

ستر را ورقي دخپل گراډر مقدمه کي ليکني چي «باي خان» دبو نورو، او
 دمولانا عبدالرحمن جاسي ليلي و دجنون بي په پښتونظم روپولي دي دا کتاب اوس
 ورک دي او داسي بيا زي چي نو سوري مستشرق يسي نسحه مستند لسي وه
 را ورتي دخپل گراډر په پنځو سم رخ دباي خان له ليلي او دجنون خطبه
 يو ازي دايو بيت را وړي دي چي وايي:

له دي خپلي بدی بهري
 چاته ژاړم په چاداد کړم
 نور اشعاريې په لاس رانغله .
 واخذونه :

۱- پښتانه شعرا - ۱۱ - ۲۰۵۶ مخ

۲- دراورقي دپښتو گراډر مقدمه د ۱۸۵۶ م دکلکتې چاپ .

۱۴۴۵ - باي خان حافظ :

حافظ باي خان دپښتو نستان له اولسي شاعر او نوڅخه و او دکنه و
 په سيمه کي اوسيد .

شعر ونه يې پر اولسي طرز باندي ويل او په شعر کي دحافظ عظيم گنده ابوري
 (چي په ۱۳۲۱ هـ ش کال کي وړ دي) پير وو .
 واخذ:

له هنګه زبان وادبيات پښتو ۷۱ مخ

۱۴۴۶ - بايزيد افغان :

دگورگاني عالمگير دوری له نومياليو شيعانو او پوهانو اوزاهدانو

خنده و عجب په شېخ بايزيد افغان يې شهرت درلوده .
دخانی خطن به قول په ریاضت اوفس وژلو او د بی وزلو او محتاجانو په
غم خوړلو کې دوسره شهسو رسوی وچسې دزیاتر و مسلمانانو او
هند وانو او د هر قوم د محتاجانو مرجع گرځیدلی و او دده دژوند
زیات وختونه د محتاجانو د حاجتو په پوره کولو کې تیرید ه
دی دیر صریح لهجه سړی و چې غتانو او پاچهانو ته به یې د حق دخبر و تبلیغ په ډاگه کاوه
د شلگيوه ورځ یې په مسجد جامع کې اورنگزيب پاچاته وویل چې:
(هرگاه سید کو نین (ص) دختر خود را کله خدا نموده باشند ؟ تو
که پادشاه ایند یار باشی دخترها را چرا کله خدا نمی نمایی ؟)
ماخذ ونه :

۱- منتخب اللباب ۲/۵۵۲ مخ

۲- تاریخ افغانستان

در عصر گورگانی هند - ۲۲۵ مخ

۱۴۴۷ - بايزيد پورانی هروی :

د خپل وخت ښه هنرمند شاعر و نستعلیق خط یې د سلاطین پر روش
دیر ښه لیکه او دهرات په «پوران کلی کې او سید بغاراته هم تملی او هند
ته یې هم سفر کړی او تر (۸۹۰ق) وروسته د ((تهته)) دارغونی
ادیرانو د ربارته یې لار ووندلې وه، او هلته په پیره درنه سترگه
ورته کتل کیدل ، او دا کورنی په سند کې د ثقافت او ادب او هنر دخبرو -

لو زانگو سو دابیتو نه دده دی :

ازره دیر مپسجیز اهدی نا گاه برد سن نمی رفتم بدانجا او را از راه برد

نه آن خشتست برهم قبرهای درد دندان را قضا بریکد گرچیده است دفترهای هجران را
وایی چی په ابتدا کی ژوندون چندان بیه نه و، خو وروسته تر هغه چی
په سیاحت پیل وکی دیر و شتو او مالو خواوند سو ، او دد نیاشته او
اسباب دوسره و و تمبول سول چی دده خرخه د پلچانواله خرخه سره
خه تو پیر نه درلود .

ماخذونه :

۱- مذکور احباب - قلمی - ۱۱۸ مخ

۲- تاریخ افغانستان در عصر

کو رگانی هند - ۲۲۶ مخ

۳- پښتو آریانا دایره المعارف ۳/ ۳۵۸ مخ

۱۴۴۸ - بایزید پیر روښان :

شیخ سراج الدین بایزید دقاضی عبدالله زوی او د شیخ محمدلمسی په خټه اورسپ
پښتون دخپل وخت لوی مفکر، دیوانی اصلاح کوونکی، دخارجی او پردی تسلط
کلمک، مخالف او دولسی مبارزو لاریشوونکی او په عین حال کی ستر مذهبی مبلغ
ده چی په روانو ټی «پیر روښان» باله، او تعصب و مخالفت یو د «پیر تار یک» په نامه یاد او ده .
سوری بی بی اینه (۱) نو سپدله او د حاجی ابو بکر لورو، چی د پنجاب په جالندار

(۱) په مخینو ساخدو وکی دبایزید دسور نوم «پښان» اینه لیکلی سوی دی چی بنایی

«پښان» د «بی بی» غندی شکل وی .

هر کی او سېده، او د بايز يد همها ته په (۱۹۳۱ ق = ۱۰۲۳ م) کال کې وزيږيد .
 و ابي چي د بايز يد نيکه گان له کندهاره دو زيرستان د «کافي کورم» يا «کافي گرم»
 سيمي ته تللي وو، او د بايز يد سکه نيکه «شيخ محمد» چي دو زيرستان په کافي کورم
 کې او سېده، دو ولس زمان در لودل، او په دي دو ولسو زمانو کې «عبدالله» د بايز يد
 پلار په فضيلت مشهور و، او قاضي توب يي کاوه (۱)

دا چي د بايز يد پلار څنگه په جالندهر کې د حاجي ابو بکر لور په نکاح کړه د پيښور فاضل
 از حق ليکوال، ولوی محمد عبدالقدوس قاسمي دهغه «خير البيان» په سر يزه کې چي د
 پيښور د يونيورسټي د بښتوا کيډيمي په ۱۹۶۷ م کال کې چاپ او خپور کړی دی داسي
 بيا نوي چي: د بايز يد نيکه شيخ محمد خپل يو بل زوی ته د حاجي ابو بکر جالندهر ي لور
 «بي بي امينه» غوښتي وه، خو څنگه چي حاجي ابو بکر همدا يوه لور در لودله نو پر شيخ
 محمدي د شرط کيښودو و چي د د زوی به له و زيرستانه جالندهر ته ورغی او دده لور
 به و زيرستان ته نه پيايي، هغه و، چي د شيخ محمد زوی هم جالندهر ته ورغی خو هاته
 څو ايمرگ سو، او بي بي امينه کو نله پاته سو، نو دهغه وخت د پښتوالي دادو داو
 دستور و، چي ديوه پښتون کو نله بايد کو نلې د سپره ورو او يانو و
 و خپلوانو کسري وای، ځکه نو شيخ محمد د خپل پيره زوی
 کو نله «بي بي امينه» خپل فاضل او عالم زوی عبدالله ته ور په نکاح کړ او د دي
 دوهم سپره د پاره هم هغه شرط و، چي بايد جالندهر ته ورسي، او قاضي عبدالله
 سر له دي چي په و زيرستان کې يې بل واده هم کړی و، چي ماندينه يې «فاطمه» نو

(۱) صراط التوحید ۳ مخ

میدله او یوزوی بی هم یعنی در لو دچی «یعقوب» نو مبد، بیاهم مجبور سو جالندهر ته
ته و لاری سی، هلته یو دو ه کاله پاته سو، خو چی به (۹۳۱ هـ ق - ۱۰۲۴ هـ ق) کال دبی بی -
مینی له نسبه د عبدالله زوی پیدا سو، او نوم بی و رباندی «بایزید» کبیمو د.
تر هغه وروسته خنگه چی عبدالله به وزیرستان کی له یوی خواد پلار پر محای ناست،
او دبل پلوه دهنی سیمی قاضی باله کیده نو نوری بی نه سو ای کولای چی به جالندهر
کی پاته سی، او بی امینه بی هم پمدی راضی کس چی داپه جالندهر کی دخپل
زوی سره پاته سی او پخپله قاضی عبدالله وزیرستان ته ستون سی، او بیابه به کال
کی خو میاشتی جالندهر ته هم ورخی قاضی عبدالله کانی گرم تهر اخی، خوداهغه وخت
و، چی هندسیاسی حالات ورخ به ورخ بدلېدل، دلودی بهمتنو پاچی به هند کی پای
ته رسېدلې وه او د بهمتو پر سیمو دظھیر الدین بابریر غلونه پیل سوی وو.
د قاضی عبدالله زړه په بڼه او زوی پسی کبمانده و، خو جالندهر ته بی دتلو لار پر ا
نیستی نه وه.

دده یو بل ورور «شیخ خداداد» په بیر ه (خو شاب) کی اوسېد، چی دباپر یرغل هلته ورو
ورسېد نو هغه له هغه محایه جالندهر ته ولاړ، او بیاجی دباپر فو خونو جالندهر ته ورو
غلل نو د هغه محای بهمتانده «بهار» خواته و کوچیدل مگر هلته هم آرام ژ وندد
بهمتنو په بر خه نه سو، ځکه نو شیخ خداداد دخپل تېر، او دبی بی امینی او دباپر یو سره
د نهه سو ه اووه دیرش (۹۳۷ هـ ق) کال شا وخوا کی له هند کانی گرم تهر اخی او دخپل
ورور قاضی عبدالله سره یو محای سو. خو کوم مشکل چی قاضی عبدالله ته پیدا سو،
هغه دوو بڼو یو محای ساتل او گران کول و، او بی بی امینه چی به خپلواک ژوند عادت وه
د فاطمی مشری کی ورته ژوند تیرول دیر گران تمامیده، نو هغه و، چی تر څه سو دی وروسته

چی لاری سمی سولی - بی بی امینی دقاضی عبدالله خخه خان خلاص کی او خپلی پلارگنی
 (جانندهرته) ولاره او زوی یی بایزیدد رواج او شرع سره سم قاضی عبدالله ته پرېښود. با-
 یزید چی تردغه وخته دخپلی موربه مهربانه غیر کی روزلی سوی واویایی دخپل مهر بان
 تره شیخ خداداد شفقت لیدلی و ، یوازی ناسهربانی میری او کم لطفه پلارته پاته سو، خککه
 چی موربی جانندهرته ولاره، او تره یی ددوروسیمی ته اودا خود بېنمتو متل دی چی: «مورمیره
 سی پلار پلند ر کبری» نو دقاضی عبدالله په کور کی بایزیدد دیتیم په خبر ژوند تیراوه ،
 که شه هم قاضی عبدالله خپل دواړه زامن (بایزید او یعقوب) خپل یو عالم او اعتباری شاگرد
 «پلا پاتمه» ته وسپارل چی دهغه وخت سروح علوم وروپیی ، خوزیا تره به داسی کیدل چی
 میری به خپل زوی زده کړی ته پرېښود او به بایزید به یی د کور کارونه کول ، اوله دی وخته دده
 په دراکومغزو کی د تبعیض او عدم مساواته سره کر که پیدا سو، او چی هرڅو سره پوهید او
 ځوانیده دا کر که یی لازیا تبدیله نو چی ځوان سو، پلار خخه یی د حج اجازت و غوښت
 او ورته ویویل چی هم به حج و کړی او هم به زیار و باسی چی څه علم زده کړی .
 خو پلاری ونه منل او ورته ویویل چی: «د حج دپاره توبه ضرورده - ته خپل مال نه لری
 او پرگدا بانندی حج نه کیري، پاته سو علم - هغه دلته په کور کی هم کولای سی» د بایزید
 خخه چی د علم لار نه گیری پاته سو نو د طریقت او تصوف لاری ته یی مخه کړه، شی به یی په
 ذکر و زوی ، او کله کله به روحی جذب دوسره ورباندی غالب سو، چی د رقص او سرود په
 مجلس کی به له ډیره شوقه دمجلسیانوسره په گډ اهم سر سو - دده د جذب دا کارونه
 دده پر پلار چی مشهور عالم او قاضی وښه لگیدل او د خان بدنامی یی
 گلمه، خو څه چاره یی هم نه سوا ی کولای ، که یی شار ه
 بد نامیده او که یی ساته رسوا کیده ، اوله بللی خود بایزید زره

ورخ په ورځ د سیري د بدی گذ اری امله له خپله کور سره یده ، اولو سړی یی د خپل پلار او خپلی سیري د استبداد په مقابل کی سر پورته کی او پلار ته یی په ډاگه وویل چی: « نور نو زما گذران د سیري سره گران دی ، ما ته د خپل جایدا د څخه څه برخه را بیله کړه ، چی زه په خپله په بوخت سم ، او ځانته خپل کذران په وکم » که څه هم پر یلاری د اخباره پیره درنه پر یوتله خود زیاتی رسوایی له بهری او دخلکوله شرمیه یی دخپل جایدا دڅه برخه وربیله کړه او با یزید له پلاره بیل سو، او دخپل یو تره «شیخ حسن» لور «بی بی شمسو» یی په نکاح کړه .

دده او دپلار دخپکان یو بل سبب داهم و، چی دده تره شیخ خدا داد په جانند هر کی خپله لور دبا یزید په نامه کړی وه خو کوم وخت چی دقاضی عبد الله وشیخ خدا داد مناسبات سره خپه پر سوه نوقاضی عبد الله دشیخ خدا داد لور با یزید ته ونه غوښتله . په هر حال با یزید د یوکا مل پیر په لټون کی سو، چی دهغه په رهنما یی خپل باطن صفا او خپل روحا نیت تکمیل کړی ، خود دده فطرت جدت پسند و، مقلد پیران یی نه خو بشیدل ، ځکه چی دهغه وخت زیاتره مقلد پیران نو د ځان په اغراضو او د نفسانی خوا هشا تو په لوشو کی دوسره لوب و، چی د خالقو خدمت ته یی هیڅ فکر نه و ، حال دا چی با یزید غوښته د روحا نیت او مذهب له لاری د خورانو خلقو دهنونه

تئویر کری او هغوی دژ و زنده حقیقت و پوهوی او دای خپله انسانی وظیفه بلله ده به ویل: «که یوه ډله په پیره داسی کوته کی بیده وی چی بی له یوی لاری بله لارونه لری، او کوته او روا خلی ناخپه له هغی ډلی څخه یوسری بیدارسی نوایا ددی سړی دا وظیفه نه ده چی هغه نور بیده خلک کر او بڼی کری؟»

بایز یدتر ډیر تلاش و وروسته د خپلی هیلی سره سم یو جدت پسند پیر بیاموند، او هغه دده تره شیخ خداداد زوی شیخ اسماعیل و، او نیت یې وکی چی د هغه لاس ونیسی، خو چی پلاری خبر سو، پر هغه دا خبر هم ډیره و لگید له چی د قاضی عبدالله زوی د شیخ خداداد زوی مریدسی، او بایز یدته یې مشوره ورکړه چی: د شیخ بهاء الدین زکریا ملتانی له کورنی څخه دی فیض و سوسی - خو بایز یدته سر پرته پردی چی دافر مایشی پیری سریدی دخندا ور بیکار بده دده توجه یې د کورنیو او تر بورگلو یو تضا دوته هم واره وه چی یو تر بورخپل بل تر بور دغان سیال نه گتی او حتی د علم او معرفت په لاره کی هم نه غوازی چی د یو بل تاثیر و منی .

بایز یدد خپل ژوند دغی دورې حالات په خپل کتاب حراطلا ایتو حید که په دري ژبه د متصل لیکی چی هلته یې لند یز را اخلو - دی لیکی :

« از یکک کسی شنیدم که معرفت حق بر آدمی فرض عین است و آن بی پیر کامل حاصل نمی شود و چون چنین شنیدم ، پرسش کردم ، دیگر عالمان نیز چنین گفتند که پیر کامل طاب را در ریاضت درسی آورد و بذکر و فکر حق شاغل دیگر داند تا با خدای تعالی موحودو یگانه گردد ، و از سر ک جلی و خفی خلاصی یابد .

چون چنین شنیدم بعده در طلبه پیر بر آمدم و پرسش میکردم ، چون کسی از جانب خراسان یا هندوستان یا جانب دیگر می آمد بعضی را پرسش میکردم تا سر اکسی از سر شد کامل خیر دهد ، کسی مرا از سر شد کامل خیر نمی داد ، و به ناقصان یقین نمی کردم ...

درین طلبه بودم که یک درویشی در آن دیده پیدا شد ، عیوی شناختن حق آغاز کرد ، بعضی آدمیان به وی اعتبار کردند و بعضی از وی سنگر شدند بعده یقین من نیز سوی وی پیدا شد ، که بدست این درویش تو به کنم ، تا سرا سوی طاعت و عبادت و ذکر حق در مجاهده و ریاضت دارد ، تا از صفات ذمیمه من چیز بصفات حمیده بدل گردد آن درویش نیز انصاری بود ، و بر دارزاده عبدالله قاضی بود ، در آن وقت من بعد بلوغ رسیده بودم و خود را گناه کار و بد کاری شمردم ، یک روز عبدالله را گفتم که :
اختیار من بسوی تو به پیدا شده است ، و یقین من به فواجه اسماعیل اکثر شده است ، که بدست وی تو به کنم ، تا از وی راه یابم «

عبدالله ریش بدست خود بگرفت و گفت : « ریش من ترا شیده میشود ، و نام من بدستی شود ، اگر بدست وی تو به کنی ، » و عبدالله پسر محمد گفت : « که محمد دوازده پسر داشت ، من در ایشان بعلم فاضلتر و بهتر بودم و نام من بلندتر است ، اگر بدست وی تو به کنی ، در ولایت خبر خواهد شد ، که پسر عبدالله بدست پسر خدا پیدا شود تو به کرد ، با این سبب ریش من ترا شیده و نام من بدستی شود ، زینهار که بدست وی تو به کنی ، اگر بکنی در خانه من باشم یا تو ، و من از تو ناخوشنود باشم «

من گفتم: «چون در حالت سراهقی سوی کعبه گذاردن و علم خواندن رفته بودم، نیز بسر من آمدی و مرا گردانیدی، اکنون در حالت جوانی که اختیار تو به کس من نیز سراسوی پیر نمی گذاری»
وی گفت: «باسلسله شیخ بهالدین قدس سره در آیم، اگر تو به کنی سوی سلطان برو و بفغانو ده شیخ بهالدین تو به کن، تو شش راه و شکرانه پیر نیز بدهم تا از تو خوشنود گردد از آنکه طالبان بعضی آینده و رونده اند، بعضی آورنده اند و بر نده اند»

من گفتم: «مردمان سوی آن چیزی برده اند، و از نه کلاه، یا شجره، یا ثمر یا کمر بند بایشان دیگر آورده اند، ولیکن از ذکر و فکر، از شناختن حق خبر ندارند، من مشتاق ذکر و فکر و شناختن حقم، اگر خوب کنی برای الله سراجازت کن، تا بدست وی تو به کنم» هر چند که میگفتم، مرا اجازت نمیداد پس دل خود را مفتی کردم، و دل من بر من این فتوی داد که: «قرآن را اسام کن» به پیروی آن اقتدا کن و خواجه اسماعیل یاران خود را به کم خوردن و کم گفتن و کم خفتن، و بعزلت بودن میفرمود، من نیز اگر این کار تو انم بمقدار خود بکنم، پس کم و خشک خوردن اختیار کردم، چون چندگاه کم خشک میخوردم عبدالله بر من گفت: «چرا کم و خشک میخوری؟... اکنون جوانی بسیار بخور، هر گاه که بحالت پیری برسی کار دین محکم کن!»

من گفتم که: «چه دانم که به پیری برسم یا نه رسم؟ ترا چه شده است

که در ابرکاردین نمی گذاری؟ اول در از راه کعبه بازگردانیدی،
دوم آنکه در از رشد بازگردانیدی، سوم آنکه بر اسوی ریاضت
نمی گذاری!»

پس دردل گفتم که: در قرآن نگاه کنم، هر چه قرآن فرماید آن
بکنم - چون در قرآن نگاه کردم، این بیت نوشته دیدم (قوله تعالی!
ووصینا الانسان بوالدیه حسنا وانجاهدک لئیشرک بی. الیس لک به
علم فلا تطعهما) پس عبد الله را گفتم که: «این سخن تو نغوا هم شنیدم...»
پس سن در آن اربعین درخواب یک شب دیدم...» (۱)

نوپه دی تو که دبایزید دزلمیتوب دوره شروع سوه، خولکه غننگه
چی دتبعیض او عدم مساوات خخه کر که دبیری دناوری رویی له اسله
دبایزید سغز و ته لارسوند لپی وه دپلا ردی سما نعت د تر بور
گسوی به اتضاد هم و پوها وه، نخکه بی نود پلار
فر مایشی دریدی ته غاره نه کشینبو وله او اراده بی و کپره چی
دعر فان او سلوک بهلاره کسی خپله روحانی نیمگر تیا دریا ضتو له
لاری بشپره کپی - شپه او ورخ بی پر خان یوه کپره، چلی بی ویستلی،
خوب او خو راک بی لیر کسی - به دغه وخت کی دی وای چی؛ مایو
ورخ خواجه خضر به خوب ولید چی لاس بی راکپ، اوزه ساسره بی
خپله طریقه شریکه کپره، اوزه بی به خپلو بریدا نو کی شامل کپم»

(۱) دصراط التوحید له ۱-۲ مغو غغه لنه یز - د پښتو ادبیاتو تاریخ

دبایزید رو بیان پیر وانو ددغه خوب ورخ دخپلی طریقی د اختر
وکنله، په دغه ورخ یې روزه نیوله اوخوښی یې کوله (۱) په ددغه ټوکه
پیر کا بل له لیمون څخه هم فارغ سو، اودی وایې چی: «مادری
مرحلی تیر، کړی:

اول: کو چینیواله چی داسم القین دوره وه یعنی داسی اوروید لی و
چی خدای واحد لاشر یک دی، نوسی د خدای په ناسه یقین کړی و.
دوهم: دسرا هقی په وخت کسی بی لوستلی وه، چی خدای
واحد لاشر یک دی، اود هر شی هستی دده له هستی څخه ده،
نو هغه اعتقاد چی پخواوهم اوخیال و اوس یې په علم الیقین بدل کړ
دریم: چی ځوان سوم نوسی د او منله چی بی له خدایه بله
هستی یقینی نسته اونوری هستی په هلاکت کی دی، زما هستی او
دتو لو سو سو جو داتو هستی، اودتو لو ذراتو هستی د خدای له
هستی څخه ده، اودقسوله تعالی «قل انما ادعوا ربی و
لاشرک به احداً» یعنی راته بنکاره شوه، اودعین الیقین مرتبی ته
ورسیدم (۲)

تر هغه وروسته یې کله په خوب کی او کله دالهام په واسطه دسولو
ک هغه اته منازل:

(۱) دپښتو دادبیا تو تاریخ ۲/۲۹۷، مخ دپوهاند حبیبی تالیف

(۲) صراط التوحید ۱، ۹، ۱۰، مسخونه

شریعت، طریقت، حقیقت، معرفت، قربت، وصلت، وحدت او سکونت (۱) چی ده په خپله لمانځه پيدا کړې ووه، ټولې کړل او خپل لمانځه يې د «بايزيد مسکين» په لقب ياد کړی او دايې دسلوک او توحید د مراتبو وروستی پوړی وگنډه، لکه چې دده په فکر چی يو سالک وصل سی او په دغه وصل کی بيا يگانه سی «نو مسکين سی یعنی د بشریت له صفاتو څخه خدايي صفا تو ته سېل وکی (۲) وایي چی ده پر خپل بهر باندی هم «بايزيد مسکين» کبلی و او دده نو سيالی شاگرد او خليفه «دولت» د بايزيد په پير وی د «سکونت» د مقام او چتوالی او دغه ارتباط د مسکين سره په دوو بېشو کی داسی بيا نوی :

سکونت بلند مقام له وړو پاس دی نور دده د پاسه نشته مقامونه
د مسکين په رضا واره چاری کيږی په هر هړيوه کی کاندی خپل حکموند (۳)
بيا نو دخپل پير «بايزيد مسکين» په باب وایي :

هر طالب که عمل کاښم مقصود به سوی چی هر ید د وړه پر بايزيد مسکين شه
داچی بايزيد به د عرفان او سلوک د سنازلو په طی کولو
کی غوښتی سو ده تیره کړی وی په څرگند او يقيني توگه بنگاره نه ده،
خو د وړه څرگند پیری چی په دغه وخت کی بايزيد د تجارت او
سياحت او د علم د پاره او هم کابل پير په لتون پسې سمرقند
ترکستان، هندوستان او کندهار ته سفرونه کړی دی ،

(۱) صراط ! لتوحید - ۳۷ مخ (۲) صراط التوحید - ۱۷ مخ

(۳) د دولت لوانی دیوان - ۳ مخ دکابل چاپ

دترکستان اسان بی د تجارت د پاره هندوستان ته بیولی، او په هندوستان کی بی د «یوگیا نو» عقائد، اود تماشخ اود تعسیم د عقیدې د خاوندانو افکار سطلعه کپی اود هغو پر افکار و بی غور کپی، او هم بی د سلا سلیمان کالنجری سره کتلی اوله هندوستان بی علمی استفاده کپی ده، اود خپل شخصیت د تکمیل د پاره بی زیارونه ایستلی دی. بایز یدکندهار ته دخپل یوه سفر داسی یادونه کوی :

«چندساه در خلوت، روزه و عزلت اختیار کرده بودم، پس جفت شریعت (زن) سراگفت: که تو اول تجارت و کار سیکردی، نفقه خانه و مهمان از آن حاصل می شد. اکنون نیز تجارت و کار کن تا برای نفقه چیزی حاصل شود. چون بسیا رسیدگی سوی قندهار برای تعارض رفتی، و نیت چنین کردی مگر کسی سوحدیبابم تا باوی مشاغل باشم، کاروان بقندهار رسید، دیگر کاروانیان از خرید و فروخت و سود و زیان سیکردند، من اول پرسش پیر کابل کردم، در آن ولایت نیز پیر کابل نیافتم... در آن وقت در قندهار یک اسیر بود نام او بیرم خان بود، برای کاروان ظلم کرد... پس وارثان بعضی جمع شدند برای فریاد کردن سرانیز با خود روان کردند...

گفتم: اسیران و پادشاهان حق تعالی از عدل خواهند پرسید، و یک ذره عمل کسی ضایع نگرداند، بروی بنماید که: فمن يعمل مثقال ذره خیر آیره... پس پیرم خان قبول کرد و گفت، تفحص سال بکنم، و لیکن تفحص نکرده، بر وعده مخالفت شد» (۱)

قندهار ته د بایزید دغه سفر بنیایی چی د (۸۹۶۰ ق) کال په شاوخوا کی و

(۱) صراط التوحید - ۲۱ - بخش .

خککه چی بیرم خان په دغه وخت کی دهمايون له خوا په کندهار کی حکمران و، او په (۵۹۶۱ ق) کال کی همايون دی له کندهاره دخان سره کابل ته بوت (۱) په هر صورت دبايز یدروشان داسفر گتور نه و، خککه چی له یوې خوا یې کاسل پیرونه ووند، اوله بلی خوا یې دنیا هم په لاس ورنغله، اوداچی یو حاکم ته یې د عذر سر ته پکړی او پرزنگنو سوی و، دپریې خان شره نده باله دی وائی چی: «کاروانیانو له ماوغو شتل چی زه هم له دوی سره دغه لځای حاکم بیرم خان ته ورسم، دوی چی حاکم، ته ورغلل دتعظیم دپاره زنگنو شول، زه هم به مجبور شوم چی په زنگنو ودریرم حاکم وویل چی: زه به باز خواست وکړم، سگرده خپله وعده په لځای نه کړه، اوله دې خطه چی یو حاکم ته سی سر پیته کړی و دپر شرهنده و م» (۲)

اوله دې وخته بايز ید ته دظالمو حاکمانو سره دسبارزی جذبیه راوپار بدله، په تیره بیا هغه وخت چی ده یوه ورځ یوه پښتنه سپرین ولیدله چی متعوازو ظالمو حاکما نویې دسر ویښتان دژړندی دپله سره تړلی و، او چی ژړنده په غرخپه له هغه بظلمو سره پښتنه به هم ورسره چور لېدله (۳) دده وینی په جوش راوستلې او اراده یې وکړه

(۱) دپښتو دادبیاتو تاریخ - ۲/۲۷۳-۲۷۳/۲ څخه دتاریخ فرشته او اکبر نامه په حواله

(۲) درویشان یاد - ۱۲ څخه . دخیږ نوال رو هی خپږنه .

(۳) دپښتو دادبیاتو تاریخ - ۲/۲۷۱-۲۷۱/۲ څخه .

چی دظالمانو اوزوراورو سره په کلکه بیکاره مبارزه پیل کړې خو سنگه
چی هغه وخت ټولنیزه او خلقی مبارزه یوازی د مذهب په بڼه کې منع ته
راتلای سوه او خلقی قوتونه یوازی د مذهب په نامه پر یوه مرکز راغونډېدلای
سوه نو بایز یدهم نیت وکړه چه له مذهبی لاری څخه عام خلک دظالمانو، غاصبانو
ستجاو زانو مبارزی ته راوپارولې او په مذهبی تبلیغاتو کې مظلومو خلکو ته
دو پېچوالی درس ورکړی هغه و، چی له کندهاره ستړی ستومان او تاوانی کور ته
ستونو، او بیایې ریاضتو ته ملاو تر لېه .

دهالناسی مصنف لیکي چی : «چون کاروانیان بدیره آمدند از حضرت عزت
بر پیر دستگیر ندا رسید :

یابایزید ! ملو کک الدنيا مخلوق ولا ینبغی للموحد ان یخدم المخلوق لاجل
شئی من الدنيا -

پس ترا باید چون بهمانه خو دېرسي پنج سال بیرون نروی، و با خلق آسیر ش نکنی،
اگر درین پنج سال بکار دنیا مشغول شدی ترا به غضب خو دستلاگردانم (۱)
بایزید په کور کې په چله ایستلو پیل وکړه، تردې وخته دده ټول ریا-
فتونه دحان دکمیل دپاره و، گو یادی کامل سوی و، خو مکمل نه و - څه کال
نیم چی یې چله ویستله نو :

(۱) دخیر البیان سریز م. ۱ مخ د مولوی قاسمی لیکنه - دهالناسی پهحواله

و رتہ خدائی الہام و سو، چی: کیہ یورشتونی طالبہ درتہ راسی او بہ صدق
 ددی حال (طریقی) طلب دروغہ و کپڑی نو ہنہ بہ حال (لار) پوہ کپڑہ، چی
 دیوی دیوی خفہ خو دیوی ہلی سی اوروناپہ زیاتیدوسی (۱):

ترہنہ ورستہ بی خلیکو تہ دخلی طریقی تلقین شروع کی، او ہر شوک
 چی بہ بی سرید سو، نو دہنہ دبارہ بی دا اوہ صفتو نہ لازمی گنل:
 لوسری: لہ حرام و مخان ساتل دوہم: بہ خورلوا و چیلو کی استراف نہ کول.

دریم: بہ نرسی لیر لیر خبری کول، اولہ نا ورو و خبرو جان ساتل.
 غلام: لیر خوب، او بہ ویشہ او خوب کی د خدای یادول.
 پنجم: دنیکانو سرہ صحبت کول اولہ بدانو لیری کبذل.

شیرم: تل او بہ ہتہ د خدای یادول.
 اووم: د خدای د توحید سنلو بہ لارہ کی تل زیار ایستل (۲)

و ایچی ہایز یدرو بیان تر تو لولو سری دخلی طریقی تلقین خلی ساندینی
 تہو کی، او ہنہ بی بہ خلوت کی کیشینی لہ او دسجرت دلاری دہڑندلو درس
 بی ورتہ ہیل کی۔ بیاد کانی گرم خونور کسان ہم ددہ سریدان سول، ہغو تہ
 تہ بی ہم امرو کی چی بہ خلوت کی کیشینی۔ خو داخلوت ہم ددہ بہ کور کی،
 و، او دیوی خدمت یہ بی ددہ ساندینی کاوہ، دہایزید ہلار او کورنی بی بہ دی
 ہر خوشینی سول چی دہایزید ہنخہ دنورو خدمت کوی، اولہ دی خفہ ہایزید

(۱) دخیر الزبیران - سریز ۱۱ - سخ دیپنیور چاپ - سمو لوی محمد عبدالقدوس قاسمی
 لیکتہ - د حالنامی بہ حوالہ .

(۲) صراط التوحید - ۸۳ - سخ .

ته دانتباه پیداسوه چی بشخو ته باید په اجتماعی چارو کی زیاته برخه ورکړه
سی، ځکه نو دده په سریدانو کی تراوینخی دواړه شا ملېدل او بایزید په یوه
مجلس کی دینخوا او نرانو گډون رواج کی.

اخواند درو یزه چی د بایزید روښان سخت مخالف و، دده داکار داسی
غندی:

«سکه بازید یو حکمتی و، ده په پېله آشنایی کړه له عورتو، لکه عورتی شوی
کمر اهی، داسروان یی هم همراه شوه دغلطو، دې بازیدو بله ټول کړه د عورتو
دزلمو مجلسونه، چی راځی سره کښینی د شپه خدای بولی د ذکر ونه» (۱)
بایزید روښان د خپل طریقت دپاره بشخو او نرونه یو راز تبلیغ کاوه، او په
دې توگه یی دینخوا د حقوقو د ثبوت دپاره زمینه برابروله او دا دغه وخت
یقیناً یو مترقی اجتماعی اقدام و بایزیدنه یوازی په مذهبی چارو کی بشخو ته
دنورسره دگډون اجازه ورکړې وه بلکه دغه وخت ددیلایانو دفتوی پر
خلاف یی دسرو داو سماع په مجلسو کی هم گډون کاوه او ویل یی چی:

«ماتة الهام شوی دی چی: السماع علی ثلاثه انواع حرام و مباح و حلال -
من سمع الصوت من شئ بمجته الدنيا سمع حراماً و من سمع الصوت بمجته العتمة
فقد سمع مباحاً و من سمع الصوت من کل الصوت بمجته الله فقد سمع حلالاً .

یعنی سماع (سرود) په درې قسمه دی: حرام، مباح او حلال - که چادیسو شی
آواز د دنیا په دینه اړو بد سماع یی حرامه ده، او که چاد جنت په دینه آواز اړو بد
سماع یی مباحه ده، او که چاد خدای په دینه آواز اړو بد سماع یی حلاله ده .

۱- دروښان یاد ۲۸ مخ د خطی حالنا هی (۳۳۲) مخ په حواله

دولوی عبدالقدوس قاسمی لیکمی چې: د دې خبرو نتیجه دا شوه چې د بایزید سره د کانی گرم د علماؤ مخالفت پیدا شو - که دی د قاضی عبدالله زوی نه وی - نو اول به قاضی عبدالله او ورپسې نور و په ده پسی هېڅه کړې وه - خودلوی کورنی په وجه ورته نه دنور و لاس رسېدو او نه پرې د پلار دا ورځ پېرزو وه چې دی دنور و د لاسه آزار شي - ځکه نوده مخالفت اور لوگېد و خولمبه یې ده کوله .

قاضی عبدالله او دهغه سلگرو او د کانی گرم نورو خلقو چې هر څه وپل خو بایزید ځان له ورو ورو د دوره حلقه پیدا کړه چې دده پیری پرې جوړه شوه - دخپلو وریدانو په نظر کې دی د زمانې یو کامل پېرو ، چې د زمانې هدایت دخلکو د لار نیونې وظیفه یې په غاړه اخستی ده: او باطن یې دخدای په تجلی روښانه و ، او ځکه د حالتناهي بصنفت وایې چې دریدانو یې د غیب نه آواز واورېد و ، چې بایزید ته د دې دېسه «پیررو بیان» وایې ، او هم د دې الهام په وجه بایزید ته دې لقب سلقب شو (۱) .

په دې ورځو کې خواجه اسماعیل وفات شو - دهغه ورو ورحمد پلار پر ځای په دورو کې دیره و ؛ دورو په غم کې دشر یکېدو دپاره کانی گرم ته راغلو او د بایزید سره یې سلاقات وشو - د بایزید صحبت په هغه هم اثر وکړ و ، او هغه د بایزید په سریدانو کې شامل شو - بایزید هغه ته د نور و سریدانو نه زیاته رتبه ورکړه ، او دهغه لقب یې «محمد کمال» کېښود - دهغه په برکت د بایزید پیری

(۱) د دې لقب په وجه تسمیه کې نوری قصې هم لیکلې شوی دی - خودا

وجه پکښې زیاته ووزونه لیده کېږي .

حلقه تر دورو خوره شو. محمد کمال به په دورو کی خلقو ته اجازې ورکولې او خلق به یې د پیر روښان په حلقه کی شاملول.

چی د بایزید حلقه خوره شو. حوصله یې زیاته شوه، محمد کمال یې خپل پلار قاضی عبدالله ته واستولو چی ورته ووايه چی: «بایزید ته خدای د خپل معرفت نعمت ورکړی دی. دانعمت ستا کور ته راغلی دی. دا عنایت وگڼه او دهغه په سریدانو کی ته هم شامل شه.»

بایزید او محمد کمال خپل فرض ادا کړل خو په خبرو یې د پلار غوږخه ونه کړیدو څه نوده پس بیا ده محمد کمال ته وو یل چی:

«عبدالله سی پلار دی او یعقوب سی ورور دی. دا حیف راځی چی د حق له پیژندگلو و او د توحید له علمه یې برخې دی. باید یو محل بیا ورشې اورته و وائی چی: که په دې جهان د حق له پیژندگلو (معرفت) نه یې برخې شوی، نو سبابه دقیامت په ورځ د پروژ دگار له دیداره یې برخې شی. حق تعالی ستا زوی د معرفت او توحید د علم خاوند کړی دی نو حیف دی چی دهغه د وجود سره سره تاسی د خدای د معرفت نه یې برخې له دنیا لار شی.»

او چی هغوی د محمد کمال خبره وانه ورېده (۱) نو بایزید محمد کمال ته وویل چی:

«ای محمد کماله! دوی په علم او نسب غرور دی، هیڅکله به یقین او

(۱) - خبره په دې کی پاته وه چی بایزید به و یل چی دی اول زما سر یلش بیا

په زه دخپل کرامت یوه پټه نښه ورو بښیم، او پلار یې و یل چی: اول دی

نښه و ښی بیا به یې زه و ید شم.

اعتقاد رانه وری، او دوی دخپل وخت هاسانان فرعونان، هاسانان او قار و نان دی «سلايانوور پسی ډلی راوسنی، ستاظرې یې ورسره وکړې، خو بایز ید خوله وراو هو شیارو، چا په بحث کې غلی کولی نه شو — او غلی کول یې په دی هم گرانو، چې معاشره دا اجتماعی خرابیو نه ډکه وه او بایز ید به دهر چا عیب هغه ته ورسیڅکی کولو — بل طرف ته دده سریدان اگر که په شمار کم وو، خو په خپل پیرخان قربانو لو ته هر وخت تیار وو — دکلی مشرانو هم دانه غوښته چې دوی په منځ کې دی خونریزی وشي، ځکه نو علما دده په علاج کې ډېر بې وسه وو، یو ځل خو یې خلق ورسې راپاڅول چې ویې نیسي، خو چې سریدان یې په سرسته ودر بدل نو دکلی مشران ترسما نڅه شول او په دې یې خلاصی وکړو چې:

«ای دوستانو! په دی بنار کې خو سره هندوان، قلندران، نیکان او بدان سته په دوی کې دی یو لېونی بایز ید هم وی — تاسو د هغه سره به لېونی کبیریء!»

بایز ید چې ځان په حقه لیدو او خپلی حق لاری ته یې نور خلق په کلکه رابلل نودده لهجه دهر ښکر په حقله سخته ووب په عالمانو، پیرانو، ملکانو، خانانو، پادشاهانو هر چا باندی د هغه د تنقید توره بې واره چلېدې د هغه «حق وینا» دهر چا دپاره ښکاره وه، او په هیڅ چاپې اسره نه کوله — دکلی مشران ورته یو ځل راغلل چې د عالمانو سره چې ستا کوم بحثونه دی په هغو کې مو څه غرض نشته، خو ستا دخولې نه خو خبری ناسناسی سو نراو رو، که بهرانی وکړې او دا خبری ونه کړی — نویه به وی بایز ید په جواب کې ورته وویل:

«ناحقه خبره» نه کوم، خوچی تاسی به گمراهی او په تیاره او په شرک کی ونیم، نو غواړم چی دخدای خلق له دې تیاری او شرک څخه راو باسم او د دین کټه وروړوم»

دبایز یدداسحتی تردې حده رسېدلی و چې هر کله چی ځنی کسان ورته کافران او ځنی ورته بهنابقان ښکارېدل نوچی په لار به تلو دوی ته به یې سلام هم نه اچولو.

دحالتاسی مصنف وایی چی یوه ورځ بایز یددقبرستان طرف تروان او، یوسړی وفات شوی و، خلق دهغه قبرته جمع وو، بایز یدپه هغه لار تېرشو، سلام وروانه چولو-چا ویل لېونی دی، چا ویل گمراه دی- بایز یدددوی خبری واورېدی، اودځان سره یې جواب وړ کړوچی :

«ان ربك هو اعلم بمن قبل عن سبيله و هو اعلم بالمهتدين» (دالمحل سورة- ۱۲۵ آیت) یعنی: (بې شکه ستا پروردگار ښه پوه دی چی څوک دهغه له لاری نه گمراه دی او هم هغه ښه پوه دی په لارو نونو باندی)

خوچی لوشان مخ کی لارنود ورته خدائی الهام وشو او ددې آیت مطلب ورپه یادشو چی: سلام قولاسن رب رحیم(سلام دپروردگار دهر بان ویناده- دیسین سورة- ۸۰ آیت) او ورته وویلی شوچی ددې دپسه خلقو ته سلام اچوه او داسی خبری نه کوه چی خلق درنه خفه شی- چنانچه دی چی واپس په هغه ډله تیر یدلو نو په ډله یې سلام و اچولو- خلقو ترې تپوس و کړو چی څو کاله راهیسی دی خلقو ته سلام نه اچولو- نن څه وجه ده چی سلام دی و اچولو- ده ورته جواب وړ کړو چی نن راته دخدای دطرفه دا آواز وشو چی: «خلقو ته سلام اچوه، او داسی

خبري مه کوه چي خلق درنده آزارشي» يو کس ورته وويل چي: «بياونو تاته په کار دي چي يو خو خبري پر پردي: يو داچي دامه وايه چي ماته جبريل راغي، بله داچي دامه وايه چي زه بهديم، دريمه داچي دامه وايه چي خلق مفاقان دي» بايزيد جواب ورکړو چي «زه دانه وایم چي ماته جبريل راغي، زه خو وایم چي ماته الهام کيږي، اوزه دانه وایم چي زه بهديم، زه خو وایم چي زه هادي يم (خلقو ته د حق لار ښيي) او دانه وایم چي تول مخلوق مفاقان او کافران دي، دا وایم چي خدای خو ک مفاقان کړي دي دی هغه مفاقان دي، او چي خدای خو ک کافران کړي دي هغه کافران دي» بايزيد چي په خپله رویه کي دوسره ترسيم وکړو، نو دکاني گرم غامبه فضا ده په حلقه ښه شوه. او خلقو په ده کي خوښي خبري هم ليدلې لکه داچي د ريدانو خير خيرات به يې نه منلو، او په امانت به يې اجرت نه قبلولو. ددي وجهي ته دده خو ورغي په کانه گرم کي ښي تېري شوي.

چي له کندهار نه دواپسي اوبه خلوت کي دکيښنا ستوڅخه پنځه کاله تېر شو دحالتا ي په بيان «بايزيد ته الهام وشو چي دي بايد له کوره وغي او جنگ دي دخدای پيژندني ته راوبولي او دتوحيد علم ورزده کړي...»

بايزيد چي دخلوت نه راوتو، نو دکانه گرم نه په خوميله فاصله کي يوه بله آبادي وه «سنگ توي» هلته ولاړ. خو هلته دده او دهغه محاي ديوبل پير «شيخ اوريا» ترسوخ جوړه رانغله بيرته خپل کورته ولاړ، او دکلي دخلقو په صلاح يې خو ورغي د پلار سره يو محاي تيري کړي، خودي د خپلو خبر وښه، ښه او رېدو او پلار يې زړه لار

نه پر به و له - آخر چی بی پلار د پر به تنگه شو، نو ا راده بی و کچ چی
 د ده د لاسه کانی گرم پر پردی اما بایزید په دې پوهیدو چی: «که پلاری زما د
 لاسه کور پر بشود نو بیا زما هم په کانی گرم کی خیر نشه» خککه توده په خپله کانی
 گرم پر بشو و، اود ورو ته را غلو - د د ورو علاقه د بایزید
 د دعوت خو ز بد لو د پاره غه قدری زرخیزه ثابت شوه - د سرید
 انو حلقه بی ډیره خوره شوم خوبیا ورته په خوب کی دا اشاره وشوه چی دورونه
 «سپین» ته لار شی، نو خپل یو خلیفه بی چی هغه هم «بایزید» نومید تیراته و استولو،
 او د تیرا په ورکیزو او پریدو باندی دده دعوت بیه اثر و کړو، که څه هم دده خلیفه
 په ورکزو کی د مغلو د لاسه بی گناه و ژلی شو خو بایزید رو بیان ته بی دوسره خبرور کړو
 چی دا علاقه د دعوت د پاره بیه موزونه ده. نو څه موده پس چی حاجی گدای نومی یو
 سپین بیهتون د غلور و نورو سلکرو سره د بایزید رو بیان لاس نیوی و کړو، او
 دی بی خپلی علاقې ته و باله - بایزید هم د دورونه د پنگینو په لار تیراته و رخی
 په پنگینو کی بی هم د دعوت دائره خوره کړه، او د تیراو زکزی او پریدی او تیرا هی
 خویې داو له دده د خلیفه په واسطه سریدان شوی و و، لکه د حالنامې ها و ندچی
 لیکمی:

«اکثره بشرا آمده قدم بوسی پیرد دستگیر قلده سره کردند و شا دیها نمودند - بر هر ده
 که میگذاشت اکثر زنان آن ده سبواز آب پر کرده بر سر گرفته از ده برسی آمدند و نقش
 سی خواندند، و در نقیصه صفت پیرد دستگیر سی کردند» خو رخی بی د تیرا په مستوره
 کی تیری کړې، بیا د خلیلو علاقې ته و لار، د «سکک شانی» کرد ډیره شو، سلکک شانی

د خلیلو خان وو، چی دهغه خاندان دده سربندان وو.

په خلیلو سو مند و اوداؤ دز و کی یې د پیری آواز خو ره شوه اوور وو چار چار پیر
ترگکیا نړو، یوسفز و، توی اوصافی قبیلو ورسپده .

د حالنا سې بیان دادی چی: «دبایزید د دعوت په خور بدو دنا قصو پیرانو په زړه کی
د حسد او ر لمبې و کپې او دوی دخایلو یوزل مشرسلک حبیب ته په فریاد و رغلل
چی دا نوی پیر راغلی دی خان ته مهدی و ایی، که زړ یې علاج ونه شی او خلق ورسره
راغونډ شول نو تور به په لاس کړی او بیا به یې علاج گران شی»

څنگه چی په هغوو رځو کی پېښور په کابل پوری ملحق و، آکبریه هندوستان
او محمد حکیم سرزاه کابل کی حکمرانان وو او جانس خان د محمد حکیم سرزا
د طرفه په پېښور کی سو به داروو نو د حالنا سې صنف و ایی چی سلک حبیب جانس-
خان ته وو یل چی: «زموږ نه دو ولس زره روپی واخله او داسی ووژنه»
خو جانس خان ددې رشوت په قبلو لور ضانه شو- یل یې چی: «زه بیا د محمد حکیم
سرزا جواب نه لرم نه سو هغه ته لار شی» سلک حبیب هغه روپی کابل ته یو وړی
او د محمد حکیم سرزاه صلاح کار اتو یی وو یشلی چی دا و فرمان صادر شی چی بایزید
دی هم هلته وو ژلی شی- خو محمد حکیم سرزا خپلو صلاح کارانو دی ته آماده ته کړی
شو او فرمان داو شو چی بایزید کابل ته را ولی چی حال یې معلوم کړو.

بایزید په ډېر عزت دیوڅو لوسته سریدانو دار دل سره کابل ته روان شو-

په لاره کی یې هم خپل دعوت خورولو — د حالنامې مصنف وایې چې په لار کی د توی قبیله وه، د هغوی مشر عبدالکریم د ډیر ولسگر و سره د بایزید د ارادت په حلقه کی شامل شو — بایزید هغوی ته خپل یو خلیفه و رپر یسو د او په خپله کابل ته لار — چې دربار ته ورسید، محمد حکیم سرزایې ډېر تعظیم وکړ و او ورته یې وویل :

«یاشیخ! خلق ستا په حلقه قسم قسم خبری کوی — ته قاضی خان ته (یعنی مشر قاضی ته) ورشه او د هغه سره علمی خبری اتري و کړه — هغه څه چې هغه ستا په حلقه و ویل په هغی به زه عمل و کړم»

بایزید د قاضی خان لخوا ته لار — هلته یې عزت و کړ و او بیا یې ترې نه د مسلک تپوس و کړ و، که د حالنامې په بیان اعتبار و کړو (اوپه کار ده چې وی کړ و، ځکه چې اخوند درو یزه هم دا خبره په نیمگړ خوله منلی ده) نو بایزید هلته دخپل مسلک صفا ئی داسی پېش کړ لې چې نن هم مونږ دا صفائی دده په حلقه بڼه کافی گهلسی شو» (۱)

(۱) تردی لخوا په دسولوی محمد عبدالقدوس قاسمی لیکنه وه چې د خبر البیان د پېښور چاپ دسریزی له ۱۲ مخ څخه تر ۲۳ مخ پوری را اخیستی سوی ده — خو په نور و ساخذو کی د بایزید او قاضی خان پوښتنی او جوابونه داسی خلاصه سوی دی :

قاضی: ته لمان ته سهلی وایی ؟

بایزید: زه سهلی نه یم هادی یم . *

دو لوی محمد عبدالقدوس قاسمی خپلی لیکنی ته داسی اداسه وړ کوی :
 «الغرض قاضی خان دده صفائی پیش کړه او سر زحاکیم بیا په دبر عزت واپس
 کړ و۔ دهنه خایه پیښور ته راغلو، خو په دی پوه شو چی په خنډیلو کسی زما
 گذران گران دی۔ نو دهنه خایه د هشنغر سهند زو ته لار، او هلته دیره شو۔
 هلته یو بل پیر «تانی» نومی دیره و، هغه یې هم په اخلاصمنو کی شامل شو
 دوی دواړو دسرو دشوقیان وو ، په دی وجه یې آوازه نوره هم خوره شوه
 ددې نه پس بایزید په سهندزو کی خپلوی وکړی :

دیو خان، پاینده خان زوی علی خان ته خپله لور «کمال خاتون» وړ کړه ،
 دبل خان، بهادر خان لور یې خپل مشر زوی « شیخ عمر» ته وکړه دیو بل
 سپین رویی «مه خان» لور یې خپل بل زوی «جلال الدین» ته وکړه، او یوه پنځه
 «دنی» نومی یې سریده شوه او پر هغی یې په خپله نکاح وکړه... او د سهند
 زو په مشرانو کی لانور هم سغز شو، خلقاً او ماذ و نان یې په علاقو خواره
 کړل چی خلقو ته دعوت وړ کړی او دپیر کابل په لاس دتوبی کولو تلقین
 ورتنه وکړی یو خایفه یې چې «سو دود» نو سید کندهار ته واستولو، هلته یې
 کاسی، پریخ اوڅه هم ترینان سریدان شول، بیا هغه خلیفه دبلوچستان

* قاضی: ته وایی چی پر ساوحي نازلیری؟ بایرید: ساته الهام کیږی

قاضی: ته څه پوهیږی چی دا الهام رحمانی دی که شیطانی؟

بایزید: کرم الهام چی دقرآن او سنت مطابق وی دمنلو وړ دی.

(درو بیان یاد- د کابل چاپ- ۳۱ سنخ)

په لارښود ته راغلو، په سید پور کې یې دیره و نیوله او د پایزید خو نکره او
 سمیو طر یې داند هاته پیل کړل یو کس دوو ته یې خلافت هم و سپارلو.
 یادید خیل بل خلیفه «دوات» ته د صراط التوحید کتاب ورکړ و، لودا کبر
 بلچا دربار (هندوستان ته) و استولسو— د حالنامې پین دادی چسی اکبر خلیفه
 دولت ته دا وویل چی :

« سن شیخ را به پیر قیبول کردم و هر خدمتی که بفرماید بجا آورم بعد از چیزی
 همدیه برای پیر دستگیر فرستاده و خلیفه را نیز خلعت بخشید.»

بل خلیفه «یوسف» یې د بدخشان سر زاسلیمان ته و استولو، او «عبر الطالین»
 رساله ورکړه چی سر زاتمی و رسوی در زاسلیمان خو عالمان دربار ته و غوښتل
 د خلیفه سره یې بحث و کړو، او چی تسلی یې و شوه نو د خلیفه په لاس
 یې یو جوا بی کاغذ او یو آس او پوستین تحفه با یزید ته و استول، په کاغذ کی
 یې د الیکلی و، چی : « سا به خیلو سریدانو کی شمار کړه او چی غه خدمت رانه
 اخلی رانه و یې سپاره— خپله سی هغه طرف ته ددر تلو خیال شته که در عام نو
 خدمت ته به حاضر شم» خلیفه ته یې هم یو آس و بېلاسو.

«ارزانی» شاعر هم دده خلیفه و، چی د حالنامې د مؤلف په وینا باید دی
 هندوستان ته و لیږلو چی هلته خلقو ته دده دلاری تلقین و کړ.

اخواند درو یزه وایی چی په دغو ورځو کی د پایزید یوه دعوت نامه د
 «پیر باها» په نامه هم و رسیدله، خو پیر بابا چی هغه و لوسته او در د جواب یې
 ورکړه

اخوند درويزه و ابي چي: پير باباسره ديوي ډلي (چي اخوند درويزه هم پکښي و) ورپسې هشنغر ته لارل- بايزيد ورته وويل چي :

«ستاسو په علاقه کي نور گمراه پيران شته- دهغوي علاج ضرور و، تاسو هغوي ته هيڅ ونه ويل او په سا پسي راغلي- دا ولي؟»

پير باباو زته په جواب کي ويل چي: «هغوي مو په بحث کي لاجوابه کړي دي، او زموږ فرض ادا شوي دي- وژلي بي نه شو، دا د بادشاه کاردې - که ته هم خپله گمراهي مني نو مو نير درنه واپس کيږ و.»

اخوند درويزه و ابي چي: «بايزيد به کله د بحث او کله د چلول خو ډي خبرې کولي- خو ما پرې د وره دسو الو نو جو ابو نو باران و کړ و چي ښه لا جوابه شو خو نفساني خواشن پرې غالب و، مسلمان نه شو (۱) .

او بيا اخوند درويزه و ابي چي:

«زما استاذ حاجي العرسمين سلامحمد چي په سلازنگي پاپيني مشهور و، په دې ورځ دده نوم» پير تاريك «کېښود» (۲).

خو ددې وچ تعصب او سخت مخالفت سره سره بيا هم اخوند درويزه د بايزيد رو بڼان له ذکاوت او هوشيارۍ څخه سترگي پټي نه کړي سوي او ويل ده يې: «بايزيد په عقل پرو، د دنيا عقل يې ډيرو، وښياري او زير کي يې ډيره زده وه ... سکه بايزيد يو حکمتي و ... (۳) دلته بايد داهم وويل سي چي د بايزيد رو بڼان

۱ - تذکرة الايرار ۱۵۲ - مخ

۲ - د خير البيان سر يزه ۲۷ - مخ د پښتو رچاپ .

۳ - معزن داخوند درويزه .

سره داخوند در ویزه مخالفت یوازی دسذهبی تعصب بته ندر لودله، بلکه دپردی شاته دهند دسغولی حکومت داستعماری سیاست پار و نو بی هم سلاتر کاوه، او دخپلو استعماری گتو دپازه بی په پښتنو کی د سذهبی تعصب اورته لمنی و هلی، او څنگه چی اخی ندر ویزه دسید علی تر بندی (مشهور په پیر بابا) سریداو خلیفه، او او پیر بابا د هلی دسغولی حکومت سره دوستانه رو ابط در لودل، او بایزیدر و بیان پر پښتنی خاوری بانندی د هند د مغولی حکومت د تیری سخت مخالف و، نو ځکه اخی ندر ویزه دانسته یاندا نسته په دې اختلاف کی لوی لاس در لود. خودې اختلاف د بایزیدر و بیان دسبارزی په عزم کی څه خلل پېښ نه کړی سو، بلکه خپله سبارزه بی لاپسی تیزه کړه او د معنوی تلقین سره بی پښتنی توره هم ترسلا کړه، او عملی سیاسي سبارزو ته سلاو ترله او دهند مغولی سجاو ز حکومت ته په ډاگه پاڅېد.

لوی استاد پوهاند حبیبی لیکلی چی :

«د مغولی له خوا سید علی تر بندی او اخی ندر ویزه د پښتنو په منځ کی هغه خلق وو، چی دوی دسغولی سره قدیمه خپلوی او نژادی علاقه هم در لودله، او دوی د حکومت طرفداران هم وو. نو طبعاً دا خلق در و بیان مقابلی ته و پاڅول شول، او پښتانه څینی در و بیان پرخوا، او بله ډله داخوند در ویزه پرخوا ودر بدل، او ددوی په منځ کی داخلی جنگ تودشو. په دې جگړه کی په زرو نو پښتانه سره شول، او هغه مقصد چی دسغولی حکمدارانو در لود ښه حاصل شو، علاوه پر هغو مسلحو جگړو چی مغولی لودر و بیان سره کولې، ددر ویزه او نورو سلايانوله خوادده سره علمی او جدلی مقابلی هم جاری وې، چی دا ټوله دسید علی تر بندی شاگردانو او ارادتمندانو

دمخلو دها که انوپه لسمسین ددی دپاره کولسی، چسی رویشان پشته و ته په بی دینی
 او الحاد بدنام سی، مگر رویشان له ددی تو لوسره په خپل علمی تبحر او قصه جده ژبه
 زبانه کر له، لکه چی دده علمی خپر نی او مناظرې د ملاز کر یاسره مشهوری دی،
 وایی چی ملاز کر یابایزید رویشان ته وویل :

«ته د کشف القلوب او کشف القبور دعوی کوی، نوز سادز په حال راته ووايه
 که دی راته ووايه نوزه به دی په یقین سره سریدسم.» رویشان ورته وویل:
 «که ستاپه سینه کی زړه وی نوزه به یی حال درته ووايم، خوستاپه سینه کی
 زړه نسته.»

ملاز کر خلکو ته وویل: «اول سامر کړی که زناپه سینه کی زړه و، نو بایزیدو
 وژنی. او که نه، نو دی ابله کړی» (۱) رویشان وویل: «دازره چی ته یی یادوی هر
 خرا وپسه او آس یی لری مگردوسون زړه بل دی، لکه چی رسول الله صلعم فرمایلی
 دی: قلب المؤمن اکبر من العرش ووسع من الکبر سی، و القلوب مع القلوب یشاهد
 یعنی: دمسون زړه تر عرش لوی اوتر کرسی پراخ دی، او زړو نه دزړو سره وینی»
 او د کشف القلوب په باب بایزید ملاز کر یا ته وویل چی: «کشف قبور
 هم داسی کار نه دی چی په ظاهر وحواسو یی ته و وینی باید په کلو کلو دنفس

(۱) داچه دده داستاد حبیبی په لیکنه کی نسته. داستاد خدام له لیکنی خخه راخستل

تصنیف و کړې: نو هله به د دې قابل سې، چې داسې اسرار و لیدلای سې» (۱)
 تر هغه وروسته نو باید ید دهند د مغولی حکومت د تجاوز زېر خلاف په ښکاره
 د جنگ اعلان وکړی، او خپلو سریدانو ته یې هدایت ورکړی چې د مغلو له اسارت
 ځانونه وژغوری، د مغلو پر سرکاری واکوالو یې یرغلو نه پیل کړه، او د واکوالو
 شکایتونه مغلی دربار ته ورسېد، مغلی دربار په کابل کې واکوال محسن خان او په
 پېښور کې خپل حکمران معصوم خان ته امر وکړ چې د باید ید پر آزادی غوښتونکو
 او خپلو اکو ساتونکو باندې لښکری و باسی او بایز ید ونیسی - دغه وخت باید ید
 او ملگری یې په «سهندزو» کې او سپدل، او چې د مغلو دلښکرو د لوی یرید خبر یې
 واورو یدنو له هغه ځایه یو سفز و ته ولاړل او دیو سفز و په «کلپانی» کې دیره سول،
 معصوم خان هله په پسی ورغی، باید ید د خپلو ملگرو سره غره ته وخت،
 معصوم خان غر محاصره کړی باید ید په سوچی یې له جنگه چاره نسته، نوده او دده
 آزادی غوښتونکو ملگرو توری له تیکور و و بستلی او ځانونه یې جگری ته چمتو کړل
 د هالناسی مصنف د دې جگری په باب داسې لیکي:

«جمله یاران که آنجا حاضر بودند سه صد و سیز دهن بودند - بعد پیر دستگیر قدس سره
 و ضوابط و دور کت نماز خواندند دست بدعا برداشتند و یاران آمین کردند»
 مولوی محمد عبدالقدوس قاسمی لیکي چې:

«د مغلو سره مخامخ شو او حمله یې وکړه خدا بر یال کړل، څه مغل ووژلی شو،

(۱) د پښتو داد بیاتو تاریخ - ۲/۲۸۳ مخ دائمه تلبیس - د ابو لقا سم رفیق دلاوری

نور پهبورته را و تشتبدل» (۱) او بها دحا لئا می دمصنفت له ووه لیکنی :
 «بعده پیر دستگیر و دس سره آن جنگ جا را «آغاز پور» نام نهاد - یعنی در آن سر زمین
 آغاز شمشیر گرفتن کرد ، و آن یاران که در آن جنگ حاضر بودند آنها را «آغاز پوری»
 لقب کردند ، و یک حصه از غنیمت ایشان از یاران دیگر زیاده می یافتند .»
 و ای چی بایزید تردی بریالی جگر پی وروسته دتیرا خواته و خو خجد ، افضل خان
 ختک تیرا ته دبا یزیدراتگک داسی لیکنی :

« بیاله توتی و تیراه ته ورغی ، ایریدی ، و رکزی داعالم بی همسر بدشه - داعیبه
 بی دسغل سره ددی و شوه ، و یل به بی چی مغل ظلم پیشه دی ، به داپننتنو باندی
 ظلم تر حله زیات کا - به هغه آوان به تیراه کی دیرا ولس و سائمانخیال هم به خنگه
 و خپورته همیشه و ساول په «چوره» راغی ، په هغه وخت و سله په هغه عالم
 کی کمه وه ، دچورې دروسی په سختی مشهوری دی - مریدانوته بی وویل چی دلا
 دورمی پرې کوی ، سرونه بی تپروی - جنگ بی و کړ دسغل سره نقل کاچی هغو
 دورمویه دنیزو کار کاوه» (۲)

بایزیدروشان تیراته راغی او دتیرا ننگیالی ابریدی بی دخان ملگری کړل او هغو
 ته بی وویل چی : «داتیراه قبیله په پته دسغلو سره لاراری باید دوی له تیرا خخه
 ونیستل سی» او تیرا هیوته بی وویل چی : «تاسو په باطن دسغلو سره باستی - دماله
 طریقې مردودالطریقته شوی - اوس بویه چی دواړه لاسونه پخپله و تپوی - راشی -
 چی دتاسو تسو به هم دغه ده . هغو یاله اعتقاد ه چی په ده بی وه ،

(۱) دخیر البیان سر بزه - ۳۰ مخ د پینهور چاپ -

(۲) تاریخ نرصح - د پینهور چاپ - ۲۳۹ مخ

باله ویری تیرسو کسولاسونه و تپل ورلره راغلل، تیرسو واره یی جدا جدا سره کپل -
 یودهل نه خبرنه شول - هغه باقی یی تاراج کپل - تیراه یی له تیراهی خالی کپ،
 اهریدو و کزو و نیو» (۱) تر هغه وروسته با یزید رویشان دبربیتانه پرخان را تپول
 کپره او هغوته یی و وویل :

«تاسی یوقوم واست چی تردهلی پوری سو پاچهی درلودله ، اوس دمنغو سریان
 سواست ، اوددوی ظلمونه گالیء ؟ !

ولاسی- اود اغلامی کپی له غارو و باسیء ! « (۲)

دیخ په زرو بیتانه راو پارول اودسته جاو زینو په مقابل کتی سرشندنی ته
 چمتو سول ، اودنگره اهر پرخوار او خوځېدل چی لومړی له افغانی خاوری څخه
 دپردیو منغلو پیمپي و باسی او بیا دهند خوانته څخه و کپی - لکه اخون درو یزه چی
 دپیر رویشان له خولې لیکمی :

«لشکری به کرم بنیادی، هندوستان به ونیسمه، آوازی یی کپلې گبی ، هر چی
 آس لری، راڅیء - آس په ساپوری باسیء !

دا کبر بادشاه تنگی واره زما دی ، دوه گونه به در کوم دغه بنادی « (۳)
 هغه و چی با یزید رویشان له تیرا څخه د «پرو» سیمی ته راڅیء ، هغه سیمه یی
 ونیو له او هلته دیره سو .

په کابل کی دمنغلو واکوال محسن خان چی لاد مخه دبا یزید په راڅوځېد و،

(۱) تاریخ مرصع- ۲۳۹ مخ

(۲) دپښتود ادبیاتو تاریخ - ۲/۲۸۷

(۳) د اخون درو یزه مخزن - ۱۳۳ مخ

خبر سوی و د خپلو خونخوارو لښکرو سره له جلال آبا ده
 د شینور و خواته د بایزید د مخنیوی د پاره ورو ووت او د
 «تور راغه» په سیمه کې د بایزید روښان د لښکر سره مخامخ سو،
 سخت جگړه و نیولله. په پای کې د بایزید لښکر ماته و رکړه او په خپله
 بایزید روښان هم سره سو.

خوږده د پړینې او د سپړنې نېټې په باب خو روايته سته:

یو داچې بایزید روښان د جگړې په ډگر کې سر او په اشغری کې ښخ دی؛ بل
 داچې په خورا توده هوا کې پلې په غرو او رغو کې له لښکره بېل پاته سو، او په لار کې
 جل و واهه، چې اشغری ته ورسید په «کلمهانی» نومی ځای کې وفات او همهلته
 په اشغری کې ښخ کړ سو، او وروسته یې زامن و هیلونه را وایستل په صندوق کې
 یې دځانه سره گر زول وایې چې دیو سفر و په جنگ کې بیا هغه تابوت ایا سینه ته
 لاهو کړه سو. درېم زوایت دادی چې په وزیرستان کې ښخ دی او هلته د دده
 نامه قبر شته. څلرم زوایت وایې چې بایزید روښان په جنگ کې تپي سو، نو
 اشغری ته ولاړ، او په ماسون زې کې چې دا کبر پورې د گلوزی سره نښتی دی سر او
 هلته ښخ کړه سو، او یوه لور ه گنبله هم پر جوړه کړه سو، چې تراوسه سته. خو زامن یې
 دده تابوت له هغه ځایه یووړ، او اټک ته یې لاهو کړه. (۱) یوه نندی مؤلف بیا
 لیکي چې:

(۱) تذکره الاولیاء - د میر احمد شاه رضوانی د لاهور چاپ - ۳۱ مخ او:

د پښتو ادبیاتو تاریخ - ۲۸۷/۲، ۲۸۸ مخونه - د پوهاند حبیبی تالیف.

« دافغانستان د غرو په سلسله کې د «بته پور پر غره درو بیان قبر دی» (۱) د حالنامې مصنف بیا او ای چې :

په (۹۸۹ هـ ق) درو بیان اخلا فودده تابوت په «بته نگر» کې شیخ کر ، چې دغه خای له کافې گورم خغه درې وړخی لار مسافه لری (۲) او اوس په کافې گورم (وزیرستان) کې یوه مشهوره هدیره د «بیان بیرو لی» صاحب په نامه ، شهوره ده او خلک یې د پور بیان د خاندان مقبره او یوه کورنی پیران هم هلته سته چې خانونه رو بیان ته منسوبوی (۳) همدارنگه دبایزید رو بیان د سړینی دنېټې په باب مختلف روایتونه سته :

۱ - ۱۵۸۵ میلادی = ۹۹۳ هـ ق کال :-

زیاتره ختیځ پوهان او هغه ښاغلی خپرو نکي چې د هغو پر پله روان دی دا کال دبایزید رو بیان د سړینی کال گڼي ، لکه د اکثر جان لایون ، جارج ابراهام گربرسن ، پروفیسر جارج بارگنسترن ، ښاغلی قیام الدین خادم او نور ... حال دا چې د (۹۹۳ هـ ق) کال د سیرزا محمد حکیم په سړینه د جلال الدین اکبر دخبر بدلو کال ښوول سوی دی. نه دبایزید رو بیان د سړینی کال (۴) او د دې تېروتنی سرچینه د دبستان مذاهب غلطه انگریزی ترجمه ده ،

(۱) ائمه تلمیس - ۳۵۶ مخ دبیتو ادبیاتو تاریخ د ۲/۲۸۸ مخ په حواله

(۲) حالنامه - ۱۵۶، ۳۸۳ مخونه

(۳) دا معلومات پوهاند حبیبی ته له خنید ولو ښاغلی عبدالقیوم لیکي و چې د دغی

کورنی یو غړی و . تاریخ ادبیات بیتو ۲۸۸

(۴) پردې موضوع باندي پوهاند عبدالشکور شاد مفصله خپرنه کړې ده ، چې د «رو بیان یاد» د کتاب په ۱۷۳ مخ کې تر ۳۳۳ ورې مخ پو اغلې ده ، هلته دی رجوع و سې .

چی په (۱۸۱۰م-۱۲۲۶هـ ق) کال د اکتراچان لایدن له خوا سوې وه او بیا ورو پسی تعقیب کړې ده .

پوهاند عبدالشکور رشاد لیکي چی: «د پیررو بنان سرگ په ۱۵۸۵ ع کال بلل یوه داسی تېرو تنه ده چی زما د معلوماتوله معنی اتلس کاله بهخواد لری پېتوئخوا دیوبښتانه خپرونکی ښاغلی مولانا حافظ عبدالقدوس قاسمی ورته پام سوی دی او لیکي: «دبایزیددوفات کال اکثر مضمون نگاران سن ۱۵۸۵ ع (سن ۹۹۳ هـ ق) بیا نوی خودا سن غلط دی ، ځکه چی ابوالفضل پخپل کتاب اکبر نامه کی لیکي چی په ۹۹۴ هـ ق کی داکبرفوخونودجلال الدین سره دخیرپه غرونو جنگونه کول ، نو دجلال الدین دجنگونواو دبایزید دسرگ تریننځه دشیح عبریه یوسفزو بادشاهی ، بیامخالفت ، بیاپه جنگونو کی دنورو ورونوسرگ او دجلال الدین پیاد جلال الدین روښانی اکبر بادشاهته ورسپارل او پیادهغه دملازمت نه دده را تجتیدل دواماتو یوه لویه کړی ده چی په یوه کال کی دننه دننه داتول واقعات تقریبانا ممکن دی ، او ددی غلطی اصلی وجه داده چی د «دبستان مذاهب» مصنف چی ددیرز احکیم په دربار کی دبایزید دحاضری قصه لیکلی دهنو دتصلیبی ورسره دایبان کړی دی چی دمرزاحکیم دسرگ خبراکبرتسه په ۹۹۳ هـ کی راغی (۱) اویا ورو پسی جخت لیکي چی «دبایزیدقبر په بهته بور کی دی ، ددی نه دبایزید یوانگریز سوانح نگار داغلط فهمن وکړه چی دادبایزید دوفات سن دی او نور اکثر مضمون نگار هم دهنه په قدم روان دی (۲)»

(۱) په دبستان مذاهب کی اربع تسعین و تسعماته راغلی دی .

(۲) دپنجپور دپښتو مجله - ۱۳۷۷ هـ ق لوسړی گڼه .

واقعہ داسی وہ چی بہ (۱۹۸۹ ق)، کال چی اکبر بادشاہ لہ کابلہ بیر تہ ہند ستونیدہ بایز ید رویشان وقت سویو، او ددہ او لادی بہ یوسفز و کی ہا چھی جوڑہ کپڑی وہ .

۲- ۱۹۸۰ ق = ۱۵۷۲ م کال :-

دھالنامی د کتاب سمٹف چی د بایز ید رویشان او ددہ دکورنی او خلیفہ کا نو حالونہ بی لیکلی دی د بایز ید رویشان د سپرینی کال ۱۹۸۰ ق کال بللی دی او داسی لیکنی:

«بعد از آغاز نمودن (جنگ) یعنی شمشیر گرفتن پیر دستگیر دو نیم سال، بتاریخ هجری نهمصد و هشتاد رسالت پناهی بومال دوست پیوست» (۱)

پروفیسر ڈاکٹر محمد شلیع لاهی ری ہم بہ «اسلامی دائرۃ المعارف» کی د بایز ید رویشان د سپرینی کال (۱۹۸۰ ق) بیوولی دی چی ددہ دغہ خبرہ د سپرینی شہر ونکو ساخذی (۲) دغہ رازد لاهی رہہ اورتیل کالج میگزین کی کی ڈاکٹر جھانگیر او دور کی خزانہ بہ دوہم ٹوک کی ہمیش خلیل د بایز ید رویشان د سپرینی نیقہ (۱۹۸۰ = ۱۵۷۲ م) کال بللی دی (۳)

(۱) دھا لٹا بی د پمبھاب ہو ہنتون قلمی نسخہ - ۴۷۲ مخ .

۲- داسلامی دائرۃ المعارف دوہم چاپ لوہری ٹوک ۱۳۳۱ مخ دہو ہماند رشاد دلیکنی بہ حوالہ .

۳- دہیہی ر دہیہتو سجلہ - ۱۹۵۷ م کال داکتوبر گنہ - ۵۱ مخ - او ورکہ خزانہ دوہم ٹوک - ۱۱ مخ - دہیہو رچاپ .

۳- د. ۱۸۹۸ او ۱۸۹۹ ق کیلو ترسخ :

ځینې څیړونکي د بایزید روښان د سپړني کال ۱۵۸۵ م نه مني او په ټينگه یې ردوي، او هم دحالتاسی روایت (۱۸۹۸ ق) کال ته دښک په سترکه کوزي، چې یوله ۸۰وڅخه حافظ محمد عبدالقدوس قاسمي دی ، او دی لیکي :

« وایي چې بایزید په ۹۹۳ ه ق کې وفات شو او د حالتاسی مصنف وایي چې دی په کال نه سوه اتیاکي وفات شوی دي ، د صراط التوحید په پای کې لیکن دی چې دا کتاب په ۹۷۸ ه ق کال کسی لیکلی دی او بیا هم دحالتاسی بیان دی چې دتوری اتمونه (جنگ آغاز پورنه) دوه نیم کاله پس دی وفات شوی دی- داتاریخونه خپلوی کې سمون نه خوري.

که بایزید صراط التوحید په کال ۹۷۸ ه ق کې لیکلی وی نو وروستود دې کتاب کبر ته رسيدل او بیا د خلیفه واپس راتلل ، بیا د د جنگونه شروع کېدل (دا ټول ۸ څه په شپږ میاشتې کې) او بیا دوه نیم کاله تېرېدل او په کال (۱۸۹۰ ق) کې دده وفات قیاس نه مني

(اگر که) دحالتاسی د مصنف بیان ناممکن خو نه دی، خو ظاهر هم نه دی-هم په دی بنا مادپښتو په سجده کې داسکلی وو، چې ترڅو چې دا خبره ښه واضحه نه وی تر هغه سوږ صرف دا ویلی شو چې « بایزید» د کال (۱۸۹۰) او کال (۱۸۹۹ ه ق) ترسخ څه کال کې وفات شوی دی (۱)

پروانه هېبې دېايز يد روښان دسر يني کال (۸۹۸۸ ق) کال گڼلې دي (۱)
 تقويم الحق کاکا خيل بيا په خپل اټکل د حالناسي قول ته نژدې دېايز يد
 روښان دسر يني پيچنه په (۹۸۱-۹۸۲ ق) کې بولي (۲) خو پوهانده رشا د
 دخپلې مفصلې او ژورې څېړنې په پای کې دېايز يد روښان دسر يني دکال په
 باب داسې نتيجه اخلي چې ليکي :

«دپير روښان دسرگ دنيتي په باب له دغې اوږدې څېړنې او زياتو اقتباسو
 نو څخه دانتيجه راوړي:

۱- ۱۵۸۵ هـ ۱۱ عيسوي سنه (۹۹۳-۹۹۴ ق کلونه) د روښان دسرگ نيټه
 بلل يوه سر دوده نظر په ده ، د رايه حکم کوي چې د پير روښان سرگ بايد
 هر ورو تر (۸۹۸۹ ق) کال پخوا وي.

۲- ۸۹۸۰ ق سنه دپير روښان دسرگ کال بلل د حالناسي روايت دي چې
 پخوا کتابو کې رانقل سوي دي د پير روښان د حالناسي په باب حالنامه تر ټولو
 ثقه ساخذ دي .

ځينې مهتاط څېړونکي چې دصراط التوحيد تاليف (۹۷۸ ق) او په حالنامه
 کې دپير روښان دسر يني کال (۹۸۰ ق) تر منځ دو اقعاً تو د پير نيټه گوري
 داپوره ور پيدا کيږي چې نه چې د حالناسي په لاس ته راغلي متن کې تر نه پيدا
 و هشتاد) وروسته کوم علمد پاته وي له دغه اسله نويدوي دعلمي احتياط لمنفي
 دپير روښان سرگ ند (۹۸۰ ق) او (۹۸۹ ق) تر منځ په کوم کال کې بولي . . .

۱- تاريخ افغانستان در عصر گورگاني هند- دکابل چاپ- ۱۳۹۰م ۱۰۰

۲- دروښان ياد . ۳۳۰م ۱۰۰

سگر زماخیال دادی ترخوچی دحالناسی کوسی بلی نستخی (چی له بدسه سرغه بی تراوسه پوری خرک بسته) ددغه عددی اسقاط گمان په باور نه وی بدل کړی. یا پخپله په حالنامه کی د پیروروشان دسرگ دکال په باب د(۸۰۹ هـ ق) سنی کوم نقیض قول ته وی پیدا سوی - او یا درووشانیانو په باب تر حالناسی بل ثقه ساخند دحالناسی دغه خبره نه وی ساته کړی - دحالناسی دقول درنښت پرخای دی (۱)

دبایزید رووشان آثار: -

دبایزید رووشان له هغو آثارو څخه چی اوس سته داسی خرگند پیری چی بایزید په عربی او اسلاسی علوسو پوه و، په تقسیر او حدیث او فقه کی یې مطالعه درلودله او په تصوف کی یې نظر او عملاً لوی لاس درلود او هم ثابتی چی بایزید په څلوروژبو (پهتسو، فارسی، عربی او د پنجابی په یوه لهجه) پوهیده، ویلای او لیکلای یې سوه دپهتسو دپاره یې په پهتسو سوزونی خبری جوړولی او پارسیانو ته په پارسو، او هندیانو ته په هندکو - دده لیکلو سویو آثارو څخه تراوسه دغه آثار معلوم دی:

۱- دپهتو رسم الخط:

پوهاند حبیبی لیکمی چی: « داسی شکاری چی پیرروشان دپهتو ژبی ځینی حروف چی مخصوص اصوات لری؟ او د عربی او فارسی حروف له اشکالو څخه هغه اصوات نه زده کیری په یوه مخصوصه رساله کی ترتیب

او توضیح کړل او د هغو د لیکلو شکل یې و ټاکه - اکه درو بیان شاگرد او د پښتو شاعر دولت چې وایسی :

افغانی لفظ مشکل و لوست کو یې نشته

ورته و شوه کمنده دیارلس حرفونه (۱)

۲- صراط التوحید: دا کتاب بایزید په (۹۷۸ هـ ق) کال لیکلی او (۱۱۵)

چاپی شوو نه لری، او د کتاب په پای کې یې کچلی دی: « تصنیف ابن رساله

بایزید مسکین انصاری قدس سره العزیز در سنه ثمان و سبعین و تسمعماً و ناسمش

« صراط التوحید » نهاد، هر که بخواند و بان عمل نماید بعلم توحید بهره مند شود و

سعودگر دداگر جای سهوی و خطایی افتاده باشد باید که برای آنکه این مسکین بظا هر علم

(نه) خوانده است (عفو گردد)» دحالیسی مؤلف لیکلی چې رو بیان ددغه کتاب یوه نسخه

داکبریاچادر بارته هم استولې وه (نور تفصیل یې «د پښتو ادبیاتو تاریخ» د دوهم

ټوک په (۲۹۳) مخ کې تر (۲۹۸) مخ پورې راغلی دی)

۳- حالنامه: د دبستان مذهب مؤلف لیکلی چې: « و حالنامه کتابی دارد که

در انج احوال خود را باز گذارده » (۲) خو پخپله له حالنامې څخه چې په درې

ژبه ده داسې معلومېږي چې ، اصلی مؤلف یې غلی محمد مخلص د ا بابکر

کندهاری زوی دی نو ښایي چې د حالنامې لومړنی برخه رو بیان لیکلی وی او بیانو

۱- دولت لوانی دیوان - او ددې موضوع نور تفصیل «د پښتو ادبیاتو

تاریخ» د دوهم ټوک په (۲۹۰) مخ تر (۲۹۳) مخ پورې راغلی دی.

۲- دبستان مذهب - ۲۵۱ مخ .

علی محمد مخلص و ر پسی بشپوره کړې وه او دده داو لادې حالات یې پکښې زیات کړي

وی (۱)

۳- بقصور المنو منین:

دبایزید روښان بل اثر دی چې په عربي یې دخپل مشر زوی عمر په غوښتنه لیکلې دی او دروښان ډلې اصول بیانوي. ددې کتاب دوې قلمې نسخې سته یوه په لاهور کې دارواښادګا کتر محمد شفیع خیشکی سره وه او بله دحیدرآبادد کن په آصفیه کتابتون کسې (نور ه معرفي یې د پښتودادبیا تو تاریخ ددوهم ټوک په (۳۰۰) مخ کې راغلی ده - فخرًا لطالین:

دارساله یې دبدخشان د حکمران میرزاسلیمان په نامه هغه وخت ولیکله او ورو یې لیرله چې ددې سیمې زیاترو پاچهانو ته یې دخپل مسلک دتلقین اوتبلیغ لیکونه استول ددې اثر یادونه په حالنامه کې سوی ده خو نسخه یې لاتراوسه لاس ته نه ده راغلی ۲- خیر البیان: دبایزید روښان ترتیولو بهم او مشهور کتاب دی چې دپښتو په ادب کې خورا ارزښت لري دا کتاب دبایزید په څلوروز بود پښتو عربي فارسی او پنجابی) لیکلې چې فقط یوه نسخه یې تراوسه په دنیا کې پیدا سوي ده او هغه نسخه یو وار په ۱۹۶۷ م په جون کې دحافظ محمد عبدا القدوس قاسمی د عالمانه تحشې اوسریزې سره په پېښور کې دپښتو کليمی له خوا چاپ سوي ده او بیا په (۱۳۵۳ ه ش) کال په کابل کې دادبیا تو اوبشري علو سودپوهڅښي له خرا عین نسخه عکاسي سوي او خپره سوي ده نوددی کتاب دزیاتې پیژندنې دپاره دی ددواړو چاپي نسخو سريزونه رجوع وسی په تیره بیاد پېښور دچاپي نسخې دسریزې (۵۱) مخ ته تر (۹۲) مخ پوري

(۱) نور تفصیل یې «د پښتودادبیا تو تاریخ» ددوهم ټوک په (۲۹۸) مخ کې راغلی دی

۷- دبايزيدرويشان يوه نوموړی رساله :

د کابل دخپلی نسخو په کتابتون کې يوه مجموعه سته چې په جیبی قطع یو خوقلمی رسالی پکښې راغونډې سوي دي، او يوی رسالی خو پانی دبايزيد بسکين په نامه سته چې د عربي او فارسي ليکنې دننه يې هم دبايزيد رویشان نوروناليقا تونه ورته ښکاري خونوم يې معلوم نه دی مگر په يوه پاڼه کې يې ليکلی سوي دی چې «قال بايزيد بسکين» او هم په دی جملو ختمېږي:

«قال بايزيد بسکين ابن عبدالله: راحت روح کان وصف الله وعزابه صفة البشرية فكلت راحت يهلكك عن الانسان بغير وصف الرحمن. اين رساله مختصر كردم تمام عادلان شي امن يا بند جوادان تمت تمام شد كما رسن نظام شد، اسيد و ارست با لطف باری همدان اين شيخ نيعمت (کزا) دريده يارویشان انصاری... تحريفی تاريخ ۱۷ شهر شوال ۱۳۳ (۱۳۳) ۵۱۰۳۳ ق (۱)

۸- رکتو بات : دا کتبه انگیږ په خپله يوه مقاله کې ليکي: «پير رویشان کې رکتوبات ښه هی که ابراهيم دانشمند د دینه کې رهنی والخ تهی (۲) خو خدای ته معلومه ده چې د پير رویشان د رکتوبات دده دليکنو مجموعه ده او که کوم بل اثر دی.

۹- واجيه دی شلوک :

د پنجاېی يو منظوم کتاب دی چې «او نکار ناتهه» تر تيب کړی دی او پېښور چاپ دخيرا لبيان صحیح او محشی دولانا قاسمی يې يادونه کړې ده او ليکلی چې :

«دخنی خلقو داخيال دی چې داهم دبايزيد دی او دانظمنه دده دی» (۳). ۱-د

(۱) دخبرالبيان سريزه - (۳۲) ښخ کابل چاپ

(۲) او رنيتل کالج ښگرين - (۱۹۵۵ فبروری - ۱۹۵۹ ښخ

(۳) دخبرالبيان سريزه - ۵۵ ښخ - دپېښور چاپ

دبایزیدرویشان شعرونه : که څه هم دبایزید رویشان بشپړ عرضی شعرونه لانراوسه لاسته نه دی راغلی، خود ځینو قرا ینواوشوا همدو له دڅخې ویلای سو، چی دبایزید شعرونه ویلی دی. مثلاً اخوند درويزه لیکي :
«وآن... بزبان افغانی شعر سیکفت ... و شعر های لایعنی بافغانان می نمود...» (۱)
پوهاند عبدالحمی حبیبی هم دپښتو ادبیاتوپه تاریخ کی د «سعارف» په حواله لیکلی دی چه: «میر ز احمد حکیم پیر رویشان په سیاهچاه کی قید کړی و، مگر پس له څه وخته چی بی وکتل دی هلته ژوندی و، او دپراشعاری په دغه تورزندان کی ویلی و...» (۲) د حالنامی مصنف هم په صراحت سره وایی چی :
بایزید اول سپری وچی، پښتو قصیدې، غزلی، رباعیات، قطعی و مثنوی بی جوړی کړی دی (۳) په دې توگه نو دبایزیدرویشان په اشعارو کی څه شک نه پاته کبړی بلکه ځینی پوهان څېړونکی لادخیرالبیان متن هم یو ډول شعر بولی او څېړنی یې پر کړی دی (۴).
۱- دبایزید سرودونه :

د حالنامی دلیکنی له مخی بایزیدرویشان دپښتو موسیقی په برخه کی هم لوی خدمت کړی دی او هغه داچی په پښتو موسیقی کی بی دسلوک او رزم سرودونه جوړ کړل او حالنامی دده له خوا د اشپړ جوړ کړل سرودونه یاد کړی :

(۲) معزن - قلمی نسخه

(۲) دپښتو ادبیاتو تاریخ - ۲/۲۷۲ مخ

(۳) حالنامه، رویشان بیان د مغلو تاریخیان ۱۳۵ مخ، پښتو مجله ۲ کال م گڼه،
د رویشان یاد ۱۷۲ مخ (۴) د خیرالبیان سریزه ۸۱- مخ دپوهاندرشادلیکنه

«ناسری (دهناسری) پنځه پر دې، څلور پر دې، درې پر دې، دجنگ آهنگ: د شهادت

مقام» (۱)

دبایز یدرو بنان اولاد :

دبایز یدرو بنان درې ماندينی وې:

«بې بی شمسو، توری ادی، دنی» چی له بی بی شمسو څخه بی پنځه زامن :

«شیخ عمر، نور الدین، خیر الدین، کمال الدین او جلال الدین» در لودل، اوله توری

ادی څخه یې یوزوی «دولت» او دمیر من دنی څخه یوزوی «الله داد» در لود.

یوه لوری یې «کمال خاتون» نو میدله چې دپاینده خان زوی ته یې

ور کړې وه، او دنورولونو پته یې معلومه نه سو دچی

در لودلی یې: که نه (۲).

مأخذونه :

۱- خیر البیان - د پېښور یونیورسټی د پښتو اکېډمی چاپ - په ۱۹۶۷ م کی -

د حافظ محمد عبدالقدوس قاسمی ترتیب تدوین او حواشی - د دیباچې له لومړی مخ

څخه تر ۹۲ مخ پوری

۲- خیر البیان - دکابل عکسی چاپ په ۱۳۵۳ ه ش کال کی - دپوهاند عبدالرحی حمیدی

سر یز مه له لومړی مخ څخه تر ۳۴ مخ پوری، او دپوهاند عبدالشکور رشاد

لیکنه - ۸۱ مخ

(۱) درو بنان یاد - ۱۷۳ مخ د ښاغلی رفیع لیکنه

(۲) دبایز یدرو اولاد مفصله شجره او ددوی سیاسی موقف د پېښور چاپ د خیر البیان د -

سر یزی په (۳۳) مخ کی تر (۳۸) مخ پوری دمولانا قاسمی په قلم لوستلای سئ .

- ۱۳۳ -

۳- درویشان یاد- دہشتو ټولنی چاپ چی په ۱۳۵۵ هـ ش کال د بایز پدرو بیان
دنړ یوال سمینار دمقالو مجموعه ده .

۴- دہشتو دادبیاتو تاریخ :

دپوهاند حبیبی تألیف چی په ۱۳۳۲ هـ ش کال دہشتو ټولنی له خوا چاپ
سوی دی دوهم ټوک له ۲۵۰ مخ څخه تر ۳۶۸ مخ پوری .

۵- حالنامه - دعلی مجد مخلص تألیف، قلمنی نسخه - چی دهند دعلیگر په اختیخ
کتابتون کی په (۲۹۰/۳۷۰) نوسره خوندي ده او ۲۶۶ مخونه لری .
۶- صراطالتوحید :

دبایزید رویشان اثر چی په (۹۷۸ هـ ق) کال یې لیکلی او په (۱۹۵۲ م) کال په ۱۱۶
مخونو کی په پېښور کی چاپ سوی دی .

۷- د دولت لوانی دیوان :

چی په ۱۳۵۳ هـ ش کال دہشتو ټولنی له خوا په کابل کی چاپ سوی دی .

۸- تذکرة الابرار و لاشرار :

داخو نددرویزه تألیف چی په (۱۰۲۱ هـ ق) کال یې لیکلی او په (۱۳۰۹) کال په-
هند و پریس مطبعه کی چاپ سوی وی .

۹- حزن الاسلام : داخو نددرویزه مشهور تألیف چی قلمنی نسخې یې خورازیاتی
دی .

۱۰- تاریخ مرصع :

دافضل خان خټک تألیف - چی په ۱۹۷۳ م کال د بناغلی دوست محمد کاسل
په مقابله ، تصحیح او تحشیه په پېښور کی چاپ سوی دی .

- ۱۱- تذکره الاولیا - دبیر احمد شاه رضوانی تألیف - دلاهور چاپ .
- ۱۲- دبستان مذاهب :
- دیحسن فانی کشمیری او یاد سو بد شاه زردشتی تألیف .
- ۱۳- اسلامی دائره المعارف دو هم چاپ - لوسری توک - ۱۲۳۳ مخ .
- ۱۴- پبتو مجله - دپیشور - ۱۹۵۷ م کال دا کتوبر گڼه - ۵ مخ .
- ۱۵- ور که خزانه - دبناعلی همیشی خلیل - دپیشور چاپ - ۱۳/۲ مخ ،
- ۱۶- تاریخ افغانستان در عصر گورگانی هند - دکابل چاپ - ۱۳۹۰ مخ دپوهاند حبیبی تألیف .

۱۴۴۹ بایزید دوری هروی :

د میر نظام زوی چی تخلص یې «دوری» او مشهور په «میردوری» و، د خپل وخت له نو میالیو خطاطانو او وشاعرانو څخه بلل سوی دی . ځنکه چی یې خپل لجان د امیرانو له اولادی څخه باله نو د خپل نامه په سر کی یې د «سلطان» کلمه راوړه او د استاد میرعلی هروی د لوسری درجې له شاگردانو څخه و چی دغه استاد ورته زیاته توجه درلودله اودی یې د «فرزند» په خطاب یاد او ه اوه او هم د میرعلی د لیک په ځینو توکو کی داسی لیکلی سوی دی :

«بجهته فرزند عزتمند مولانا سلطان بایزید شهیر بدوری» له هراته هند - وستان ته تللی او هلته د اکبر پاچا (۹۶۳-۹۷۳ ه) په سلا زمانو کی شامل سوی و چی د طبقات اکبری مولف یې د اکبر پاچا د ربار له شاعرانو څخه گڼی اولیکی چی ده ته د اکبر پاچاله خواد «کاتب المک» خطاب ورکړه

- ۱۴۵ -

سوی و. د ژوند په پای کی د هج دپاره سکي ته ولاړ، او په (۱۹۶۸) کال په او بو کسی ډوب او مړ سو .

په نستعلیق لیک کی یې لوی لاس درلود ، او دهند وستان د کپور دریاست په کتابتون کی د امیر خسر و د ډولر انی او خضر خانی مثنوی یوه نسخه دده په جلی ښکلی لیک سته چی په دی جمله تمامیری « الفقیر العقیب المذنب سلطان بایزید بن میر نظام مشهور بد وری بتاریخ شهر محرم الحرام سنه ۹۷۶ »

یوه بله سر قعه توتیه دده په ښکلی لیک داستانبول د خزینة اوقاف په کتابتون کی سته چی په پای کی یې داسی لیکلی شوی دی :

« الفقیر المذنب سلطان بایزید دوری غفر ذونو به ... »

دده د لیک یوه بله شکلی توتیه یې په مکه کی لیکلی چی د خانم پروین شیبانی په خصوصی مجموعه که سته او پای یې داسی دی :

« العبد کاتب الملك المشتهر بد وری غفر ذنوبه فی تاریخ شهر شوال

سنه ۹۸۵ هـ - تحریر آ فی مکه المشرفه »

ماخذ :

احوال و آثار خوشنویسان - ۱ ر ۹۵ مخ

۱۴۵۰ - بایزید لودی :

خواجه بایزید لودی د سلطان بهلول لودی زوی و، چی سو ریې «شمسو» یا «شمسیه» یا «شمسی» نو مید له .

په (۸۵۰ هـ ق) کال نوی زلمی و، چی پلاری یې سر هند او دیپالپور ته ولاړ او د هلی نیاست یې ده او خانجهان لودی ته پرینهود ، بیایچی

د «بدایون» سیمه سلطان بهلول و نیوله نو دی پې دهغی سیمی
واکمن و ټاکه خو چی د سلطان د ژوند په وروستیو کلو کی د
خپل نو کر له لاسه وواژه سو .
دده دیوه زوی نوم اعظم هما یون په تاریخو کی راوړه سوی
دی چی دنیکه په ژوند کالپسې د سیمی واکمن و. اود
سلطان بهلول دمیرینی په وخت کی ځینی پښتانه امیران دې ته
ټینگ و، چی دی ولسمهد وټاکل سی اودسلطان سکندر په وختو
کی د«لکهنوتی» کی واکمن وټاکل سو .
ساختونه :

- ۱- لودی پښتانه
 - دپوهاندرشا دلیکنه - ۱۱۲ مخ
 - ۲- مرقع افغان - ۷۰ مخ
 - ۳- تاریخ سلطانی
- ۱۴۵۱- بایسنغر میرزا :

دشا هر خ میر زادویم زوی اودا میر تیمور کورگانی نمسی
په هرات کی دگورگانی سلاطینو دکهاله دیرنوسیمالی
هنرمند او هنر پالونکی اوفاضل شهزاده و، چی د (۷۹۹)
کال د ذیحې دمیاشتی په یو ویشتمه دجمعی په شپه (۱) اویا په

(۱) حبیب الیسر - ۳/۳۳ مخ
۱۹۱- مخ دیحیی قزوینی تالیف

په روایت په (۸۰۲ هـ ق) کال کې (۱) زېږیدلی دی، او
سوریې د افغانستان د نهمې هجري پېړۍ نو میا لی ملکه گوهر
شاد بیگمه وه.

څنگه چې بایسنغر سیر زاد گورگانی شهزادگانو په منځ کې د ښه
ذکاوت اولسوی استعداد خاوند و، نو په (۸۱۷ هـ ق) د خپل پلار
شاهرخ میرزاه خواد طوم او شهدا وایو ورو او شملقان او
جرغان او خجوشان او سازندران او ابترآباد او شالمان او
کبود جامه دولایاتو او دجرجان دسیمو حکومت دده ته وسپاره
سو او څه سوده وروسته چې شاهرخ میرزاه د خپل زوی
عقلمندی او په کار پوهنه او د خلکو سره ښه رویه لانه
څرگنده او ثابته سوه، نو په ((۸۱۹ هـ ق)) کال یې د خپل
وزارت چاری وروسپارلی چې رتبه یې د اوسنیو تشکیلاتو له مخې
د صدراعظم اورئیس الوزراء درتبی سره سمه وه.

سر بیره پر ادارې چارو د بایسنغر میرزا سترا متیاز او صفت
دده د هنر پالنه وه دده گورنه یو ازی د فضلا و او هنر مندانو
د روزنی او پالنې تاقویې و بلکې دی په خپله هم لوی هنر مند او
درازاز فضا یلو او کمالا تو خاوندو په تیسره بیابنه
خط لیکلو با لخوا صه په ثلث خط کې د «پیدایش خط و خطاطان»
د سولف په قول «یگانه زمان او ناهغه دوران» وه، لکه چې

ويلی سوی دی چی خلو رتنه د خطوطو د ساتی خلورستی وی؟
لو سړی بایسنغر دثلث په خط کی، دوهم سیر عما دد نسبتعلیق په خط
کی، دریم سیر احمد نیر یزی د نسخ په خط کی او خلورم درویش
عبدالمجید تالقا تانی په شکسته خط کی .

دهنر پانمی په باب یې همد ایوه خبره بس ده چی مو ر خان لیکنی
چی ده په هرات کسی یسو کتبا بتون جوړ کسړی و،
چی په هغه کی به تل خلو بیعت تته خوشنو یسان د کتابو په
استنساخ او استکتاب بوخت وو، سربیره پر هغو یسو شمیرا نظوروت
گرانو نقاشانو، رسالو، تذهیب کارانو او صحافه نو په د
کتابو د تقاضی، رسامی تذهیب جدول کشی او تجلید کارونه سرته رسول
ده د شاهانه د بد بی او برم او جلال سره سره هیڅکله د فضل
د خاوندانو په باب خپل احترام نه سپماوه، او په خورا نما
نکته او شاهانه بزمونو به یی د خط او تذهیب د یسر
نوسیا لی استادان د خان سره ساتل او هغه به یی حما یه کوله.
د مثال په توگه هغه وخت چی احمدلر د هرات په مسجد جامع کی
پر شا هر خ حمله وکړه او هغه یی تپه کی نود هغه د سلگری
په توریو نوسیا لی خطاط مولانا معریف هم تورن سو او نړدی
وچی اعدام کړه سی، خود همدی بایسنغر سیرزا په واسطه
له اعدانه وژغورل سو .

مولانا جعفر خوشنو یس دده د کتابتون درئیس حیثیت درلود چی

دهغه په پايلار نه د خطا و تښه هيب نو بيا ليو استا دانو د بايسنغر ميرزا
دپاره د پر بنکلي او نفيس آثار منځ ته راوړل چې اوس لاهم د جهان په
مشهورو سويو او لويو کتابتونو کې د بايسنغر ميرزا د کتابتون
د ټيکلو خطي کتابونو نسخې سته .

حافظ ابرو خېل لوی تاريخ د بايسنغر په نامه وليکه چې
په « زبد التواريخ » مشهور دی او فصیحی خسوافی پي « جمع
التواريخ سلطاني » بولي چي ظاهراً په (۸۲۹ هـ یا ۸۳۰ هـ) کال بشپړ سوی دی
دده په امر د فر دوسی پر ششاهنا مه باندی یوه مقدمه
هم ليکلی سوی ده چي ملک الشعرا بهار د خپل کتاب « سبک
شناسی » د دريم ټوک په ۹۱ مخ کې ورباندی تنقید کړی ليکی چې :
سو رگوهر شاد بيگم په مسجد کې پنځ دی . دولتشاه سمرقندی
دده د پښې پيښه او نېټه داسي ليکلی ده : « شې از فو ط شراب بفرمان رب الارباب
بجواب گران نما گرفتار شد و سکنه هرات سبب آن وفات را سکنه پنداشتند
و قوع اين واقعه در دارالسلطنه هرات در باغ سپيد بود در شهر سنه سبع و ثلاثين
و ثمانمانه (۸۳۷ هـ) و عمرا و سي او پنج دل بوده (۱) »

دهغه وخت يوبل فاضل د بايسنغر ميرزا د پښې نېټه داسي په نظم کړې

: د د

سلطان سعيد بايسنغر سعوم گفتا که بگو باهل عالم خيرم

« سر تاسر خلاف حقيقت و خلاف منطق و بر ضد تاريخ می باشد. »

(۱) په نورو تذکرو کې يې عمر ۳۸ کاله گڼلې سوی دی .

په هر حال بايستغره ميرزا په خر اسان کې په بڼکلی خط د ډېر وښکلو کتابو د لیکلو باني او مؤسس گڼل کېدای سې .

سر پېره پر دې بايستغره ميرزا د درې او ترکي ژبي ښه شاعر هم و، دولت شاه سمرقندي په خپله تذکره کې لیکي :

«جمالی داشت با کمال ... و از سلاطین روزگار بعد از خسرو پرویز چون بايستغره سلطان کسی به عشرت و تعجیل معاش نکرد ، شعر ترکي و فارسي را نیکو گشتی و فهمیدی، و بهشش قلم خط نوشتی...»

ددري ژبي ديوي غزل مطلع يې دا دی :

من رقتم و تاريخ و فاتم اينست «بادا بجهان عمر دراز پدرم» (۸۳۷)

خو اميرشاهی سبز واری په دې څلوريزه کې پر ټولو بريالی ښکاري چې ويلي يې دي .

در ماتم تو د هر بسی شيون کرد لاله همه خون دیده در دامن کرد

گل چست قبای ابرو انی بد رید قمری نمده سیاه در گردن کرد

با يستغره ميرزا د پښتني پر وخت يې پلار ژوندی و، او دده درې زامن: ميرزا رکن

الدين علاءالدوله، ميرزا سلطان محمد، ميرزا ابو القاسم باير پاته سول.

او دده د دربار مشهور شاعران داو و:

با با سودائي، دوانايوسف اميري،

ندیدم آن دورخ اکتون دو ماهست ولي مهر، بسی در جان ما هست

او مقطع يې دادی :

غلام روی او شد با يستغره غلام روی خوبان با شاهست

او دا مقطع په بل ځای کې داسې راغلی دی:

گدای کوی او شد با یسنقر گدای کوی خوبان پادشاهست
 با یسنقر میرزا دوسویقی سره هم زیاده بیند در لودله، اودده به مجلس کی به نو میالی
 سنذر غاری لکه خواجه یوسف اندکانی چی پخپل وخت کی بی به نظری او
 سنذر و کی ساری نه در لود او نور حاضر وو، وایی چی د بایسنقر میرزا و زور
 سلطان ابراهیم میرزاچی په شیراز کی و، خوواره خپل و زور خخهد خو اجه یوسف
 سنذر غاری غویشنه و کره چی شیراز ته یی ورواستوی خوبایسنقر میرزا د ایت ورو لبره :
 بایوسف خونمی روشیم تو سیم سیاه خود نگهدار .

بایسنقر میرزا سره له دې ټولو بشو او صافو یو عیاش زلمی و، او خوچی بی
 کولای سوه خپل ژوند بی په عیش او عشرت تیراوه او په عیش او عشرت
 کی دمهغه افراط په نتیجه کی په خوانه خوانی کی د (۸۳۷ هـ) کال ددر پی خور
 (جمادی الاول) په اوومه دسه شنبی په سهار دهرات دبار په «باغ سفید»
 کی دپسو، او په مشهد کی دخپلی امیر شاهی سبز واری، سولانا کاتبی او ادیر-
 الدین نزل آبادی .

ساخت و نه

- ۱- حبیب السیر - ۶۲۳/۳ هـ .
- ۲- مجالس النقائق - ۱۲۵ هـ .
- ۳- سبک شناسی - ۹۱/۳ هـ .
- ۴- تذکره دولتشاهی - ۳۵ هـ .
- ۵- پیدایش خط و خطاطان - ۱۳۲ هـ .
- ۶- ددهجد الغتنامه (ب) - ۶۲۲ هـ .
- ۷- از سعدی تاجابی - ۳۱ هـ .
- ۸- صور تکران و خوشنویسان هرات در عصر تیموریان - ۶۳ هـ .

۱۴۴۵- بایسنغر میرزا عادی :

د محمود زوی، او د احمد نمسی او د ابو سعید گورگانی کپوسی دی چی له (۸۷۹ هـ ق کال څخه بیا تر ۹۰۰ هـ ق کال پوری) یې په بدخشان کی حکومت کاوه، دخپل وخت له نو سیالیو فاضلا نو او خو شنو یسا نو څخه و، چی د فضل او پوهی سره یې دصورت ښکلا هم درلو دله. شعر یې وایه او په شعر کی یې «عادی» تخلص کاوه. ښکلی نستعلیق خط یې لیکه چی د «مجالس النفايس دخواند په وینا سلطانعلی شهادی شو واره دده نستعلیق خط ستایلی دی .

دده له آنا رو څخه یوه یوه توتیه د بهرام سیر زا په درقع کی د استانبول دخزینه اوقاف په کتابتون کی سته چی په پای کی یې لیکلی دی : « شقه العبد بایسنغر »

یا دونه :

ددی بایسنغر او د شاهرخ دزوی او امیر تمیور دنمسی بایسنغر میرزا سره باید اشتباه ونه سی، ځکه چی هغه په ۸۳۷ هـ ق کال کی پردی ماخذ :

احوال و آثار خو شنو یسان - ۱/۹۶ ښخ

۱۴۵۴ بایقرا هروی :

دسلطان حسین میرزامشهوو په «خاقان منصور، معزی السلطنه او ابو الغازی» دهرات دتمیور ریانو د وروستی پاجالقب دی چی

د ژوند پېښې به يې د «سلطان حسين ميرزا» تر نامه لاندې ددې کتاب
د «س» په ردیف کې راوړه سي.

۱۴۵۳- بايي خان توخي :

د سلطان سلخې توخي (د مير ويس نيکه ده مورنې نيکه) زوی و، چې د پلار تر مړينې
وروسته يې پر کلات او د کلات پر نوروسه يو حکمراني کوله، او داود تر ننگ درود پر غاړه
د جغتو ترانه په کلا کې اوسيد، او په پای کې په کومه جگړه کې ووژلې سو.
ماخذونه :

۱- پته خزانه - تعليقات ۲۵۸ مخ

۲- تاريخ سلطاني - ۶۰ مخ

۱۴۵۴- مير خان سواتي :

د پښتو ژبې يې سواده او اوسې شاعر و؛ شعر ونوې عوامي بڼه در
لودله او پراولسي آهنگو يې سم غزلې جوړولې. د (۱۳۱۶ هـ ق)
کال په شاخوا کې مړې دی - او دا سر وکې دده دی :
پوشې مې دي ليدلې په دنيا کې برادره نه پښې لري نه سر
چالاک دی بې اندازه سبک بکار پېرې له نظره په منډه کې ندي
ماخذونه :

فرهنگ زبان وادبيات پښتو - ۷۳ مخ

۱۴۵۵ - بین شاهوخیل لودی :

بیابین شاهوخیل لودی دنیا عطا زوی دلو دی پاچهی له امیر انو خخه و، او په هند کی یی د سر هند حکومت درلو د .

په (۹۳۲ هـ ق) کال د سلطان ابراهیم تر میرینی وروسته یی تبت او پرک پستانه پرخان راغونډ کړل او «سنبهل» یی کلابند کی، د سنبهل واکمن دنیا قاسم سنبهلی له ظهیر الدین بابر خخه سرسته وغوښتله با برهم د بابا قشقه او هندو بیگه تر مشری لاندی لیکری ور ولیرد و یی، خو پښتنو ما ته وکړه .

په (۹۳۳ هـ ق) کال چی بابر په «بیانه» کی د سلطان محمود اورانا- سنکا په جگره بوخت و، دنیا بین پر لکهنو برید وکی او د مغولو امیر- انو له لاسه یی وکښ؛ بابر چی د بیانی له جگری بزبالی وزگار سونویو لوی لیکری یی د محمد سلطان میرزا تر مشرتابه لاندی د «بین» د خبلو لو د پاره وگماره- دالبکر چی تر گنگاور پوریووت دبا بر په قول «بین» لکهنو خوشی کړ .

په (۹۳۴ هـ ق) کال چی په هند کی پښتنو امیرانو جرگه وکړه او سلطان- محمود یی پاچا کړ، «بین» هم هم په دغه جرگه کی منلی غړی و. په (۹۳۴ هـ ق) او په (۹۳۵ هـ ق) کال چی سلطان محمود دلو دی دبابر سره جنگیده، دی یی له لویو حری ارکانو خخه و؛ د (۹۳۲ هـ ق) کال په شاوخوا کی د پښتون شیر شاه سوری مل سو .

په (۹۳۶ هـ ق) کال لاژوندی و، او شیر شاه ته یی د تخت کښیناستلو سلا ورکړه

ماخذ و نه:

۱- لودی پستانه - ۲۹۸ مخ

۲- بابر نامه - ۱۷۱ مخ

۳- خورشید جهان - ۱۰۶ مخ

۴- شوکت افغان - ۲۵۰/۳ مخ

۱۴۵۶- بیوجانه:

دیرین حلیمه مشهوره په «بیوجانی» دعتیق الله خان لور، اود دیر واعقله له اولادی څخه وه چې دپلار له خوا سیده اود مور له خوا د اسیر دوست محمد خان لمسې وه. بیوجانه د اسیر عبد الرحمن خان دیر ه ورباندي گرانه مانه دینه وه، چې په هوشیاری او بشکلا یې شهرت درلود، او هم یې له خلکو سره دیر ه ښه رویه لرله، سخی او دیر ه مخې دیر ه وه، او تر اوسه په لورو کورنیو کې په ښه نامه یسا د پورې.

دی دسیر نمنی کله کله په دری ژبه شعر ونه هم ویل چې د پښتو په مخصوص اخبار «ارشاد النسلو» ان کې چاپ شوی او ساته یې یو ازی د اداری بیته دسرحوم محمد سرور گو یا په واسطه لامن ته راغلی دی چې دلته یې د نمونې په توگه وړاند کوم.

استقلال

از برای خد ابلاند کهنید	بر سر خود لوی استقلال
باد شیرین دهان ملت ما	یا رب از نیوهای استقلال
میگشتم بعد ازین بدیده خود	سر مه از خاک پای استقلال

وايي چي يو وخت امير عبد الرحمن خان د نر کسو يو ه کيلوي
 ورته وليرله چي دي مير مني دا بيت ورو استاوه :
 نرکس صدرک از دست شهنشا هم رسيد برسرخود ماندم ويرچشم تر ماليدم هي
 داهم وايي چي د امير بن پر امير عبد الرحمن خان د ونې ديره
 گرانه وه چي امير ويل : « ساتر اوسه شعر نه دي ويلی خود ببوجا -
 ني دپاره يي وايم » او دادوه بيتونه يي د هني په ستاينه کي وويل :
 شهد عليا، صدر کبري بي بي عفت شيم زانکه از عزت شهني خوانده لست عيال محترم
 الحق از مادر نزاده دختر همزاد او صاحب علم و حيا ماوما په جود و اکرم
 ماخذ :

پښتني مير مني - ۲۵۰ مخ ديخوا اثر - د کابل چاپ

۱۴۵۷ - بېون هنگل :

د بچتو ژبي تو کي اوبز سي شاعرو، شعر ونه يي پر اولسي
 اوزانو ويل .
 دده ژوند د (۱۳۰۰ هـ ش) کال په شاوخوا کي اتهکل سوي دي - دپکتيا
 دهنگلو دسيمي په «لزه» کي اوسيد، او دده دتو کو اشعار په هغه سيمه کي
 شهرت لري .
 ماخذ :

فر هنگه زبان و ادبيات بچتو - ۷۳ مخ

۱۴۵۸- بی بی یا بیبینه :

دوسری جان اولی جان به شفاهی کیسه کی دوسری جان دسینی (گلمکی)

خو ر «بی بی» و ه چی دسهیلی خان مانند ینه وه .

کله چی سهیلی خان دولی جان ددیگی بهدوه کی دهغه پر حق تیری

وکی، نو بی بی جان و تبتوله اوخا نته بی ما ندینه کره .

دولی جان زوی «بیر ولی» چی دسهیلی خان سره بهجگره کی سری

دی بی له نسبه اودولی جان له سلاخه و .

دامیر سن دیبینی به ناسه هم یاده سو ده .

ما خد :

له «سلی هینداری» غنجه و دباغلی محمد ابراهیم عطائی یاد داشت

۱۴۵۹- بجلی چار سدی :

عبد الجنان دپیتو ژبی سیا رز شاعر و، اودپیتو نستان د«خدایی خد ستگار»

دسیاسی تعری یکک سره ئی ازه درلودله، او خپل اشعار ئی زیادتره دخپل

وطن دآزادی دپاره ویل، جدا به اوله سوزه دک شعر ونه بی ویلی وه، به

(۱۹۷۷م) کال کې پر دی اودپیتو نستان دچار سدی په سیمه کی اوسید-

دابیت دده دیوی به لی سر دی :

سری غزلی بشکاره شوی دکلا نونو په سرونو کی نیشی دپسرلی دی دوطن به سم وغرونو کی

ما خد :

۱۴۶۰- بخت خان «جنرال» :

د نواب عبداللہ خان اود ۵۰۰۰۰ پښتو سلطه نیور کی نو میا لسی پښتون و، لوږی د پر نگیانو په تو پښانه کی نو کر سو ، او په لسره سو ده کی داو چتو افسر انو په قطار کی وگڼل سو .

د بخت خان په خټه کی اسلام او پښتو هواره څنگ پر څنگ ا خجلی راغلی و ، ځکه نو پر ده ډیر نگیانو منځ ښه نه لگید د عالمانو مجلسو ، د غزا او جهاد د جرگود پښتو د تیر تاریخ مطالعی اود پښتولوی نوم بخت خان دی ته تیار کړ ، چی ډیر نگی پر نوکری لعنت وواپی اود خان لپاره بله لاره خوښه کړی .

په (۱۸۵۷م - ۱۲۷۳ق) کال چی له «سیرت» څخه تر کلمکتی پوری په هند وستان کی ډیر ننگی خلاف د آزادی جنگ وښت بخت خان درو هیلمکهند پښه «بریلی» ښار کی و ، له خپل پیر حضرت سر فرارز علی صاحب نه بی اجازت و اخیست او د آزادی په غزا کی شریک سو .

د حافظ رحمت خان نسبی (نواب خان بهادر خان بریلی) د بخت خان په بخت او تدبیر پر «بریلی» قبضه وکړه او چا پیره ملک د هغه په اولکه کی راغی ، بخت خان د «بهادر شاه» لقب ورتنه ورکړ «سوها رام» بی دیون (دفتردار) نیاز محمد خان بی جرنیل اود اراعلی خان بی سپه سالار وټاکه ، لوږی «بدایوان» و نیو بیا تر فرخ آباد تیر سو ، په بلج کړ هور و خوت ، دلته د بها - در شاه (نواب خان بهادر خان بریلی) سکه جازی سوه .

خو بخدار انو به به و، جاگیر او انعام انگریز لره دیدان صفا کر، نواب خان بهادر خان بی به خپل مقصد کی ناکام کر، او بیجا گرفتار او به بریلی کی پانسی سو.

دهلی دتولو هنگامو سرکز و، بخت خان دزیری پدشان د(۱۸۵۷ م - ۱۲۷۳ هق) کال دجولائی به دوهمه دهلی ته ورسید. یوازی نه، بلکه دخور- لس زره رو هیله فوځ، توپو او ډبرو و سلوسره جرنیل بخت خان به دهلی ورننووت. دبخت خان او دبریلی غازیانو دهلی ته درسیدو خیر شهزاده سفل میرزا خپل پلار بهادر شاه ظفر دهلی پاچاته ورکر، بهادر شاه ظفر به ډبر اخلاص دجنرال بخت خان هر کلی وکته، او د «فرزند» خطاب ئی وروباخښه، یو ښکلی ډال او دجواهر و ډکه توره بی و رعنایت کړه، په ټول دهلی کی اعلان سو، چی دټول فوځ اعلی افسر جنرال بخت خان وټاکل سو.

جنرال بخت خان خپل فوځی دفتر بیل جوړ کړ، او دخپل شخصیت دانتظامی استعداد او قابلیت په وجه بی دفوځ په حیثیت کی ډبر زیاتی راوست. دجولائی په ۱۷- دچنگاښ په ۱۷ جنرال بخت خان دلس زره فوځ سره پر انگریزی فوځ حمله وکړه او په «تیس هزاری» میدان کی بی ورته ساته ورکړه، آسونده، توپونه، وسلې او ډبرخیزونه دغازیانو په لاس ورغلل.

په دغازیانو دفوځ دوې پلټنې دپنځوسو و سېرو، شپږو توپو او ډبرو جنگی اسبابو سره دجنرال بخت خان په حکم «باغیت» ته روانی سوې چی انگریز- انوته دپله جوړولو موقع ورنه کړی. سربېره پرهنه یولوی فوځ دجنگی ساز او سامان سره «علی پور» ته ولېږل سو.

دې غاز يانولو په سوبه وکړه او چې ددې سو بهی خبر جنرال بهت خان ته ورسېد
په ټول ډهلی کې جوش او خروش پیداسو، او د غاز يانو حوصلې لاز ياتی سوې .
فوخ، عالمانو او عام اولس د جنرال بهت خان په مشرۍ د خان او مال قربانی
ته لانور هم حاضر سول .

سر بېره پر هغو سلو عالمانو چې د جنرال بهت خان سر له «بریلی» او ډبریلی
له شاوخوا څخه راغلي وو، نور ډېر عالمان له ټونک، جیپور، بهو پال، هانسی،
حصار او اګرې څخه هم را ورسېدل، او د هندوستان په هر ځای کې چې هغه
وخت دانګر یزانو پر خلاف د آزادی چیغه او انقلاب را پورته سو د هغه مشر
توب جنرال بهت خان کاوه، ځکه چې د هندوستان د بېلو بېلو ځایو دانقلابی
فوخو سپهسالارانو به له جنرال بهت خان څخه همدایتونه اخیستل .

ډهلی غلور سیاستی او غلور ورځی د جنرال بهت خان په لاس کې و، خو له بده
سرغه چې د جنرال بهت خان په لاره کې لوی خنایه شهزاده مغل میرزا و، ځکه
چې بهادر شاه ظفر خپل زوی «مغل میرزا» ته چې بهی تجربې، بیکاره او ددښمن
له چل او فریب څخه بیخبره و، دټولو فووخو سپهسالاری ورکړې وه، او بل
دا چې شهزاده مغل میرزا خسرو «میرزا الهی بخش» لوی بهی ایمانه او ډېر نګی
تالی څت و، نو د هغه په لاسون دهند وانو هغو بڼیاگانو چې بهت خان ته بهی
دده د فووخ دتخواه دپاره پورور کاوه، هغه پورې پر جنرال بهت خان بند
کړی . له بېلی خرادغاز يانو دباروتو او دټوپک دګولویو جوړولو ځای ته
(چې دبیګم ټمر کورو) دحکیم احسن الله له خوا دانګر یزانو په تحرېک اور
واچول سو، چې اوه سوه سته ګولۍ او باروت او ډېر کار یګران پکښې وسو ځېدل
او دې کار د جنرال بهت خان داووه ویشتو زروسپاهیا نووسلې بیکاره کړې .

دپادشاه «بهادر شاه ظفر» خولاله اوله زره ختلی و، او بیانو الهی یغنی شه
داسی جادو، و زباندی بو کچی پادشاه له کلا خغه دهامیون مقبری تدهپناه
ورلو دپاره و تهپتید .

نو جترال بهت خان هم سچور سو دهلی بریر دی، او دپنجه تر پر پشوو لوی بی
بهادر شاه ظفر ته په دپر تأثرو ویل :

«سره ددی چی برنگیانو د دهلی بیاروتیو، خوز سو د پپر شه تاوان سوی
ندهدی، قول هندوستان زسو دسره دی، پادشاه دی بی تر دده له ساسره روان سی،
زه به په غرو کی داسی سورچی جوړی کر مچی دپرنگی شیطانا نو ته به هم د
هنه خای پته ونه لگی، دهلی پایتخت دی خوفوخی کلانه ده، به ددی جنگ کی
لویه خرابی داوه چی شهزاده بخل میر زاد فوخی سهسالارو، او دی د جنگ
له فتمی خیره و، دانه وه ورته معلومه چی بی سرفوخی خنگه به قابو کی ساتل
کپدای سی، که شهزاده زما په کارو کی ارو پیچ نه اچولای نو یقیناً چی ددی
خو دسره فوخی په قوت به هم سو د انگریزی فوخی ته شکست ورکری و، خو
اوس هم شه تلملی ندهدی، او بیایا عرض کوم چی هیخ تلملی ندهدی - دهر ریاست
دخکوزرونه زسو د سره دی، هغوی له برنگیانو خغه بیزاره دی او د
هغوی دایقین دی چی انگریزان په کراره کراره د هندوستان قول ریاستونه
هضول غوازی - هر کله که زسو د پله لیر شه د رنه سوله نو بیما قول ریاستونه
زسو د مرستی تهرار سپری. دپادشاه پلار او نیکو نو د بر شکستونه او مصیبتونه
کاللی وو، پر پاپر شاه او هامیون او اکبر باندی تردی زیسات تکلیفونه راغلی
وو، خودوی خپله سعیه پری ندهیوله، خو چی به آخر کی بریالی سول ...»

دده دي خبر و پر بهادر شاه ظفر باندی هيخ اغېزه ونه كړه ، او جنرال بخت خان
 چې د هندوستان بخت و يو لوته را غلي و ، بهادر شاه ظفر ته و يې د لوڅه
 انكار و كړی او ده تر انكار وروسته نو جنرال بخت خان د خپل وړ پل ته
 لوڅ سره له دهلي څخه د لکنهو خواته رهي سو ، او لکنهو ته بيا د هند د جلال
 آباد ضلعي (هردوی) ته ولاړ .

بخت خان وليده چې غداران هر ځای ورته پيدا سول ، دين خرڅوونكي ،
 وطن پلرونكي ، قوم بايلونكي به انگرېز پرستي كړي او تر بل د بهر كې پورې -
 نويوه شپه داسي داو لس له پنځه غيب سوچي تر او سه يې نښانه بيا معلومه
 نه سوه .

ماخذ!

د پښتو قرآن - د دوولسم ټولگي د پاړه - د پوهاند عبدالشکور رشاد ليکنه
 ۱۳۳ هـ . خ .

۱۶۶۱ - بختك هلمندی :

د انوم د هواسو په يوه افسانه كې را غلي دي چې په هلمند كې د دغې افسانې
 سره خلكه اشنا دي :

وايي چې د سيستان پاچا خپل جنگي سالار ته چې «بختك» نومېد امر و كړي
 چې د هلمند او ارغنداو د سيندو د يو ځاي كېدو په سيمه كې يوه خاسي تينگه
 كلا جوړه كړي چې ساتلې يې د چادلاسه پوره نه وي ، او پاچا ورته وويل چې
 كلا بايد د نوي تينگه وي چې حتی زه يې هم ساتنه نكړاي شم .
 بختك راغی او د بخت كلاي جوړه كړه او كله چې يې كار پای ته ورساوه

نو پاچاته بی خبر و رکی چی کلا جوړه سوه، خوددې کلا و اکمن او پاچازه
بغچه لیم. پاچاته ډېر قهر و رغی او دیوه لښکر سره راغی خو هر څه چې پې وکړه
کلا وفتح نه سوه - پاچادوه کاله د کلا د دیوالو شا ته تېر کړل، او کله
چې ناکاسه پر شاتمی نو بختک ته پې پیغام و استاوه چې: «دادی زه ولاړم
کلاته در پاته ده، خوداپه یادلره چې ته نمک حرام سېری وې»

بیانو بختک پاچاته حال و رو لپړه چې: «د کلا در وازی دی پر سڅ خلاصی دی»
کله چې پاچا کلاته ورننوتی، نو نو ئې لیدل چې بختک خپل سر پر یوه کنده
ایښی دی او جلا دتوره سر پېره پر نیولی ده .

بختک پاچاته وویل: «دادی ستاداسر سره سم سی داسی کلا جوړه کړه چې
حتی تالا هم پاته نه کړای سواى - ساداخل کار عملاً در وښود، اوس نو که
سی ډېر جسارت کړی وی جلا دته اسر و که چې سړی پر پکړی» پاچا سمدستی بختک
په غېږ کې ونیواو پر سڅ پې سچ کى او رتبه پې لاوړلوړه کړه .

اوس هم دبست په سیمه کې «خشکاوې» پر سردار غنداو درود پر غاړه
د بختک د کلا په ناسه دیوې زړې کلا کنه واپې سته چې د « زختر کلا» پې هم
بولی او د «بختر کلا» په ناسه هم یاد پیری .

سأخذ :

۱۴۶۲- بخت ناک خان خټک :

دخوشحال خان خټک نوميالی زوی و، چی پر خوشحال خان ډېر گران و،
او خوځايه يې په خپلو اشعارو کې ياد کړې او ستايلی دی - لکه چی وايی :

بخت ناک هغه زلمی دی

نشته بل دده په رنگ

او (په ۱۰۹۷هـ ق) کال چی بخت ناک خان سپړ سو، نو خوشحال خان يې داسی

و پر کوی :

سر کال چی دغواص دی (۱)

په هر لور دی تبون ډېر

«بخت ناک» په دوه هفتې شه

تر فانی جهانسه تېر

ژوندی و، درو بشت کاله

زلمی توب شو باندي زلیر

په رنگ د چنې گل و

چی ترې تیل شي داجير

په خوبی لکه ملک و

په تقوی په طاعت ډېر

دپلار په زړه يې سرگ دی

لکه زخم د شمشير

که په پرو ، نور غمونه
په دا غم شول واره هر

دخدای سره جنگ نه شی
که هر شوی شوک دلیر

دخوشحال له نورو اشعارو څخه ښکاری چی بختناک خان دو با په نسا روغی
سړدی لکه چی وایی :

د خواص د کمال و با
خدایي سه راوله بسیا

« بختناک خان » سی پکمی و سر
سو ری ، هم بو ته قصا

یو هلك يې و ، را پا تو
ور پسی شسه ژرفنا

دبختناک خان سور دصاحب خان لور ، دیوچه خان نمسی او دسلک باره
سهمندی کروسی وه ، چی پلار او نیکه یې دپیپور په نو ښار کی اوسېدل .

سأخذونه :

(۱) - دخوشحال خان کلیات - دکندهار چاپ . ۱۳۷۰ هـ ، ۱۳۷۳ ، ۱۳۷۶ هـ

(۲) - تاریخ سر صعب - د پیپور چاپ - ۲۵۹ هـ

۱۴۶۳- بدایعی بلخی:

محمد دهمود زوی دسلطان محمود دغز نوی دوختوله نو میالیو شاعرانو خخه و .
 هد ایت دسجم الفصحامو لف دده یاد ونه کپی ده اولیکلمی بی ده چی
 دده نوشیر و ان پند نامه په نظم ترجمه کپی ده چی دوه سوو بیته دی او اصل
 بی په پهلوی ژبه و (۱)

د اشعر دده دی :

جهان چون عروس است بارنگو بو	دریغا که داماد خو ار است او
چو باشی جوان کا رپیری بساز	که اندر جوانی نمائی دراز
ز پنجاه چون سوی تو شد سپید	مدا راز جوان زن، به نیکی امید
عروس جو ان گفت بسا پیر شاه	که سوی سفید است سار اسپاه
همیشه جوان و جوان مرد باش	زدونی و بی حاصلی فرد باش
که نام جوان مرداندرجهان	بود زنده نزد کهان و سهان
جوان سردی کا رها بهتر است	جوان سردی از خوی پیغمبر است.

سا خد و نه

۱- ریحانه الادب - ۱۳۹۲ - ۲۳۹ - ۲۳۹

۲- تاریخ نظم و نشر در ایران - ۱۳۵۰ - ۳۵

د سعید نفیسی تالیف

۱- مستوره ترجمه بی ابن سینا ته مشبو به

دهد «ظفر دط نامه» په نامه سعید نفیسی

۱۴۶۴ - بدخشی :

ملک الشعراء و نام محمد دهنمی هجری بهی ددزی ژبی نومیالی شاعر اود تیمور یانو
 دهه زاده میرزا الخ بیگ معاصر و، او میرزا الخ بیگ و ربانندی یر پیر زوینه درلو-
 دله، بدخشان په آشکمش کی او سپداو په اشعار و کی بی «بدخشی» تخلص کاوه .
 دریاض الشعراء مؤلف بی نوم حمید او وطن بی کندوز شیو و لی دی او هم لیکبی چی ده
 خپله علمی زده کړه په کندوز کی بشپړه کړی وه، په معما کی بی لوی لاس درلود، او
 پدی فن کی بی یوه رساله هم لیکلی وه دا الخ بیگ میرزا په ستاینه کی بی یریدری او
 دې قصیدې ویلی دی چی دا د ویتونه له هغو قصیدو وخته دی :

ای زلف شب مثال ترا دربر آفتاب از شب که دید سایه که اقتدر آفتاب
 زاغی است طره تو همایون که آشیان بالای سر و دارد وزیر پر آفتاب
 په لو سړی سر کی بدخشی دا الخ بیگ په دربار کی یر احترام او عزت در-
 لود خو په پای کی بی کار رندی ته ورسید او د ژوند طریقی وگر
 خید چی په پای بیابن پیمانه سو، او تو به بی و کینله او په (۹۳۲ هـ ق) کال
 کی سړ دی داغزله دده ده :

مشاطه آنکه موی ترا شانه ساخته ارباب عقل راهمه دیوانه ساخته
 از قصه سکندر و دارا گو له چرخ بسیار از آن حکایت افسانه ساخته
 پیمانه گیر و ساغر صهبا طلب که دور سر هاپسی که ساغر و پیمانه ساخته
 در سینه خراب چو گنجیست مهر تو کار امگاه خویش بویرا نه ساخته
 تا ساخته سگ تو سر آشنای خویش از خویش و آشنا همه بیگانه ساخته
 چشم «بدخشی» از پی ایثار مقدمت هر دم هزار گوهر یکدانه ساخته

دایه تو نه هم دده دی:

خیال خنجرش در دیده بیخواب میگرد
بمثل ماهی کاند ر میان آب میگرد

زیر وزیر گرشود عالم

ای بد خشی چه غم که در گذرست

کاین جهان همچو شیشه ساعت

ساعتی زیر و ساعتی زیرست

ما خذ و نه:

۱ - مجالس النفاس - ۱۹۳۶، ۱۹ - مخونه

۲ - اتشکده آذر - ۳۳۵ - مخ

۳ - ریحانه الادب - ۲۴۰ - مخ

۴ - الاعلام - دزرکلی ۱۵۳/۲ - مخ

۵ - صبح کلشن - ۵۶ - مخ

۶ - حبيب السیر - ۱۶۱/۳ - مخ

۷ - لغتنامه حب - ۷۳۸ - مخ

۸ - پشتو آریانا دایره المعارف - ۳ - ۳۷۳ - مخ

۱۴۶۵- بدخشی :

ابواسحق ابراهیم د هارون زوی د حدیثونومیالی عالم و، حدیثونه
د-یسی د عیسی له زوی سلیمان ساگری څخه لوستلی، چي بیا له ده
څخه د سعید زوی علی روایت کړی دی .

ماخذ :

معجم البلدان - ۲ ر ۹۳ مخ

۱۴۶۶- بدرالدین غزنوی :

نومیالی شیخ او صالح فقیه بدرالدین غزنوی چی په دهلی کی او سیددچشتمه له
ستر و شیخانو څخه و چی په کوچینوالی له غزنی څخه لاهور ته تللی او هلته یې
مستد اوله علوم دهغه ځای له لو یو پوها نو څخه لوستلی وو ؛ او هغه وخت
چی یې واوریدل چی دده په هیواد کی د تاتارو د ناتار او قنچي په
سبب دده مور او پلار وژلی سوی دی نو له لاهور په دهلی ته
ولار او هلته میشته سو ، چی بیا یی نو په طریقت کی د شیخ
قطب الدین بختیار کاکي لاس و یو ، او تر څه مودې وروسته دهغه
خلیفه سو ، او تر هغه وروسته دهلی په ښار کی د شیخ قطب الدین بختیار کاکي
پر سجاده باندی کښینوست او شیخ فریدالدین گنج شکر به دده د تذکیر مجلس
ته ډیر ورته وایي چی د سپین ږیر تو ب په وخت کی هم د سماع شوقی و ،
او سازه به د جذب په حال کی کله یده، ځینو خلکو به د اعتراض گوته
ورته یوله چی شیخ په دی سپینه ږیره رقصیوی خوده به د هغو دخبر -
و پر وانه کوله او په جواب کی به یې ویل :

«شیخ زهرقصری عشق رقصیری، او هر خای چی عشق وی دده رقص به هم وی»

هغه وچی په (۶۵۷ ه ق) کال په دهلی کی سپر سو او د شیخ
قطب الدین بختیار دسزار دپښو خواته ښخ دی .

دخز ینة الاصفیا مولف دده دمپرینی دکال په باب داسی وایی :

پد ر دین چون بخلدروشن شد سال ترحیل آن شه حق بین

کاشف راز اولیا فر ما نیز پیر سعید بدوالدین

ما خذ ونه :

۱- خز ینة الاصفیا - ۲۸۵ مخ

۲- نزهة الخواطر - ۹۶/۱ مخ ۳- اخبار الاخبیا - ۵۰ مخ

۱۴۶۷- بدرالدین هروی :

اسام بدرالدین دنورالدین هروی زوی دعوفی په قول «نادره گیهان»

او «زبده فضلاخراسان» و.د عوفی سره یی په هرات کی لیدلی، او دعلامللك

اوبکر جاسجی په ستاینه کی شعرونه لری، او دیری صلیبی یی اخیستی دی،

داخلو ریزی دده دی :

کفتی که بگاز غم سرت برگیرم

چون شمع زآتش رخت درگیرم

تاظن نهی که دل زتو برگیرم

ازتو نیرم و رهرم از سرگیرم

دستی دارم چو کیسه با د تھی
 وانگه گویی مکن سرا یاد تھی
 این پرده مزن ورنه کنم از دستت
 چون چنگک دل خویش بفر یاد تھی

بر روی بتم زباده چون رنگ افتاد
 ز آن روی میان من و دل چنگک افتاد
 از چنگک هو ی بازخریدم دل را
 معشوق ترانه زن چو در چنگک افتاد

که تاب کمند مشکبار تو کشم
 که غصه جزع پر خمار تو کشم
 بر دل ز نهال صبر یک شاخ نماید
 آخر بکدام برگه بار تو کشم

ماخذ ونه :

۱- لب الایاب- ۲۵-سخ ۲- لغتنامه - ب- ۷۳۸-مخ

۹۳۶۸- بدر حاجب غز نوی :

امیر بدر لوی حاجب سلطان مسعود غز نوی له خاصو سالارانو ،
 او دسرای له حاجبا نو خغه و .

په (۵۳۳ ق) کال دسرخس او په (۵۳۱ ق) کال دخوجان په
 دگر وکی دسلجو قیا نو سره په جگړو کی خورا دیره سرانه بشکاره

کړه، چې د سلطان مسعود له خوا ډیر خلعتونه وموندل .
ماخذ :

تاریخ بیهقی ۶۵۸-، ۵۷۲، ۵۸۸، ۶۰۳، ۶۱۰، او نور مسخونه -

۱۴۶۹- بدرطرخان بامیانی:

بدرطرخان بامیانی د اسد بن عبدالله د خر اسان دامیر په وخت کې دختلان خپلواک حکمران و، هغه وخت چې په (۱۱۷ هـ ق) کال عاصم د خر اسان له امارته موقوف سو، او د هغه پرځای بیسا اسد بن عبدالله کښینوست، نو یو لښکر ئې د مصعب بن عمر و خزاعی په مشرۍ ختلان ته راو لیره او بدرطرخان یې دامان ور کولو په پلمه ځانته ور وغوښت؛ بدرطرخان یو میلیون درهمه پر خپله غاړه و نل، خو اسد ورته وویل چې: «ته یو غریب بامیانی سړی یې له ختلانه و وزه!»

بدرطرخان جواب ورکړی چې:

«ته خر اسان ته دلسۍ کو چنیو او ښانو سره راغلی، او که او من له دې ځایه ولاړ سې نو ستا مال به پنځه سوه او ښان هم یونسی، او ماچې دخپل زلمیتوب ورځی دلته تېری کړی او دامال سې به توره کتلی دی نو څنگه به ته لاس ووزم؟» اسد دده ددی معقول جواب په مقابل کې په خټیم سو، او سره له دې چې دامان وعده یې ورسره کړې وه بدرطرخان یې په (۱۱۹ هـ ق) کال کې وواژه .

بأخذونه :

۱- تاریخ طبری - ۴۶۳/۵ م س خ

۲- الکامل - ۱۰۱/۵ م س خ

۳- افغانستان بعد از اسلام - ۱۸۵/۱ م س خ

۱۴۷۰- بدری غز نوی:

اصل نوم بی غرکننده سو - خودپلارنوم بی دعوفی په قول «احمد» و، په دري ژبه

بي په و عطاو تنبيه کی اشعار و یل - دار باعی دده ده:

زین مرتبت و جلال بردا برد

ایمن منشین زد دولت گرداگرد

اسر و ز غمان خویش خورمردا مرد

ز آن پیش که زینجا بروی در دادرد

بأخذ:

لباب الالباب - ۲/۶۷ م س خ

۱۴۷۱- بدل خان :

د پښتو ژبی حماسه و یونکی اولسی شاعرو، دنو لسمی عیسوی پیری په پای

او دشلمی عیسوی پیری په سر کی د بلوچستان په سیمو کی اوسیده د ده په اشعارو

کی دانگر یزانو د استعمار پر ضد د مبارزی روحیه ښه غرکنده وه چې

دده د پښتوالی احساساتو ترجمانی یی کوله .

بأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو - ۷۳ م س خ

۱۴۷۲- بدل خان یا بدی خان:

به ختبه بنگیند صرف او نحو لوی استادو، به هند کی او سپداو علوم بی له مولوی-

محمد عیاضی د ختبه زده کړی و .

فقیر او قانع سړی او پخپله سیمه کی د ناسه خاوندو .

ماخذونه:

۱- تاریخ بنگین - د مفتی ولی الله تالیف - ۳۳۳ مخ ۲- نور الله الخوارزمی - ۱۰۸۷

۳- دهند په تاریخ او مدنیت کی د افغانانو برخه - قلمی ۱۰۸ مخ

۱۴۷۳- بدیع الدین جوینی :

بدیع الدین اتابک جوینی د خپل وخت ښه د فضیلت خاوند او د درې ژبی

شاعر و . خو تصنیفو نه یی درلو دل، او د سلطان سنجر په دربار کی

د ښه اعتبار څښتن ؤ . وایی چی و طواطده د سنجر له غضبه ژغورلی و .

دا توتیه یی د نجم الدین محمد په ویرنه کی ویلې وه :

نجم گردون محمد محمود

زیر ابر اجل جمال نهضت

او چو جان بودو جان نیر دوسن

زنده را سر تیه ندانم گفت

ماخذ :

د سیستان کهنی په وانی مشاهیر - ۳۳ مخ

۱۴۷۴- بدیع الزمان خراسانی :

ابوالفضل احمد دحسین زوی، دیخیی نمسی او دسعید کړوسی شهوړ په بدیع
الزمان همدانی دخراسان له حفاظو څخه و، په (۳۹۸ هـ ق) کال په
هرات کی مړ دی. دادوه تصنیفونه دده دي

۱- رسا تل مشهوره

۲- المقابيات

ساخند :

هدیه العارفين - ۶۹/۱ خ

۱۴۷۵- بدیع الزمان میرزا :

دسلطان حسین سیرز ابایقرازی او په هرات کی د تیموریانو د کهول وروستی
پاجا و، چی په (۹۱۱ هـ ق) کال دپلار تر دیرین وروسته په هرات کی دپاجهی پر تخت
کمیښو سست، خو په (۹۱۳ هـ) کال داو زبکو پاجاشاهی بیگ له . او را انهر څخه
خراسان ته راغی او دده سره یی جگړه و کړه، په جگړه کی بدیع الزمان میرزاسات
سواو استر ابادته ولاړ او له هغه ځایه یی شاه اسماعیل صفوی ته پناه وروړه، او هغه
د تبرییز په غازان کی نظر بند کی ، او وه کاله په تبریز کی و.

په (۹۲۰ هـ ق) کال چی عثمانی سلطان سلیم تبریز و نیو، نو بدیع الزمان د هغه پیره
اسلا سبول ته ولاړ او په هغه کال (۹۲۰ هـ) دو با په ناروغی په روم کی مړ شو،
او دده سپریني سره د تیمورد کهول دپاجهی کنبه هم ټوله سو .

بدیع الزمان سیرز ادخپل پلار او ایاک په څېر د پرهنر پالونکی پاجا و، او هم په خپله

بی دستخلفو لیکو په لیکلو کی لوی لاس او ښه مهارت درلود .
حاجی میرزا عبدالمحمد خان پخپل کتاب «پیدایش خط و خطاطان»
کی دده شی باب لیکلی چی :

« در جمیع خطوط متداوله خاصه در خط نستعلیق یگانۀ زمان بلکه اعجوبه دور ان بودی»
ده په دری او ترکی ژبو ښه شعرونه ویل . هغه وخت چی دده زوی «محمد مؤمن»
میرزا «دشهنزاده مظفر سره په جگره کی ووژل سو د هغه په وپړنه کی یی دایت ووايه
وزیدی ای صبا پر هم زدی کلهای رعنارا شکستی زان میان شاخ گل نورسته مارا
دایتونه هم دده دی :

چور خسار تواز نو شیدن می لاله گون گردد درون من صراحی وارتالب غرق خون گردد

مده من بی گل رویت دلم خون گشته چون لاله جگر هم از غم هجران شده برکاله پرکاله
باخذونه :

۱- پیدایش خطو خطاطان - ۱۳۶ مخ

۲- خطو خطاطان - ۶۷ مخ

۳- دکلچین معنی - ۱۱۳ مخ

۴- مجالس النفاث - ۱۲۷ مخ

۵- قاموس - الاعلام ترکی - ۲۰ - ۱۲۵۷

۶- لغتنامه - ۷۷۳ مخ

۷- صور تکران و خوشنویسان هرات در عصر تیموریان - ۶۶ مخ

۸- پشتو آریانا دائرة المعارف - ۳ - ۲۸۱ مخ

۱۴۷۶- بدیع الزمان هروی :

احمد د حسین زوی، دیحینی نمسی، دسعید کپوسی او دبشر کوسی چی لقب یی «مہذب الدین» او کنیہ یی «ابو الفضل» او شهرت یی «بدیع الزمان» و، دخپل وخت نو میالی ادیب او فاضل او سبدع شاعر او حافظ او منشی تیر سوی دی۔ په اصل کی دهمدان و، خو په هرات کی او سبد، او په هرات کی سر او بیخ دی.

د عربی په نثر او نظم کی یی ساری نه در لو، داو د صاحب بن عبدالله ندیمانو څخه و .

در یحانه الادب مؤلف لیکلی چی :

«شاعری است سبدع نامی، حافظ کاتمب منشی لغوی، از اکابر ادبای اسلام، در نظم و نثر عزیز بی نظیر... کلمات او در نهایت فصاحت و بلاغت، در قوه حافظه و بدیهه گوئی یگانه جهان و از اعاجیب دوران بود، قصیده های پنجاه بیتی تا شصت بیتی را به مجرد شنیدن حفظ میکرد و از اول تا آخر بدون تغییر حرفی فرود میخورد، چهار، پنج و رق از هر کتابی را فقط با یک دیدن حفظ می نمود و عیناً قرائت میکرد، هرگاه نظم قصیده ای یا انشأ ساله ای را تصمیم میداد در همان دم، بدون تکلف انشأ می نمود، بسا بودی، مکتوبی را که نوشتن آن را در نظر می گرفت از سطر آخرش شروع میکرد و بترتیب معکوس می نوشت و باولش می رسانید ...»

دهد «مقامات بدیع الزمان» په نامه یو کتاب لیکلی چی چې شهرت لری و ایی چی په دی موضوع کی دالوسری گام و، چی اخیستی سوی دی، او نورو پوهانو لکه حریری او نورو دده اقتضا کړی ده، ځکه نو حریری دخپل کتاب «مقامات حریری» په مقدمه کی د بدیع الزمان دمقامات پر قدامت اعتراف کړی دی .

سر بېر په مقامات یی د شعر یو دیوان هم در لو، او هم دده در سائلو او لیکنو او

منشا آتو یوه مجموعہ د «ر سائل بدیع الزمان» په نامه په یوه ټوک کی خواره چاپ سوی، او د « الاسالی » په نامه هم یو کتاب ده ته منسوب دی او ظاهراً هم هغه دمقامات کتاب دی .

د ابو بکر خوارزمی سره دده ادبی مشاجری او په هغو کی دده بریالیتوب په معجم الا دب او نورو کتابو کی راغلی دی .

دی د (۳۷۸- یا ۳۹۸ هـ ق) کال (۱) دورو ستی خور (جمادی الاخر) په یوولسمه د جمعې په ورځ په هرات کی مړ دی، خو کک و ایی مسمو مسوی او خو کک و ایی سخته یی کړی وه او مړ لانه و، خو چی په قبر کی یی کتبه بنه و ه پر هو بش راغنی چیغه یی و کړه خلکو دده ږغ و او و بد ، غوښته یی بیرته یی له قبره راوباسی، خو دده زهره د قبر له بیری وچاودله ، لاس یی پر ږیره نیولی مړ و. دده معاصر و فاضلا نو دده پر سر پینه ډیری ویرنی (سر نیی) و یلی دی .

سأخذ :

ریحانه الادب - ۲۴۳/۱ مخ

۱۴۷۷- بدیع اندجانی :

سلا محمدیوسف اندجانی دسلطان حسین میرزاددربار له فاضلانو څخه و ، په معانی ، بدیع عروض او قافیه کی یی لوی لاس درلود، په (۸۹۷ هـ ق) کال کی مړ ، او دا بیت دده دی .

(۱) دا کال دتاسل او څېړنی وړدی.

(مؤلف)

گر باین آب و هوا کویت بود سنز لگهم
نی زلال خضر بایدنی دم روح اللهم

مأخذ :

پښتوآر یانادائره المعارف - ۳۸۰ / م - مخ

۱۴۷۸ - بدیع بلخی :

ابو محمد بدیع دهمذوی او د محمود د بلخی نمسی ددري ژبی پخوانی شاعر او د سنجیک
او د قیقی معاصرو، چی د خلر می هجری پیری په دوهمه نیمایي برخه کی یې
ژوند کاوه.

هدایت په جمع الفصحا کی دده نوم «بدایعی» لیکلی او ویلی یې دی چی د سلطان
محمود غزنوی د عصر شاعر و، او دنوشیر وان «پندنامه» یې په نظم کړې ده، خو -
چا کتر ذبیح الله صفایکی چی بنایي «بدیعی» او «بدایعی» دوه تنه وی - خکه چی دنو -
شیر وان هغه پندنامه چی بدایعی ته منسو به دده پنجمی پیری اشعارو ته ورته
ده، او باید چی ویونکی یې په غزنوی دو ره کی او سپدلی وی.

هدایت دهغی منظومې یوه برخه پخپله تذکره کی را وړی ده، او سفر هغه د
« راحة الانسان » په نامه په (۳۰۹) بیتو کی پخپلوفرسی منته خبا
توکی را وړی، او بنا غلی سعید نفیسی هم هغه دنوشیر وان د پندنامی
د پارسی ترجمی سره د « سهر » په مجله کی را نقل کړی ده .

دا شعر ونه دده دی :

- ۱۸۰ -

هو ای روی زمین راشد سطرز
بصا فی آب دریا ی بقر سز
نفیر ا بر فر وردی بر آسد
زبا ننگ سر غ بانگک رود عاجز
بدان سنگر که سی منعیست میخور
لوقت الو رد شرب الخمر جا یز
نگاری باید اکتون خلخی زاد
بر خسار هبت چین را سجا هز
بمیدان نشاط انسد و خرا سسد
نمشته بر قدح هل سن مبارز
بیاد سید حران عالم
ابو یحیی الذی یحیی به العز
همیشه نام اورا آفرین جفت
همیشه عرض اورا مال بحر ن
سگر دای چرخ گردان جز بنیکی
برین رستم دل ساتم جو ایز
همه اسر ش بکام دل روان باد
همه آهنگ اورا دهر سو جز
بقای او بمعنی قول باری
بقای دشمنان چون بیت راجز

چه پوشی جو شن غفلت که روزی

تو با شی تیر رحمت را نشانه

اسل باعمرت اندر نه بمعیا ر

نگه کن تا کجاگر دد زهانه

ما خذونه :

۱- تاریخ ادبیات در ایران - ۱/۳۲۲ هـ خ

۲- مجمع الفصحی ۱/۱۷۳ هـ خ

۳- دهر مجله - ۲ کال - ۲، ۳ گنسه

۱۴۷۹- بدیع یعنی سجزی :

بدیع الدین بدیع به ختیه ساگری به سیستان کی ددی ژبی نویالی

شاعر و چپی به شیر سه او او سه هجری پیری کی پی ژو ند کاوه ،

داشعا رودیو ان پی درلو دچی له نسخه تملی دی او به اشعارو کی

«بدیع» تخلص کاوه .

دعرفات العاشقین مؤلف تقی او حدی لیکمی چی :

«حکیم بدیع الزمان التروکی السجری مو لدو منشاوی سجستانوتر کو

حصا ریست که آنرا تر کو هم گو یند» .

د سیستان د تر کو به کلا کی اوسید ، خککه نو به «بدیع الدین

تر کو» هم یادیده اود دکر ان د حا کم تاج الدین ابو الکا ر م

ستایندی و ، اود هغه به ستا ینه کی پی دیوی قصیدی دوه لو پری

بیته نه دادی :

صبحدم ز خواب بستی چون در آمد آن پری آن جهان جان افزای و آن کمال دلبری
ز چنان قدری ندار داین قدر باشد از آن کز جهان بر داشت جود شاه رسم چا کری
او هم دامیر عمادالدین سیما تگین په ستاینه کی قصید ه لری چی لو مری
بیت بی دا دی :

که دارد چون تو در عالم زخو بان جهان ای جان
دل از خارا خط از سینارخ از دیبالب از سر جان
بله قصیده بی دیمین الد ولته والدین بهرامشاه په ستاینه کی وه چی
خو بیته بی دادی :

صبح آمد و بکشود ز سر در مغلق
دیو از جهان رخنه زد این سقف مغلق
بر سفره اکسون سحر گنبد اطلس
بر داشت ز روی طبق چرخ مطبق
بر تخت افق عالم پیر وزه قارا
گر دون کمر کفی کلهی داشت مغرق
خیل شه روم از طرف هند رسیدند
افر وخته حراقه وافر اخته بیرق
زاد اذل شب صبح سبک روح جهانگیر
چون معنی بکر و سره از خاطر احمق

تا شیشه افلاک به سنگ سیه شب
بشکست وازوگشت روان را حسرو
چون ظلمت باطل دل شب پنبه شد از صبح
صلاح صفت مهر ندا کردا نالاحق
ای لب شکر پسته دهان بهر صبو حی
بر زن برگ چنگک سرا نگشت چو فندق
دریا فته ای بت چین وقت نگهدار
چون یافت جهان رونق بستان خورنق
آن پیر کهن سال جوان طبع که دیدست
هم عزت و هم خانه و هم خواری راوق
بی زلف مشوش شده یار درین فصل
آرام نگیرد دل عشاق مشوق
آراست عروسان طوی ساق چمن را
نوروز به پیرایه تو ساعد درفق
شد حله کجلی بنفشه زما نو
شد شقه وردی شقایق ز صبا شق
بوی سمن از خلق خداوند خبر داد
اندوده بدانت بکا فور مستحق
دارای جهان داریمین دول و دین
کز دولت او یافت جهان رتبت و رونق

- ۱۸۳ -

بهرام شه عادل غازی که بحق اوست

برسلک زمانه سلک و مالک مطلق

در دعوی مسافر ندهی و سلک ستائی

از جمله شاهان جهان اوست مصدق

تأیید ازل بوده باقبال تو همراه

امداد بدگشتمه باد بقای تو سلک حق

بهر از کف را دتو فروشد بخود از رشد

آری نشکفتست اگر هست معمق

بر خوان جهان مایده رزق نیارد

بی سعی تو این کاس سیه کاسه ازرق

در گاه ترا چاکر ثابت قدم آید

دایم فلک ثابت است مطبق

بنده ز بی شعر عروسان مدیحت

آورده لالی سخنها ی مسبق

بر عرصه این لعب شهامانده پیاده

فرزین معانی سخنها ی فرزدق

سعدان فلک با تو سه و سال موافق

از بیخت موافق و اقبال موفق

دده ژوند له (۶۱۲ هـ ق) څخه تر (۶۱۸ هـ ق) پورې يقينی دی .

داخلو رسيزه هم دده ده:

گل ز ا چو دم باد صبا خو ار نهاد

از پوست برون آمو بر خاک فتاد

بلبل چو بدید گفتش ای حور نژاد

بله کردی تو که تکیه کردی بر باد

ماخذونه:

۱- لب الالباب - ۹۰ مخ

۲- آریانا مجله - د. ۱۳۵۰ هـ ش کال ۳۰ گڼه ۵۵ مخ

۱۴۸۰- بدیع هروی:

بدیع الزمان میرزا دسلطان میرزا خلف او دخپل لیه یې سارو نومیالو څخه و، او

په (۹۲۰ هـ ق) کال دو با په ناروغی مړ سو. په درې ژبه یې شعر هم وایه دالاندی بیتونه

نه دادی:

سر از جوانان شیرین شمائل

بجان منت است آنچه کردند بادل

کنده سنج ماشیخ شهر از جوانان:

چگونیم اورا که پیر بیست جاهل

ماخذ:

پهیتو آریانا دائره المعارف - ۳۸۱/م مخ

۱۴۸۱- بدیعنی هر وی :

دولانا یوسف بدیعنی اصلاد سرخس اود دری ژبی شاعرو - که شه هم په لوبی
 سر کی بی دسن دکموالی په سبب په شعر کی خامی دلرودله، خو هغه وخت چی هرات
 ته راغی اود مولانا صفائی سره اوسید شعر بی دیر بوخ سو په شعر کی بی بدیعنی تخلص
 کاوه، اوشوخ طبعانو په دده د حجب له کبله یوسف صفائی پاله، اودی به له دی خبری خغه
 سوراوشین کیده په عروضو او شعری صنعت هم بنه پوهید په سرخس کی د پ، اود شیخ لقمان
 په خانقاه کی شیخ دی. په معما کی بی هم یوه رساله لیکلی وه، او په دی فن کی بی دپروکاو کبری
 ودا همایی د (دستهور) په ناسه ویلی وه :

درا زان شد ستور خانه چشم که آمد دوست در کاشانه چشم

د ابیت هم دده دی :

دری مقصود جو یان مجمع البحرین شد صوفی

که پیری در برست از چشمه هر چشم گریانه

بأخذ :

مجالس النفاثین - ۳۸ مخ

۱۴۸۴- بدیل ابو بکر هر وی :

د احمد زوی اود محمد نمسی دحد یثونو سیالی عالم و له هزاته بغداد ته تملی او هله بی
 حد یثونه له ابی العباس الاصح نیشاپوری، اود حسن له زوی منصور دینو ری اود عبدالرحیم
 قناد له زوی علی خغه لوستلی وو .

بأخذ :

تاریخ بغداد - ۱۳۵/۷ مخ

۱۴۸۳ - برامت :

دېښتو ژبې اولسي شاعرو، چې نوميالي مستشرق دارستتېري په خپل کتاب د «پښتنخوا
د شعرهارو بهار» کې يادونه کړې ده، او داسې اټکل کېدای شي چې د (۱۲۵۰ هـ ق) کال
په شاوخوا کې ژوندی و. د اېد له دده ده :

د سپينې خولې دې شم قربان

پورته کړه چشمان

مخ دی آفتاب د سهتاب په شان بدیري

چل دی په پوزه سور بيزوان

پورته کړه چشمان

زما دلبره شمس و قمره

په مخ را پرېده تور زلفان

پورته کړه چشمان

زه «برامت» چې زه غور پروت يم کېږم

که يو خل راشي خپل چانان

- پورته کړه چشمان

البته دا بدله پر اولسي وزن ويلي سوي ده چې په مجلسو کې د اولسي آهنگ سره

ډغول کېږي .

ماخذ :

۱- دہشتنواد شعرہارو بہا ۱۳۵ء سچ دکابل چاپ

۲- ہشتانہ شعرا - ۵۵۲ =

۱۴۸۴- براہیم :

دہشتوڑ بی شاعر و چیوازی ہا دری ہیوز پخچل کتاب « کلید افغان »

کی ددہ یوہ غزلہ راوری دہ، خونو را شعرا بی لاس تہرانغلہ - ہنہ غزلہ دادہ:

چی د عشق سودا بہ سر کرم کلہ سردیم

سر پریکری بہ میدان کی د عشق یزدیم

د عشق نوم محککہ بہ ما بانندی صحیح شدہ

و چی شونہوی لمدی سترگی گونہ زردیم

دیاداشت بہرہ بہ بیا موسم امیددی

لکہ نن چی مشغول شوی بہ یاد کردیم

کہ سی سرو سال دیار بہ سیمتہ لار شی

خدای دی نہ کچی پری گرم یا پری سردیم

تعلق ہستی سی دوارہ بیسی شا کپل

جریدہ د عشق بہ لار کی روان فردیم

داسن و اخلہ چی بہ کرد آلودہ نشی

خستہ پروت دستا بہ در کی لکہ کردیم

بی دردان د عشق نہ سوزہ خیرنہ شول

براہیم محککہ سنت ہار د اہل در دیم

ساخت :

کلید افغانی - ۳۸۹ سخ د کابل چاپ -

۱۴۸۵ - برت نیکه :

سید برت نیکه په خټه شین غری سیداو په پښتنو کی د لوی اوبه نامه خښتن و. د کویټی
د عبدالله خان د سیمی په لویه هدیره کی شیخ دی، اوسزرته یی عام و خاص ورځی، په زیاته
بیا ښځی ډېره عقیده و رسره لری .

دده زیارت د «دیسری» په زیارت هم بشهور دی، دعاسو خلکو داعقیده ددچی دده
زیارت دنزلی دپاره یکک په یکک دی .

ساخت :

د ښاغلی سیال - سزرات - ۲۰ سخ

۱۴۸۶ - بر خور د اړپا شمولی :

بر خور د ا په خټه ترین د پټو ژبی اولسی شاعر و اود کندهار د پنجم وایی
دولسوالی دپاشمول په کلی کی اوسید، اود (۱۳۰۰ هـ) کال په شاوخوا کی یی ژوند کاوه.
قلندر د شربه فقیر سړی و، او ډیر خور او زره ورونکی آوازی درلود، خوری له
سوزه کی بدللی ویلی، دده د شعراو عشق داستانونه دهغه لځای په عواسو کی
شهرت لری - دا بدله دده د کلام نمونه ده :

د یار د غمه سی پر زره باندي پر هار دی وای

د یان په وینو داسی رنگه لکه انا ر دی وای

دیار دغمه د ققنن ناری وهمه - وای

تر خولی به وباسم شین دودلمبه به سعه-وای

کره به دخدای وی زه به ستادلاسه برمه وای

آسان بی مه بوله دادانسی به شکل کار دی وای

دیار دغمه شپه او ورخ وهم فکرونه - وای

اور به پسی کر مد دنیا به روزگارونه - وای

زره راته وایی چه بیخ ونیسه پر غرونه - وای

چی شتا وصال وی هغه غر ماته گلزار دی - وای

دیار دغمه به ناری کمه به زوره - وای

که خو کتوست را بانندی وای لورتلوره - وای

لکه پتنگ چی چاره نه لری بی اوره - وای

که بخان به سل کاله ساتم پای سی انگار دی - وای

ژوندون بی مه بوله چی تیر سو بی له یاره - وای

له دی ژوند و یارانو بس که برخو ردازه - وای

حاجت دی پر بیرده د بی نیازو دروزگاره وای

هغه یا رغواره چی دی پس له سر که یاردی - وای

برخوردار به با شمول کی بر اوهم هلته بیخ دی

ساخذ :

۱۴۸۷- بر خوردار خان اشکزی :

داحمدشاه بابا در باره مغورو او نوینیا لیود رباریا نوخخه و چی لودری «دقا پوچی باشی»
 منصب درلود، او درباری تشریفات توپه ده اله درلودله، خو وروسته د تولو بحر و سه هیواد و
 د باقیاتو تحصیل هم ده ته و سپارل سو، پراحمدشاه بابا پانندی دیرگران و او د گنا هکارانویه
 باب بی دده شفاعت، سانه. د (تاریخ احمدشاهی) مولف محمود الحسینی دی په داسی القابو
 یادوی (عالیجاه رفیع جایگاه کن الدوله العلیه العالیه موتمن السلطنه البهیته القاآینه،
 مقرب الخاقان بر خوردار خان) او د احمدشاه بابا سره په تولو عزاگانو کنی سلگری، او د
 احمدشاه بابا د سرینی په کال هم ژوندی و، او احمدشاه بابا چی نارو غه سو، نو ده
 مشوره ور کړه چی داستراحت دپاره دتوبی غره ته و لاری .

محمود الحسینی بل محای دی :

« رفیع جایگاه معتمد در گاه خلافت پناه و مخلص بلا اشتباه مقرب الخاقان بر خوردار
 خان» په عنوان لیکي .

بل محای چی دیو چاشفاعت کوی او شفاعت یی د بل کپری په « تاریخ احمدشاهی»
 کی داسی راغلی دی :

« در احم شاهنشاهی بیاس جانب خان سعادت نشان که از فدو یان خاص حضرت ظل
 آلهی است دلمتمس او رابعز قبول موصول ساخته لشکر را از ستینز و آویز منع
 فرودند ... »

هأخذ :

تاریخ احمد شاهی - د سکو عکسی چاپ - ۲۰۱ / ۷۱، ۴۴۷، ۳۳۲، ۵۳۸، ۵۸۶

۱۲۷۲ مخونه .

۱۴۸۸- بر خوردار فراهي:

مير ز ابر خوردار دسمو دتر کمان فراهي زوي دخپل وخت ليکوال و، يو کتاب
 يې د «محبوب القلوب» په نامه دخپلو مسافر تو په باب ليکلي دي، او له هغه څخه
 څرگندېږي چې ده داتلسمې پېړۍ په پای يادنو لسمې پېړۍ په سر کې ژوند کاوه.
 دفره ده «بشتو» په کلني کې اوس هم ديوې کلا کنه و اله لیده کېږي د ميرزا
 برخوردار په نامه يادېږي - په دري ژبه يې شعر هم وايه - دا بېتو نه دده دی:

الهي بزرگي وحشمت تر است

سر افرازي و ملکه وشو کت تر است

توئي روشني بخش جسم و حيات

توئي نا ظم کشور کائنات

توئي باني بارگاه سپهر

فروزنده مشعل ماه و مهر

ترامي سزد شاهی و سروري

سزا و ارذات بود بر تری

مأخذ:

دسيستان ځيني پخواني مشاهير - ۲۷ مخ

۱۴۸۹- برکت خان:

ددانو زوي دپهتو ژبي او لسي شاعر و، او دخاخي ميدان په هاشم خېلو کې اوسېده.
 شعر ونه يې پر او لسي وزن داو لسي آهنگو سره سم جوړول چې په عوامو کې يې
 شهرت درلود. د(۱۳۳۵هـ) کال په شاوخوا کې مړ دی - اودادده ديوې بدلې کسردی:

توری دی و ریخی سپینه تیلوه دی میدان دی لیلا

وی ارمان ارمان دی لیلا

مأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات بنتو - ۷۴ - مخ

۱۴۹۰ - برم خراسانی :

یوسف دابراهیم زوی مشهور په «برم» خلیفه محمد مهدی ته پورته سو، په څرک وړاندی راتول سو، سر و الرود، تالقان، جوزجان او پوشتک یې و نیول .
خلیفه مهدی د مزید شیبانی زوی یزید دده سره د جگړې دپاره او لپره، یزید پریالی سو، برم یې بندی مهدی ته ولپره، او په (۱۶۰ هـ ق) کال دخپلو ملگرو سره د دجله پر جسر په دار و خړول سو .

مأخذونه :

۱- الاعلام - د زرکلی - ۲۸۰/۹ - مخ

۲- لغتنامه - ب - ۹۵۹ - مخ

۱۴۹۱ - برمک بلخی :

دهارون رشید خلیفه دمشهورو زیریحی بن خالد برمکی نومیالی نیکه و، چی دده اولادی ته په تاریخ کنی «برمکیان» یا «برامکه» وایي .

برمک د بلخ یو پرزور او نومیالی مشرو، چی د عبدالملک مروان خدمت ته ورغنی او د لوی ندیم په توگه یې په اعتبار و سونداو د عبدالملک هشام په وخت کی مسلمان سو ؛ بیایي نسل په سو، چی د مجمل التواریخ

دمؤلف په قول « همه خداوندان عقل و کفایت بودند »
 دبرسکیانو دکورنی دنیکه گانو عنوان په اصل کی هغه عنوان اولقب و،
 چی دبلخ د«بهار» دبودایی بودتون روحانی مشر ته ورکول کېده.
 دانوسیالی برسک دخالد پلار او دهارون رشید خلیفه دمشهور وزیر یحیی
 نیکه و.

ماخذ :

لغتنامه - بید - ۱۰۱۰ مخ

۱۴۹۳ - برسکی :

او اسحاق ابراهیم د عمر زوی ، د احمد نمسی ، د ابراهیم کپوسی ، د اسماعیل
 کوسی او د بهران کودی مشهور په «برسکی» د حدیثو لوی عالم و ، اود بغداد
 په «براسکه» مجله کی او سپد

حدیث یی د مالک قطیعی له زوی ابا بکر ، د ماسی له زوی ابا محمد ، او د ابراهیم
 زبیبی له زوی عبدالله ، اوله ابا الفتح از دی موصلی ، او د سعد نسوی له زوی اسحاق
 خخه ارویدلی ، او په فقه کی د امام احمد بن حنبل د مذهب پیرو و .

دی د (۳۶۱ هق) کال دروژی په ۲ ددوشنبی په شپه زېږېدلی ، اود (۳۸۵ هق)
 کال د ذی الحجی په اتمه دیکشنبی په ورځ په مکه کی مړ او د باب حرب
 په هدیره کی ښخ دی

ماخذ :

تاریخ بغداد - ۱۳۹/۶ - مخ

۱۴۹۴ - برورده بلخی:

ابو محمد عبدالله محمد زوی مشهور به برورده بلخی ددري ژبی شاعر و او
دغز نویانو بموخت کمی بی ژوند کاوه
عوفی یعی داسی ستاییسی :

«از معارف بلخ و صدور خراسان بوده است و در نوبت دولت آل ناصر
بتنعم روزگار گذرانیده و او را یک یک فرداست که در نفس خود تمام است و اگر
تمام کند از ذوق دور افتد و از لطف بی بهره ماند» دایمونه دده دی :

گر بر کشم این فرو شده پای از گل

هرگز ند هم بهیچ نا مردم دل

~~~~~

بی خوابی را بدیده بر بستمتم

و از دیدن خواب بیهوده رستمتم

~~~~~

لولو داری میان یا قوت اندر

ای زنده کنی مرده تابوت اندر

~~~~~

ای خود کل نیک ند انسته ز بد

چندان گرهت ز مشک بر لاله که زد

~~~~~

گویند مرا که خواجگی هست کریم

یکه برک کرم به که چنوشست کریم

ماخذ :

۱۴۹۳- برهان تگین :

علامه بیرونی په خپل کتاب الهند کې لیکي چې برهان تگین د تگینانو او وېری پاچاو، چې دیونانیانو تر سقوط وروسته یې په شرق کې دهنوی ځای ونيو، او د تخار او کندوز په سیمو کې یې حکمرانی درلودله، او بیا دده کورنۍ د هندو کش جنوبي سیمو ته راغله او د میلادی اتمې په وروستی دوهمه برخه کې یې په گندهارا کې یو کوچنی امارت جوړ کړ.

علامه بیرونی لیکي چې د برهان تگین له نسله تر شپیتونو پورې حکمرانان

تېرسوی دی -

د تگین له کلمې څخه د احم اټکل کېدای شي چې د غزنویانو د سلسلې د مؤسس سېک تگین اسلاف لکه بلکاتگین او الپتگین او نور هم د برهان تگین د کاله پایڅوړوی ماخذونه :

۱- افغانستان بعد از اسلام - ۱۰۹/۱ م.خ . ۲- کتاب الهند البیرونی - ۳۴۰ م.خ

۱۴۹۴- برهان الدین :

د پښتو ژبې اولسي شاعر و، او پر اولسي او زانو یې جذاب شعرونه ویل دا بیت دده دی :

برهان الدین سر و مال دی د جانان دی

که هم جانان خپل ځان له تانه ژغوری

ماخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو - ۷۰ م.خ .

۱۴۹۵- برهان الدین ابوالحسن غزنوی:

امام برهان‌الدین ابوالحسن علی دناصر غزنوی زوی ملقب به «بریانگر»
دخپل وختله نو میالیو اما سانو څخه و، په بغداد کی او سپد او د حضرت سنایی
غزنوی نژدی دوست و.

هغه وخت چی د غزنی ظاهر بینو او متعصبو سلايانو د حضرت سنایی پر «حدیقه
الحقیقه و شریعت‌الطریقه» کتاب بانندی چی «الهی نامه» یې هم بولی اعتراضونه
و کړه نو سنایی مجبور سو خپل کتاب یې خپل دی لوی عالم دوست «بریانگر»
ته ولېره اوله هغه څخه یې وغوښته چی هغه کتاب د دارالسلام پوهانو ته
وښی او سنایی د طاعنانو له طعنه وژغوری

هغه اشعار چی حضرت سنایی دخپل کتاب سره امام برهان‌الدین ته لېر لی وو،

خو بیتونه یې دا دی:

خود نگویی و رارسم فر یاد	تو ببغداد شاد و من ناشاد
مانده محبوب من تربت غزنین	سال و سه تر سناک و اندهگین
چون رخ حورد لبر و دل بند	این کتابی که گفته ام در بند
هیچ دیدی بدین صفت تصنیف	گر چه بسیار دیده تالیف
کرده ام جمله خلق را معلوم	هر چه دانسته ام ز نوع علوم
وزه شایخ هر آنچه آثار است	آنچه نص است و آنچه اخبار است
مجلس روح را یکی شمعت	اندرین نامه جمله کی جمعست

یک سخن زین و عالمی دانش
 این سخن ز احوالعت فرمای
 بجاهلان جمله ناپسند کنند
 وانکه باشا سخن شناس و حکیم
 همچو قرآن پارسى خوانش
 نیک و بد در جواب با ز نمای
 و ز سر جهل ریشخند کنند
 همچو قرآن نهد و را تعظیم
 ماخذ :

تاریخ ادبیات در ایران - ۵۶۱/۲ - سخن

۱۴۹۶ - برهان الدین بلخی :

شیخ برهان الدین محمود دابی الخیر اسعد بلخی زوی دخپل وخت له
 ستروبو هانو و خه و، او د سلطان غیاث الدین بلبن په پاچهی کی بی په هند کی
 ژوند کاوه .

د شیخ عبدالحق حدیث د هلموی په قول « بوفو ر علم و دانش و وجد و سماع جامع بود
 میان علوم شریعت و طریقت »

په دری ژبه بی صوفیانه شعر و نه هم و بل - د ایت دده دی :

گر کرمت عام شه رفقت ز برهان عذاب
 و ر بعمل حکم شه و که چها دین نیست

د شمسی حوض شرقی پلوته بیخ دی او دده د قبر د پنبو خاوری بی د خوردی په

توگه په کوچینیا نو خوری چی علم ته بی ذهنونه پرا نیستل سی

، ماخذ :

اخبار الاخبار فی اسرار الابرار - ۳۶ - سخن

۱۴۹۷- برهان الدین خاوندشاه بلخی :

د سید کمال الدین محمود زوی دخپل وخت نومیالی روحانی عالم و د پلار تر -
 سپینی وروسته یې په بلخ کې د علو سو زده کړې ته مخه کړه او په لږ وخت کې لوی
 عالم سو، او بیایې د تصوف او سلوک لاره و نیوله، له باخه هرات ته ولاړ او
 د هغه ځای د شایخو سره یې صحبتونه وکړه، په تیر هېاشیخ بهالدین عمر ورسره تر
 دی هده مینه پیدا کړه چې دسپینی پر وخت یې وصیت وکړی چې زما د جنازی نه ونځ
 دی دی ورکړی. د شیخ بهالدین عمر تر سپینی وروسته سید بهالدین خاوندشاه
 بیرته له هراته بلخ ته راغی او په بلخ کې سو، چې د سلطان احمد خضرو په
 هدیره کې ښخ دی .

دده دری زامن پاته سو چې امیرخواند محمد ، او سید نظام الدین سلطان احمد ،
 او سید نعمت الله نو سیدل .

ماخذ

رجال کتاب حبيب السیر - ۱۴۰ مخ

۱۴۹۸- برهان الدین عظیم الله هروی :

سو لانا برهان الدین عظیم الله رازی د هرات د زبرگانوله اولادې څخه
 و، چې د سلطان حسین با پقر اېه وختو کې یې ژوند کاوه او د امیر علی -
 شیر نو ایی ملگری و، او د هغه وخت له نوسیا لیو فاضلانو او
 شاعرانو څخه گڼل کېده ، او د هرات د شاهرخ میرزا په مدرسه کې
 په تدریس بوخت و، وایسی چې دده په ادبی پلانه کې امیر علی -
 شیر نو ایی لوی لاس درلود، او دده هم د امیر علی شیر نو ایی په

ستاينه کي پيري قصيدی ویلی دی .

هغه وخت چی پاچا امیر علی شیر ته دولتی مهر ورکی نو مولانا
برهان الدین بی نیته داسی منظومه کړه :

میر فلک جناب علی شیر کز شرف عاجز بودز حد کمالات او خرد

دیوان نشاست خر شعبان بداد عدل از لطف شاه عادل والحق چنین سزد

چون مهرزد بدولت سلطان روزگار تاریخ شده هینکه «علی شیر مهرزد»

او داپېښه د (۸۷۶ هـ) کال د برات په میاشت کی وه، خو عجب به

اتفاق داسی پیښی سو چی لس کاله وروسته چی امیر علی شیر

ورور امیر درویش علی ته دولتی مهر ورکړه سو هم مولانا د

هنی پیښی د نیتی په باب دا تر کیب جوړکی :

« درویش علی مهر زده »

بیا بی امیر علی شیر د امارت نیته (۸۹۲ هـ) داسی منظومه کړی ده :

آن سیر علی شیر که دارد اوصاف برون زحد تقریر

چون کرد قبول با امارت تاریخ شود « اسارت امیر »

امیر علی شیر هم په خپله تذکره (مجالس النفاوس) کی مولانا ښه ستایلی دی .

مولانا د بایر میر زاپه نامه هم د معما یوه رساله چی «جواهر الاسماء»

نوسیدله لیکلی وه، چی له هنی رسالی څخه بی داسی بیت د «شاه بابر» په نامه ویلی دی :

پس از بهار جوانی کشیم آه بسجرت

خران عمر چو آخر رسید از پی غارت

د «جوانی» له کلمی خخه بی «شباب» اخیستی اود شباب بهار (ش)

دی چی وروسته «آه» ورسره سوه نو «شاه» خینی جور سو، اود

«خرن عمر» آخر «ر» ده چی دشباب له «باب» سره یو خای

سوه «بایر» سو (

مولانا برهان الدین عطاء اللہ رازی په (۲۰۹۰ هـ ق) کمال کی سردی.

ماخذ و نه :

۱- مجا لس النفا نس - ۹۰ بیخ

۲- پیشتو آریانا دایره المعارف - ۴/۵۰۰ بیخ

۱۴۹۹ برهان الدین لاغر بدخشی :

په خپل وخت کی دبد خشان له نو بیایو پو هانو او شاه عرا نو

خخه و، پلاریی میر یوسف علی خان شهید او نیکه بی

میر میرزای کلان نو میدل .

پر شعر و یلو سر بیره بی په نورو مستظرفه صنایعو کی لکه

نقاشی، حکاکی، زرگری اور نگمالی کی لوی لاس درلود، او په

تیره بیا دور یبمین کاغذ په جور ولو کی دههات خاوندو،

اودا آثار بی هم لیکلی وو :

۱- آئینه سکندری تفسیر

۲- روضتہ النور

۳- جام جم

۴- اخوان المجالس

۵- داشعار و دیوان

په (۱۲۹۱ هـ ق) کال کی مړ دی .

ماخذ :

پښتو آريانا دايرة المعارف - ۷۰۶/۳

۱۵۰۰- برهان الدين محمود بلخي :

شيخ برهان الدين محمود بلخي د ابي الخير اسعد بلخي زوی او د سلطان

غياث الدين بلبن په وختو کې په هند کې اوسيد .

ښه لوی عالم و، هم په شريعت او هم په طريقت کې مشهور و .

د مولانا برهان الدين سر غيناني د هدايې خاوند سره يې

ليدلی و، په (۸۸۷ هـ ق) کال کې مړ او قبر يې په ډهلی کې د حوض شمس

ختيزی خواته دی ، او عوام ورته ښه عقیده لري .

ماخذ :

تذکره علمای هند - ۳۲ مخ

۱۵۰۱- برهان الدین هروی :

برهان الدین حیدر هروی د محمد زوی د سلا سعد تفتا زانی له نومیالیو شاگر دانو څخه و، چی دخپل استاد پر «شرح کشاف» او «ایضاح المعانی» او «فرائض سر اجیه» یې حاشیې لیکلې دی ، او په (۸۳۰ هـ ق) کال کی مړ دی .

ماخذ :

ریحانة الادب - ۲۵۶/۱ مخ

۱۵۰۲- برهان بلخی :

علی د حسین (یا حسن) زوی اود محمد نمسی دخپل وخت له نومیالیو پوهانو اولو پوځنی فقها وڅخه و، چی د یر شهرت یې درلود، او په «برهان بلخی» معروف و .

فقه یې په بخارا کی د عمر له زوی برهان الدین عبد العزیز څخه زده کړی وه، او په فقه او اصول کی یې لوی لاس درلود، وروسته یې بیابنه دمشق کی تد ریس کاوه او په (۵۳۸ هـ ق) کال کی مړ سو .

ماخذ ونه :

۱- ریحانة الادب - ۲۵۳/۱ مخ

۲- نواید البهیة - ۱۲۰ مخ

۳- لغتنامه ب - ۲۳۸ مخ

۱۵۰۴- برهان خان:

د نادر زوی د پېښور ردهز اړه دضلع د « بغی » اوسیدونکی د پښتو ژبی اولسی شاعر او داعلی حضرت احمدشاه بابا معا صر و .

په (۱۷۳ هـ ق) کال چی لوی احمدشاه بابا د پانی پت پر ډگر سر هیټا- نو ته تاریخی ماته ورکړه نو داسی ښکار یوری چی برهان خان هم دغا زیانو په ډله کی و ، ځکه چی د هغی تاریخی جگړی قصه یی داسی په نظم کړی ده لکه دی چی خپل دسترگو لیدلی حال بیانوی که دا اټکل سم وی نو دده ژوند هم تر ۱۷۳ هـ ق کال پوری یقینی دی .

دده اشعار وپه عو امو کی شهرت درلود ، او فرانسوی ختیځ پوهانند «جم دارمستتر» دپښتونخوا په « ایټ آبا د » کی دده اولسی بدلی موندلی او په خپل کتاب «دپښتونخوا ادشعر هاروبهار» کی یی رانقل کړی دی او هم لیکلی چی برهان خان دخواص خان او افضل خان خټک جگړه اود آدم خان او درخانی قصه هم په پښتو نظم کړی ده چی دهنو نظمو نمونی یی هم پخپل کتاب کی راوړی دی . دلته دلوی احمدشاه بابا دغزا په باب دده خو بیتونه دده د کلام دنمونی په توگه ددارمستتر کتاب را اخلو :

احمدشاه بادشاه په جاردا وویله

د غزا په نیت ووزمه له کابله

پښتني مغلی لاندی کړی کفارو

داخبره سی په زړه وگرځید له

یابه قتل کرم کفار په هندوستان کی
یابه پرې کړه کله پرې باندي خپله (۱)

امیران وزیران واره ترې چا پیرو
د غزا په مهم خوښ شوی پو بله
یو دېرش ورځی یې نیته په سینځ کی یې ووه
په ورځی یې پیشخانه وویستله

چی دېرشمه ورځ پوره شوه بادشاه سور شه
په دې پروا وینوی خزانه ولېږدوله
د بادشاه دېر لکه لیکر همه سواره وو
د هندوستان په لاری تله واره خوش دله

بادشاه وورځی مقام په پیښور شه
داخون په زیارت پروت دعا غوښتله
اولیا وپرې غبر وکه روا نېره
ستا عرضی شوله د خدای په در قبوله
بادشاه لار په خو کتو باندي دېره شه
د میان عمر صاحب پوښتنه یې کوله

(۱) د ابیت په پښتانه شعراء داسی راغلی :

یابه ننگ د پښتانه بیر ته پرځای کرم

یابه با یلم ککری پرې باندي خپله

- ۲۰۶ -

میان عمر صاحب پری دبر دبر بهر بان شه
بادشاه سور پره مدعا ددی و کتله
د پیبیهی راو لیا و اژه در سره شوه
دبر کت جنده دی پوز ته و ختله
بادشاه کوچ له خو کنو و کپروان شه
دده له ویری سمه ټول ولې ز پدله
دا ټک په سیند بی دوه پوله تیار کړل
بادشاه پوریوت په مانجه بی همیشه کړ له
هر سپاهی بی له پریخونه کم نه و
درو تاس قلعه بی بی جنگ و اخستله
احمد شاه بادشاه غازی او هم سخی و
ټول جسه بی لکه شمع بلید له
د باهونه لکه فوځ و رپسی راغنی
شپه او ورځ بی خالی نه وه له مز له
باهو ووی پیمتون ز مادجو اب نه دی
دده زړه کی لو بی دپره تېر پدله
مغامخ شو جنگ بی جور کړ په میدان کی
دور وخیی تو پخانه و چلوله
سمندر خان مؤمن خان دواړه شهیدان شو
دا احمد شاه د زړگی ستن و نرید له

اووه وورخ وء نچاره بيار نايي شوه
 سرا تي په لور دغم ناري سوري شوي
 په پستانه توره بي هاله ومنله
 باد شاه جنگ وگټه هر خو ك پري خوشحال شو
 بيار هان بي مدام ستايي له غز له
 ما خذ ونه :

۱- د پښتنخواد شعر ها روبهار ۱۰۶، ۱۰۷، ۱۰۸ مخونه

۲- پښتانه شعر ۱- ۳۵۵/مخ

۱۵۰۴- بريانگر غز نوي:

د حضرت سنايي غزنوي نژدي دوست اود خپل وخت له نو ميالپوا ماما نوڅخه و
 (په همدې ردیف کې دى د(برهان الدين ابو الحسن غزنوي نامه ته
 رجوع وسى)

۱۵۰۵- بريم خان:

د پښتو ژبې ناظم و او يوه منظومه يې د آدم خان اودر خانې په كيسه
 كې چې مسعود بن عبدالله ليكلې راغلې ده، او بريم خان يې دلسمې هجرې پيري
 ناظم ښوولى دى - او په هغه كيسه كې داد ده يوه ناره ده :
 خانه آدم خانه غلامان دى ميرنى دى يو تر بله كړندى دى
 پلو ايرى كه له مخه دغه ستا دېلو ستز كې دخونى دى
 ما خذ :

۱۵۰۶- بزمکوه موسی جان :

دکاکپرستان محلی روایت دی چی بزمکوه اوسوی جان دوه سینان
تیر سوی دی- په خټه سپین ترینان او قبر ونه یې دهر نایی په سیمه
کی خو کی نوسی کلی ته نژدی سته- څنگک پر څنگک شیخ دی، اوزیات
شمیر خلک ورته عقیده لری .

ماخذ :

مزارات - د پوهانغلی سیال کاکر لیکنه - ۵۹۰ مخ

۱۵۰۷- بزمجمهر قاینی :

ابو منصور قسیم د ابراهیم زوی د سبکتگین اوسلطان محمود غزنوی
دوختو له نوسیا ليو امیرانو او ادیبانو او شاعرانو څخه و ، په عربی
اودری شعر کی استاد گنل کیده .

تعالی یې خو عربی شعر و نه راوری دی .

ماخذ ونه :

۱- لباب الالباب - ۳۳/۱ مخ

۲- لغتنامه - ب - ۱۰۳۰ مخ

۱۵۰۸- بزمخواجه بدخشی :

دسید علی خواجه بهجو زوی د بدخشان له نوسیا ليو پوها نو

اوشا عربی څخه و. په دری ژبه یې ښه شعر ونه ویل ، اودژوند په

پای کی په بخارا کی اوسید ، خو چی په (۱۳۳۹ هـ ق) کال دبخارا

په انقلاب کي د «قيته الاسلام» څخه د دفاع په وخت کي ووژل سو .
 په اشعارو کي يې مظلوم تخلص کا وه .
 ما خذ :

پښتو آريانا دائره المعارف - ۳/۳۱۳ مخ

۱۵۰۹ - بزگر علي محمد:

د محمد عثمان زوی د پښتو ژبي معاصر شاعرو، چي په (۱۹۰۰ م) کال
 د گلستان په لاجور کي زيږيدلی او په (۱۹۶۶ م) کال کي مړ دی.
 په اشعارو کي يې «بزگر» تخلص کا وه، په اووژبو پوهيده، په سلمي
 او اجتماعي موضوعاتو کي يې شعرونه ويل، او دا شعارو
 يو ديوان يې سته - د ابیت دده دی :
 پښتانه خوانان دی وپالی پښتو پښتنی دی کړی دغوړوالی پښتو
 ما خذ :

فر هنگک زبان وادبیات پښتو - ۷۶ مخ

۱۵۱۰ - بزگر (میا)

مولانا میا بزگر د دولسمی هجری پېړی له نویالیو پوهاو او
 لیکوالو څخه و - د باجوړ په «شو» کي او سید، د دینی علومو
 تدریس يې کاوه، په پښتو، عربی او دری پوهيده، او په (۱۸۲ هـ ق)
 کال يې دیوسف زلیخا کیسه له پارسی څخه په پښتو واړوله او لویه
 شرح يې باندي ولیکله چي د درسی متن بنه يې غوره کړی وه

- ۲۱۰ -

اود هفتی سیمی په دینی مدرسو کی تدریس کید له .
ماخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو - ۷۵ مخ

۱۵۱۱- بزم کابلې :

د امیر عبدالرحمن خان دوختو شاعر و، چی له هند و ستانه د امیر

عبدالرحمن خان دبیر ته را تللو په باب کی یې ویلی و :

دوش دیدم که یکم مه تابان

در برم آمد ست جلوه کنان

ماخذ :

پښتو آریانا دائرة المعارف - ۳/۱۸ مخ

۱۵۱۲- بزمی خراسانی :

ملا شاه حسین بزمی د خراسان له شاعرانو څخه و، او «بزمی»

یې تخلص کاوه، په دری ژبه کی یې ښه طبع درلودله. دا بیت

دده دی :

خشک سال هجر را باور اگر میداشتم

تخم مهر دلبران در سینه کی میکاشتم

ماخذ ونه :

۱- مجالس النفايس - ۱۶۲ مخ

۲- لغتنامه ب - ۱۰۴۷ مخ

۱۵۱۳- بزهي کندهاري :

مولانا بزسي ددري ژبي شاعر اصلا د کندهاراو داداي قلي خان له شاعر انو خعه و .
 په طريقت کي يې شيخ نظام تاپنچري ته عقیده درلودله .
 په شعر کي يې دسلمان ساوجي دقصيدي په خپر يوه قصیده پيل کړې وه اولاندی
 بيتو نسبت ده ته سوی دی چي وايي:

گر افتادم ز بهادر عشق آشوب جنونم هست
 همان داغ جهان افر و زو اشک لاله کونم هست

ز سیدان شهادت زخم نیخی برده ام بیرون
 که داسان کفی تا حشر در گرداب خونم هست

دو چشم اندر ره من دارم بیک نقره قدم بزسي
 که جذب شوق با صد دل بگو یش ره منم هست

بزسي همدغه تللی و، او هلمته يې دطالباو کلیم سره مشاعري کړې وې، اوچي بیرته راغي
 داسترخانی دین محمدخان دفتوحاتو نظم کولوته وگمارل سو، او هغه ئې بشپړ کړه.
 داخلور یزه هم دده ده:

دلا گرهوشیاری همچو بلبل مست افغان باش
 نشاط غنچه گرخواهی اسیر خار سزگان باش

چو لاله در بهار حسن او در خون نشین بزسي
 دور زخم داغي میکش و باخاک یکسان باش

ساخذ :

۱۵۱۴- بسالمی غز نوی :

دسطان مسعود غزنوی دوختواسیرا ونومیالی ادیب و . عبدالغفار فاخر چی دغزنوی دربارله پخولیکوالو خغه و، دخیل زلمیتوب دوختوپه حالاتو کی لیکلی چی :

« بدبیر ستان قرآن خونندن رفتمی و خدمتی کردمسی چنانکه کودکان کنند ، و باز گشتمی- دتاچنان شد که ادیب خویش را که اورا بسالمی گفتندی امیر مسعود گفت:

عبدالغفار را ازادب چیزی بیا یاد آموخت، وی قصیده دوسه از دیوان ستیمی وقفانیک (۱)

سرا بیا سوخت و بدین سبب گستاخ تر شد م »

سأخذ :

تاریخ بیهقی- باه تمام دا کتر غنی ودا کتر فیاض - ۱۲۲ مخ

۱۵۱۵- بسام سیستانی :

دسیستان له نویالیو اسیرانو خغه و ، په تاریخ سیستان کی راغلی چی :

« و ابراهیم بن جبریل را ولایت داد و برسیستان (فضل بن یحیی)

و ابراهیم - بسام بن زیاد را اینجا (سیستان) فرستاد و بسام اندر آمد روز

دوشنبه سه روز گذشته از سفر سنه تسع و سبعین »

۱- تاریخ سیستان - ۱۵۳ مخ

۲- لغات ناسه - ب - ۱۲ مخ

(۱) مراد دامر القیس معلقه ده

۱۵۱۶- بسام کورد خارجی:

دیعقوب بن الیث دوختو ادیب اود د ری ژبی شاعر، اوله هغو خوارجو
خخه و، چیدیعقوب بن الیث سره بی روغه کړې وه، اودهغو په ستاینه کی
بی تر محمد بن وصیف وروسته شعرونه ویلی وو، چی یوشعری دیعقوب
دیری اودعمار خارجی دوژلو (۲۵۱هق) په یادونه کی داو:

هر که نبود او بدن مستهم

بر اثر دعوت تو کرد نعم

عمر زعمای بدن شد بری

کاوای خلاف آورد تالاجرم

دید بلا بر تن و بر جان خویش

گشت بعالم تن او درالم

مکه حرم کرد عرب را خدای

عهد ترا کرد حرم در عجم

هر که در آمده همه باقی شدند

با زفتا شد که بدید این حرم

مأخذ:

۱۵۱۷- بستان بېرېش:

شيخ بستان دمحمداكرم زوى په خټه بېرېش دپېتوژبى يونوميالى عارف شاعرو، چى دپټى خزانې مؤلف محمدهو توك دده په باب داسى ليكي:

«زما پلار عليه الرحمه له قداما غځه رو ايت كا چى شيخ بستان په قوم بېرېش و، په پور او ك يې كورو، دده پلار محمداكرم رحمته الله عليه هم دخداى ولى و، او دپور او ك راغى، دهلمندېر غاړه په يوه كوډله كې او سېدىء او دخالق په عبادت به اړ و، نقل كا: شيخ بستان له پلاره ډېر فيض وموند، او په خواني ولاړ، هندوستان ته، او هاته به بشار په بشار كرزېدىء او آثار د قدرت به يې تماشا كول، او هغه وقت چى وطن ته راغىء په سنه (۹۹۸) هجرى يې دا وليا الله په بيان كتاب «بستان الاولياء» وكېښ او زما پلار رحمة الله عليه دغه كتاب په پور او ك كې دحسن خان بېرېش په كور كې ليدلى و، چى په دې كتاب كې شيخ بستان عليه الرحمه ډېر و پېښتو او ليا حالونه او كرامتونه او خوارق دعادات كېښلى و، او ډېر ډېر اشعار يې هم را نقل كړى و، له نورو شاعرانو او خپلو شعرو غځه دغه شعر ما دخپل پلار له خولې و او رېدى چى دشيخ بستان رحمته الله عليه دى:

شعر چى بدله يې بولى

او بښكى مى څاخى پر كرېوان يو و ار نظر كه پر ما

راسه گذر كه پر ما

دمينى او ردى زما زړگى و ريت په انگار كى نا

بې تاوانار كىء نا

- ۲۱۵ -

خود به و بلبیرم چی می زره نامفتون کیء نا

خان می زبون کیء نا

اوشکی می خاخی برگریوان یو و ار نظر که پرما

راسه گذر که پرما

* * *

و که نظر زما پر حال چی پروت رنخور یمه تل

به و یر ناسور یمه تل

له زره می خاخی وینی سور به و ینو خیل یمه تل

به او ر جلیل یمه تل

اوشکی می خاخی برگریوان یو و ار نظر که پرما

راسه گذر که پرما

* * *

له درده سوزه تل نارې او غلبلی و همه

کر بی سورې و همه

یو آن می چیری نه آرام نه تپکاونه و ینم

نه راجت کر نه و ینم

اوشکی می خاخی برگریوان یو و ار نظر که پرما

راسه گذر که پرما

* * *

دخو پرو زرو له حاله ته بی ای باداره آگاه

بی دبی و زلو همراه

دخبل عزت پەر وی «بستان» ته کړه دمه پښندل
کړې له گناهه گواښل
او ښکې می خاڅی پرگر پوان یو وار نظر کهه پر ما
راسه گذر کهه پر ما

* * *

پوهاند عبدالرحی حبیبی د پتی خزانی په پایڅوړ کی د سحر ن «افغانی» د مؤلف
نعمت الله هروی چی د شیخ بستان معاصر دی هغه لیکنه چی د شیخ بستان په پاب
یې کړې ده داسی رااخی: «آن احسن عباد الله، وآن سوخته نارالله درد ریای
وحدت، وگوهر کان معرفت شیخ بستان پریش، د رابتدا جوانسی ازروه
بهندوستان آمد، د رقصه سمانه سکونت اختیار کرد، و خود را در لباس تجارت
سحقی میداشت و باندک دست مایه بیع و شرا میگرد، و سود وجه حلال را در
ضوریات خود صرف میگرد، صاحب درد بود، وچشمان شریفش هرگز از اشک
خشک نبود، و هر ساعت آه دردناک بر آوردی، باوجود این همه درد و سوز-
پا نزهه سپاره هر روز ختم کردی، واکثراوقات اشعار بیهتو را بصورت
حزین دردناک که سنگ را بگیریه آرد میخواند، و آخر شب وضو تازه
ساخته، بحق مشغول می بود، و بر پنج وقت نماز وضو تازه می ساخت، و کمترین
سحر این تاریخ در سفر دریا که کرده رفته بود، در خدمت ایشان رفیق بود،
شب و روز اکثر خوارق بنظر دآمد؛ شبی در دریای شور طوفان شروع
شد، چنانچه خلیق کشتی نشین دست از جهان شستند، و هر کس بدعا و تضرع
وزاری بدرگاه حق مشغول شدند چون فقیر را به خدمت ایشان راه طه اخلاص

تمام بود، در آن حالت بفرمانت ایشان عرض کردم، که وقت مدداست، تبسم فرموده گفتند که خاطر جمعاً آری، دغدغه نیت، بمجرد این سخن طوفان فرو نشست، و باد سرد و زیدان گرفت، و جهاز از آن مهالکه بر آمد. چون ساعت نموده به احمد آباد گجرات رسیدند، روز بمن فرمودند که وقت من به آخر رسیده، و بیماری اسهال عارض شد، بتجهیز و تکفین خواهی پرداخت، بالراس والعین قبول نمودیم، بعداً بتاریخ شهر ربیع الثانی، روز جمعه سنه هزار دو، بعد از نماز ظهر بمحبوب اصالی و اصل شد « (۱) »

سأخذونه :

- ۱- پتہ خزانه - لہ ۳۳۳ بخجہ تر ۶۷۷ بخ پوری .
- ۲- حزن افغان - ۲۵۰ بخ .

۱۵۱۸- بستان خان پوپلزی :

د احمدشاه بابا پہ پاچھی مستوفی الممالک و، چی پہ کچینو غزا گا نوکی بی د احمدشاه بابا سره کھون هم درلود، اولو سړی خل چی احمدشاه بابا د پنجاب خواته ترا تک پور یووت احمدشاه بابا دل به کړا ولی هم ورسپارلی وه، خو په (۱۱۶۵ هـ ق) کال چی احمدشاه بابا په پیپور کی و، اوله هغه غایه بی غو شته چی د ترکستان خواته ولاړی خبر ورته راوړ سپدی په کندهار کی د احمدشاه بابا واره لقمان د کچینو مفسد انوپه پارونه شهزاده تیمورشاه ته پاخېدلی او هغه د آل اوعیال سره بندی کړی او خزانی بی چور کړی دی- اود بر خور د ارخان ورور روشن دل خان بی وژلی دی، احمدشاه بابا شاه پسند خان میرا خور باشی دیو فوج سره هنی خواته وگماره، مگر په دی وخت کی معلومه سوه چی بستان خان پوپلزی مستوفی الممالک هم په پتہ دخپل ورور مقرب خان په واسطه

دلچمان خان لاردرلودله اوورته لیکل بی چی خان تینگ کپی، خکبه نواحمدشاه بابا هغه
بندی کی او خه وخت وروسته بی وواژه (د دې کتاب په درپیم توک کی دی
د«احمدشاه بابانا»سه ته رجوع وسی)

ماخذ :

تاریخ احمدشاهی - دمسکو چاپ - ۱/۹۶، ۳۳۸، ۳۵۲ مخونه

۱۵۱۹ - بستې :

ابو محمد اسحاق د ابراهیم زوی، د اسماعیل نمسی دبست قاضی او د حدیثو لوی عالم
و، حدیثونه یی له هشام بن عمار، او هشام بن خالد ازرق، او قتیبه بن سعید
خغه او ربذلی وو، چی نیاله ده خغه ابو جعفر محمد بن حیان او ابو حاتم احمد بن عبدالله بن
سهل بن هشام بستې روایت کړی او په (۳۰۷ هق) کال کی مړدی.

ماخذ:

دده خدالغتنامه - ب - ۳۷ مخ

۱۵۲۰ - بستې :

شمس الدین حاجی بچه دبست له خلكو او د عراق له افاضلو خغه و، په دری شعر
کی بی لطیفه طبع بی درلودله؛ په نشر او نظم کی ماهر و، او د تدریس په وخت کی په
بی هغه خه چی په نثرویل په نظم کی بی هم راوړل. دا بیتونه دده دی :

گویند زرترا بود خرسندی خرسند شوی چون دل ازو برکندی
ازکنده کان و بیوفای دهرست برکنده بی وفا چرا دل بند ی

گر هیچ بسیب ز نخش با زرسی باری برس که نرخ شفتا لوجیست؟
ماخذونه:

۱. لباب الالباب - ۱/۳۸۷ مخ - ۲. لغتنامه - ب - ۳۷

۱۵۲۱- بسطامی بلخی :

ابو شجاع عمر بسطامی دهمدزوی اود عبدالله نمسی دبلخ له ادیانو ، شاعرانو او دحدیثوله حافظانو څخه و. د (۵۷۰ هـ ق) کال په شاوخوا کی یی ژوند کاوه، دده له تالیفاتو څخه دا دوه کتابونه مشهور دی :

۱- لقاطات العقول ۲- من الف العزله

ماخذونه :

۱- الاعلام- دزرکلی - ۵/۲۲۳ مخ ۲- سراء الزمان - ۸/۳۳- مخ .

۱۵۲۲- بسکی :

مسعود عبدالله زوی د آدم خان او درخانی په مشهوره کیسه د بسکی له خولی پراولسی وزن ځینی نارې راوړی دی او «بسکی» یی د آدم خان د عمه لور بللې ده، چی ژوند یی دلسمی هجری په شاوخوا کی اټکل سوی دی .
ماخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو - ۷۶ مخ

۱۵۲۳- بسهچی هروی :

سولانا بسهچی د هرات د درزی ژبی شاعر او دامیر علی شیرنوازی معاصرو لوسړی کسب یی بسمه کاری وه ؛ څو وروسته په رسالی بوخت سو د پراشعاروبی ویلی او دامطلع دده دی ؛
مدام خانه چشمم ز آب دیده خرابست خراب چون نشود خانه که بر سر آبست

ماخذونه :

۱- مجالس النفاس - ۱۶۶ مخ . ۲- لغتنامه - ۶۷ / مخ

۱۵۲۴- بسمل بدخشی :

میر محمدیوسف خان بسمل د میر امام زوی د دری ژ بی شاعر او
 دیدخشان له مخور و خخه و دهند د حیدرآباد دناظم مبارزخان سره په ښه عزت اوسید او
 هغه وخت چی مبارزخان د نواب آصف جاه سره مخالف او په جگړه اخته سو، نو بسمل
 (د ۱۱۳۷ هـ ق) کال د محرمی په د رویشتمه په هغه جگړه کی ووژل سو
 داییتونه دده دي

دل به تیغش هوسی داشت نمی دانستم

آه « بسمل » نفسی داشت نمی دانستم

ازگردش نگاهي شدنیم کشته « بسمل »

گردسیر تو کردم یک غمزه با ر د یگر

دل روشن نمی خواهد زکس امداد سامانی

نهان دارم به خاک خود چو آخگر لعل تابانی

حیرت زده چون صورت دیوار نشستیم

با یار نشستیم و چه بیچار نشستیم

ما قیمت اسلام خود از کفر فزودیم

دردانه تسبیح چو زنار نشستیم

زاهد تو صبح و شام عبت شور میکنی

الله اکبر ست ز الله اکبر ست

شوخی نخچیر بر هم نیز ندیکند امرا

تا نبود ا بتر دل من زلف او ابتر نشد

سأخاونه :

- ۱- تذکره بی نظیر. - ۵ مخ
 ۲- صبح گلشن -
 ۳- لغتنامه - ب - ۶۶
 ۴- قاموش الاعلام ترکی - ۲ / -

۱۵۴۵- بسمال جلال آبادی (۱) :

علاالدین د حافظ عصمة الله جلال آبادی زوی ددري ژبی شا عروبه دهلی کی
 اوسید په نظم نثر عروض او قوافی یی ښه استعداد درلود د بهو پال په ریاست کی
 غوړارلس کاله لازم او د بهی پال درئیس د سپره سلطان الدوله میان احمد علی خان په تعلیم
 اخته و؛ په تالیف او نورو چارو ته وگمارل سو دشعر ویلوس مشوره یی د حافظ خان همدمشهور په
 افتخار الشمراسره کوله او د دیر لسمی هجری پیری په پای (۱۲۹۷ هـ) کی ژوندی و.

دا اشعار دده دی :

بوسه از لب بهش و در مان کن مرا
 زنده جاویند جانان کن مرا
 چند بر رو برقع زلف سیا ه
 سا عتی بر گیر و حیران کن مرا

۱) دهلی ته نژدی هم دیو خای نوم جلال آباد دی خو څنگه چی
 عبدالحکیم رستاقی په سکینه الفضلاد بهار (افغانی) دا نومیالی په افغانی
 رجالو کی راوړی نود لته هم راوړه سو

- ۲۲۲ -

بگسل ای « بسمل » ز ما و من بیا
رستگارا از بند زندان کن مرا

بود گنگ و جمن جوی ز بحر چشم زار ما
چه طوفانی به ادا داد و عین اشکبار ما
برای عالم جان راست میگویم که ایمانست
جمال عالم آرای بت زیبا نگار ما
ملاحت سی تراود « بسمل » از سوز بیان تو
که شور صد نمکدان زد بزخم دلفگار ما

اگر بهشت برینم به غیر جلوه تست
حرام باد به من که خود دست زندانم
ز ترک چشم تو « بسمل » غرامتی دارم
که بر دبا نگهی نقد دین و ایمانم

منم نشانه تیری بلای دورانی
منم مجسمه اندوه و یاس و حیرانی

ساخته نه :

۱۵۲۶- بسملی سزواری:

ددری ژبی شاعرو، خنگه چی پی به قزوین کی د کله پزی دکان درلود، نوڅکه
مختوند کړه لیکونکو سهواً قزوینی هم لیکلی د .
تراویا کالو ژوند وروسته په (۹۰۰ هـ ق) کال کی سراودایت دده د :
دلا درعشتبازی همدم غم ساختی مارا بی نظاره رسوای عالم ساختی مارا
ساخت :

پښتو آریانا دائره المعارف / ۳ / ۲۲۳ مخ

۱۵۲۷- بشار بستنی:

دبست دسیمې یو نویالی نشر و، چی د تاریخ سیستان د مولف په قول بی
په سیستان کی دا حمد بن ابراهیم القوسی سره پیری جگری کړی وی، هغه بی مات کړی و.
ساختونه :

۱- تاریخ سیستان ۱۹۲ مخ ۲- لغتنامه - ب ۸۷ /

۱۵۲۸- بشار تخاری (۱):

ابو معاذ د برد زوی او د برجوخ تخاری لمسی داسوی او عباسی ددوری
له ستر و شاعرانو، نویالیو خطیبانو اولویو لیکونکو څخه و، چی پلاری پی په
تخارستان کی د عربی مهلب بن ابی صفره په لاس کېښووت اود (۸۷۹ ق) او
(۸۲ هـ ق) کلو ترمنځ دندیا و په دله کی بصری ته بوتله سو، او هلته د عقلی
په ولاء کی اوسېد څو چی په (۹۰ هـ ق = ۷۱۳ م)

(۱) دادژوند په پښه دپوهاند حبیبی له لیکنی ترجمه سوې ده

کال بشار په بصره کی وزیر بد ، خو له بده مرغه چي
وزیر بدوله وخته په ستر گورو وو ، په بصره کی یې وده و سوندله او بیاله هغه
خایه بغداد ته ولاړ ، او هلمته په حیران کی د سلیمان بن هشام بن عبد الملک
حضور ته یې لار و سوندله ، د خینواسوی امیرانو ستاینه یې و کړه بشار
تخارستانی دخپلو نیکه گانو دین (مجوسیت) ستایه ، او او ر یې مقدس باله او سپېڅلی او
خالص شعوی و ، چي په خپلو عربی اشعارو کی یې په خپل خراسانی او آریایی اصل او
نسب و یارل او په دې یې افتخار کاوه چي د تخارستان له شهزادگانو څخه و
په زلمیتوب کی دا عزال د مذهب د موسی «و اصل بن عطا» سره یوځای
سو ، او هغه وخت چي د عبدالله زوی ابراهیم په بصره کی عباسیانو ته پاڅید ،
نو بشار په خپله یوه سیمیه قصیده کی د هغه ستاینه و کړه ، خو هغه وخت چي
ابراهیم ماته و کړه نو بشار د خپلی قصیدې عنوان د منصور په نامه وگرځاوه
او د منصور ستاینه یې پکښې وویله :

بشار تخاری یوزرور رنداوه جو ویونکی شاعرو ، چي نورشا عران یې
غندل اوله دې امله یې ډېر مخالفان درلودل ، خو څنگه چي یې دالمهدی
خلیفه ستاینه وکړه ، نو هغه ته ورنژدې سو

ده په خپلو اشعارو کی په دینغو او دینغو په ستاینه تشبیب کاوه ، او دده د
غزل او تشبیب سحر په دینغو کی فتنې پارولې ، لکه نو المهدی دی دینغو سره
له مغالې څخه منع کی ، اوله دې سببه ابن رشیق دی د محدثینو د طبقي امرؤ
القیس بللی دی؟ او وایی چي دینغو په ستاینه او تشبیب کی دده بنگلو او خوړو
شعرونه په ټول عراق کی دوسره شهرت و سوند چي د بصری د ټولو پېغلو

سنلر غار و او بشکلیو په سندر و کي بوللی ، او بشی به یې کورته ورتلمې او
 شعرونه به یې ځینی اخیستل ، او دهنه وخت زاهد «مالک بن دینار» به ویل :
 «د بهرې دخلکو دپاره د فسق خواته ددې رانده شاعر تر شعر بل هیڅ شی
 ورکشوونکی نسته» او اصل بن عطاء به ویل : «ددې ملحد رانده خبری دشيطان
 له پېر و زیاتو غزلوونکو او اغواکوونکو تزیو و څخه دی »

بشار د شعر په فنونو کی تصرف کاوه ، او دا شعار و دپاره یې داسی نوی قالبونه
 جوړول چی تر هغه دمخه جوړسوی نه وو ، اوله نور و څخه یې هیڅ نه اخیستل
 او دهمنی خاصی قوی په سرسته چی دلیدلو د هاسی د نشتو الی له اسله دده دا و بدلو
 او بویولو پر قو و زیاته سوی وه دشعری سطلبو په تصویر یې خوله پوزی
 کول ، او د «جاخط» په قول دی راجز شاعر ، او ویناوال سجاج او د سنثو رو
 اوسزدو جو خبر و او معروفو رسالو خواوند و .

خو بشار په عقایدو کی فتور درلود ، او دا ور په نامه لمو کی یې چی دده د نیکه
 گانو دین و ، غلو کوله ، لکه چی ویل به یې :

الارض مظلمة و النار مشرقة و النار معبودة منذ كانت النار (۱) او حتی په ځینو
 اشعارو کی یې شیطان چی له اوره پیدا سوی پر انسان چی له خاور و دی به
 بللی دی لکه چی وایی :

و تنبهوا یا معشر الفجار	ایلیس خیر من ایکم آدم
و الارض لایسمو سمو النار (۲)	ایلیس من نار و آدم طینه

(۱) (۲) د ابیتونه د استاد حمیدی په لیکنه کی نه وه ، ساد «تاریخ ادبیات در ایران»

له کتاب څخه راواخیستل - (ب)

بشایی چی همدادا لحداد او زندقه عقایدو او دده دادبی جرئت ا و په هجوکی
 دتیزی ژبی او دپښو سره دسغازلی په اثر و، چی خلیفه المهدی دی او یا (۷۰)
 درې و واهه او په (۱۶۷ هـ ق = ۷۸۳ م) کال دخلیفه دجلادانو تر وهلو لاندی
 مړ، او په بصره کی شیخ کپړه سو.

دادده داشعارو خونسونی دی :

وغادة سوداء براقاة

كالماء فی طیب و فی لین

كأنها صيغت لمن نا لها

من عنبر بالمسك معجون

یعنی: «هغه توره پېغله چی خلپری، په ښه و الی او نرمی کی داوبو په خپرده-
 گواکی سینانو ته بی داله عنبر وڅخه معجون په سبکو جوړه کړی ده»
 په لاندی شعر کی یی خپل رو ندوالی په عشق او دوستی کی په او ر بدل و
 او سماع جبیره کړی دی چی له نویو معاینو څخه گڼل سوی دی :

يا قوم اذني لبعض الحى عاشقه والاذن تعشق قبل العين احيانا

قالوا بمن ياترى تهنى فقلت هم الاذن كالعين توفى القلب ما كانا

یعنی : ای خلکو ! زما غور د قېلې پر چا مسین دی او کله شو و

تر سترگو د مخه مین کبړی سوی ویل : ولی چتیا ت وای یی ؟

وسوی ویل : غور لکه سترگی، زړه هغه ته چی غواړی یی رسوی .

هغه وخت چی المهدی، بشارد پښو سره له سغازلی څخه منع کی، نوده
 د خپل حال سره سم داسی وویل :

قد عشت بين الريحان والراح والمزهر فى ظل مرجس حسن

وقد ساءت البلاد ما بين فغفورالى القيروان فاليمن

و الشيب، صلاة الغواة للموثن	شعرآ تصلى له العواتق
نفسى ضيع الموفق اللقن	ثم نهانى المهدي فانصرفت
ليس بباق شيء على الزمن	فالحمد لله لا شريك له

يعنى: مادنيكلا دمجلس په سيوري او د خوښي او خوشالي او دعو ددسرو د په منځ كې ژوندو كې، او زما شعر دچين او قبروان او يمن په ټولو هيوادو كې خپور سوي دى، او پيغلي يې دبت پرستانو په خيرچي بت نمانځي، ستايي- خو څنگه چې المهدى زه ځيني منع كړم، ما هم دزيركو او چالاكونرانو غوندې خپل نفس بند كې له شريك خداى ته دى شكروى چې هيڅ شىء په زمانه كې تل نه پاتېږي»

تر دې ځايه دپوهاند حبيبي دليكنې ترجمه وه چې دده له كتاب «افغانستان بعد از اسلام» په پښتو رااړولې سوې ده- سر بېره پر هغه «زركلي» په خپل «الاعلام» كې ليكې چې: بشار په ۱۶۸ هـ كال په سياط كې سو او په بصره كې پښخ دى دخبرو او شعرو يلو په وخت كې دده داخوى و، چې لومړى به يې منځ شى خوا او بيا گڼې خواته گرځاوه، او يو ورغوى به يې پر بل ورغوى واهه او بيا به يې په شعرو يلو او يابه خبر وپيل كاوه.

دده په ځينو ليكوالو كتابونه هم ليكلي دي لكه ابراهيم عبدالقادر المازني چې «بشار بن برد» په نامه يې يو كتاب ليكلى او چاپ سوي دى - همدارنگه احمد حسين منصور، حسين القرني، محمد الطنطاوي، حنا مر او عمر فروخ دده د ژوند په باب كتابونه ليكلي دي؛ او هم دده ځيني اشعار دديوان په شكل چاپ سوي دي او جا حظ دده په باب داسې ليكلي دي:

«کان شاعر راجز آ، سجاعاً، خطیباً، صاحب مثنور و مزدوج، و له رسائل معروفه»
 ابن ندیم لیکھی چی: «دده اشعار یو نحای راغونہ سوی نہ دی، خو مائز دی زر
 پانی دده اشعار لیدی دی»

ابن خلکان و ایی چی: «هغو کسانو چی دده داشعار و مستخبات راغونہ کپی
 دی، دی یی هم په تفصیل سره معرفی کپی دی او و ایی چی د «اغانی» خاوند
 دده شپارس پنبته یاد کپی چی دتولو نمونه فارس سی دی» د بشا ر
 قزاقستانسی لسه اشعار و خدر کند پری چی تر هر څه
 پرده باندی ملی احساسات غالب وو، او څنگه چی عربودده پر هیواد خراسان
 باندی تبری کپی وو، او دده اولس یی تر پنه و لاندی کپی و، نو بشا که څه
 هم په عربو کی اوی سزی و، بیا هم د عربو دستلط او تفوق سخت مخالف و،
 او په خپلو اشعارو کی یی د عربو سختی ځنلنی کپی دی او په دی باب کی
 یی او رده شعرونه ویلی دی چی خوبه یته یی دا دی:

ساخبر فاخر الاعراب عنی

وعنه حین تاذن بالفخار

احین گسیت بعد العری خزآ

و نادمت الکرام علی العقار؟

تفاخر یا این را عیته و راع

بنی الاحرار حسبکان خسار

و کنت اذا ظلمت الی قراح

شرکت الکلمی فی ولغ الاطرا

یعنی: «فخر کو و نکو عر بانو ته به دخپل خان د افتخار دخر گندو لو په وخت
 و وایم چی: تر برینه تیا وروسته دی خزاغو ستی دی او یادغتیا نوسره په
 شراپو کی ههکاسه سوی بی؟ ای دجو پان زویه چو پانه! که دآزادگانود
 زامنوسره سفاخره کوې، نو همدانیمگر تیادی بس ده چی ته تیری سی دسپی سره په
 یوه گردی لوبی کی اوبه چینی (۱)

ماخپلونه :

۱- افغانستان به دازاسلام- لوسری ټوکک- ۸۱۶مخ داستا دپوهان دحبیبی چی دی

لاندى کتابوته حواله ورکړې ده:

الف - الاغانى - ۶/۳ - مخ

ب : البيان والتبيين - ۳۹/۱ - مخ

ج : د بشار ديوان - ۸۱۶۷۳ - مخ

د : ضحى الاسلام - ۱۸۳/۱ - مخ

ه : عصر المأمون - ۱۸۷/۱ - مخ

و : قراضة الذهب - //۱۶

ز : سراجعات فى الادب والفتون - ۱۳۳ - مخ

۲- ابن خلكان - ۸۸/۱ - مخ

(۱) د اشعار په «الاغانى» راغلى چې پاته برخه يې «تاريخ ادبيات در ايران»

د لوسرى ټوکک په ۲۳ مخ کی سته .

- ۳ - ابن ندیم - ۲۷۷ مخ
- ۴ - عیون الاخبار - ۳، ۲/۱ مخ
- ۵ - الاعلام - دزر کلی - ۲۵/۲ مخ
- ۶ - و فیات الاعیان - ۸۸/۱ مخ
- ۷ - تاریخ بغداد - ۱۱۲/۷ مخ
- ۸ - تاریخ ادبیات در ایران - ۲۳/۱ مخ
- ۹ - چراغ انجمن - //۲۱

۱۵۴۹ - بشارت سننغر خیل :

دانگریزی استعمار په وخت کی دسهیلی پښتونخوا د سننغر خیل د تېر ریو باتور سجا -
هو، چی د پرنکیانو د تېری په مقابل کی پاخېدلی و، اود پرنکسره یې پغری و هلی وې
بشارت د پښتنی احساساتو څښتن و، اول یې په دی احساس داغیارو سره جنگونه کړی
دی، خوچی په پای کی د (۱۸۸۳ م) په نومبر کی تر ډېر مقاومته وروسته پرنکیانو د
هندو باغ په سیمه کی ونیو، او هغه کلایې ورتالا کړه چی دده په نامه یې شهرت درلود
دکا کړودغه نویالی مجاهد نه یوازی داچی د جگری په ډگر کی یې مهارت درلود
بلکه په خپله اولسی ټولنه کی هم یو ډېر ژبور او د پښتنی وراشی خاوند و. د ډوب د کا کړ -
و زیاتره شخړی او پیچلی لانجی به ده خلاصولی .

دی د ډوب دهندو باغ په سیمه کی په « کړه » ، نومی کلی کی اوسېد، چی
تر اوسه پوری یی د کلانڅښی پاته دی .
دده نوم دهغه ځای په پښتنی غارو کی یادسوی دی او د ډوب گزیتیر په لومړی ټوک
کی دده یادونه سوې ده .

سأخذ :

۱۵۳۰- بشار مرغزی (۱) :

ددری ژبی له پخوانیو شاعرانو څخه و .

دجمع الفصحى مؤلف ليکني په پارسي او عربي يې شعر وايه او بيا په بصره کې بندي سو
؛ خو دا کتر د بېح الله صفا په خپل «تاريخ ادبيات در ايران» کې ليکني چې دده په گمان
د جمع الفصحى مؤلف د بشار مرغزي او د بشار بن بردتخارستانى ترمنځ اشتباه کړى
ده چې په بصره کې بندي سوي او په (۱۶۷ هـ ق) کال کې مړدى .

دا قصيده د بشار مرغزي ده :

ازرا خدای از قبل شادى آفرید شادى و خرمى همه از رز بود پدید
از جوهر لطافت محض آفریدرز آنکو جهان و خلق جهان را بیا فرید
از رز بود طعام و هم از رزبوه شراب از رز بود تنقل و هم از رز بود نبيد
شادى فروخت و خرمى آنکس که از رز فروخت شادى خريد و خرمى آنکس که از رز خريد

(۱) سرغز: دیوځای نوم دی چې په درى سيمه کې شهرت لري :

الف دغور او هرات په شاو خوا کې يوځای دی چې حکيم سنایي داسې يادوى :

ابلهى سرغزى بشهر هرى سوي بازار بردلاشه حرى

او هم ناصر خسرو ويلي دي :

همچنين د ايم نخو همدانند برگشت زمان

سوى جعلت شستى وروى خوبت مرغزى

(فرهنگ آندراج - ۶/۶م ۳۹مخ)

ب- په غزني کې هم يو سرغز سته

ج: په پښتور کې هم سته چې د پښتو شاعر حافظ مرغزى ورته منسوب دي

انگو روتا کک اونگر و و صف او شنو
آن خوشه بین فتاده بر او برگهای سبز
دیدم سیاه روی عروسان سبزپوش
گفتی که شاه زنگ یکی سبز چادری
آگه نبودم ایچ که دهقان سراز دور
آن کردن لطیف عروسان همی گرفت
زیر لگد بجمله همی کشتنشان بزور
اندر میان سنگ ننهان کرد خونشان
تا پنج ماه یا دن کرد ایچ گو نه زو
چون نوبهار باغ بیاراست چون بهشت
اندر میان سبزه بهشت و بکوه سار
برزد شعاع زهره و بوی کلاب از او
دانا کالید قفل غمش نام کرد از آنک روز
زین است سهرین همی سرخ بر کزو
ساختونه :

۱- تاریخ ادبیات در ایران- ۱/۱- ۱۳۵۱ م. م. م. م.

۲- مجمع الفصا- ۱/۱- ۱۳۷۱ م. م. م.

- ۲۳۳ -

۱۵۴۱ - بشاری پوشنگی :

احمد د محمد زوی ، د اسماعیل نمسی او د ابراهیم کړو سی سکتی
په ابوبکر د فقه نویالی عالمو ، اوفقه بی له ابوبکر چاچی شافعی خخته لوستلی وه .
د (۵۴۳ ه ق) کال روژې په اوولسمه په نیشاپور کې مړ د .
سأخذونه :

۱- لباب الالباب - ۱/۲۵۰ نسخ ۲- دده خد الغتنامه - ب. ۹۰ نسخ

۱۵۴۲ - بشیر بلخی :

د زیاد بلخی زوی د خپل وخت د حدیثو عالم و چې له بلخه بغداد ته تالی ، او هاته یې
حدیثونه د سعید له زوی عباده الله خچه لوستی وو ، او بیاله ده خچه د ابوب زری
یحیی عباده د حدیثو روایت کړی دي .
سأخذ :

تاریخ بغداد - ۱۳۱/۷ نسخ

۱۵۴۳ - بصیر سیستانی :

قاضی بصیر د مشهور شاعر قاضی لاغر سیستانی ورور او د درې ژبی شاعر و .
ده خد الیکلی چی : « بصیر خیر است بلطایف و نکات سخن سنجی و خوش بیانی »
داخلو ریزه دده ده
خورشیدوش من که فدایش کردم پیوسته چو زره درهو ایش کردم
پااز سر من دریغ نیارد و من دارم سر آنکه خاک پایش کردم
سأخذونه :

۱- صبح گلشن - ۶۶، ۶۷ نسخونه ۲- لغتنامه - ب. ۱۳ نسخ

۱۵۴۴ - بصیر مکر م :

دہشت روزی حسانی شاعرو، او آزاد و قبایلو پہ سیمو کی اوسپہ، د (۹۰۹ م) کال دہلی
دہارو پیمیشی بی پہ نظم کپی و، پراولسی وزنی شعرونہ ویل، دایت ددہ دی :

صفت دسو ستانو

ساو کپ سامعانو

مولادی مکر م بصیر تیر کی لہ صراطہ، لاول تیری تیراتہ

مأخذ :

فرہنگ زبان واد بیات بہتو - ۷۷ مخ

۱۵۴۵ - بغراجق :

بغراجق - یا - بغرجو گد سلطان محمود غزنوی اکاو، چی دہنہ سلطان لہ خوادرات
و ہوشنگ حکومت و رسیارلی سوی و، او پہ ہنہ جگرہ کی چی ددہ او دخلف د۔
زوی طاہر ترمنخ و سو، دطاہر پہ لاس و وژل سو، او ددہ سربہ قہستان تہ یو و

مأخذونہ :

۱ - ددہ خدالغتنامہ - ب - ۱۷۲ مخ

۲ - تاریخ سیستان

۱۵۴۶ - بغوی (۱) :

ابو القاسم عبداللہ دہمزوی او د عبدالعزیز نمسی پہ عراقی کی لہ نو سیالیو محدثانو۔

(۱) بغوی - د بغشور ہنہ بیار تہ منسوب دی چی دہرات او سرخس ترمنخ ہر وت۔

او دخراسان یو و دان ہارؤ۔

خجده و، اوله احمد بن حنبل او ابن المدینی او دمسلم او بخاری له مشایخو خجده یی
روایتونه کړی دی .

دالمسند کتاب، او دمعجم صغیر کتاب، او دمعجم کبیر کتاب، او دالسنن کتاب
دده له تألیفاتو خجده دی او په (۸۳۱۷) کال په یوسل او درې کلنی کی مړ دی
ماخذ :

لغتنامه - ب - ۱۷۷ مخ

۱۵۴۷ - بغوی :

ابو محمد حسین فر اعدس سع و دزوی او د محمد بغوی نمسی شافعی لوی عالم و، په فقه، تفسیر
حدیثو، رجا لو او ادبیاتو کی یی لوی لاس در لود، او دخراسان د«بغ» یا «بغشور»
په هغه ښار کی زېر بدللی دی چی دهرات او سرخس او سرو ترمنځ پروت دی
په «فرا» او «معی الدین» او «معی السننه» هم ملقب و .

دا تألیفونه دده دی :

۱- تفسیر القرآن

۲- التهدیب - په شافعی فقه کی

۳- الجمع بین الصحیحین

۴- شرح السنه

۵- معالم التنزیل - په تفسیر کی، او ظاهر ادا کتاب د «تفسیر القرآن» خجده

بیل کتاب دی

۶- مصابیح السننه - په حدیثو کی - دا کتاب دابن ابویه صدوق د

«سن لایحضره الفقیه» کتاب ته ورته دی، چی داخبار اسناد یی حذف کړی، او خبر

اصل را وی ته منسو بوی .

نویزی تفسیر متوسطدی اودصحابه تر هغووروستوتایبعانوله تفسیر و خنجه یی رانقل

کری ، اوتاج الدین ابونصر عبدالوهاب بن محمدحسینی (چی په ۸۷۵ ه ق

کی پردی) هغه تلخیص کری دی .

دایغوی دغزالی معاصر و، او په (۵۱۰ - یا - ۵۱۱ - یا - ۵۱۶ ه ق) کال په سرورود

کی پردی.

ماخذ :

ددهخدا لغتنامه - ب - ۱۷۷ مخ

۱۵۳۸ - بقای بدخشی :

په خټه سید او ددری ژبی بشدشاعرو ، خوځنگه چی ډبر وخت په تبریز کی اوسېدلی

و، نوځینو دی سهوا تبریزی بللی دی. دا خوبېته یسی دتبریز دزلزای په باب کسی ویلی دی،

که بدسی بینم او ضاع جژان را

چه پیش آمد زمین و آسمان را

طلسم خاک را در هم شکستند

حوادث با هم از هر گوشه جستند

شما ز فرط زلز و وحشت انگیز

سواد دلنشین سلک تبریسز

که رنگ سره از چشم بتان ریخت

زوحشت لرزه با مردم در آویخت

که از طاق دل عاشق فتادند

بتان از لرزه نوعی ایستادند

تر پایه

ماخذ :

پښتو آریانا دائرة المعارف - ۳ / ۳۴۰ مخ

۱۵۳۹ - بقایایی :

معروف به مولانا بقایی که انگر ددری ژبی شاعر و به هرات کی او سید اودا بیتونه
دده دی :

لب بدنان چه گزی از پی خاموشی من ناله ام را چو سبب آن لب و دندان شده است

تسا بزلن تو سرد را آوردم سر بسد یوانگسی بر آوردم
سأخذونه :

۱ - لغتنامه - ب - ۱۸۳ - بخ

۲ - مجالس النفائس

۳ - صبح گلشن -

۱۵۴۰ - بقایایی هروی :

به هرات کی ددری ژبی شاعر، او دامیر علی شیرنواپی مصاصبه و ، به شعر کی بی ظرافت
هم لیده کیده لکه چی یو وخت بی دخلی مانند نی به باب دار باعی و یلی وه :

یاران ستم پیر زنی کشت مرا کا واک شده چونی از و پشت مرا

گر پشت به سوی اودم خواب کنم بیدار کند بضر ب انگشت مرا

وایی چی دده مانند ینه هم ظریفه شاعره وه او دهور تنی رباعی به جواب

کی بی دا رباعی وویله :

هم خوابکی سست رگی کشت مرا روزی نبود از و بجز پشت مرا

قوت نچنانکه باتواند بر داشت بهتر بود از بشت دودده پشت مرا

دده اصلی نوم میرزا ابوالقأ و ، چی به شعر کی یسی « بقایایی » تخلص

کاوه ، او په (۹۵۳ هـ) کال په هرات کې شهید سوی دی چې د شهادت
نېټه یې له دی جملې څخه راوړی :

« شمع مجمع العلماء مرده » دا بیتونه په « ریاض الشعرا » کې دده په
ژانده راوړه سوی دی :

نمی آیی بیا بگذر ز فکر جستجوی من

که روی من در آئینه نمی مانند بر روی من

مگر خاصیت اشک است سیلاب بهارم را

که می روید نهال سرخ بید از طرف جوی من

د رین معنی که دل چشمست شک نیست

سوید ای دل است این سرد شک نیست

کاشانه ما روشنی شمع چه داند

در خانه اگر بود چرخ دل ما بود

سأخزونه :

۱- شاهیر لیسوان - ۱۳۰۳ مخ - ۲- پشتنی میر منی ۱۸ مخ

۳- پښتو آریانا دائره المعارف - ۳/۳۰۰ مخ

۱۵۴۱ - بکتاش بلخی :

د حارث بن کعب قزداري سړی و چې د کعب نوم یالی لور « رابعه بلخی »

ددری ژبی مشهوری شاعری او عارفی ورسره مینه پیدا سوې وه - او حارث درابعی وروړ

چې د بلخ والی و خپله خور د هغی مینی پر جرم ووژله چې بیا همدې بکتاش درابعی په قصاص

حارث و اوژده، اوترهنه و روسته بی پخبله هم درابعی پر قبرخان په خنجر و واهه اوسر
 سو دا حکایت په مجمل ډول د شیخ عطاریه «الهی نامه» کی په نظم راوړه سوی ، اود
 «انجن آرا» خاوند هادیت هم دا قصه مفصله په نظم کړې اونوم یې ورباندی
 « بکتاش نامه » او « گلستان ارم » ایښی دی .
 مآخذونه

۱- دده خداالغتناسه - ب- ۱۹۸۰مخ - ۲- پښتنی ه پرسی -

۱۵۴۲ - بکتغدی غز نوی :

د سلطان محمود غزنوی د دربار له نویالیو حاجبانو او سالارانو څخه و ،
 چی د سلطان محمود تر پښی و روسته یې د علی قریب او یوسف سبکتگین او نورو
 مشرانو په سلا د سلطان محمود زوی امیر محمد په غزنی کی د پاچهی پر تخت کښېناوه .
 دی د سلطان محمود په وختو کی کی د سرای سریانو نویالی سالارو ، او د سلطان مسعود
 په وختو کی یې هم دلوی حاجب او سالار په حیث د پراعتبا رد لرود ، او سلطان
 مسعود په ټولو مسعود دولتی چارو کی دنورو سالارانو په گډون دده سره سلا او مشو-
 ره کوله ، خود ابو الفضل بیهقی له لیکنی څخه څرگند پری چی لیک اولوست یې نه
 سو کولای او چی به د لیک ضرورت سو ، نو ابو نصر مشکان به ورته لیکه په زیاترو جگړو
 کی د سلطان مسعود سره ملگری و ، او په (۵۲۸ ه ق) کال سلطان مسعود د مرو ولایت
 ده ته وسپاره او هم یې دده لور خپل دیرلس کن زوی امیر سردان شاه ته وغوښتله او په
 (۵۳۰ ه ق) کال یې واده کړه (چی د واده مراسم یې د تاریخ بیهقی په ۵۲۵ او ۵۲۶

مخوکی راوره سوی دی، او ددی کتاب د «میم» په ردیف کی به «مردانشاه»
ترنامه لاندی راوړسی) څه وخت هم په سیستان کی امیرو، او په خپل نامه بی خطبه
ویلې وه .

مأخونه :

۱- تاریخ بیهقی- ۱، ۸۲، ۲۹۳، ۵۲۶، ۳۸۱، تر ۳۸۵ پوری او ۶۱۸ تر ۶۲۲ پوری
اونور مخونه ۲- تاریخ سیستان ۳۶۳ مخ ۳- لغتنامه رب ۱۹۸ مخ

۱۵۴۴- بکتگین چوگانی :

د سلطان محمود او سلطان مسعود غزنوی له نومیالیو سالارانو او
حاجبانو څخه و، اودهغه وخت په زیاتو جگړو کی یی گډون کړی و، په تیره بیا په
هغه جگړه کی یی ډېره سرانه ښکاره کړی وه چی د سلطان مسعود په وختو کی د آلتون تاش خوار
زمشاه او علی تگین ترمنځ په ماورا النهر کی سوی وه

ابوالفضل بیهقی دده په باب لیکلی چی: «وی سردی مبارز وشهم بود و سالار بها کرده»

اوهغه وخت چی سلطان محمود د خوارزم خواته یی همدا بکتگین چوگان

ندا ریی وگماره چی د آمو په سیند یی پل جوړ کی، او څه وخت هم د ترمذ کوتوال

اوتر (۳۳۲ هق) کال پوری ژوندی و

سأخذ

تاریخ بیهقی- ۳۳۲، ۳۳۶، ۳۳۷، ۳۵۰، ۳۵۴، ۳۵۶، ۳۵۷، ۳۵۸، ۳۵۹، ۳۶۰

۱۵۴۴ - بکتگین حاجب :

دسلطان محمود غزنوی له زره و رو او نو میالیو حاجبانو اوسالارانو څخه و چې سلطان محمود ته یی ستر خدمتونه کړی وو ، او تر سلطان محمود وروسته دسلطان مسعود په وختو کی هم سیه سالار او تر سرز کوټوال و .

د (۲۲۶ هـ) کال د محرم په میاشت په هغه جگړه کی ووژل سو چی دشبرغان په شاوخوا کی یی د تر کمانوسره کړی وه « دهغی جگړې تفصیل د تاریخ بیهقی په ۳۹ مخ کی راغلی دی »
مأخذ

تاریخ بیهقی - ۳۹ مخ

۱۵۴۵ - بکیر خراسانی :

بکیر د ساج تمیمی زوی د سروان په وختو کی د خراسان له زړ ورو او سحر یوانه رانوڅخه و چې د اسمیته بن عبدالله « د خراسان دامیر » له خوا د تخارستان والی و ټاکل سو ، خو څنگه چی اسمیته ورڅخه ډاریده نو ځکه یی د تخارستان له تنگ بیرته راوگرز او ه ، او د ساورا النهار جگړی ته یی ولېږه ، خوبیا هم اسمیته له دی بیري چی ده ته پورته نه سی بیرته راو غوښت او د سروالی یی وټاکه ، هلته یی دخپلوا کی اعلان وکې او د اسمیته سره یی په جگړه لاس پوری کئی ، خو بیرته یی روغه سره وکړه ، څه سوده بیا ورتنه پورته سو . هغه و ، چی په لاس کښېوتی او په خراسان کی ووژل سو .
مأخذونه

۱- الاعلام د زرکلی - ۲۸/۲ مخ - ۲- ابن اثیر - ۳/۱۷۲ مخ - ۳- طبری - ۷/۲۷۵ مخ

۱۵۴۶- بگل :

دینہ توڑی اولسی شاعرو ، اود پکتیاد مقبلود سیمی پھ «ستو کلی» کی اوسید .
شعری پراولسی وزن باندی وایه اودده شعرونه زیاتره حماسی ، مذهبی اوعشقی دی .
د (۱۳۲۳ هـ ق) کال پھ شاوخوا کی پھ دبرتن کلنی عمر سردی - اودا بیت دده دیوی
بدلی سردی :

نری آواز دی چی پادشاه کابل ته خینه سنک زلمی بی یرغمل نیولی دینہ
سأخذ :

فرهنگ زبان وادبیات پھتو- ۷۷ مخ

۱۵۴۷- بگی خان بامیزی :

دشرف لوزرا «شاه ولی خان بامیزی» داحم شاه بابا ددر بار دنومیالی اولوی وزیر
اصلی نوم و ،چی و رو سته بیا «شاه ولی خان» و باله سو .
(ددی کتاب د «ش» پھ ردیف کی دی «دشاه ولی خان» نامه ته رجوع وسی)

۱۵۴۸- بلال بن ازهر سیستانی :

ابومعاذ بلال د ازهر زوی دیعقوب بن لیث له سالار انواود عمر و بن لیث له امیرانو خخته و ؛
اوپه (۲۶۴ هـ) کال چی یعقوب «جندی شاپورته» ولار دی بی دلبنکر مخکبش یعنی
مقدمته الجیش و ، او هم پھ (۲۷۰ هـ) کی دنیشا پور خلک دده پھ واسطه
عمر و بن لیث طاعت و مانه ، اوپه (۲۷۵ هـ) کال د عمر و بن لیث له خواد پارس والی ونا کل
سو ، اوپه (۲۸۰ هـ) کال کی چی عمر و لیث د خراسان خواته ولار بلال بن ازهر بی د محمد بن
رویدی سره د جگری دپاره قهستان ته ولبره ، محمد بن رویدی غره ته و تبه تید ، او بلال تول

قهبستان چور کی۔ بیابلال دعرولیت له خوا دئیشاپور امیرو تپا کل سو، او هغه وخت چی دعرولیت په خوارزم کی بندی و، بلال دعر و لیث دنمسی طاهر له خوا په شیر از کی حکمران و، او په دی وخت کی بی دقار من نیمه مالیه دده او نیمه مالیه د صفاریانو دبل سالار «سبکری و مخی بیادده او سبکری تر منخ اختلاف پیدا سو او طاهر بلال ته فرمان و لپره چی سیستان ته و لاری، دی هم دخپل آل او مال او سر یانواو لپه کرسره دسیستان خواته رهی سو، خوی چی دپار من اصطخر تپو ورسپد طاهر خپل بل سالار یی سف بن یعقوب التقیب پسی واستاوه او هلته یی دی د محمد بن واصل په کلاکی بندی او سال یی خینی ضبط کی او بلال هم هلته و وژل سو.

ماخذ:

تاریخ سیستان - له ۲۳۰ مخ څخه تر ۳۱۲ مخ پوری .

۱۵۴۹ - بلبل :

د پښتو ژبی نویالی شاعر و، او د پښتو رد «پکلی» په سیمه کی او سپد، هم یی پر - عرو ضی ډول او هم یی پر او لسی وزن شعر ونه و یل، دده شعر ونه زیاتره په سر - حدی خپرونو کی خپاره سوی دی، او د (۱۳۲۰ - ش) په شاوخوا کی د پراودا بیت دده دی:

جهالت به له سر حدنه او س و ر کپری

په خراغ دعلم ټول بدر و بتانپری

ماخذ:

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو - ۷۷ مخ

۱۵۵۰ - بلبل کا بللی :

سید کاظم دشاہ بقازوی ددری ژبی شاعر و، چی په (۱۳۱۱ ق) کال په سنگلاخ کی
زیریللی او په کو چنیوالی دخپل کهول سره کابل ته راغلی دی، دینی علوم یې دلته-
ولو ستل او بیا د علمی زده کړو د بشپړولو دپاره ایران ته ولاړ، او تر تحصیل وړ-
و سته د امیر حبیب الله په وختو کی بیرته خپل هیواد ته راغی او په تدریس یې-
خوله پوری کړه .

په ادبی علومو کی هم دینو معلوماتو او د پری مطالعی خاوندو، په شعر کی یې-
روانه طبع درلودله او د اشعارو دیوان یې شلو زرو بیتونه رسیده، چی قلمی نسخه
یې دبیرته پاتو کسانو سره موجوده وه .

دی په (۱۳۶۴ ه ق) کال په کابل کی مړ دی او یوه غزله یې داده:

تو ای سرو سهی قامت که از سرین بدن داری
ز گل ناز کتری یارب که از گل پیرهن داری

نسیم صبح صادق را اسپرزلف خود کردی.

مگر در خطه ناهه مشک ختن داری

عجب بدر شب قدری که از انظار پنهانی

گهی در دیده میگردی گهی در دل و طن داری

بهار است و به گلشن بلبل و گل انجمن دارد

قدم کن رنجه گر میل تماشای چمن داری

بهر جشني که بنشيني قیامت ها بپا سازی

بهر قرنی که بر خیزی دو صل و یس قرن داری

شبی باغزه بد مست شوخ قتنه گفتا

مگر ای شوخ شهر آشوب قصد جان من داری

بصدناز و ادا شوخی نمود و گفت ای «بلبل»

مهیا تخته و تابوت و کافور و کفن داری

مأخذ :

پستو آریانا دائرة المعارف - ۴/۴۵۴ مخ

۱۵۵۱ - بلکاتگین غز نوی :

دغزنی خپلواک و اکمن و، چی دالپتگین دزوی ابو اسحاق ابراهیم ترسرینی

و روسته د (۳۵۵ هق) کال ددی قهدی په میاشت دغزنی د امارت پر مسند کبمینو ست

او په (۳۵۹ هق) کالی په غزنی کی په خپل نامه سکه و وهله.

بلکاتگین دالپتگین دساتو نکچ گاردقو ماندان او دته و رنژ دې سړی و، څنگ چی

دالپتگین دزوی ترسرینی و روسته دالپتگین له کورنی څخه خو ک پاته نه و، نو دغزنی

سپین رو بواو مخور و مشرانو بلکاتگین چی زرو رقو ماندان و، او په عسکر و کی یې شه نوم

او شهرت درلو د دغزنی په امارت و مانه او دهغه په واکمنی کی یې هو ساز و ندتېراو

بلکاتگین دسغه ترهغه چی دالپتگین سره یوځای سی د (۳۲۲ ه ق) کال په شاوخوا

کی څه موده دسامانیا نو له خو ادبلخ والی و، او دده په نامه داسی سکی هم سته چی په

(۳۲۵ ه ق) په بلخ کی و هلی سوی دی .

بلکاتگین به غزنی کی لس کاله و اکمنی و کپره او په (۳۶۴ هـ ق) کال چی د گردیز-
په کلابندی بوخت و، و و ژل سو.

بلکاد «کاف» په ز پر په تر کی ژبه کی دپوه او حکیم او هو بیار په نغنادی
سناهج سراج په طبقات ناصری کی «سلکاتگین» لیکلی دی او زیاتوی چی :
« او سرد عادل و مستقی بود از سبازان جهان »
مأخذونه :

۱- طبقات ناصری- ۲۲۷/۱ مخ

او ۲۲۴/۲ مخ

۲- سلطنت غزنویان - ۴ مخ

۳- دده خدالغنامه - ۲۵ مخ

۱۵۵۴- بلکاتگین غز نوی :

د سلطان مسعود غز نوی په وخت کی د مسعودی دربار د حاجیانو مشر سالارو،
چی د (۴۲۲ هـ ق) کال د صفری د میاشتی په یوولسمه د یکشنبی په ورځ
یې د سلطان مسعود له خوا اندلوی بی حاجی و خلعت واغوستلو، او ابو الفضل به قی
د هغه خلعت اغوستلو تفصیل په خپل کتاب تاریخ بیعتی کی داسی لیکلی دی :
« روز یکشنبه یازدهم صفر خلعتی سخت بزرگ فاخر راست کرده بودند
حاجب بزرگ را، از کوس و علاقه های فراخ و منجوق
و غلامان و بدرهای درم و جامه های نابریدود یگر چیزها هم بر آن نسخت که
حاجب علی قریب راداده بودند بدر گرگان .

چون بار یکسست امیر فرمود تا حاجب بلگا تگین را بجامه خانه بردند و خلعت پوشانیدند

- ۲۳۷ -

و کوس بر اشتران و علاستها بر در سرای بداشته بودند، و منجوق و غلامان و بدرهای
سیم و تخت های جامه در میان باغ بداشته بودند، و پیش آمد با خاعت قبای سیاه
و کلاه دو شاخ و کمر زر، و به خضر رفت و رسم خدمت بجای آورد، امیر اورا بنواخت،
و باز گشت به دیوان خواجه آمد و خواجه وی را بسیار نیکویی گفت، و به خانه باز رفت
و بزرگان و اعیان سر اورا سخت نیکو حق گزاردند، و حاجب بزرگی نیز قرار گرفت
برین محنتش، و سردی بود که از وی را دتر و فراخ کند و وری ترو جوانمرد
ترکم دیدند. اما تیرگی قوی بروی مستولی بود «

سأخذ:

تاریخ بیهمی - ۱۶۰ مخ

۱۵۵۳ - بلند خان سدوزی :

دادمشاه باباله خواد کشمیر واکوال (صوبه دار) پاکلی سوی و اوهم هغه وخت چی
احمدشاه با باد پنجاب، دجیللم پراغاره اړولی وه، بلندخان سدوزی یی دشاهزاده سکندر په
وکالت و تا که ده په پنجاب کی دسیکانو سره ډیری جگړی و کړی خو په پای کی
دسترگود کمزورتیا په سبب د کفار و په لاس کسپهو وت.

سأخذ:

تاریخ احمدشاهی - د مسکو چاپ -

۱۰۸۹/۲، ۱۲۱۳، ۱۲۱۷ مخونه

۱۵۵۴- بلو خان :

د آدم خان او درخانی په کیسه کی یی ډبرنوم یادسوی دی ، اوژوند یی
د لسمی هجری پیری په شاوخواکی اټکل کاوه کپری .
د عبدالله زوی مسعودد آدم خان اودرخانی په کیسه دبلو خان له خولې ځینی
ناری راوړی چی یوه یی دا ده :

که ملی نن زما زر گوټی ملی
چی آدم خان غلبه گله کړه په کلمی

په عزت سره کوزپیری دغه دوولس
اوس به جوړ کړم ددرغایو د سرځلی

ماخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو - ۷۷ مخ

۱۵۵۵- بلو خان اشکزی :

دشاه شجاع په وخت کی دخپل ټبرلوی خان اومشرو، اوغده وخت چی شاه شجاع
دستدادامیرانو سره په بشکارپور کی ددوستی تړون وتازه اویایی هلته دستظم لبشکرپه
جوړولولاس پوری کی، نودپښتو ځینی خانان هم دخپلوسپرواویلو سره دشاه شجاع
دلشکر سره یوځای سول، چی یوهم پکښی دابلوخ خان داشکزدتبر مشرو .

ماخذ :

نوی معارک - ۱۱۵ مخ

(د کراچی چاپ)

۱۵۵۶- بلوڅ خان خدرزی :

د سهیلی پښتونخوا د مرانیو د خدرزیو د تپیر یوغازی او مبارزه شرو، چی دخپلوسلگرو سره
د پرنگیانو سره جنگیدلی و، اودهغه وخت په اولسی سندرو کی یاد سوی دی :
توربلوڅ چی چاره وڅکوله پرکلایی توره شپه ولگوله (۱)
مأخذ :

پښتو او پښتانه - د سیال کاکړ - ۳۷۹/۱ مخ

۱۵۵۷- بلوڅ خان کاکړ :

د ندرخان حمزه زی زوی په خټه کاکړ کاکړ ستان هغه نویالی مجاهدو، چی د ژو-
ندزیاته برخه یی پرنگیانو سره په مبارزه و کی تپر کړی دی- کله به فراه او کله به
په جیل کی و- په تپره بیادو هاری په «خیر کی» نومی غره کی یې چی خپل ورویه هم
ورسره وو، د پرنگیانو سره سخت او زبردسته جنگ کړی و.

پروفیسر سیال کاکړ په خپل کتاب «پښتو او پښتانه» کی لیکلی چی :
« په بوری کی د پرنگیانو سترملکی منصب دار شربت خان اپریدی د بلوڅ خان د کورټول
سامانونه بوری ته راوړل، اود بلوڅ خان باتوره اونویالی سورچی «جنته انا» نویسه
تورتپکړی پراسراوتو پنجه په غاره د شربت خان په حکم بوری ته راغله، شربت خان له
جنتی اناسره قرآن وکی، چی «ته خپلوزامنوته ووايه چی دوی له سنگره دپاندی
راووزی» خو جنته انا د پرنگی په سیاست خبره وه، شربت خان ته یی وویل چی :
«داستاغوندی زیرخریلی زما زامن نسې نیولای- دوی مایې ندره نه دی پیدا کړی»

(۱) له کلاخچه مراد «دومانده کلا» ده.

شربت خان بيا پر جنتی انا دېر فشار و اچاوه چی په نتیجه کی هغی ورته وویل چی :
 «د کا کروپلانی مخوردی له ماسره بول وکی، زه به خپل زامن دخپر کی له سنگر څخه
 را کښته کم» بیا د کا کروپوه سپین روپی له جنتی اناسره قرآن وکی، جنته انا د اچاوه سوه
 - خپل تور بالی زامن یې له سنگر څخه را کو زکره - جنته انا بالا خره پر خپلی
 پښتو پښه یمانه اودهغی مجاهد زامن پرنگیانود بیچ زندان ته واستول .

بلوخ خان چی څه وخت له زندانه را ایله سو، نویوخل یې بیا د پرنگیانو په ضد مبارزی
 پیل کړی - او بالاخره پس له اوږدو مبارزو او ستومانه ژوندون بلوخ خان په افغانی
 خاوره کی له بدنه مرغه مارو خوږ، اودهغه مار دلاسه دخپل کلمی «وهاری» څخه
 لیری دافغانی «دماروپ» په سیمه کی د «سرخاب» درود پرغاړه سړاودر شیدد کلا په
 هدیره کی خاوروته وسپارل سو :

وزیر خان یا بی زما ارسان

له ماره سړ دی بلوخ خان

د بلوخ خان مبارزی د پښتو په فولکلوری اشعارو کی خوندي سوی اودهغه سپرانه دشعر
 په اولسی ژبه بیان سویده - دا هم دنو بیالی پښتون بلوخ خان په باب یوشمېر اولسی غازی :

« د جنتی » په زویان کی (۱)

زما نظریه بلوخ خان کی

تر ما بڼه د سچ کیدیان (۲)

په میان کی ناست دی بلوخ خان

(۱) د بلوخ خان د سورتونوم «جنته» و .

(۲) سچ دیو مشهور زندان نوم دی .

۲۵۱ -

تور پٽڪي شنه ڪا رتوسان

»له ڪپو« راتوسو بلوڻ خان (۱)

مرگ ڀڃي و ، ڀه سا ر

ڀه گولي نه مري بلوڻ خان

ڀي پروادي بلوڻ خان

دخولي پرگاي ولي گورڪيان

رون توپڪ رون ڪارتو سان

له غرورا ڪوز سو بلوڻ خان

ڀه مڃ ڪي وه ڪيد يان

ڀه غروڪي گرڻي بلوڻ خان

ڀي پروادي بلوڻ خان

ولات به رنگ ڪي ڀه گورڪيان

ڀه مڃ ڪي دوه ڪيد يان

يو لال ما مد بل بلوڻ خان

لات به نه وي ڀه آرام

ڀه غروڪي گرڻي بلوڻ خان»

ماخذ :

ڀٽو اوڀر ڀٽانه - ۱/۲۳۱ مخ

(۱) ڪپو - ڊبوري ڀه سيمه ڪي ديوه غره نوم .

۱۵۵۸- بلوصوفی :

صوفی بلویه ختبه اتپزی کا کرد کویتھی دسیمین نویسیالی صوفی و چی دکچلاغ دسیمین په
 قاسم نوسی کلی کی شیخ دی .
 دپیریانا نوناروغان بی سزارته ورولی . او یوزیات شمبرخلک ورته عقیده لری .
 مأخذ :

سزارت ۱۷، سخ دشاغلی سیال کا کر -

۱۵۵۹- بله نسته کندهاری :

داسپرسن دکندها ردهیلمندوز سیند او ربه گردی باغرا ن کی او سید له
 داغاسحمدخان لوراود پنه توژی شاعره وه، اود (۱۳۰۰ هق) کال په شاوخوا کی بی ژوند کاوه .
 په زلمتیوب کی له دنیا تللی وه - وایی
 چی د شلو کا لو په عمر د « غیرې » کوتل ته په لرگوپسی ختلی وه او هلمته له یوه
 پانه لوپدلی او سره سوې وه .

ددی دیوه شعر خوبه ساد دیوه سپین زیری له خولی اوریدلی او یادداشت کړی او هغه دادی :
 بیا پر ما دیلتانه راغله غمونه نن بیا
 چی بی کتیبته ول په زره راته دا غونه نن بیا

سلا لی زرکی رزې چی په غرو کی

پخپله خو شیه الوزی شیلو کی

ما خوهم در سره واخله په چمو کی

چی وگورم د لویو غرو سرونه نن بیا

مأخذ :

۱۵۶۰م نیکه:

د سحلی رو ایا توله مخی دغه دپښتو نیکه په خټه بابړ او روحانی سړی تیر سوی دی
د کویتې په سیمه کې یې زیارت زیات شهرت لری، او دسرانا نو د کپهته تلاوسر
دلوی غونډی پر سر بنخ دی .

سأخذ :

سزارات - ۲۲مخ دشاغلی سیال کا کر لیکنه -

۱۵۶۱م نارس:

دپښتو ژبی شاعر و، ژوند یې په دوو لسمه پېړی کې اټکل سوی دی. یو شعر یې دمللا

بناسته خان په جو ننگ کې راغلی او هغه دای:

خو به حیات گرځی ای زما تو تې نفسه

خلاص به ځنی نشې ته ا سیر یې د قفسه

عمر خو هغه دی چی له یار سره تېر یی

تېر شه عمر تېر شه بنادی نشته له دی پسه

وارد گلاب تیر شه ، همگی په زمکه زیر شه

یو می په سر نه کر ستا د مینی له هو سه

وخت د سحر خیز دی تیاری کوی سفر ته

د فراق نعره سی و او ر بده په غوړ و له جر سه

وخت د صبح دم دی خلک واره دم په دم دی

په حکایت سه کړه ژ به بند کړه «بنار سه»

سأخذ :

۱۵۶۲- بنائى كابلې :

ددري ژبې شاعر او دکابل په کو هستان کې او سپد، بيا دهمايون پاچاپه وختو
کې هندوستان ته تللى و، او دا بیت دده دى :

بې سهر ویتو کار من بیمار بدست
وه که بیمار غم عشق ترا کار بدست

مأخذ:

سکینه الفضا - ۵۶ مخ

۱۵۶۳- بنائى هروى :

شیرعلی ملقب په «که الدین» او متخلص په بنائى «دافغانستان د درى ادب له لویواد -
یمانو، نوسیا، یوفاضانو او مشهورو شاعرانو څخه و چې په هرات کې یې د امیرعلی شیر
نوابی په وختو کې ژوند کاوه .

پلاری «محمد» نومید چې هم دده استاد او هم د «عجائب لطیقات» د مؤلف په قول د سلطان
حسین بایقراله مهملد سا نو څخه و ، چې په بلخ کې یې د حضرت علی درو ضی په ودانو -
لو کې برخه اخیستې وه ، او له همدې جهت ده ځانته «بنائى » تخلص غوره کړی و .
د بنایى د زېږېدو نېټه معلومه نه ده خودوسره اټکل کېدای سی چې د نهمی
هجری پېړۍ په دوهمه برخه کې په هرات کې زېږېدلى دى .

تر سلطان حسین بایقرال دمخه یې څه شهرت نه درلود ، که څه هم دده د پلار
کسب بنائى وه ، خو ده د علم د زده کړې خواته سلاو تر لږه ، دهغه وخت مستادو له
علوم یې څه له خپله پلاره او څه له نورو استادانو څخه و لوستل او په تېره یې
بیا په خوشنویسی او هم په موسیقۍ کې لوی لاس و موند .

عبدالحمین نوائی پخپل کتاب رجال کتاب حبیب المسیر کی بنائنی داسی ستایی:
 «جناب زبدة الفضلائی کہ باننی میاننی فصاحت بود، و در فضای سخن آرائی
 به چوگان نظم و نثر تفوق از شعران زمان می بود...»
 دشمن انجمن دتد کړې مؤلف بیما لیککی چی: «معمار طبیعت او بنای سخن بلند
 ساخته، و به نرس اندیشه او طرح معنی و دلچسپند انداخته، ملای شعراء و شاعران میان است»
 بنائنی په شعر او شاعری کی تر عبدالرحمن جامی و روسته په تپولو همز و لو
 او معاصرینو کی ممتاز گنہلی سوی دی، او هم په خوشنویسی کی دده شهرت
 تردی حده و، چی قاضی صفی الدین عیسی په خپله یوه قصیده کی دده ثلث،
 نستعلیق، تعلیق، نسخ او ریحان لیکک داسی ستایی:

شده محقق که کسی ثلث تو در نستعلیق نیست

این اظهر من شمس بود در اذهان

طی کند نامه تعلیق تو تاج از تعلیق

نسخ یا قوت نما نی چون نویسی ریحان

په وسیتی کی بی هم لوی لاس درلود، او دامیر علی شیر نوائی په تشویق بی
 دې فن نه سلاتر لې وه.

په لوسر یووختو کی امیر علی شیر نوائی ته پېرنژ دې و، خو وروسته
 دتو کو او مسخر و له کبله چی دده خوی و، دده او امیر علی شیر تر منځ خپگان
 پیدا سو. مثلاً یوه ورځ دیوه مشهور پالان گنډو نکي دکان ته ورغی چی د
 سلطان حسین بایقر او امیر علی شیر نوائی وزیر د پاره سامان جوړ او ورته
 وپویل: «دامیر علی شیر پالانه غو ارم» دا خبره ورو ورو دامیر علی شیر غو پ

تدو رسېدله، او بنائى مجبو رسوله هراته دعراق عجم خواته ولاړ، او دامير يعقوب ترکمان په دربار کي ډېر مقرب سو، او هاته يې خپل دبهرام او بهروز مشنوى دهغه امير په نامه وليکه، امير يعقوب ډېر ځيني خو پښ سو، نبي جانزي يې ور کړ لې او دامير علي شير څخه يې دده بختينه وغوښتله، امير علي شير هم دى و باخېبه او بنائى بيرته هرات ته راغى عدی خپله پر ديسي داسى بيانوى:

وطن من که خیر او طان بود

صدر روی زمین خراسان بود

دلیم از شر حاسدان سفیه

حافر البسرفی طریق اخیه

هر طرف از وطن گر یختمی

همچو جان از بدن گر یختمی

خوڅو موده لا تېره نه وه چې بنائى بياخپلى شوڅى شروع کړ لې، او داوار ناچاره سو سمرقند ته ولاړ او دهغه ځای حکمران سلطان علي دسلطان بايقراء دخور لمسى چې هغه هم يو علم دوست او ادب پالو نکى سړى و، بنائى ته په درنه سترگه وکتل او بده يې ونازاوه .

هغه و، چې په (۵۹۰ ق) کال محمدخان شيبانى پر سمرقند يرغل وکړى، دجگړې په پای کي چې سلطان علي ماته وکړه، دنورو اولجوسره بنائى هم د محمدخان شيبانى دلېکر په لاس کېښووت .

که څه هم شيبانى دعلم او ادب سره چندانى علاقه نه درلودله مگر دبنائى شهرت پرده اغېزه وکړه، هغه يې تر خپلى حمایې لاندې ونيو، او دملک الشعرائى

لقب يې وړ کي، او هم يې دخپلو عسکرو قضاو رو سپار له، ځکه نو بنائې سره له دې چې هر وخت يې زړه غوښته چې خپل وطن هرات ته ولاړسي مجبور سو په سمرقند کې و او سي-څو چې د (۱۸۹۱ هـ ق) کال په شاوخوا کې شاه اسمعيل صفوي دامير يار احمد اصفهاني په مشرۍ يو لوی لښکر د بخارا او سمرقند خوا ته وليږه، په دې وخت کې بنائې د قرشي د حاکم شيخم مير زاسره و، نو چې صفوي لښکر و هغه سيمه و رانه کړه او په يوه خونړۍ جگړه کې يې پنځلس زره تنه ووژل، بنائې هم په هغه جگړه کې ووژل سو. بنائې د ژوند په پای کې له هجو کولو او ټو کو څخه لاس و اخيست او د حافظ او سعدی د اشعارو په استقبال به يې شعر و نه ويل او په داسې شعرو کې به يې «حالي» تخلص کاوه .

د بنائې د اشعارو ديوان شپږ و زرو بيتونه رسېده او دده مشهور آثار دادی :
۱- د بهرام او بهروز مننوی: چې په «گلستان» يا «باغ ارم» باندې مشهور دی او په عراق عجم کې دامير يعقوب تر کمان په نامه يې نظم کړې دی، و زون يې د سنائې د حد يقې په څير دی او د تاشکند په ښار کې چاپ سوی دی .

۲- د بنائې دوه ديوانه : و ابي چې بنائې دوه ديوانه ترتيب کړي وو، يو يې دخپل ژوند په وروستيو وختو کې د حافظ پر سبک په سمرقند کې ويلي او تدوين کړی و، او په هغه کې يې خپل تخلص «حالي» شوي و، خو نسخه لاس ته نه ده راغلي،

۳- شيبانې نامه: چې د شيبانې محمدخان په نامه يې ليکلې ده .

- ۲۵۸ -

دده کلام غونمونی دادی :

-۱-

لاله رخ بنمود عالم را گلستان کرد باز
کوه رادامن پر از لعل بدخشان کرد باز
غنچه گل بر گریبان تکمه با قوت داشت
گل بناخن های رنگینش گریبان کرد باز
باعصای سبز آمد سبزه بر اطراف جوی
خضر پنداری هوای آب حیوان کرد باز
غنچه نرگس ز تاب گل نظر بر بست و گفت
در رخ خورشید رخشان دیده نتوان کرد باز
شاخ گل شد تیر بهر صید مرغان چمن
باد صبح آن تیر را از غنچه پیکان کرد باز
جام رزمانده است بر سیمین طبق نرگس مگر
خویش را از ساقیان بزم سلطان کرد باز

-۲-

از خوردن می منع کنندم که بنائی حرامست
چیزیکه درین شهر حلال است کد امست
سینوش که قسمت نشود ناقص وزاید
در ذات تو نقصانی اگر نیست تعامست
آن همدم بی غش که از وبوی وفائی
آید بمشام تو می غالیه فامست

-۳-

د خترانی که فکر بکر مند هر یکی را بشوهری بدهم
 هر که کابین نداد و عین بود زوستانم بد یگری بدهم

-۳-

یو وخت بی امیر علی شیر نوایی ته دا بیت ویلی و :

عمارت دل من کن و گر نه از گل و خشت

هزار مد رسه آباد می توان کردن

دابیتو نه هم دده دی : -۵-

تیرانه تکمه لعل است بر لباس حریر شده ست قطره خون منت گریبان گیر
 زاهد بده کعبه رود کین ره دین است خوش سی رود اماره مقصود نه این است
 در چمن گریه کنان بی گل رویت بودم مانده در سینه چو گل ناخن خون آلودم
 بسرمه هر که سیه کرد چشم یار سرا چو چشم یار سیه کرد رو زگار سرا
 میکنم جامه خود در ره میخانه گرو که مراجام می کهنه به از جامه نو
 مأخوذه :

-
- ۱- ریحانه الادب - ۲۸۲/۱ مخ . ۲- شمع انجمن - ۷۸ مخ .
 ۳- پیدایش خطو خطاطان - ۱۳۸ » ۳- حبیب السیر - ۳/۳۳۳ »
 ۴- رجال کتاب حبیب السیر - ۱۹۶ » ۴- خطو خطاطان - ۹۶ »
 ۵- مجا لس النفائس - ۶۰ » ۸- نتایج الافکار - ۹۹ »
 ۹- آریانا دائرة المعارف (پبختو) ۳/۴۷۵ مخ

۱- صور تکران و خوشنویسان هرات در عصر تیموریان ۶۶ مخ

۱۵۶۴- بندر شاه :

دېښتو يو نوم وړ کی شاعرو، چی د (۱۳۰۰ هـ ش) کال په شاوخوا کی شیخ
آزاد خان ساپی دېښتو دیو شاعر په توگه دده نوم یاد کړی دی -
مأخذ:

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو - ۷۸ مخ

۱۵۶۵- بنگل خان کا کپر :

د نومیالی مجاهد دوست محمد خان کا کپروزی اود سرغی لسمی په خټه جوگیزی کا کپر
'په ږوب کی د کا کپرو د تیرنو میالی اوبا توره مشرو' چی پرو فیس سیال کا کپر
په خپل کتاب «پښتو او پښتانه» کی د ملی شخصیت په حیث معرفی کړی دی اولی کلی:
«بنگل خان د کا کپرو هغه توریالی قهرمان دی، چی د پښتو نخواست کا کپر ستان په
سیمه کی یې د حریت او آزادی ږیوه بله کپری وه د خپلی خاوری د ساتنی په غرض دغه
مجاهد پښتون له پرنګ سره راخیستی وه دده د خپل پلار سره د ږوب او ږوړی په ږوبو
جنگونو کی برخه اخیستی وه، خو په خپل د کلاسیف الله، بابی، کنی سرغی اود تانی
شپې جنگو نود ی ده ته منسوب دی. د خپلوا کی نومیالی پښتک بنگل خان
کا کپر د انگلستان له استعمارچیانوسره په ږبره سرانه او پښتنی استقامت و جنگید
مورد تاریخ شواهد وله رویه ویلای سو چی د کا کپرو نومیالی مبارز بنگل خان له
(۱۸۸۳ عیسوی کال څخه) بیاد (۱۸۹۳ عیسوی کال) تر نیما یی پورې د خپل و د شمنانو
سره په سرانه جنگیدلی دی، او تر (۱۸۸۳ عیسوی) کال دده څخه یی هم د پرنګ پر ضد
په ځینو مبارزو کی برخه اخیستی وه

زسوردغه تورپالی فرزندله انگریزانو سره اوردی، مبارزی کری، خوبالاخره زماپه عقیده
دخیلوله لاسه پاته راغی۔ سورد تاریخ په پانوکی وینوچی پرکا کپو بانندی داستعمار۔
چیانوله لاسه خپل لرغونی تپتوبی کا کپستان سوراوسو، نه بنگل خان آخر
مجموره سو، چی کا کپستان پریردی او په افغانی خاوره کی خپلو مبارزو ته
دوام و رکی .

(بنگل خان ۱۸۹۳ عیسوی) کال په شروع کی دافغانی خاوری په جبار
نومی کلا کی دتوخوسره ژوند کاوه، خوبیا هم پرنگیان دافغانی خاوری په «جبار
کلا» کی له نومویمالی سجاهد بنگل خان کا کپ څخه په پراوو، ځکه چی هغه
له خپلی مبارزی څخه لاس نه و، اخیستی .

پرننگت دامیر عبدالرحمن خان سره د ډیورند لاین خبری پیل کری، او پرنوسوری امیری
فشار و اچاوه، چی بنگل له خپلی خاوری څخه وباسی۔ امیر عبدالرحمن خان بنگل خان
ته حال ورکی چی یاخو کابل ته راسه او یا بیا تر ټیک و اوږه، کابل ته دنگت په صورت کی
د سهیلی پښتو نخوا مجلی روایات داسی وایي چی :

امیر عبدالرحمن خان د بنگل خان کا کپ سره د پښتو و کپه چی دشاجوی ویا له به هغه
ته د لومړی سېله ستیا په توگه ورکوی۔ خو بنگل خان په سات زړه
د کابل پر ځای کا کپ ستان ته راغی سورد تاریخی شواهدوله
رویه وینوچی د تور امیر له لاسه د بنگل خان کا کپ څخه خپله ساسی
سبارزه نیمگړې پاته سوه، او په بنگل خان کا کپ هغه دپاړسوپه مصداق «نه جای
ماندن» نه پای رفتن «کانه وسوه۔ بالاخره دغه مبارز پښتون اود هغه تورزنو سلگرو د
امیر عبدالرحمن خان له لاسه پرننگت ته ځانونه په گونو ورکوه اود (۱۸۹۳ عیسوی)

کال دجون په ۲۴ مه په هندوباغ کی لفتننت سیکموهن ته ورغلل، او د پرنګ سره یې روغدو کړه، او پرنګیانو هم ترڅه سوډی وروسته پرنګل خان باندی باورو کی اوغنه ته یې دوفاداری په بدل کی Allowance ور مقرر کړی او له غمه خلاصی شو کی یې له ورکړی او د ۱۸۹۳ ع کال په جنوري پرنګیانو بنگل خان دیوشمیرنور و مخوروسره دسیل په غرض دهند لویولو یو ښار و ته لکه لاهور، کلکته، بمبی او کراچی ته بوتلی او دخپل مغرضانه سیاست په اوږو یې دده سپیشلی پښتنی دماغ و ر پر بښتی .

بیا وروسته بنگل د پرنګیانو د نماینده « هنر سیکموهن » سره په (۹۵-۱۸۹۳ عیسوی) کال کی په هغه کمیسیون کی شامل کړه سو چی دافغان او بلوڅ د سرحدی خط د تها کلودپاره تعیین سوی و، او په دغه ناروا او شیر ملی کار کی بنگل دانگریزانو په اصطلاح Did good cervice په نامه یاد سو (یعنی ښه خدمت یې وکی) او یا په (۱۹۰۵ عیسوی) کال کی د سیستان په سیمه کی دوش د تها کلو په کمیسیون کی د سرهنری سیکموهن سره ملگری و

څه وخت چی بنگل خان په سیستان کی او سپد ، نوهلته یې ډیره موده و سوه ، چی په کاکړی غاړو کی داسی یاد سو :

لیا سیستان په و ریښم جوړ کی لیا نازک بیرته را کوړ کی
چه بنگل پر سیستان اوسی درختی گل وکی بیا توسی

بیا پرنګ راولاړسو، په (۱۸۹۷ ع) کال کی یې دادغرو نوباز « سردار بهادر کی » او په (۱۹۰۶ ع) کال کی یې پسی « نواب » کی - خوله بد ه مرغه دهمدی کال دسی برشپورمه نیټه نواب بنگل خان په کلاسیف الله کی « دباران » نوی له خوا ووژل سو، او دده سرینه په یوه کاکړی څاره کی داسی یاده سوه :

مادنواب بنگل خان په باره کی دلو سپری لځل دپاره داتن دوې بیکلی نارې
 چې دکاکړو په فولکلوری اصطلاح د«اسی» بدللی بلل کېږی، دړوب دیوه
 سنجره خیل ښاغلی لوننگ دخولې څخه لیکلی، چی دلته ستاسی حضور ته
 وړاندی کېږی :

که او وردی دتسپیل پرسراوردی بنگل سرداریې سپر کیء
 اوس دی واخلی زریپ خان که زوروردیء

دبنگل سلنه اهی سترگی تورو لې

چی ټکک د تسو پنچې سوی

سولائی یې تر کلاو غورځولې

دبنگل خان په ټپر کی داوخت دهغه پر سپنه ښاغلی نواب محمد خان جوگیزی
 پاته دی چی دده په باب یوه لرغونی فولکلوری غاړه وړاندی کېږی :
 د بنگل سردار په کور کی

خدای دی د سپین ماسد خان لوی کی»

دبنگل خان په باب داخلو رغای دښاغلی محمد ابراهیم عطای له یاد اشتهو
 څخه را اخیستی سوی دی :

یا کاکړ له غمو سپردی

بنگل سری ارمان یې ډېردی

گر دکاکړ بې په نامه دی

بنگل سپر تول یې دغره دی

په ډوب تند ربرابر سو

بنگل سپر کاکړ خبر سو

بنگل مه مينځي پردرو بنگل پيردي دکاکرو

ماخذ:

- ۱ - پښتواو پښتانه په سهيل پښتونخوا کي د پروفيسر کاکړ اثر - ۱۸۷/۱ مخ
- ۲ - دښاغلي عطايي يادابيت

۱۵۶۶- بنگلي الينگارۍ:

بنگي شاه مشهور په بنگي د پښتو ژبې اسي شاعر، دلغمان په الينگار کي اوسېد، او دتوري جوړولو کسب يې کاوه. په اشعارو کي

يې کله د «بنگي» او کله د «بنگي شاه» په نامه خان ياد کړي .

اشعار يې بر اولسي او زانو ويلي او شاگردان يې هم درلودل چي دده په

پيروۍ يې شعرونه ويل:

يو شعريې دغازي محمدجان خان وردگ په ستاينه کي (د ۱۲۹۶ هـ ق) کال

دسلي جهاد دپښو په باب ويلي دي چي له هغه څخه څرگند پيري چي «بنگي»

تر هغه وخته ژوندي و دغازي محمدجان خان دستايني سر يې دادي:

رحمت دي وي يارانو په غاز محمدجان خان

يودي و، له مردانو

ولار لکه زسري، وپيرنگي ته په ميدان

قاتل د کافرانو

ماخذ:

فرهنگ زبان وادبيات پښتو - ۷۸ مخ

۱۵۶۷- بولعجب کا بلی:

شیخ بولعجب ددري ژبی له ظریفو شاعرانو څخه وو، چی «بولعجب» یی هم
 دظرافت له مخی، خانته تخلص یا کلی و، بیا هم درویش مشر به سړی و وایی چی
 پر ډنگر آس به سهور، تیر کښ به یی له غشو ډک تر ملاتړ لی او ماته لیندی به یی
 پر اوږه، دکابل په بازار او کوڅو کی به گرزیده، او په همدې ډول به دڅټانو
 او نورو کورونه ورتی.

(د ۹۷۵ هـ ق) په شاهوخوا کی په کابل کی پر دی - دخواجه عنبر ناظر په

باب یی دا بیتونه ویلسی وو:

آنخواجه عنبری که دنبر واری

افتد بزمین مثال زنبرواری

هر جا که برفت رفتم از دنبالش

هر که که براند را ندم العز واری

هر گاه که گیر داو عنان شانم

در خدمت شه ستاده قنبر واری

ماخذونه:

۱- سکینه الفضلاء ۵۷۰ هـ مخ

۲ - تاریخ افغانستان در عصر گورگانی هند - ۲۲۹ مخ

۳ - آریانا مجله - ۲ کال ۱۱ گڼه - ۵۰ مخ

۱۵۶۸- بوسعید کابل :

خواجہ میر سعید الدین دخواجہ میر سعدانہ زوی او ددری ژبی شاعرو په
 په (۱۱۹۸ هـ ق) کال د کابل د «تنگی سیدان» په سیمه کی زېږېدلې، او خپله
 لومړنی علمی زده کړه یې په ههغه سیمه کی پای ته ورسوله ، او بیاد کابل
 ښار ته راغی او ددې ښار دعاشقان او عارفان په محله کی او سپداو دیو هجومات
 اسام و، روسته بیا هند ته ولاړ، او پس له یوڅه وخته بیرته کابل ته راغی
 او په تصوف کی دطریقت یو سالک نسو، او په (۱۲۸۳ هـ ش) کال کی بوسعید دپنځه
 اتیاو کلو په عمر په کابل کی مړ سو، او دخواجه صفادغره په لمنه کی ښخ دی .
 بوسعید په خپلو غزلو کی کله د «بوسعد» کله د «سعدالدین» او زیانر د
 «بوسعید» په نامه ځان یادی .

دده د اشعارو دیوان تقریباً پنځه زره بیتونه لری او یوه قلمی نسخه یې
 د اطلاعاتو او کلتور په عاښه کتابخانه کی سته ، او بله نسخه یې د کابل
 د شهانو شاعرانو او عالم سر حوم هاشم شایق په کتبتون کی وه .

دا غزله دده ده :

ساقی بیا ربا ده که کارم زد دست رفت

درده قلدح قدم که عیش بهارم زد دست رفت

واقف شوی اگر ز دلتم جای رحمت

دستم بده که دامن یارم زد دست رفت

از عقل و علم و دین و دل ما خبر مپرس

بیچاره ام اکنون که چهارم زد دست رفت

از اشک خون چو خط نگارم بهر زمین
 بر جاس زانکه پای نگارم زد دست رفت
 در انتظار روی تو خشک است چشم من
 آن دولتی که بد بکنارم زد دست رفت
 بودم بهیچد خویش که ناگاه تیر عشق
 بنمود صولتی که شکا رم زد دست رفت
 گر ناله بشنوی ز من ایندم عجب مدار
 ای «بوسعید» که صبر و قرارم زد دست رفت

اودا هم دده یوه خلور یزه :
 ای چشم تو غار تگر دین و دل من
 خال تو نشسته در کمین دل من
 از گلش روی تو بیرون شد خط سبز
 جز بهر نروید ز زمین دل من
 ساخت :

بیتو آریانا دائره المعارف - ۵۲۲/م - مخ.

۱۵۶۹ - بوعلی شاه :

دبیتو ژبی شاعر و، او به (۵۱۲۸۳ ق) کال بی یو کتاب د «فرعون دقصی
 به محفل پوری) به بیتو نظم کری دی .
 ساخت :

بیتو آریانا دائره المعارف - ۵۲۶/م - مخ

۱۵۷۰- بوعلی هروی :

ددری ژبی شاعر، اودا سیر عایشرنوائی معا صرو ،
 اسیر عایشیر لیکی چی: « لبونی غوندی گریزی : که لیونی نه وی بوعلی
 به بی تخلص نه کاوه »
 داهو سنی درلو دجه بوعلی غوندی سی خولیونی سو، خجل خان بی د زمانه یگانه
 سپی باله - دابیت دده دی:
 خلقتی براه عشق تو آسو ده سوز و ند عاشق منم دگر همه بیهوده سوز و ند
 مأخذ :

مجالس النفا نس - ۸۰، ۲۵۵ مخ.

۱۵۷۱- بلوک نیکه :

د خپل وخت نومیالی روحانی عالم و په خته نورزی اود کندهار د سپین بولدکی
 درباطه په کلی اوسید او مهلته سراوینخ دی
 د پرعوام بی زیارت ته ورخی، په تیره بیاد لبونی سپی دارلی ناروغان بی له زیارته مرسته غواری
 اصلی نوم بی معلوم نسو، اونه بی د ژوند نپته لاس ته راغله - یوازی د کندهار د پنجوانی
 دتلوکان اوسید ونکی د پسته او درې ژبی پخوانی صوفی شاعر سلا - سن اخون پخپل
 یوغزل کی «درباط» پوتی داسی یاد کړی دی :
 سپینی پیینی «درباط» پر پوتی و سوې خپل آشنا په تش نظر نه را ته کوری
 ماوېل زه به لادید ن کرم دیارانو یاران تللی سپنی پاتی تشی توری
 له دې بیتو غنجه داسی اتکل کیدای سی چی بولک نیکه دی د سلا حسن اخون سلگری وی او
 غنجه چی سلا حسن اخون په (۱۲۳۵ هـ ق) کال کی پردی نو د بولک نیکه ژوند د (۱۲۰۰ هـ ق)

کال په شا وخوا کی اټکل د لای سو - خود پښتانه شعرا د دوهم ټوک ۷ ۶ ۳۹ مخ کی لیکلی
 سوی دی چی صلاح حسن آخون د پوتی میا نور محمد ته عقیده درلودله نویسابی چی په پورته بیت
 کی له «پوتی» څخه همهنغه «پوتی» مقصدوی چی میان نور محمد پکښی اوسید .
 په هر حال په سپین بولدک کی د «بولک نیکه» په نامه زیات مشهور دی .
 ماخذ :

شخصی یاد د ایت

۱۵۷۲ - بولی بلند :

نومیالی پښتون تپرسوی دی چی د کویتی د کچلاغ نومی سیمی ته نزدی د غره پرسر
 شیخ دی د دده زیارت ته زیات خلک ورخی او دیر عقید تمندان لری .
 ماخذ

مزارات - د بشاغلی سیال کاکړ - ۱۶ مخ

۱۵۷۳ - بهال دین بلخی :

مولانا بهال دین د بلخ له نومیالیو پوهانو او عالمانو څخه و چی یو کتاب یی د «تاریخ ال -
 کبری طبقات العلماء و اخبارهم» په نامه تالیف کړی دی او یوه نسخه یی د انگلستان
 د اسکفورده کتابتون کی سته .
 پلاری چی محمد نویسه او اونیکه یی برسکی ابن خلکان و .
 په (۶۸۳ هـ ق) کال کی مړدی .
 ماخذ

پښتو آریانا د ایرة المارک . ۳۹۳ مخ

۱۵۷۴- بهاء الدین سام غوری :

به‌دی ناسه در تنودال شنسب له پاچهانواو امیرانوو خسخه به غوراوتخارستان کی حکومت کړی دی: لومړی سړی په (۵۴۰ هـ ق) کال پر امارات کښینوست، اودوهم سړی په (۵۸۸ هـ ق) کال امیر سو، او درېیم په دیرلس کلنی کی امارت ته ورسید . د غوربانوپه کورنی کی درې پاچهان وو، چی دری سره د «بهاء الدین سام» په نامه یاد بدل : یو بهاء الدین سام بن عزالدین حسین د سلطان علا الدین غزنوی ورور (۵۵۴-۵۶۵ هـ ق) اودوهم بهاء الدین سام د غیاث الدین محمود زوی (۵۶۷ هـ ق) اودرېیم بهاء الدین الدین سام د شمس الدین محمد بامیان له سلو کوخسخه (۵۹۰-۵۶۲ هـ ق) په شاوخوا کی و. ساخزونه :

۱- باب الالباب ۵۷۳ صح ۲- لغتنامه - ب - ۳۹۶ مخ

۱۵۷۵- بهاء الدین عمر هرروی :

شیخ بهاء الدین عمر چغاره دهرات له نو سیالیو عارفانو اوشیخانوخسخه: د فراهی شیخ محمد خوری او دریدو، اوخینی تذکره لیکو نکمی یې د شیخ رکن الدین سرید بولئ ای لیکمی چی : « ازوتدا شیخ رکن الدین علاالدوله سل اوکسی باین سلسله بر سجاده تقوی نشسته» (۱)
په فراه کی زیر بدلی او په هرات کی یی وده ووندلې او زده کړه یې کړې ده، په کوچینوالی کی جنزبه پر راغلی وه او د ژوند تر پایه په جذبیه کی و، حتی دنمانخه پروخت به یې یو خړک دخانه سره کشینا وه چی در کتوپه شمیر خبری کړې. دهغه وخت پاچا ای امیران به یی خدمت ته ور تله او ده به هم هغو ته دعادات او احسان توصیه کوله او زیار به یی یوست چی د ظالم لاس د مظلوم له گر یوانه لند کړې.

(۱) آریانا مجله - ۳ - کال - ۷ - گنه - ۵۵ - مخ

خواند میردحبیب السیر مؤلف لیکسی چی یوکسال پسه هرات کی و باراغله دهرات خلک شیخ بهاؤالالدین عمرته ورغلل اوخینی وی غوخته چی دعاو کپی ، شیخ ورته وویل چی : «منتقم جباردقهر په داسی مرتبه کمی دی چی هرخوک چی ددعا دپاره لاس پورته کر لاس بی و باوهی او که خوله دشفاغت دپاره پرانیزی ژبه یی وچبری » وایې چی خلک شیخ زین الدین ته ورغلل هغه دعاو کره ، ژبه یی و با و وهله اوله هغه خخه سر سو .

شیخ بهاؤالالدین به تل روژه ود چاتحفه او هدی ه یی نه منله پر خپلی روزی قانع و .

مولانا جاسی دده په باره کی لیکلی چی :

« هغه وخت چی به یی فقیران د حقیقی مطلوب خواته متوجه کول او ترغیبول دا بیت به یی وایه :

دلارا میکه داری دل درو بند

دگر چشم از همه عالم فرو بند

دعمر په پای کی دنور و پبر و مغور و او علما و لکنه سو لانا سعد الدین کاشغری (چی په ۸۶ هق کی سردی) او مولانا شمس الدین محمداسد (چی په ۸۴ هق کی سردی) او مولانا سعد الدین فرخ ، او خواجه زین الدین خوافی ، او مولانا قطب الدین ظهیری او مولانا شریف الدین عبدالقهار ، او مولانا تاج الدین حسن ، او خواجه شهاب الدین اسماعیل حصاری او نور و سره دشاهر خ میرزا په وخت کی له هراته دحجاز خواته ولاړ ، او دمکی تر حج و مدینه تر زیارت وروسته بیرته راغی او د (۸۷ هق) کال دلو سړی خور (ربیع الاول) په ۷ دسه شنبی په ورورخ سر ، او دهرات دمختار دغره په لمنه کی دهرات دعید گاه شمال ته بیخ کره سو .

- ۲۷۳ -

و ایپی چی میرزا ابو القاسم بابر دشیخ له کلی «چغاره» خخه دده جنازه پر خپلو
او برو او چته کړه، او دده خلف الصديق شيخ نوزالدين ته يې پاتا ورکړه .

مولانا شريف الدين عبدالقهار دده په وېر نه کی د ایتونه وویل :

قدوة العارفين امام بحرق

قطب الاقطاب عصر شيخ عمر

در ربيع نخست و فصل ربيع

سوی فردوس کر دعزم سفر

در سموات غلغلی اقتصاد

چون بکرو بیان رسید خیر

پر تراز سدره بارگاه زدند

که شهی میر ساز ملک بشر

عقل میخواست نام و تار بخش

«گفتمش قطب اهل کشف عمر»

- ۵۸۵۷ ق -

بیانو میرزا ابو القاسم بابر دده پر قبر باندی په خپلو وېر و شخصي پیسو و

دانی ودانه کړه .

مأخذ :

آريانا، مجله - ۳ کال - ۷ گڼه - ۵۵ مخ

د ښاغلي محمد ابراهيم خليل ليکنه -

۱۵۷۶ - بهاء و لدین (ملا) :

ملا بهاء الدین به ختہ ساگری دہبہ توڑ بی پوخ لیکوال دکندهار دینار دبر و بہ بازار
کی او سپد بہ دری او عربی ہم پو ہپدہ، او دکندهار دادہی انجمن غری و ددلیکنی
دہمہ انجمن بہ ہبہ توڑ مجلہ کی چاپ سوی دی۔ دی تر (۱۳۳۳ھ ش) کال وروستہ ہر دی۔
فرہنگ زبان و ادبیات ہبہ توڑ - ۸۰ مخ

۱۵۷۷ - بهاء و لدین نور بخش :

شاہ بہاء الدین نور بخش شاہ قاسم نور بخش فاضل اولاد، او دخیل وخت نو میالی
عالم و دعلم سرہ بی زہد ہم در لود، او دسلطان حسین میرزا بہ وروستہ
وختو کی لہ عراقہ ہرات تہ راغنی، او دخواجہ افضل الدین محمد کرمانی بہ خانقا
کی بی چی دغراق تر و رہد بانندی وہ و اول، او سلطان حسین میرزا ورتہ ہد در نہ
سترگہ کتل، او ہمہ وخت چی سلطان حسین مر سو، او بہ خراسان کی دنفاق او -
پریشانی اور بل سو، نو شاہ بہاء الدین آذر باہجان تہ و لار او ہلتہ مر سو۔

ماخذ :

حبیب السیر - ۱۱۵/۳ مخ

۱۵۷۸ - بہادر خان :

دشاہ حسین ہوتک د عسکری قواو نو میالی سپہ سالار و، چی بہ (۱۳۸ھ ق) کال
بی د «شال» او «روپ» سیمی فتح کپڑی دہری بی ہم و نیولی او شاہ حسین ورتہ د
«ورور» خطاب کاوہ، او عواسو «امیر لاسراء» بالہ، او دپتی خزانہ مٹولف بی
دشاہ حسین ہوتک بازو بولی او د «صدر اکابر دوران» او «خان عالی مکان»
او «صدر الزمان» بہ القابو یادوی

بهادر خان دمير و يس نيکه په وختو کي هم د آزي غو بشتو نکو په لو سړي ډله -
کي ولاړو، او په هغه اولسي جرگه کي يې دخپل تېر دمشر په توگه گډون کړي و
، چي دمير و يس نيکه له خو اد پرديو متجاو زينو پر خلاف جوړه سوي و ه
دېتي خزاني مؤلف محمد هو تک يې داسي ستايي :

«په دې دوران په کندهار کي مشهور دي، په بهادري او په تور بابليوالي
معروف ، د پادشاه ظل الله باز و دي ، او دلته بکر و سالار ، شال او زوب کلوي يې -
فتح کا، او ډېرې يې ضبط کا، د بري سمند يې هري خواته چي مخ کا ، هغه خاي اخلي ، او
بري يې له از له په بر خه دي ؛ په کندهار کي ټول خلق پېژني ، او محتاجان او فقرا يې
په کر م او سخاوت باز ه دي ، د جو د لاس يې زر بخش دي ، او هر کله د غريبانو دستگيري
کا ، د پادشاه عالم پناه شاه حسين يې په «ورور» خطاب کا ، او عوام يې په «امير الامراء» -
ياد کا ؛ خان عالي مکان په علومو کي عالم دي ، او په اشعارو يې نظير ، شعرا و علما
په لاس د کر مهالي ، او هيڅکله يې مجلس له دي طايفو خالي نه وي ، او په صله کي په
دوران طاق دي ، او په بندينه علماته حانم دي - چي له سفره راسي علما و شعرا مېلمه
کا او دوي ته مېلني و کا خالق تعالي دي دا کریم دوران او حاتم زمان تر ډيره ژوندي
و ستاتي آمين يا رب العالمين .»

د محمد هو تک له ليکنې څرگند پري چي بهادر خان سر بېره پر هغه چي يونو ميالي
سپه سالار و ، د شعر او ادب او علماؤ سره يې هم د زړه مينه درلودله او په خپله هم د -
پښتو ژبي شاعر و او اشعار به يې پر اولسي وزن ويل ، او د پښتو ژبي د آثارو په
راغونډولو کي يې زيار يوست - لکه محمد هو تک چي د عبدالقادر خان ختيک
حديقه پخپله د ناظم په قلم د بهادر خان سره ليدلې و ، ه دي د عبدالقادر په باب ليکي :

« به سنه (۱۱۱۵ هـ) بی یوبل کتاب نظم کا، چی نوم بی دی «حیدر بکه ختک» -
 دغه کتاب ما به سنه (۱۱۳۰ هـ) له صدر الزمان بهادر خان سزوه و لیلچی دسولف
 به دستخط و بهادر خان دامت شو کته (۱) هسی روایت کچی به ډیره
 ما دغه کتاب و سونلچی دیوختک به ضبط کی و . »

مدهو تک د بهادر خان یوه بدله چی پر اولسی و زن بی ویلی وه هم به
 پته خزانه کی راوړی ده اولیکلی بی دی چی :

« هسی و ایی کاتب الحروف مدهو تک غفر الله ذنوبه و ستر عیو به، چی خان عالی -
 مکان ددی کتاب دپاره له خپلوا شعار و خغه ماته یوه بدله را کره چی دلته بی ثبت
 کوم، چی کتاب له ذکر خیر ددی حاتم زمان خالی نه وی، او هر څو کچی بی
 ولولی دعا ورتد و کا، هغه بدله دا ده :

بیلتون به زوردی تر لیموسی سهانم خاخی

لکه شینم خاخی

داسره یا قوت می به لمن کی ستا په غم خاخی

په غم الم خاخی

گوره لیلی باران داو شوستا په چم خاخی

خنسکه پر چم خاخی

* * *

راغله لیلی په شینکی خال نغا په کلو کوی

په سرو منگلو کوی

(۱) ډیره : مقصد ډیره اسماعیل خان او یاد ډیره غلږ پخوان ده

سهارچی و زی سبیل کا ، رخ دبلبلو کوی

گل په او بلو کوی

دلای سترگی کاسیه په ویر ژلو کوی

زیب په کجلو کوی

دژوبل زړه وینی په هرگری هر دم خاخی

لکه شبنم خاخی

* * *

بشکلی نجلی ! دباغ په لور سه شه نغا مکوه

عاشق رسو امکوه

و ریت سوی زړه سی دی مین یو ری خندا مکوه

راشه جفا مکوه

زه یو پتنگ ته یی دیوه ماجل بلا سه کوه

نور ظلم بیامکوه

دیم ستاله عشقه لپوئی پر ما ، ماتم خی

غم او الم خاخی

سا خذ :

پته خزانه ۱۱۱۱؛ ۱۲۱، ۱۲۵ مخونه

د کابل - لومړی چاپ

۱۵۷۹- بهادر بدخشی :

د سعید بدخشی زوی دهندا کبر پاچا په وختو کی د تربت د سیمی واکوال او هغه وخت چی د «بهار» د صوبې امیران اکبر پاچا ته پورته سول او دده پلار سعید هم د یاغی امیرانو سره یوځای سو، نو بهادر هم د خپلو اکی اعلان وکی او په خپل نامه یی سکه وو هله او خطبه یی وویلله چی پرسکه بانندی د ابیت کیندلی سوی و :

بهادر ابن سلطان بن سعید ابن شه سلطان

پسر سلطان پدر سلطان زهی سلطان بن سلطان

بیا چی دده پلار د معصوم خان کابلی په وینا خپل زوی بهادر ته ورغی بهادر بندی کی ؛ هغه وچی دا کبر پاچا له خوا صادق خان دیوه لوی لښکر سره د بهادر مقابلې ته ورووت او د سختی جگړې په پای کی بهادر ووژل سو .
دده دوژلو کال (۹۸۸ ه ق = ۱۵۸۰ م) کال و .
نآخذونه :

۱ - مآثر الامیرا - ۳۹۰/۱ مخ ، ۲ - اکبر نامه - ۳۸۳/۳ - مخ

۱۵۸۰- بهادر خان رو هیله :

ددر یاخان داودزی پښتون زوی او په هند کی د شاهجهان پاچاله نویالیو سالارانو او امیرانو څخه و .

هغه وخت چی شاهجهان لا شهزاده و، بهادر خان د خپل پلار په واسطه د هغه سره آشنا سوی و، او بیا چی شاهجهان د پاچهی پرتخت کښه بنوسته ده یی د خورو زرو هلیاوو دوو زرو سپیرو منصب ورکی او د «کالی» د سیمی جاگیر او دهقی سیمی د سرکښانو سرکوتل یی هم ورسپارل .

دی هم دشا هجهان دپرتخت کتوبناستلوبه لوسری کال دعبداللهخان فیروز جنگه
په لمری دکالپی خواته رهی سو. خوچی د « جبهار » دسیمه یاغیان ابل کپی،
اوترستی جگری وروسته یی پردیمن بری وسونه او دهغه بری له اسله دشا هجهان
له خوا « نغاره » ورکړه سو .

ترهغه وروسته ددکن د ناظم اعظم خان په سلگری دخانجهان لودی استیصال
ته وگمارل سو .

خوخانجهان لودی په دپره سرانه ورسره جنگېد او بهادرخان دوه ځایه تپی سو .
پر سڅکه ولوبه دخانجهان جگری نو غوښته چی سری پرپکپی خو خانجهان
پری نه ښوول او بهادرخان ژوندی پاته سو .

دشا هجهان دجلوس په شلم کال دعادلخانی لیکروسره په جگری کی هم تپی اوبی هوشه
شو چی بیجا پورته یی بندی بوت اودشا هجهان دجلوس په پنځم کال دعادلشاه له خوا ایله
کړه سو او شاهجهان پیر و ناز اوه منصب یی ورله ورکړ او اویرته دا کابی او قونوج
جاگیر ورو سپاره اود « سلکوسه » دسیمه دسر کښناو سر کونلو ته یی وگماره دیری
ووژل او کورونه یی وروان کړه ، اود زرو رتوب انگازی یی هر لورته
خپری سو یی . ترهغه وروسته بهادرخان په راجا جهار سنگه بند یله پسې
ولار او هغه ته یی هم ماته ورکړه .

په دی توگه بهادرخان رو هیله دشا هجهان پاچاد وخت په زیاتو جگری کی خپله
توره خلولې او سپرانه ښکاره کړې وه چی تفصیل یی د « ماثرالامرا » د
کتاب په لوسری توکی کی را وړه سوی دی .

هغه وخت چی شهزاده مراد بخش دبلخ خواته راغی هم دبهادرخان ورسره و ، او کله

چی شهزاده سرادیش له بلخه کابل ته راوگرځېد بلخ صوبه داری اودهغه ولایت انتظام
 یې اصلت خان په اتفاق بهادرخان ته وسپاره، او بیاجی شاهزاده محمد و ننگ زبم د بلخ
 ولایت ته راغی نو بهادرخان یې دازبکانو سره جگړې ته وگماره. که څه هم بهادرخان
 په جگړه کې د پریزیاړ ویوست خورده رقیبانو شاهجهان ته داسی ورسوله چی گوا کی
 بهادرخان په خپل کار کی سستی کړیده ځکه یې نودده دکالپی او فو نوج جاگیر ضبط
 کی اودده زړه هم ماتسو خوچه، (۱۰۵۹ ه ق) (۱۶۳۹ م) کال د رجب
 د میاشتی په نولسمه اود جولای په نولسمه په داسی حال کی چه د شهزاده محمد اور ننگ زبم
 په ملگری کی یې د قندهار قلعه محاصره کړې وه د ساه لوی له ناروغی څخه مړ

سو. اونواب غلام حسین دده د مړینې نیټه په دوو بیټو کی داسی وویل:

فخر هندوستان بهادرخان که جهان قائل شجاعت اوست

سردوداغ فراق را بگذاشت داغ جان در سیم رحمت اوست

د هند په (یوپی) کی «د شاهجهانپور» ښار د شاهجهان په نامه همده ودان کړی دی.

ماخذ:

۱- مآثر الامرا - ۱/۳۱۲ مخ تر ۳۲۰ مخ پوری - په اردو ژبه

۲- پادشاهنامه - ۱/۱۰۶ مخ

۱۵۸۱- بهادر خان لوانی:

د محمد شاه په نوم یې له (۹۲۴ ه ق څخه تر ۹۳۷ ه ق پوری) د هند پر «بهادر

» بهار» حکومت کړی او د دریا خان لوانی زوی و.

طبقات اکبری لیکي چی دغه افغان په خپل نامه خطبه جاری کړه او سکه یې ووهله

اوده هم د ه وخت کی د ابر پربهار باندي یرغل وکی.

ماخذونه:

۱- طبقات اکبری - ۲- د هند په تاریخ اوسد نیت کی د افغانانو پر خه - قلمی ۸۶ مخ

۱۵۸۲- بهادر خان لودی:

توریالی بهادرخان دخانجهان لودی ورازه اود بهادرخان لودی زوی و، دهندد مغلوبه دربار کی بی یوزری منصب درلود، خلور سوه بی سپاره وو.

د «راجوری» په جگړه کی چی په (۱۳۹ هـ ق) کال کی پیښه سوې وه دده تور - یالیتوب او سپرانه غلیما نولاهم منلی وو.

خافی خان لیکلی: «بهادرخان توریالی» د راجوری په جگړه کی بی تور وو هلی های ته د ډیرو تپوله کبله غوزار سوله ډېره غیرته بیرته راوغورخېد، توره بی وکېبله او په خوزا سپرانه بی هر غلیم برید وکړ، آخر د غلیم په تپوک وورشته سو، اولوبد، پای ته «هرسرام» نوی راجپوت چی د راجا بهار سنگ له ډلی و، هر راوځنستل، غوښته بی چی د ډی سیرنی زمری ککری غوڅه کړی، خو هغه زریالی پښتانه په دغه حال کی جمدرد له سارا او کین او هغه راجپوت بی هر وراته وویشته اود «هرسرام» جمدرد بهادرخان هر غاړه براب سو، ککری بی ځینی پرېکړه، اود لاس د گوتمی آس، توری اوسپرسره بی خان اعظم ته وروپه، خان اعظم د توریالی بهادرخان ککری د «بیر» د کلا په وره وځړوله او د لاس گوتمی بی چی دده نوم پر لیکلی و، شاه جهان لره «برهانپور» ته ویرله او شاه جهان مغول ډیر په خوښ شو.

سأخذونه:

۱- لودی پښتانه- د پوهاند رشا دتالیف - ۳۳۸ مخ

۲- بهادشاهنامه - ۲۷۶/۱ مخ

۳- سیر المتاخرین ۲۵۷ مخ

۱۵۸۳- بهادر سیستانی :

بھادرخان سیستانی و روز در زبانی شاعرو ، بنہ طبع بی

درلودله او دا بیتونه دده دی :

آن شوخ جہا پیشہ دل سنگے گرفتہ گویا بمن خستہ رہجنگے گرفتہ

بنشستہ من برسہ سرنہ خوبی شاہی است کہ جابر سر اورنگے گرفتہ

مأخذ :

پښتو آريانا دايرة المعارف ۴ - ۵۴۵ مخ

۱۵۸۴- بهار خراسانی :

محمد سلیم بھادر چھا کبر خراسانی زوی ددري ژبی شاعرو ، اوپه شعر کی سلیسہ اوروانہ

طبع درلوده له خراسانه هندتہ تلمی و ، اودسندپه شاوخوا کتی مړدی .

دا بیت دده دی :

شده مائل بتان دل عاشق مزاج من

غیر از وصال هیچ نباشد علاج من

مأخذ :

پښتو آريانا دائره المعارف - ۴/۵۴۷ مخ

۱۵۸۵- بهادر کوهآتی :

شیخ عبدالله معروف به حاجی بهادر د خپل وخت نویللی عالم

اولیکوال و . په (۵۹۸۹ ق) کال په اکره کی زېږېدلی او په (۵۱۰۹۹ ق)

کال په کوهات کی مړ او همهلته ښخ دی .

دهه تصویف کی هم لاس درلود اودمشهور آدم بنوری له خلیفه کانوخته و .
د کریمداد هزارنامه باندی یی په دری ژبه لویه شرحه لیکلی ده چی
« مفتاح الدقایق » نویسی .
ماخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات بهشتو - ۸۰ مخ

۱۵۸۶ - بهار گل :

د وزیر فتح خان مشهور په اشرف ابو زراستکوچه مالدینه او د سر بلندخان
او شاه پستخان مور وه .

دنوای معارک د بولف د لیکنی سره سم د بهار گل ، دکشمیر دارباب شاه
(ندیانو) خیزه وه چی په نوای معارک کی یی داسی یادونه راغلی ده :
« خیسرو قلم شریف رقم ، فرها دوار کندن بیستون این مدعا ، چین بیان سی نماید :
که اشرف الوزرا وزیر فتح خان از کمال تعشق سمات « بهار گل » از ارباب
نشاط کشمیر در سلک از دواج خود آورده بود ، باو بسیار محبت و
د لیری داشت ، و از ورو فرزند ستولد گردیده ، یکی مسمی به سر بلند
خان و دیگر شاه پستخان ، از قضا کردگار در چین تولد شاه پستخان مسماة مذکور
سر حیات در نقاب تراب کشیده ، اشرف الوزرا از سوز و گداز سفارقت او بچون وار صهر
نورد لیلی ، مال هیرانی او ووده بعد سرور چند ایام تدارک همبستری سو فوره داشت درسته
یکهزار و دوصد و سیویک هجری در ایام زمستان باتفاق شاه محمود خان
از کابل برآمده ، رونق افزای پشاور گردیده ، در انجا دختری
جمیله که خورشید خاوری از حسن دلاویزش ، اقتباس نور نماید ، و قمر

باین همه دلبری، مستفاد از جمال بلا انگیر اوشود از دو دمان قاضی خیلان که از قدیم در باب دول قیب و منزل دارند، بدست آورده در شب اول گوهر ناسفته اش، بسوزن الماس جفا سفته، و آب و تاب از آنچه بکارتش از گلبن وجودش ریخته، باز بخانه فرستاد، و بمنزله سرو او را از بهر جهان آزادی بخشید.

و باز در آن روزها، ارباب نشاط از کشمیر دختری آورده نه دختری بل ماه آسمان خوبی، و خورشید اوج محبوبی، و شرین باین همه حسن که داشت چون سها پیش آفتاب متصور، و لیلی باین شورش جمال، چون لیل پیش نهار همانا گلدسته ای که از بس لطافتش آب از چهره گل رفته، و از نهایت نزاکتش شاخ گلبن، خار خار حسرت شده.

اشرف الوزران نادیده به مقتضا:

نه تنها عشق از دیدار خیزد بسا کاین دولت از گفتار خیزد
شیفته جمال با کمال اوشده و بزور او رادر مشکوی اقال برده، صاحب خانه ساخته،
گلهای عیش و عشرت ز بوستان محبت اومی چید، و هر روزه مجلس آرای، و
شمع نای و نوش، و تماشای لولیان روشن بوده. میرا سماعیل شاه و کیل ناظمان
حیدر آباد و خالویم شیر محمد خان و کیل والیان خیر پور، بجهت مبارکبادی
نزد اشرف الوزران رفتند، و هدیه سنگینی پیشکش نمودند، اشرف الوزران نهایت خوش شده
و تماشای لولیان بوکلای مذکور، سعه اکل و شرب عطا نمود و هم خلا فاحره عوض
مبارکبادی مرحمت فرمود.

مأخذ:

نوای معارک - تالیف منشی عطا محمد شکار پوری -

چاپ کراچی - ۳۲ مخ

۱۵۸۷- بهاول خان:

د پښتو ژبې شاعرو، اود «بنو» په سیمه کې یې ژوند کاوه- په یونانی طب کې هم لوی کی لاس درلود ، او پلار یې شادی خان نومېد .

ده د زیتون جنگنامه په پښتو نظم ترجمه کړې ده، او ژوند یې د دیرلسمې هجری پېړۍ په پای اټکل سوی دی . دا بیت دده دی :

بهاوله تل گویا په دې گفتار شه

د نبی د پس روانو خدستگار شه

سأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو - ۸۰ مخ

۱۵۸۸- بهادر (ملا) :

په پښتو ژبه د دیني او مذهبي موضوعاتو له ناظرانو څخه و، داوسني پېړۍ په سر کې د پښتوستان په سیمه کې اوسېد. دده خوښناجاتونه او منظومې خطبې سته . د ابیت دده دی: د بهادر ویل به هاتنه درپه کارشی به لحد کی چی شی سوال ربانی

سأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو- ۷۹ مخ

۱۵۸۹- بهاول خان:

د پښتو ژبې شاعر و، او د پېښور د بنو په سیمه کې یې د یونانی طب طبابت کاوه . د پلار نوم یې حکیم شادی خان و .

« د جنگنامه زیتون » په نامه یې یوه قصه په پښتو مشنوی دده کښی ژبې له یوه

کتاب څخه په ۱۲۸۵ هـ ق کال کې ترجمه کړې وه .

خه موده په سوات کی اوسېد ، اود سوات «باباجی صاحب » ته یې عقید درلودله

« د جنگنامی » د سر بیت د داسی دی :

د کونینو خاوند ته یې ای سېحانه

هم خالق رازق د هر چا ذوالمنانه

او د کتاب د نظمو لو سبب داسی بیانوی :

بها و ل تل کویا په دا کفتا ر شه

د نبی د پس روانو خد متگا ر شه

اوس سبب ددی کتاب واوړه له ما نه

په د هکنی زبان رقم و ، زما جانه

مشتهر وه په قصه د زیتون کوره

عسجائب د عهد حنیفه روره

میخیل شوم په خپل زړه کی دا کتاب

افغانی ژبه روان کړم په شتاب

په پښتو می کړه بدل هندی زبان

چی عجب وه حنیفه زیتون سپیان

د کتاب په پای کی وا بی :

له فساد ه شه آباد د اکل جهان

فتنی پورته شوی بی حده دا زمان

پلار اوزی بی اتفاق شول وئی کوره

محبت شه بر طرفی در ور له روره

استادان اوشاگردان صاحب عناد شول

دازمان کی بیخ کندو نکي دینیا دشول

عزت نه گوری دنیاوته بی مخ دی

خوک چی ترک که دا خصلت دهغه سخ دی

بهاوله ! ته گویا په استغفار شه

له فساد له عناده تو به کار شه

بی غریب عاجز مسکین اوی نصیب

په داملک کی بی مشهوره په طبیب

قصه تم شوه ای زما یاره دلداره

لائی نه کرم خیردار شه ای هوشیاره

شین اوزون ویی اوهی له ایامه (۱)

دغه حال وه ویی گوره صاحب نامه

وؤ تاریخ یو ویشتم دویم خور

سن هجری «غرفه» (۲) کی گوره په هرطور

بی اوهی الف اولام کپه نور تمام (۳)

که هوشیار بی فکر وکپه دا ده نام

شین الف اودال او یا و خاوندون (۴)

زما پلار دی دا مصرع کی ذوفنون

(۲) ۱۲۷۵ هـ ۱

(۱) یعنی « شنبه »

(۴) شادی خان

(۳) بهاول

دا مشهور په حاوکاف ویا وسمیم (۱)

که ته هوش کړی نوره زرشی پری فهمیم

دل رنجه شو په اتمام د دې بیان

آخر کار دی تاسف او دی ارمان

مأخذ :

تبره پشاعران - ۲۰۷ مېخ

۱۵۹۰ - بهاء ولد بلخی :

سلطان العلماء بهالدین محمد دحسین خطیبی بلخی زوی معروف په «بهاولد» دشیرمی هجری پېړی په پای اود اوومی هجری پېړی په سر کې له سترو نومیالیو صوفیانو او عارفانو څخه تېرسوی دی، اود شرق د سلام نړی دستر صوفی او نومیالی شاعر مولانا جلال الدین بلخی پلار و .

دبهاولد پلار حسین داحمد خطیبی زوی هم دخپل وخت له زبرگانو څخه گڼل کېده او درضی الدین نیشاپوری مشهور شاعر استادو او سوریې دخوار زمشاهانوشاهی کورنی ته منسوبه وه ، اود خطیبی دکهول نسبت بیابابوکر صدیق ته رسېده . بهاولد په طریقت کې د شیخ نجم الدین کبری لاس نیوی کړی نو د هغه له خلیفه گانو څخه و .

دزیاتی پوهی له اسله یی خورا اغیزه ناک اوله تاثیر په دکه مجلس درلود ، ځکه نو خورا ډیرو گړی پراغونډ بدل اوله همدی سببه خوارزمشاهرو ځینی ډارېده ، خوچی بهاو

بی دبلخ او خرابان به پرېښو ولو مجبور کی، او په دی مجبوری کی د امام فخر رازی سره د بهاولد دنظر اختلاف هم بی اغیزی نه و، نو لکه بهاولد به خپل کتاب «المعارف» کی پر محمد خوارزمشاه او امام فخر رازی باندی حملی کړی دی، او دوی د واره په مبتدعه ډله کی راوړی او دخپل کتاب په یو لځای کی لیکل چی :

« فخر رازی و زین کیشی و خوارزمشاه را و چندین مبتدع دیگر بودند ، گفتم تمام صدهزار دلهای با راحت و شکوفها و دولتها را رها کرده اید ، و درین دوسه تاریخ گریخته اید ، و چندین معجزات و براهین را مانده اید و بنزد دوسه خیال رفته اید، این چندین روشنایی آن مدد نکرد که این دوسه تاریکی عالم را بر شما تاریک دارد؟ و این غلبه بهراز آنست که نفس غالب است و شمارایی کار می دارد ، سعی می کند بیدی و چون بی کار باشد همه بدی کرده شود و تاریک و سوسه و خیال و سوداهای فاسده و ظلمات پدید آید ، از آنکه عقل غریبست و نفس در سلکت خودست ، و آن مملکت از آن شیاطین است ، و این دنیا است که ما حضرت و حجابست از در غیب ... (۱) .

په یو بل لځای کی هم د امام فخر رازی په نسبت د خوارزمشاه تینگ ارادت ته اشاره کوی او وایی چی :

« ده خپل یو مقرب ته ویلی دی چی هر لځای چی د امام و عطا کوی «با کمر زرو کلاه مغرق بر پایهای منبروی نشیند» او بیایی نو امام مبتدع بللی او د کلام الله خعه یی دده تا ویلوته اشاره کړې ده او ویلی یی دی :

«... اسباب نزول آیات و نحوها و حکمتها و اشعار و امثال می گوید...»

و مهد علی حکیم را سلطان او لیا میگفت او ، جهو دان بنز دوی نور یتنه سی خو اند ند من چون بشنیدم این نوع سخن ، و خود را بهیچ نوعی سوازنه ندیدم نه تصور سوازنه یافتم گفتم من همچون یکی آحادی ام اندر جهان بیان ، تا سلامتی آن جهان طلبم ، اکنون چنگ از گفت و خلقان بدارم و هیچ مرتبه و جاهمی نجویم بسا هیچ خلقی ، هر کجا افتادم ، افتادم و هر کجا برخاستم برخاستم ، اگر چه خلقی نظاره گرس باشند التفات خود را از خلقان پاک کنم و اصغای ایشان واپیش خود نیارم و از هیچ فضیحتی احتراز نکنم ، همان انگارم که کلوخی ام ، الله را از حال بیحالی می گرداند تا مرا کجا رساند و کجا اندازد و بچند صفتم گرداند ، اذ وقعت الواقعة بر خواندم ، خود را چو دیواری دانستم که فرو افتادم تا کدام اجزام را خفص کند و کدام رافع کند ...» به دی خبری کی به صراحت بهاء و لداسام فخر رازی او حکمت او کلام نور و پوهانو ته مبتدعه ویلی دی ، خوشنگه چی هغوی دخواورم شاه له خواحمایه کپدل نوبها ولد خیل خان ددوی به سوازنه کی نه سونده او وطن پریش و ولوته چمتوسو ، اودقرا اینوخه خرگند پیری چی (د . ۶۱ هق) به شا و خوا کی بی له بلخه هجرت کپی دی ، حکم چی دده دهجرت به وخت کی دده زوی مولانا جلال الدین بلخی شهر کلان و ، اوخنگه چی مولانا په (۶۰۶ هق) کی زیر بدلی نودده هجرت بایدد (۶۱۰ هق) کال په شا و خوا کی و .

داکتر ذبیح الله صفا په « تاریخ ادبیات در ایران » کی لیکلی چی دده په نظر د بهاء ولد مهاجرت په مطلق ډول د مغولو د حملی له ډاره نه و ، حکم چی د مغولو د حملی ډار تردی پیمینی دری څلور کاله وروسته پیدا سو و او شهر کا له پس عملی سو و .

بهاء‌ولد دهجرت په لار کی نیشاپورته ورغی او د شیخ عطار سره یې وکتل او شیخ عطار د «اسرارنامه» کتاب دده زوی جلال الدین ته (چی وروسته مولانا جلال الدین سو) دده یی په توگه ورکی:- بانوبه‌اء ولدله نیشاپوره بغداد ته اوله هغه ځایه مکی ته ولاړ، او بیاله هغه ځایه د شام اوروم لوری ته رهی سواوڅو کاله یې دارزنجان او سلطیه اوله- رنده په ښارو کی تېر کړه او تر هغه وروسته د علا‌الدین کیقباد د سلجوقی په بلنه «قونیه» ته ولاړ او هم‌لته پاته سو، په وعظ او ارشاد یې خوله پوری کړه، ډیر شاگردان او سریدان یې وسوندل، څوچی د افلاکی په روایت د (۵۶۲۸ ق) په دوهمه خور، اود دو لکشاه سمر قندی په روایت په (۵۶۳۱ ق) کال په داسی حال کی مړ سو چی دنیا ته یې یو څو راستر معنوی شخصیت لکه: مولانا جلال الدین بلخی روزلی پرېښود. سر بېره پر هغه یی یو کتاب «د المعارف» په نامه خپل یوازنی اثر پرېښی دی چی دده دشلو مجلس او سواعظو یوه گټوره مجموعه ده چی په خپله یی د کتاب په شکل تدریت کړی و. داکتر صفا ددی کتاب په باب لکلی چی:

« درین کتاب حقایق عرفان و دین و تفاسیر و تاویلاتی از آیات قرآنی بایمانی شیو اولد انگیز و بافصاحتی کم نظیر مورد بحث قرار گرفته است و سخن گوینده چنان شیرین و دلپذیر است که در بسیاری از موارد در لطافت بشعری مانند و در عین حال شامل بسیاری از لغات و تعبیرات و ترکیبات نادر پارسی است که مسلماً تحت تاثیر زبان مخاطب بلخ و جو د آمده است .

هر بحثی یا هر مجلسی بایمانی از احوال که به اولد آنها را موضوع گفتار و یا نگارش قرار داده یا عنوان فصل ذکر شده و بدین تدریت کتاب المعارف

که خود کتابی عظیم است از عده بسیار فصول ترتیب یافته است -
ماخذونه :

۱- تاریخ ادبیات در ایران - ۱۰۱۹/۲ مخ

۲- المعارف - ۲۳۵/۱ مخ

۱۵۹۱- بهر ۴۱:

دیهبورد سیمو دپختوژبی اولسی شاعرو، اود (۵۱۲۵۰ ق) په شاوخوا کی یې ژوند
کاوه یوه بدله یې د «جم دار مستتر» په کتاب «د پښتانه خواد» شعرهار بهار» کی راغلی
اوهغه داده :

معمورنه شوم زه په وصال د دلیر

شوگیرې کړم ندام پسی زه شوم او تر

سپین مخ دي گلزار توری زلفی سبیل

مروارید دی دندان دواه لب دی سره زر

ستامقام دی په بنار خبر دار شه بنارو

زه سپین په تا ډبر که ته وکړې باور

سپین مخ دی آیین (۱) زنده خان دی گبین

ټول صورت دی سپین تجلی کا دنمر

سپین سخ دی چراغ حماره شه پرې داغ
ما نیولی دلبار ستا په وخت د سخر

چی عاشق دی «بهرام» ستا صفت یې کلام

په سلام دی مدام که ته ورکړی سلام

مأخذونه:

۱ - پښتانه شعراً - ۵۵۱/۲ - سخ

۲ - د پښتنخوا هار و بهار - ۱۳۳ - سخ

۱۵۹۴ - بهرام تگاو ی:

د پښتو ژبی شاعر اود (۵۱۲۳۹ ق) کال په شاوخوا کی د تگاو په سیمه کی

زېږیدلی، و ما په ولسی اوز انوی هی هم شعرونه ویل چی په تنی سندرغاړو به پخپلو سندر-

روکی د غول دده په اشعارو کی د سینی درد پت دی اودا ده دده د کلام نمونی

په هر بڼ کی چی بلبل وهی نارې

حواله کړی په غمجن زرگی اری

هنه ورځ را بانندی تېره شی په غم کی

چی دی و کورم په سخ زلفی خوری

د زره داغ سی پسی لاهسی بتر شی

چی دری کړی په داسپین تندی سوری

په لیمو به یې قبول کړم کبرنه کړم

ستاد درخس و خاشاک سپیری ابری

دهغو به زړه کي هوش او طاقت ور کشي

خوک چي اوري «د بهرام» دخولي مسري

نه وينم په سترگو دخپل يار بشر عالمه

سالره را نغي چي را تلو ته يي وم په تمه

وسوزي نصيبه دا په تاخه اپت پروت دي

وسومه په مينه کي ديار لکه داشمه

زه شور و فریاد کړم سلامت نه يم مين يم

کله آه او سوز کوي له مينی نه بېغمه

نه وينم راحت بي له زحمته په خپل عمر

نه سي شي بي ياره په دانورو شيکا پودمه

وبه سري «بهرامه» عاقبت په دي سودا کي

تاچي خان دميني اورته وړاندي کړو بکدمه

ماخذ:

هبتا نه شعرا - ۷۰۶ مخ

۱۵۹۳ - بهرام پښتوري :

د پښتو ژبي شاعر و، او د (۱۲۵۰ هق) کال په شاوخوا کي پښتور په سيمو کي او -

سپده، او هم هلته زېر بدلې دي.

دارمستره مستشرق دده نوم او شعر ضبط کړي دي، او دا بدله يي «د پښتو نخوا -

هارو بهار» کي راغلې ده :

معمورنه شومزه په وصال ددلبړ
شوگيرې کړم مېدام پسي زه شوم او تر
سپين مخ دی گزار توری زلفی سنبل
سرواریدی دندان دوازه لېدی سره زر
ستا مقام دی په ښار خبر دار شه ښارو
زه مین په تادېر که ته وکړې باور
سپين مخ دی آيين زرخندان دی گبین
تول صورت دی سپين تجلی کادلمر
سپين مخ دی چراغ زما زه شه پری داغ
ما نیولی د لبارستا په وقت دسحر
چی عاشق دی «بهرام» ستا صفت یې کلام
په سلام دی مدام که ته ورکړې سلام

مأخذونه :

۱- د پښتنخوا هارو بهار- د کابل چاپ - ۱۳۳ مخ

۲- پښتانه شعرا - ۵۵۱/۲ مخ

۱۵۹۴- بهر ۴۱ خان خټک :

دخوشحال خان خټک هغه نااهله زوی و، چی دخپل ستر پلار په مقابل کی
پاخېداودخپلو شخصي غرض او خود خواهی دپاره یی دخپل پلار دملی مبارزو
په لاره خنډونه اچول .

بهرام د (۱۰۵۳ هـ - ۱۶۳۳ م) کال په لو سړي خور زير بدلي و، چي پلار يې دده
د زېر بدونته پر نيکمرغه نيولې و، او د زېر بدو کال يې د « بخت بابا آمد »
له جملې څخه را ايستلی و، لکه چي ويلي يې دي :

دریا و الف ماه ربیع الاول

بهرام آمد بروی ر خشنده چو ماه

تاریخش « بخت بابا آمد »

زین جمله شو د جیم هزارو پینجاه (۱)

خو له بده مرغه د بابا د بدبختی سبب سو، او چي خوشحال خان سر کېده نو خپاه
فرزندانو ته يې وصیت وکشي چي: « که مو بهرام وړاندي وروستو په لاس کېږو -
زی سر يې کړی، نیمايي يې د ماسرته، نیمايي يې د ما پښو ته وسپڅي؟، هاله به د ماروح
تاسو خوشنو د شني» (۲) بهرام له یوی خوا په خپله د قوم د سرداری او خانې لیونی و
او له بلې خوا د هند مغولي حکمران سهابت خان د بهرام خان له دې خوا د خواهي څخه
استفاده وکړه او دی يې دخپل پلار «خوشحال خان» په مقابل کي و پاراوه، نو لکه
بهرام هم دخپل پلار او هم دخپل ورو را شرف خان هجری چي دواړه دهند د مغلو
د تسلط پر ضد مبارزه کوله مخالف سو - د اشرف خان لکه مخالف و، چي
د خوشحال خان د بند یگرت په وخت د اولس سرداری اشرف خان
ته سپارلې سوی و او خوشحال خان هم هغه د مشر توب وړ باله .

(۱) تاریخ سرصح - د پېښور چاپ - ۲۵۸ مخ

(۲) تاریخ سرصح - د پېښور چاپ - ۳۸۱ مخ

بهرام خان مهابت خان ته ورغئی او هغه ته یې ډاډور کی چی دخپل پلار پسر
 خلای دده هر حکم ته چه تودی او مهابت خان هم له خپلی خوادمر ستنی ډاډور کی
 هغه و چی د (۱۰۸۳ هـ = ۱۶۷۳ م) کال د ذیقعدې او مارچ په پای کی دخو شحال-
 خان او بهرام خان ترمنځ وړی وړی جگړې پیل سوې، او همداراز د (۱۰۸۳ هـ ق
 ۱۶۷۳ م) په محرم کی بیاد پلار او زوی ترمنځ جنگونه و سول چی په دې جنگو
 کی خو شحال خان بری و سوند او ور پسی نو داسی ډبرې جگړې او شخړې د بهرام او
 دده د پلار خو شحال خان ترمنځ پینځی سوی دی چی تفصیل یې په خپله دخو شحال-
 خان په « کلیات» او د افضل خان خټک په « تاریخ مرصع» او داستاد دوست محمد کامل په
 «خو شحال خان خټک - سوانح حیات او ادبی آثار پر تبصره» کتاب کی راغلی دی.
 خو دلته دنه ونی په توگه دخو شحال خان له کلیات څخه د بهرام په باب کمی خو
 شعرونه رااخلو خو شحال وایی:

د بهرام له حاله څه وایم وچاته

حال دخپل زویه بیکاره دی و باباته

هم فضول هم سزور هم سډ بډب دی

هم بیکر ننگ و پیل به نه کاندی وچاته

په یوه ذره کی باسه په اسمان شی

په یوه ذره کی شی تحت الثرائه

دخپل خوی په گردابونو کی غوټه خوری

دا عادت به یې رد نشی ترسما ته

تا هنر سرداری نه زده بهرامه

سرداری دی په خپل دور کړه بدنامه

هم تماشې خپلخانی لره بلاشوی

هم خپل خان لره بلاشوی بدفرجامه

تظاهر دکم عقلی په جرگوسر کړی

اوس فارغ شوی دظاهر له انتقامه

تا خپل خان لره دمرگ رخنه پیدا کړه

خپلخانه دی په بدخوی کړه بی آرامه

په داهسی بدخوی بی بخته ندی

چی لانه بی دخونی هاتې تر زامه

مشروروردی په زندان کړ ته خانی کړی

داخانی دی شه په خان پوری حرامه

چی خانی ته دی هوسد زړه په زور کړی

لاښایې وه ستاد زړه اندیینه خامه

نوردی نوم دما دزویو په شماره شه

د خوشحال خټک وینا په داتمامه

بهرام بڅه دی بد رنگه

رنگا رنگ زبور پری پوری

که زبور ورنه واخلې

نور به نه پوری په توری

- ۲۹۹ -

که احمق به دولت بنده شی
که تری و لاری شی خود به گوری

اله و پشت لرم زو به
نهفته یو د بل به رنگ

بهرام هغه خنزیر دی
چی لایق دی د تفنگ

خو ک بهرام غوندي سنجوس بد بخت به خیل شی
به شامت بی خیلخانه شی تار به تار

منافق لثیم ، مردودد زمانی شی
دخول بهلار سره آغاز کاندی کارزار

ا بلهی بد گمانی ترهسی حده
تر نظر بی له و سوسه بنده هم بده

بد گو بی خست بد نیت تر دا بهور ته
سکه و رو نه بی پردی کړل له حساب به

که به نیت که به خلقت که سخاوت دی
دایی واره له زره لاله خولی له بده

به مجلس بی پر آمد له منجه تلمی
بل به کور به کبی خطای بی خوشامده

چی به سلک د بهلار غایم هغه بی سترگی
به دوستانوی د بهلار کینه بی عده

- ۳۰۰ -

که دباغ انگور بی دپروی و خپل پلار ته

مگر درست ژنکوری و رکاله سیده

دژوند یو دزیره نخ دی دسپو و شرم

په ژوندون دبابا ورشه تر لجه

دخو شحال عقل خطانه و، نور خه و

چی خانې بی په بهرام کپ له نامه ده

دخو شحال دپورتنی شعر له وروستی بیت څخه داسی خر گندیږی چی خوشحال خان

په لومړی سر کی بهرام ته هم خوشبینه و، او خانې بی دده په نامه

کړې وه، بلکه د یوه بله پغزل کی بی دخانې چل اوچلند هم ورشوولی ولکه چی وایې:

زما زره له چانه روغ نه دی بهرامه

د هرچا سره سی زیست دی له نا کامه

نو کړی خوانی دا دواړه لکه بام دی

په پیری کی له لارل دواړه پا مه

اوس دادواړه بامه ستادی ننداره کړه

غافل مه شه یو زمان تر صبح وشامه

په دا اویس باندي چی ستا کجاوه ایشی

رسوه بی چی پری نوزی تر مقامه

خودای دا ننداره شی شکروکاره

په چانه وی دا خو شی علی الدوامه

تو لاتیرا بویه په اسلام کی

چی بی نه وی هغه نه دی له اسلامه

- ۳۰۱ -

اهل شرته دشاهین سنگل پیدا کړه

اهل خيرونه حلیم شه تر حمامه

خودی توان توفیق رسیري بیرون مشه

په هر دم د پښتانه ننگ و نامه

ته دچا و جام ته هیله امید مکره

حریفان دی باده نوشوی ستاله جامه

د گنگاش د پر خاشبڼه خوانان پیدا کړه

چی پری چارد ملک و مال شی انتظامه

خوره خوروه ، گټه ساته د کارد پاره

کامرانی شی د دنیا له سرانجامه

بڼه سردار و ته دنوم خزانه بویه

که نور هیڅ ور څخه نه وی بی له نامه

ور کول، توری وهل دادواړه بویه

چی پری چارد سرداری شی انصرامه

یا تکیه دیوه خدای ده یاد توری

په جرگو مرکو نشی کار تمامه

که سردار د خلقو زر لری هنره

بند و بست د عالم نشی بی صمصامه

ر خنه گرد ملک په خونه ماران دی

چی ماران دخونی شته خوبی کداسه

- ۳۰۲ -

که دی نقش دتوری کبینه راته غور کړه
کامروا به شی هاله له هره کامه

رعایت له رعیته سره به دی
دا هاله چی بیرون نه وی له احکامه

مخوفاد خپلو وړی هونبره به بادشی
که د خپلو جفا سخته وی مدامه

بیه لخوانان به خپل هو ډېرې نږدې له لاسه
که یې سرشی دخونی مزی تر زامه

کتهل توری غشی خوری ساتی د جنگ وړی
مردبه سور نشی به زره له انتقامه

کلیله دمنه به سوکړې راشه گوره
چی څه درمی درته توی کړه دکلامه

چی دی زره هغه گوهر به پکشی موسی
که ډېرې یوه شی له آغازه تر انجامه (۱)

خو له هغو اشعارو څخه چی تردی شعر دسخه را وړه سوه
معلو میږي چی بهرام د خپل پلار دا نصیحت منلی نه و ، بلکه بالعکس
یې د هغه سره مخالفت پیل کړې و ، خو چی دومره به تنگ کړی و چی
به پای کی یې

(۱) دا قصیده اوږده وه دلته یې خوبه را واخیستل سولی .

- ۳۰۳ -

عاق هم کي لکه چي پخپله خوشخال خان وایي :

په داهونيره قباحت اشرف عاشق نشو

چي بهرام داهسي عاق شوخه حکمت دی

چي وعقل ته ددواړو نظر وکړې

پروت ددواړوپه وجود کي حماقت دی

د بهرام تېري په دادی په بدی کي

چي لړلي د دنیا په محبت دی

خدای دی دعامت نصیب دهیچانه کا

د دنیا محبت سرد هر عات دی

لکه نیت د بهرام خدو ، هسی وشو

د سړي د چاری کل مدار په نیت دی

په داهسي وخت چي دور د نسا ددی

پلار ناقه د فرزند په تربیت دي

چي خپل پلار شپي په تورو په لښکرو

په داهسي زویو سل خلی لعنت دی

که خو ک شته چي په داجارو نظرو کا

خای د پند د نصیحت خای د عبرت دی

زوی له پلار نه وپزاشی پلار له زویه

قباحت دی، قباحت دی قباحت دی

سره له دی ټولو بدیو چي بهرام خان درلودلني بیا هم څنگه چي د فضل او

ادب د کورنې غړی و ، د ادب سره یې مینه درلودله - په تېره
 بیا په خو شنو یسی کې دیر ماهر وه چی حتی په خپله هغه پلاره چی دده له
 لاسه یې و پرې ناخوالی لیدلی وی دبهرام د اکمال داسی ستایي :
 عطار ددی نور قلم له لاسه کېږدی
 چی په داخوبی بهرام انشا اسلاکه
 ساخذونه :

- د خوشحال خان خټک کليات - د کندهار چاپ - ۲۱۵ - ۵۸۶ - ۶۲۷ - ۹۷۲
 ۹۷۸ ، ۹۸۳ - ۱۰۳۳ ، او نور مخونه
 ۲ - تاريخ مرصع د پيښور چاپ - له ۲۷۲ مخ څخه تر ۳۸۱ مخ پوري
 ۳ - خوشحال خان خټک - سوانح حیات او د ادبي آثار پرته صره -
 له ۱۴۷ مخ څخه تر ۲۰۸ مخ پورې داستاد دوست محمد کامل ليکنه .

۱۵۹۵ - بهرامشاه غزنوی :

د مسعود د زوی ، د ابراهيم زمی ، د مسعود کړوسی او د سلطان محمود غزنوي
 کړوسی د غزنی له زومالیو پاچهانو څخه و .
 هغه وخت چی بهرامشاه خپل ورور ارسلانشاه چی د (۱۰ ه ق) کال د کوچنی
 اختر د میاشتی په شلمه د سلطان سنجر سره په جگړه کی یی ماته کړی وه و واژه - نو
 پخپله د سلجوقیانو په مرسته په (۵۱۲ ه ق) کال په غزنی کی د پاچهی پر تخت
 کېښوست ، او د لوېدیځې لامل و ، چی دده په وخت سلجوقیان غزنی ته راغلل .
 سید حسن غزنوی دهغه وخت نامتو شاعر دده د جلوس په باب یوه قصیده و و .

چی یو بیت بی دا دی :

سنادی بر آمد ز هفت آسمان که بهر امشاهست شاه جهان
خریده حقیقت کی ده خورپه د جلوس ورخ د غزنی د امپراتوری دد سقوط
د بیل اود آل ناصر د بلبرخی ورخ و، حکمه نود غزنی ستر حکیم ابوالمجدد
سنایی بهرام شاه د پردیو د سلطی خطرته د اشان سلطنت کاوه او ورته ویل بی :

ملکه چون بوستان زخندد خوش

تا نگرید سنان چون آنش

بکن از خون دشمن آلوده

تسیغ های نیام فرسوده

من نگویم که تیغ بردون زن

گردن گرد نان گردون زن

خضم خود را به تیغ برادر پوست

که دو سردر یکی کلاه نه نکوست

تنگک باشد یکی جهان ود و شاه

عیب باشد یکی سپهر ود و ماه

هنا د ساچو یا نو راوستل وو، چی د غورامیران بی پر بهرام شاه باندى

په قهر کړه او د غزنی بشکلی بشار بی وړان کى .

په ۴ صورت بهرام شاه په غزنی کی له (۵۱۲ ه ق) کال څخه تر (۵۵۲ ه ق) کال

زری ، چې په کی په زباته وده ، بی په آرامی تیره سوې ده . دده القاب سورخینوداسی

رائی دی (السلطان الاعظم ویمین الدولته و امین الملة ابو المظفر بهرام شاه) او کتبت

هنده القاب دی چی سترسلطان محمود غزنوی مُخاتمه تا کلمی وو .
دبهرامشاه د پاچهی په وخت کی دوی پیمینی زیات اهمیت لری او دیادولو وړ
دی : یوه پرهند وستان بانندی یرغل او بل دغور د امیرانوسره جگرپه، چی
ددی د وارو پیشولنه یز دا ډول دی :

مهدا هلیم چی دارسلان شاه غزنوی په وختو کی دهندوستان سپه سالارو، دبهرامشاه
د پاچهی په وخت کی بی دده له حکمه سرو غراوه، بهرامشاه په (۱۲ هـ ۵۱۲)
کال لارهور ته لښکر ویوست او با هلیم بی ونیو، خو تر گناه یی ورتیرسو،
او بیرته یی دهندوستان سالاری ورکړه او پخپله غزنی ته را وگرځېد .
خه سوده وروسته با هلیم د « سوالک د » ولایت « دیره » په سیمه
د « ناگور » په نامه یوه ټینگه کلا ودانه کړه او ییایی بغاوت ته ملا وتړ له چی بهرامشاه
یی سچور کی چی بهرامشاه د غزنی و باسی ؛ هغه و، چی بهرامشاه د لسوز و سپرو
سره په سلتان کی د با هلیم د دوو سوو زرو جگر نو سره مخامخ سو، او
با هلیم په جگرپه کی دخپلو دوو زامنوسره په هغه خندق کی ډوب سو، چی دوی د
بهرامشاه او دبهرامشاه د لښکر د ډوډولود پاره کیندلی و، او بهرامشاه بیرته بریالی
غزنی ته راستون سو، او د ابراهیم علوی زوی حسین یی دهند په سالاری و ټاکه .
خه سوده وروسته د دوهمی ناوری پیمینی سره مخامخ سو، او هغه دا وه چی ملک الجمال
قطب الدین محمد غوری د حسین زوی له خپلو وروڼو څخه خوا شپنی سو، اوله غوره څخه غزنی ته
ولار، څنگه چی ډیر ځوانمرده، سخی او شکلی زلمی و، ډیر ژر یی د غزنی په خلکو کی
محبوبیت پیدا کی، او ډیر خلکو و ر بانندی راغونډ سول ځکه نو بهرامشاه له هغه
څخه و پریږده او په پټه یی دچا په لاس زهرور کړه ویی واژه . سلطان سیف الدین سوری

د غور با چاچی دخپل ورور له وژ لو خبر سو ، د غزنی خواته یې لښکر ویوست
 بهرامشاه مانی و کړه د هند خواته و تبتید ، خوځنگه چی له یوی خوا سلطان سیف الدین
 خپل غوری لښکر غورته رخصت کړه او له بلی خوا ژمی را ورسېد او د غور او غزنی
 ترمنځ لاری واورو بندی کړې نو د غزنی خلکو بهرامشاه احوال ولېږه چی سیف الدین
 په غزنی کی بی لښکره پاته دی دراتگ وخت دغه دی - بهرامشاه په تلوار غزنی ته ځان
 راوړ ساوه ، سیف الدین سوری د غور خواته و خوځید خو بهرامشاه لښکر ورپسی
 واستاوه او تسریوی سختی جگړې وروسته چی د سلطان سیف الدین په تیر کین
 کی یو غشی هم پاته نسو ، نو سیف الدین سوری د بهرامشاه د لښکر په لاس
 کپړو و او بیرته یې غزنی ته راووست او په غزنی کی د بهرامشاه په امر په ډیری
 ناسردی اوسوایی دخپل و زیز سیدمجدالدین موسوی سره د «طاق» پر پله په غر غره
 و ځړول سو ، بیا یې سر ځینی پر یکر او بغداده ته یې سنجر ته ولېږه .
 قاضی منهج سراج جوزجانی په طبقات ناصری کی د سیف الدین سوری دوژ لو صحنه
 داسی شی :

«سوری باخواس خود که از غور بود ند ، و با و زیز سیدمجدالدین
 موسوی بیرون شده و راه غور گرفت ، سواران بهرامشاهی او را تعاقب نمودند
 تا در حدود سنگ سوراخ او را در یافتند - سلطان سوری باتنی چند معدود که بود ،
 با سواران بهرامشاهی بچنگ پیوست ، تا ممکن بود سوار قتال میکرد ، چون پیاده شد ،
 پناه بکوه برد ، او و وزیر و خواص او تا تیر در کیش داشتند ، هیچکس را مجال آن نبود
 که پیرامن او گشتی - چون در تیر کشی او تیر نماند او را بعد و دست راست بگرفتند
 و بدست آوردند ، چون بدر شهر غزنین رسید و او را بیاوردند ، بر یکی سلطان سوری

را برنشانند، و بر یکی وزیر او سید محمد الدین موسوی را گردشهر غزنین
تشهیر کردند و از بالای خانه ها خاکستر و خاشاک و نجاست در سر مبارک
ایستان می ریختند تا بسریل طاق غزنین رسیدند سلطان سوری و وزیر او سید محمد الدین
موسوی هر دو را صلب کردند و از پیل بیاویختند، و چنین نال می و فضاحتی بران پادشاه
خو بر وی ستوده سیرت عادل و شجاع بگردند، حق تعالی سلطان علاء الدین حسین
را که برادر سلطان سوری بود نصرت بخشید تا آن حرکت و فضاحت را انتقام کرد (۱)
دانا را خرید بر پینه ناپه خرد غور به غرو کی خپور شو او د تالندی پشان بی آزانگه
و کپه، او دغور پاچا سلطان به الدین دسخه تر هغه چی دخپل وژی سوی و رور
دپان پسر کسبله کسپنی دغور، گرسیرا و غر جستان خخدی خورا لوی لیکر
سره راغو نهو، او پرغز نی بی دیرغل تکل وکی، خوچی دگیلان سیمی ته و رسپد
له دیره غیظه ناروغه او مر سو.

دده پرخیای بی و رور سلطان علاء او لدین کشینوست او هغه هم دلوی
لشکر سره دغزنی پرخوارا ره سو، له دی خوا بهرامشاه دخپل لیکر سره
زمیندا ورته خان و رور ساوه، او علاء الدین ته بی پیغام ولییره
چی: «ازگد بجانب غور، و سملکت اسلاف خود قرار گیر! که ترا طاقت مقاومت
حشم من نباشد، که من پیل می آرم (۲)»

علاء الدین جواب و ولییره چی: «اگر تو پیل می آری، من خر میل می آرم، مگر ترا
غاط می افید که، بردران مرا هلاک کرده بی و من هیچکس ترا هلاک نکرده ام،

(۱) طبقات ناصری - ۳۹۳/۱ - مخ

(۲) طبقات ناصری ۳۳۱/۱ - مخ

مگر نشیده‌یی: که حق تعالی (ج) سبفرماید و من قتل مظلوماً تقد جعلنا لولیه سلطاناً فلا یسرف فی القتل انه کان منصوراً (۱) سلطان علاء الدین خیل دوه نامتو پهلوانان و روغوبیتل چپی یوحسین اوبل خرمیل سام بنجی نومبدل اودغوردلنبرکز ز ورسالاران وو، اودوی ته‌یی وویل چی: «بهرامشاه ساته پیغام ر البرلی و، چی (زه پیل راولم) اوما جواب ورو لپره چی: که ته پیل راولی زه خرمیل راولم-نونن ستاسی و رخ ده چی یو دیو پیل چیه کی، « هغه و چی جنگ و نیت چی دهاخواییلان راغله اوله دی خواخرمیلان و ر غله قاضی منهاج سراج دیلانواو خرمیلا نو دجگری صحنه داسی بنی: :

«گویند هر دو لبکرر امصاف شدد و وقت مصاف هر دو پهلوانان پیاده شدند، و دامنهار ره در میان باز زدند، و بمصاف درآمدند. چون پیلان بهرامشاهی حمله آوردند هر یک از آن پهلوانان بریک پیل درآمدند و در زیر برگستان پیل رفتند و به دشنه شکم پیل برد زدند - خرمیل سام بنجی در زیر پیل بماند و پیل بروی افناد، اوباپیل هلاک شد و خرمیل سام حسین پیل را اینداخت و سلامت بیرون آمد» تردد و جنگ و روسته چی په زمیندا و راو تکین آباد او غزنی و سوه علا الدین د غزنی پاچھی و نوله او دغزنی بنار ته‌یی او رو اچاوه (چی داو ر آچولو اونورو پیشو تفصیل به ددی کتاب د«ع» په ردیف کی د علا الدین جهانسوز» ترنامه لاندی ر او پرسی (او) ۵۴ ه ق) یا (۵۴ ه ق) کال و، چی بهرامشاه د وروستی محل د پاره د هندوستان خواته و تبتید او پرلاری سوسو، خو د طبقات ناصری مولف ایکی چی وروسته هغه وخت چی سلطان

سجده سلجوقی، سلطان علاءالدین تهماتی و کرکه بهرامشاه پیرته غزنی ته راغی و او دلته مې سو، او دده د پاچهی دوره یو څلویښت کاله گڼی (۱)

سگر حمدالله مستوفی لیکي چی بهرامشاه غزنی ته د علاءالدین تر رسید و او دغزنی دتبار تر وړانولو د مخه په (۳۳۵ هـ ق) کال کی مې دی . خواند سیر بیابه دی عقیده دی چی بهرامشاه غزنی د علاءالدوله تر رسیدو د مخه په (۳۳۷ هـ ق کال) کی مې دی.

ابو القاسم فرشته بیالیکي هغه وخت چی د بهرام شاه زلمی زوی دولت شاه چی دده د لقب کرسمه سالار و ، د سلطان علاءالدین سره په جگړه ووژل سو، د بهرامشاه زړه ولوید، معنویات یی بایلول او د هندوستان خواته ولار او پرلاری دخپل زوی له ویره په (۳۳۷ هـ ق) کال کی مې سو .

لکه چی مورخین لیکي بهرامشاه یو علم دوسته او ادب پالونکی پاچا و، دده دربارو د پوهانو او ادیبانو ټاټوبی و. دهغه وخت لو یو پوهانو او اشاعرانو دده په نامه کتابونه ولیکل چی دهغو له جملي څخه د حکیم ستایي حدیقه او بهرامشاهی کللیله و دمنه د یادولو وړدی، او هم حکیم ستایي او مسعود سعد سلمان دده په دربار کی ژوند کاوه.

مأخذونه :

- ۱- طبقات ناصری، ۱/۲۳۱، ۳۳۱، ۳۹۴ مخونه ۲- سلطنت غزنویان، ۲۶۰ مخ
- ۳- تاریخ دیالمه و غزنویان، ۳۶۱ مخ
- ۴- بهجتواریانادائرةالمعارف/۳/ ۵۵۵ // ۵- تاریخ فرشته .

۱۵۹۶- بهرام لودی :

دسلطان بهلول لودی نو میالی نیکه و چی دفیروزشاه باریک په وختو کی
ملتان ته تللی او هلته میشته سوی و .

دخو رشید جهان سولف یی د«سلک بهرام» په نامه یادوی اولیکی :

« آورده اند که در عهد فیروز شاه با ربک ملک بهرام جدسلک بهلول بملتان آمده »
ده پنجه زامن در لودل چی یوملک اسلام خان چی وروسته په «سلطان شاه» مخاطب سو، اورل
ملک کلا سلطان بهلول لودی پلار، اودر بیم ملک فیروز، اوخلرم ملک جداو پنجم ملک
خواجه نومبدل .

ماخذ :

خو رشید جهان-م ۷۳مخ

۱۵۹۷- بهرامی سرخسی :

ابوالحسن د بهرامی د ناصر الدین سبکتگین دوختو د درې ژبی شاهرؤ، او یوه رساله

یی د «خجسته» په نامه دعروض په علم کی لیکلی وه .

په (۵۰۰هق) کی سپردي دادوه بیته دده دی :

نگار من آن چون قمر بر صنوبر نه مانی چنو کرد صورت نه آذر

دو خدش بساند و دو ماه سقش دو جعد بسان دو شام معنبر

ماخذ .

ریحانیه الادب- ۱/ ۲۹۷ مخ

۱۵۹۸ - بهره مند خو گیانی :

دہشتو تزی اولسی اوبی سواده شاعر و، دنگرهار د خو گیانہود سیمی پہ «بر بیار» کی زیر۔
 بدلی پہ ختہ خو گیانی اود (۱۲۵۶ ھ سن) کال پہ شاو خوا کی یی ژوند کاوہ .
 بدلی یی پر اولسی اوزانو ویلی اوخینی قصی یی ہم پہ ہشتو نظم کپی وی چی دعو امر
 سندر شاو پہ خولو کی جاری وی - یوہ نمونہ یی «سوال او جواب» پہ شکل دا دہ .
 توری سترگی ، تور اوریل ، پہ میخ راخلمہ گل نگارہ

عا لہونہ پہ کپی دل ، سمہ نہ دروسی خونکارہ

توری سترگی شین دی خال ، را شکار . کہ پہا برو کی

د سرو تیک دی کہ سمبال ، د جبین بہ کنار و کی

پہ سر کپی دی دی شال ، قدم اخلی پہ وروور و کی

یو گپی و کرہ معطل ، پہ اور و سوم رب دپارہ

خان دی سہ سچہ پہ اور ، ستاپہ سینہ یم قا بلہ

ما وژی درې خاور ، ز ما نوم دی شمایلہ

خیروی سی خلم سور ، رویاران دی دی جا ہلہ

ککری بہ دی کپی غو خہ لکہ ، غل تر مامہ راخلمہ ہشیارہ

ہشیاری وہ دلتمان ، عاقبت دد نیا تیرشو

سرسی ایپی پہ جانان ، چی یی غم را تدبر سیرشو

لکہ توره دی پیرزان ، اندرون تہ خما تیر شو

پہ زر گریپی کہ صیقل ، رودمی دروسی لہ پر ہارہ

ہ ہر ہار دمی ، ہ ہلہم سری شو نیدی آباداری

ناقرار ار شو کل عالم پہ دیدن دی گل نگاری

دیاری سکوه غم، په تحقیق سره می یاری

« بهرمنډه » کړه توکل، څه نورد رومه له بهاره

یوه بله چار بېته یې هم په پښتانه شعرا او (۱۳۲۱ ه ش) کال د کابل په مجله کی خپره سوی ده .
ماخذ :

پښتانه شعرا - ۲۰/۵۰۰ ه مخ

۱۵۹۹ - بهری دراوزی :

مولانا نورالحق بهری د مولانا عبدالجی زوی او د مولانا عبدالقهار نمسی په (۱۲۷۷ ه ق)، کال د درواز په سنگیون کی زیږیدلی، او په (۱۳۳۳ ه ق) کال کی مړدی .
مولانا بهری د درواز له نویالیو پوهانو او شاعرانو څخه و، چی شهرت یې تر بخارا پوری رسیدلی و .

ستد اوله علوم یې په درواز کی له « میخد و اعلم » چی ډیر مشهور عالم و ، لوستی وو، بیا د زیاتې زده کړې دپاره په (۱۲۹۹ ه ق) کال بخاراته ولاړ، او هلته یې لس کاله دکو کلمبش په مدرسه کی زده کړه وکړه، او علمي شهرت یې دونی خپور سو، چی ډیر معاندان یې پیدا کړه . نوڅکه په (۱۳۰۹ ه ق) کال کی بیرته درواز ته راغی، او دلته یې یوه بشکلی مدرسه ودانه کړه، او په تدریس یې خوله پوری کړه، ډېرشاگردان یې علمی کمال ته ورسول .
په درې ژبه یې شعر هم وایه چی یوه غزله یې دا ده :

دل دیوانه با مشکین خطی تا آشنا کردم

سرا پای وجودم لاله سان داغ جفا کردم

محبت داردم دو راز شکوه غیرت آمیزی
چنین سجد و اورسادر رهش چون نقش پا کردم
جنون ایجاد بودم از نگاه رات انگیزیش
ز شور طالع اکنون کار همچون ابتدا کردم
دلهم خون شد ز استغنائی آن نامهربان یا رب
که دشنامی ندادم آنقدر او را دعا کردم
بیا د عارض گلگشت شوخ بیوفا دیشب
چو بلبل در گامستان از فراقش ناله ها کردم
رموز عشق بازی شیوه عشرت نمیداند
زخون دل قراش بستر خود بور پا کردم
ندارد اقتدار و طاقت دگر دل «بهری»
سکن زینسان تظلم ورنه باحق دادها کردم

مأخذ :

یادی از رنگان - از مولانا خسته‌م‌م‌مخ

۱۶۰۰ - بهزاد کاظمی :

مولانا بهزاد د کابل ددری ژبی له شاعرانوڅخه و هندته تللی او هلته یی خپل
روزگار په سپاهی توب تېراوه. یوځل یی دخان خانان دربارته لار ووندله او دهنه په
ستاینه کی شعرونه وویل. وروسته یی دصفوی خواجه بیگ سیرزا سره ژوند تېراوه .
دا څو بیته دده له هغی قصیدی څخه دی چی ده د عبد الرحیم خان خانان په
ستاینه ویلی وه :

صبح است مزده ظفر از آسمان رسید
 یعنی خدا یگان زمین و زمان رسید
 آمد ملوک نامور ملک عدل و داد
 نواب خان خانان کشورستان رسید
 بر مستشقی وقت درین روزگار
 خورشید بر تکار و رآتش فشان رسید

ماخذ :

پښتو آريانا دائرة المعارف - ۳ - ۵۵۷ مخ

۱۶۰۱ - بهزاد هروی :

استاد کمال این بهزاد د افغانستان له ستر و اونو مېاليو هنر سندانو او دنگاشي
 او سهرزي له مشهورو استادانو څخه و، چي دده د هنر انگا ژي په شرق او غرب
 کي خپري سوي دي او يوله هغو نیکمرغو هنر سندانو څخه دي چي په خپل
 ژوندني دخپل هنر قدر لېدلي او دخپل عصر د پوها نوله خوا ستايلى سوي دي .
 استاد بهزاد د هرات په پياري کي زېرېدلى، خود زېرېدو په کال کي يې لږ اختلاف سته :
 قاضي احمد قمي داستاد بهزاد تر مړيني پنځوس کاله وروسته ژوندى و ، په
 خپل کتاب « گلستان هنر » کي دده د زېرېدنې کال (۸۵۳ هـ ق = ۱۴۵۰ م)
 کال بولي (۱) خو محمد عبده الله چغتايي نى د « کمال الدين
 بهزاد مصور » مؤلف، او کریم طاهر زاده د « سر آمدان هنر » ليکوال،
 او پرسیسما يکمن « د افغانستان د تاريخ » ليکونکي، او د اکثر من ديهاند

(۱) گلستان هنر - ۳۳ مخ - « د هنر عهد تیموریان » د پوهاند حبیبی

د تالیف په حواله - ۵۲ مخ

د « رهنمای ضمایع اسلامی » مؤلف بیاد استاد بهزاد زیر بدته په
 (۱۳۳۰ م = ۱۳۳۳ هـ ق) کال کی گئی (۱) اودا کتر عیسی بهنام بی په (۱۳۳۰ هـ ق)
 کال کی بیبی (۲) او بشا غلی محمد انور نیر هر وی دافغانستان او سنی لیکوال
 د پورتنیو نیچو تر مقابلې او تطبیق وروسته (۱۳۳۰ م = ۱۳۳۳ هـ ق) کال مرجع گئی (۳)
 داستاد بهزاد د ژوند لومړنی حالات لاس ته رانغله، یوازی د گلستان هنر « د مؤلف
 قاضی احمد قمی له لیکنی څخه څرگند پیری چی استاد بهزاد یه کوچینوالی کی بی
 پلار او بی مور ه پاته سوی او د سلطان حسین میرزا با پفر اکتا بدار
 استاد میر ک (۴) تر خپلی روزنی لاندی وژیواوپه لیره سوده کی دوسری پرمخ ولاړ
 چی د قاضی احمد په قول « همچو اومصوری کسی در این روزگار ندیده » (۵)
 پخپل پلار وکی استاد بهزاد د پیر سید احمد تبریزی شاگرد هم بللی سوی

- (۱) کمال الدین بهزاد مصور- د چغتایی رساله ب- تاریخ افغانستان په انگریزی-
 ۱/۲۷۳ مخ ج : سرآمدان هنرد برلین چاپ - ۶ مخ
 د : راهنمای ضمایع اسلامی // ۵۸
 (۲) مجله هنر و مردم ۶۶ گڼه // ۷
 (۳) آرپانا مجله ۲۷۹ گڼه ۱۳۶
 د ۱۳۳۷ کال د قوس او جدی د میاشتو
 (۴) د سید میر ک نوم سید روح الله او دهغه وخت د هرات ستر نقاش وچی په مختلفه
 مأخذ وکی د سید میر ک خواجه میر ک او میر ک نقاش په القابو یاد سوی دی
 (۵) گلستان هنر- ۱۳۲ مخ

چی د هغه وخت نویالی نقاش او مذهب و (۱)

خو استاد بهزاد شهرت له هغه وخته پیل کیږی چی د هرات د علم دوست او هنر پالونکی سلطان حسین بایقرا دربار ته یی لارو موندله او د هغه دربار د نویالی او پوهالی وزیرا علی شیر نویالی د پالنی او قدردانی په سیوری کی وروزل سو . هغه لویزی تر یخ چی د استاد بهزاد یادونه کوی او لیکونکی یی د بهزاد دوست او معاصر هم و ، حبیب السیر د خواند میر تالیف دی چی دده په باب داسی لیکلی :

« استاد کمال الدین بهزاد مظهر بدایع صور است و مظهر نوادر هنر ، قلم پالنی ، نقاشی ، نسخ آثار معروران عالم و بنان معجز شیمش ساحی تصویرات هنروران بنی

آدم بیت : موی قلمش ز او ستادی

جان داده بصورت جمادی

و جناب استاد یی یمن تر بیت و حسن رعایت امیر نظام الدین علی شیر به این مرتبه ترقی زیاده ، حضرت خاقان منصور را نیز با آن جناب التفات و عنایت بسیار بود و حالا نیز آن ناد را لعمریه عافیه اعتقاد منظور نظر مرحمت سلاطین انام است و مشمول عاطفت یی نهایت حکام اسلام - ع - بی شبهه همیشه اینچنین خواهد بود « ۲ »

استاد بهزاد تر (۹۱۶ ه ق = ۱۵۱۰ م) کال پوری چی پر هرات باندی د شاه اسماعیل صفوی د یرغل کال و ، په هرات کی او سپید ، او وروسته تر هغه چی خپل صنعت یی د کمال پوری ته ورساوه او دیر شاگردان یی وروزل په دی هغه کی سو ، چی په هرات کی دنقاشی یوه اکا می جوړه کړی او هغه یی د هغه وخت د استادانو لکه

(۱) سر آندان هنر - ۶ مخ حاشیه

(۲) حبیب السیر د دریم ټوک د دریم جز - ۳۶۲ مخ

خواجه غياث الدين هروي، سلطان ابراهيم ميرزا هروي، اميرشاهي سبزواري، سردار
 هروي بالجهدهروي، سلطان علي سلطان محمد خديان اونورو پهمرسته دهرات به بنا رکي
 تاسيس کي، اوپه دي توگه يي نه يوازي به هرات کي دنقاشي هنراو مخانته هنري
 استونيا خپور کي او پرمخ يي بوته بلکه له دغه تاريخي پاره يي دنقاشي او سيناکاري
 دپاره دانشي لوي مرکز جوړ کي چي د دنيا نورو بناوو هم له هغه څخه ديځي وښود.
 د سلطان حسين ميرزا تورميني وروسته (۵۹۱۲ ق = ۱۵۰۶ م) چي دهغه
 زامنو بديع الزمان او مظفر الدين حسين دپاچهي دتاج او تخت دنيو لود دپاره
 به خپل منځ کي رقابت شروع کي نو دهرات دهنري اکادمي کار اړوست سو،
 خوبيا هم استاد بهزاد به هرات کي و، خو چي محمدخان شيباني پر هرات يرغل
 وکي او د نوزو اولجو سره بهزاد هم د شيباني په لاس کښي بوت شيباني که څه
 هم د علم او هنر سره څه پيره علاقه نه درلودله، خو د بهزاد هنر ته يي درنه سترگه
 وکتل، مگر دهغه درولو وخت يي ونه ښود، ځکه چي په (۵۹۱۶ ق) کال
 شاه اسماعيل صفوي پر هغه بری وښود او هغه يي وواژه او پراهرات يي يرغل وکي،
 او دهرات تر نيولو وروسته يي بهزاد دهرات د يوشمير نورو صنعتگرانو سره تبريز ته بوت،
 او هلته يي د سلطنتي کتابتون د چارواکي چي د صنایع پوه شاه هم کار يو پوري يي اړه
 ده بهزاد ته وسپارله، او هم يي خپل زوی شاه طهماسب دده شاگرد کي په دي توگه نوم استاد
 بهزاد خپلي هغه بيگلي هنر چي دهرات په تاريخي بنا رکي يي بنسټ ايښي و، تبريز ته هم يووړ
 او دده هنر پلوشي له هراته تر تبريزه خپرې سولي به هرات کي د بهزاد شاگردانو دخپل
 ستر استاد سبک تعقيب او په تبريز کي پخپله استاد د بهزاد د صفوي دورې دنقاشي د
 کتاب سرگانه سو، او حتی د بهزارو دنقاشي په هنر هم د بهزاد د هنر سبک اغېزه وکړه، او

هنر داسی و چینی و دهمد خان شیبا نی به دوره کی یوزیات شمیر نقاشان او خوشنویس
 یسان بخارا اتمه و لالزل چی هلمته بی دهرات د هنری مکتب پر اسلوب او په تجربه
 بیما د بهزاد پر سبک کا رکاو و ، نو بهدی تو که هغه وخت دهرات ، تبریز او
 بخارا د نانش مکتبونه له یوه چینی شخصه او بهدک او له یوی متبحر شخصه بی الهام
 اخیست چی «هغه بهزاد» و : اود بغداد او تبریز ز ا بزه سبکونه له مستخدمه و لالزل
 استاد بهزاد ترسیین بزیر توبه په تبریز کی په خپل هنر بوخت و او د (۸۲۲ هـ ق) کال دد
 ربیع خور (جمادی الاول) په ۲۷ شاه اسماعیل صفوی د ا لانندی فرمان
 داستاد بهزاد په نامه صادر کی او دی پی د شاهی کتابتون او هنری کار ویشر
 و تا که د فرمان متن داسی و :

« چون ارادت مصور کارخانه ایجاد و تکوین مشیت محرر نگار خانه
 آسمان و زمین که بر طبق کلمه و صورت نقش وجود غرابت نمود ، بنی نوع
 بشر در احسن صور بر صفحه اسکان پرداخته قلم قدرت او تصویر صورت
 تفصیل (تقابل) افراد انسان بر سایر مخلوقات و بانی بمقتضای و فضلنا هم
 علی کثیر ممن خلقنا تحریر کرد ، ا تا مل حکمت او مشی و انا جعلناک
 خلیفه فی الارض را بر صحنه خلقه حل کاری خور شید به خامه عطار د بنام همایون اتسام
 ما اسفان نموده و او را قی سهر لاجوردی را جهت کتابت و ز نامه آثار فتح او نصرت
 ما با نشان نقره کوب کواکب و جدول ششجرف گون شفق منقش و مزین فرموده لایق
 آن و مناسب چنان می نماید که لوح ضمیر الهام پذیر همایون که سطر اشعه انوار
 الهی و مظهر صورت آثار خیر خواهی است بدین صورت تصور باشد که هر سه هم از کرایم
 مهمات سرکار کامرانی و هراسناز عظیم امور کارخانه جهان بانی بهره مندی دنا و
 کار دانی فضیلت امتما که بطراحی ذهن بار یکد این و رنگ آمیزی طبع ظرافت آیین

طرح ابداع انواع کفایت و نقش اختراع اصناف فراست برتخته و جود ظاهر تواند نمود و نقاب حجاب از چهره مطلوب و مقصود تواند کشود مفروض و متعلق باشد بنام علی هذا درین ولانادر العصر قدوه المصوری و اسوة المذهبین استاد کمال الدین بهزاد را که از قلم چهره کشایش جان مانی خجل شده و از کلک صورت آرایش لوح ارتنگ منفعل گشته و پیوسته قلم و ارسر بر خط فرمان و اجب الاذعان نهاده و بر کار شمال های در سر کز سلاز ست آستان خلافت آشیان استوار کرده مشمول الطاف خسروانه و اعطای پادشاهانه ساخته حکم فرمودیم که منصب استیفا و کلانتری مردم کتابخانه همایون و کاتبان و نقاشان و مذهبیان و جدول کشان و حل کاران و زر کوبان و لاجوردشویان و سایر جماعتیکه با سر مذکور منسوب باشند در محالک محروسه مفوض و متعلق بدو باشد، سبیل اسرار و شن فحیر و وزیرای بی شبهه و نظیر و نواب درگاه عالم پناه و ایلیچیان بارگاه سپهر اشتباه و مباحثان امور سلطانی و متصدیان سهام دیرانی عموماً و اهالی کتابخانه همایونی و جاساعه مذکور خصوصاً آنکه استاد مشارالیه راسترفی و متعهد کلانتری دانسته کارهای کتابخانه را باستیفای دیر آورد و رسانند و آنچه بر آورد کند بهر وثبت او معتبر دانند و از سخن و صوابدید او که در باب ضبط ربط امور کتابخانه همایون گزید عدول و تجاوز ننمایند و آنچه از لوازم امور مذکورست میخصوصی بدو شناسند و مشارالیه نیز باید که صورت امانت و چهره دیانت بر لوح خاطر و صفحه ضمیر منیر مصور و مرتسم گردانیده بطریق راستی درین امر شروع نماید و از میل و مدهاند هجتیمب و محترز بوده از جاده صدق و صواب انحراف و اجتناب از جوانب برین جمله برونند و چون این حکم همایون بنقش توقع و توقیع اشرف اعلیٰ منقش و مشرف و محلی گزینند اعتماد نمایند.

تحریر افی ۲۷ جمادی الاولی سنه ۹۲۸ « (۱)

ددی فرمان له متن خیزه پرشاه اسماعیل باندی داستاد بهزاد گرانبت دپر شه خرگند
 پری، او دواکتر کریستی و یلسن په قول استاد بهزاد پرشاه اسماعیل دونی گرانو،
 چی هغه بی په خپل نیمه اکت نه الیشاوه (۲) او یا هغه وخت چی شاه اسماعیل په یوه
 جگره کی له سلطان سلیم عثمانی پاچا خیزه ماتنی وکړه، او تبریزد عثمانیانو لاس ته
 ورغی شاه اسماعیل هر خده بخه دهنر مندانوند ژوندی ساتلو په فکر کی و، په تیره
 بیاد استاد بهزاد او شاه محمود نیشاپوری خطاط په باب بی امر وکی چی په یوه غار
 کی یی پت کړی (۳)

په (۹۳۰ هـ ق) کال شاه اسماعیل صفوی د سواد هغه زوی شاه طهماسب بی پرغای
 کبهنوست شاه طهماسب هم دشاهی کتابتون مشرتوب استاد بهزاد ته وسپاره

(۱) دقزوینی بیست مقاله بشپړ دور - لومړی او دوهم ټوک - ۲۷۲،

۲۷۳ مخونه

ب : سر آمدان هنر - ۹، ۱۰، مخونه

ج : گلستان هنر - د ۱۳۵ مخ حاشیه

د : آریانا مجله - ۲۷۹ گڼه - ۱۷ مخ د ۱۳۴۷ کال دقوس او جدی

نوټ : په پورتنی فرمان کی فارسی توری لکه چ، گ، په عربی شکل ج او ک

لیکلی سوی دی .

(۲) تاریخ صنایع ایران - د عبدالله فریار ترجمه - ۱۹۳ مخ

(۳) راهنمای صنایع اسلامی ۸۵ مخ سر آمدان هنر - د ۶ مخ م حاشیه

او استاد بهزاد د شاه طه، اسب په وخت کی هم په خپلو هنری ابتکارا تو بوخت و، او ډېر شاگردان یې وروزل چې یوله هغو څیزه آقامیرک د سلطان له نژدی دوستانو څخه و. او هم شیخ زاده خراسانی، میرمنور سلطانیه او مظفر علی دده له نویالیوشا گردانو څخه، کابل کېدل چې مظفر علی بیا وروسته د چهل ستون د سانی دانغور او منتش کاری وژایفه د ارسو .

ډرې سربیره استاد بهزاد د نهمی پیری د زیاتو هنر مندانو او شاعرانو او عارفانو لکه حضرت مولانا جاسی، هاتمی، سلطان علی، سلطان محمد او نور سره د دوستی رابطه ساتله او همکاری یې ورسره درلو دله .

استاد فکری سلجوقی لیکنی چی :

« بهزاد د خپل ژوند په پای کی د خپل خوږی رستم علی » د لیدو دپاره له تبریزه هرات ته راغی، خوله بده سرغه دده خوږی د ډه تر راتگ یوه میاشت د میخه برسوی و، او بهزاد هم ترڅه بودی وروسته ناروغه سو او په هماغه کال (۳۲۲ هـ ق) چی رستم علی سو، بهزاد هم په هرات کی وفات او د کوه میختا په لمنه کی د خپل خوږی « رستم علی » څنگ ته شیخ کره سو (۱) « د استاد فکری سلجوقی دا خبره د قاضی احمد قمی په « گلستان هنر » کی هم راغلی ده چی بهزاد په هرات کی ډرې اود کوه میختا په شاوخوا کی « د رخصیره پرنقش ونگار مدفون شد » (۲) څنگه چی

(۱) خیابان دانه من جامی له خپرونو څخه - د ۱۳۳۳ کال د کابل چاپ - ۸ مخ
 د ښاغلی نیر هروی د لیکنی په حواله مجلې په ۲۷۹ گڼه کی خبره سوې ده
 ۲ گلستان هنر ۳۳ مخ « د هنر عهد تیموریان » د حوالې له مخی - ۲۰ مخ

قاضی احمد بهزاد ترس پرینی بنغریس کاله وروسته ژوند کاوه نو د استاد فکری سلجوقی خبره
 لایحه تائید پرې او دا اټکل ټینګ پرې چې بهزاد لکه په هرات کې چې زیږیدلی په
 هرات کې پر او پنج هم دی . که څه هم « د گلستان هنر » محشی
 او ناشر احمد سهیلی دهغه کتاب په حاشیه کې لیکلی دی چې بهزاد په تبریز کې پر
 او د شیخ کمال په باغ کې شیخ دی او پر قبر باندي یې یوه لوحه هم سته چې د بهزاد د پرینې
 نېټه په نظم پر لیکلی سوی ده؛

د کتر عیسی بهنام او دوست همد کتاب ارمه د استاد بهزاد پرینه په تبریز کې بولی (۱)
 په هرحال استاد بهزاد که په هرات کې سروی یا په تبریز کې مسقط الرأس او دودی
 او روزنی ځای یې بیا هم هرات دی او په تاریخو کې بهزاد هروی په نامه یاد پرې نه
 د بهزاد تبریزی په نامه .

بهزاد د لیکوالو او مور ځینو په نظر کې :

دمخه مو د بهزاد د نړ دی دوست او نامتو مورخ خواند میرله « حبیب السیر » څخه
 دده په باب یوڅه ستاینه را اقتباس کړه ، او س به د خواند میرله یو بل اثر ه او
 هم به د ځینو نورو لیکوالو او مور ځینو لند له نظریاب دلته ولاندي کړو :
 خواند میرله « ناسی » کې لیکلی چې :

« اجماع مصوران کابل و هیروران فاضل جامع و مرتب این اوراق سرقع (سوقه) مظهر به ادع
 صورت مظهر نواد هر نادر العصر صافی اعتقاد سالک مسالک محبت و وداد استاد
 کمال الدین بهزاد است ؛

(۱) الف: مجله هنر و مردم - ۱۹۹۰ کڼه - ۱۷ مخ ب: حالات هنروران - ۲۹ مخ

مثنوی :

نیکی و شمیم حمیمه اطوار	مانی قلم خجسته آثار
درفن هنر و ری مسلم	استاد هنروران عالم
مانی بزمان او فسانه	بمیزاد یگانه زمانه
جان داده بصورت جمادی	موی قلمش زا وستادی
وینحرف نه از سرگزافست	در وقت طبع موشکافست
با و را گسرنیاید از من	تکمیل مهارتش درین فن
بنگر صور بدیع اوصاف	بگشای نظراز روی انصاف
افزود کمال این نظرایف	کاراست جمال این صحایف
زینسان ورقی نیفت تحریر	در صورت خط و حسن تصویر

وینی شایسته تکلف و غایله تصالف تا صفحه خوبان گلزار از ریحان خط مشکک آثار
 آرایش یافته سشا به خطوط که درین سرفق مرقوم است قلم بر صفحه کاغذ نهاده و تا سرفق
 سپهر بصوت نور افشان ماه و مهر مصهر گشته برتوشعور هیچ سندان بصبر برامثال
 صوریکه این اوراق را مزین دارد نیفتاده هر قطره که غواص قلم گوهر
 باراز بجه دوات ساحل این اوراق رسانیده در بست گرانبهاوهر صوت که
 مصور خاطر غرا بتأثر از لوح دل بر صحایف این کتاب نقل نموده
 حوریست روح افزا .

قطعه :

ه گوی سرا د که در بحر خوشمالی پروده اند جمله درین بحر حاصلست

همچون جمال شعله افروز دیده‌هاست. همچون وصال خرسی اند و زهره لست
 و چون تعریف لطافت آن در زمین و توصیف نفاست آن صورت بدایع
 آیین پایه هر بیمایه و پیشه هر بی توشه نیست قلم مشکین رقم با ایراد
 رباعیکه در مدح جناب استادی گفته شده اختصار می نماید و هی هذاه :
 سری قامت تا بجهان چهره کشاد بر چهره سانی رقم نسخ نهاد
 بس طبع که صورت نکو زاد ازو طبع توولی از همه آنها به زاد (۱)
 قاضی احمدچی بهزاد معاصرو به خیلو رساله «خوشنویسان و نقاشان» کی دادوه
 شعره د بهزاد به ستاینه کی راوری :

استاد زمانه حضرت بهزاد است کی دادوه نوری به عالم داد است
 کم زاد بسان سانی از مادر دهر البته که بهزاد ازو بهزاد است

نگار ز غالش بجا بک روی به است از قلم گیری مانوی
 اگر سانی ازوی خبر داشتی از او طرح اندازه برداشتی
 بود صورت سرخ او دلپذیر چو سرخ سینه اشده روح گیر (۲)

ظهورالدین بابر پخبله (بابرنامه) کی دبهزاد به باب داسی لیکي
 «از مصوران بهزاد بود کار مصوری را بسیار نازک می کرده ، اما چهره آرای بی ریش را بد

(۱) الف: بیست مقاله قزوینی - ۲۷۲۰۲۹۸ - بخونه

ب: صورتگران و خوشنویسان هرات در عصر تیموریان - ۲۰ ۲۱۰ - بخونه

(۲) صورتگران و خوشنویسان هرات در عصر تیموریان ۱۷ - مخ

اود ۱۳۱۷ کال دکا بل سالنامه - ۳۳۹ - مخ

میکشاد... عجیب اورا بسیار کلان میکشیده آدم ریشدار را خوب چهره کشای
 میکرده» (۱) د عالم آرای عباسی خوانند دبهبزاد داسی ستاینه کنی:
 «در آن حین اوراق زمانه بوجود ایشان از تزهیب و تزیین داشت شعر:
 نگارنده نقاشی بهزاد دست

صریر سخن را چنین نقاش بست «

بیایکلی:

«... استاد بهزاد و استاد سلطان محمد درین فن شریف (نقاشی) طاقت و درنزاکت
 قلم شهره آفاق» (۲)

حاجی میرزا عبدالمحمد خان «دچهره نما» دگریدی چلوونکی په خپل کتاب «پیداایش
 خط و خطاطان» کی داستاد بهزاد په باب داسی لیکلی:

«استاد بهزاد یکی از مفاخر قرن نهم بوده که دیده روزگار مانندش ندیده و سادد هر هم چون
 فرزندی حاوی کمالات و عویده و هنرها ی پسندیده تا کنون نپوریده نقاشی بود بی
 بدیل و مذهب کاری بی عدیل...» (۳)

د «حالات هنوران» په رساله کی (م) استاد بهزاد په دی القابو ستایلی سوی دی:
 «افضل المتأخرین فی فن التصریر، قدوة المتقدمین فی التهذیب والتحریر، نادر العصر
 استاد کمال الدین بهزاد»

(۱) با بر نامه - فارسی ترجمه ۱۱۵ مخ

(۲) عالم آرای عباسی - ۱۲۷ مخ (۳) پیدایش خط و خطاطان - ۱۳۷/۱ مخ

(م) دارسالة یوازی یوه دیاچه ده چی د بهرام میرزا صفوی کتابدار سولانا دوست محمد په

۸۹۵۲ کال د نوموړی شهزاده پریوه سرق لیکلی و .

پښتو آريانا دائره المعارف استاد بهزاد به باره کي داسي ليکلي :
 «دي دلسمي هجري پيري ستر نقاش او هنرمندو چي کتبت يي درسانس په دوره يعني
 په ههغه پيري کي چي په اورپاکي مستظرفه صنايع د ترقی اوج ته رسيدلي وده
 په هرات کي دنقاشي صنعت دکمال پايي ته ورساوه اولکه «ليورناردونچي» او «رافائل يي»
 اعجاب انگيزه آثار په يادگار پرېښوول او خان ته بي جاويدان نوم وگاڼه (۱)»
 عربي پوهانو هم داستاد بهزاد هنراو دده په هنر کي ابتکار ستايلي دي چي شهور يي
 دا پوهان دي :

فرانسوي رنه گروسه ، آلماني دکټور کتل ، فرانسوي موسټيو هوارت دپاريس دشرقي
 ژبويه مدرسه کي دفارسي ښوونکي ، موسيويلوشه دپاريس دسلي کتابتون کتابدار
 او فرانسوي موسيو سارتن استاد بهزاد داسي ستا يي :

« که څه هم کهال الدين بهزاد په يو بل محيا او په يو بل وخت کي ژوند کاوه خو بيا هم
 دده مقام دفرنگک دنامتونقا شانو لکه « ژان فوکه » او « سمانگک » اونوروله مقام
 څخه کښته نه دي .

استاد بهزاد چي تقريبا په ۱۵۲۷ م کال کي مړدي په خپل هيواد کي دهغه
 پاچا په خوار د رنه ستر گه ورته کتل او پرده ډېر مهربانه وکله رفا ئيل چي
 په روم کي ايتا لوبا نوله خوا دا احترام سورد واوښتل کپده بهزاد هم په خپل
 وطن کي دوطنوالوزرتو ته ورته پروا وده دسر يني په ورځ د صنعت پېژندونکو ويراو
 تاثر دوسره زيات چي ساري يي ډير لير ليدلي شوي دي

(۱) پښتو آريانا دائره - المعارف - اووم ټوک - ۸۴ مخ

د بهزاد قلمی تصویر ونه د «فوکه» د هغو تصویر وړوبه څنگک کی چی په شان تلی کی دی او
 د «کریمان» د هغو تصویر وړوبه څنگک کی چی په «وینن» کی دی او یاد «رنه دانزو» دهغی
 مشهوری خطی نسخی په څنگک کی چه دوین اسپر اتوری په کتابتون کی ده ای مشورل
 کېدای سی .

دا چی دفرنگی استادانود آثار وروچی اغیزی مهکنه دی له څیتوجهتو څخه پرموړی دتی
 او قیدتی وی خوا په دی سبب دی چی د هغو د موضوع اوسه نوم درک زموږ د
 دماغود پاره آسانه دی اود هغونقشه او په انځور زموږ د احساساتو سره سم اوزموږ ز رو
 ته نزدی دی، که نه وی دصنعت کاری له نظره او په تیره بیاد تزئین او ښکلا له مخی
 ا ودرنگود گلوون او استعمال او دسینا تورود کار د بشپړ وا لی له کبله
 کتا سبت: نویرو استادانو آثار وپه څپر او بلکه تر هغوزیات دی» (۱)

د کتوج: کریمتی ویلن هم لیکلی چی:

«بهزاد (دده شاگردان اوسعاصران) د زمان اعجوبه اود خپل عصر استاد بولی خوبه له
 دی جهته چی په سیناتور جوړولو کی یی نوی سبک ایجاد کړی بلکه له دی سببه چی د
 صنعت دهغه دتولوزئیاتو سره بشپړ کړی دی» (۲)

د کیرس، دیمه اندهم بهزاد دهغه د عصر له عجائبو څخه گنی (۳)

(۱) صررتگران و خوشنویسان هرات در عصر تیموریان، ص ۲، مخ

(۲) تاریخ صنایع ایران، ۱۷۱، مخ

(۳) درآرینا، مجله، ۲۷۹، گنده، ص ۲۳، مخ

د بهر ادد سبک مهم خصوصیتونه :

لکه کنړ کیسمنی و داسن چی و دلی و بهرادیوازی له دی جهته د زمان اعجوبه اودخپل
 عصر استاد نه چی په سبک اوزر کی یې سبک ایجاد کړی، بلکه له دی سببه هم و، چی ده
 دخپل وخت صنعت دهغه دتولو جزئیاتوسره د کمال دپای پوری نه سولی
 وبشپړ کړی و، اودده په هری آثارو کی داخو بهم خصو صیتونه خر گنده سولی
 سوی دی :

لړسړی: دتصیریوپه لیکواوخطو کی بشپړدقت او سمون .

دوهم: درنگی دوی لوند دگړون اوترکیب په وسیله په شگفت انگیزه توگه د اشخاصو
 بنی، قیافی اوخهرې دوضع بشوول .

درېم: دتصیریوپه اشاراتو اوحرکاتو پوهېدل :

خارم : دزیر، گلانی، ستظرو اوربخو اودلمر دورانگوپه انخورولو کی ظرافت او ښکلا .
 پنځم: رازرازه برو رنگو ترمنځ توافقی راوستل لکه سرسه تی شین فیروزه یې، سور،
 زیتونی، ژېړ قهوه یی اونور چی سره زر او سپین زر هم پکښی کارېدل .
 شپږم: دخولی بنی، لړی، اوستر گړی پرخی خراسانی شهره اوښه ایستل، چی دهرات
 هنری سبک یی دچښی دهنرله اغیزوڅخه آزاد کړ، اوخپل هیوادنی رنگی یی ور
 کړی دي .

اووم: دودانیو اودیوالو، فرشواو گلانو اودمجاسو د تزئیناتو اودراز رازکالو
 دښاڼه ترسیم کی خاصی رنگه ریزه کارې انخور ول اونور...

په دی توگه داستاد بهزاد سبک دهغه پخوانگرپوخصو صیتوسره دده په ژوند اوترده وروسته

دوسره شهرت و سوندي چي د هرات د هنري مکتب پرځای «د بهزاد د هنري مکتب»
و با له سو (۱)

د بهزاد هنري آثار :

د بهزاد بهزاد د هنري آثار د جهان په زیاتو سوزیمو کی سته چی مشهوره بی دادی :
۱- د بهزاد زیات آثار د افغانستان په سوزیم کی وه خوله بله سرغه د کورنیو شخړو او اغتشاش
شاتو له کبله د هنوي پیره برخه له منځه تللی وړ کسوی او یا تر هیواد د باندی وړل
سوی دی چی د یوه هنوي څخه د سولاناچاس «سلامان و اقبال» و چی د سلطان علی خوشنویس
له خراسته تاریخ سوی او نفاش او انځورونه او د متن سینا تورو نه او د خنډو او حواشیو زرنګاری
یې داستاد بهزاد په لاس کښلی سوی و، او بل ښکلی اثر «سرقعات» یا بهارستان
بهزاد» و چی د هرات د سلطان مجلسونه یې په راز راز صورتو او سینا تورو ډاډر
ښکلی توګه ترسیم کړی و ددی ښکلی اثری څلویښت سرقعه چی پر یوه خوا یې داستاد بهزاد
ښکلی او نغیس کړ او پر بله خوا یې دهغه وخت د نومیالیو خطاطانو د خطاطی او خو-
شنویسی صنعت او د افغان نواب السلطینه په کتابتون یې اړه درلودله د فرانسوی موسیو
فوشه په لاس ورغلی او دیاګر په توګه یې د پاریس د لوور Louvre موزیم ته ۱۵۱۸ کړی دی.
۲- د تیمور د ظفر نامی د کتاب انځور او تذهیب ، چی د شرف الدین یزدی
په قلم لیکلی سوی او استاد بهزاد له خوا انځور او تذهیب سوی د ،
څښتی سو ر خان وایی چی دا کتاب همهغه د اکبر نامی کتاب دی

(۱) د هرات د هنري مکتب د تحول او پده تېره بیا داستاد بهزاد د هنري مکتب د شهرت
او پده نژدی هیواد دو کی دهغه داغیزو په باب د څیړنو او تفصیل د پاره دې د ۱۳۷۷ هـ ش
کال د آریانا مجلی ۲۸۰، ۲۸۱ گڼو کی د بهرغلی زیره روي لیکنی ته رجوع وسی

چې ددېر دزوي هه ايون په شاهي کتابتون يې اړه درلودله . داروپا متخصصين ددی کتاب دار زبیت په باب ليکلی چې ددنيا له ډېرو ازبیتنا کوکتا بوڅخه دی چې په ۱۴۵۳ م بشپړسوی دی .

۳- باغ بهشت هرات: چې داستاد بهزاد ډېروقدراوستانيني ور اثرگنل سوی دی .
۴- دامير خسرو دهلوی دڅمه کتاب: يو ټوک چې په ۱۴۹۶ م کی ليکلی سوی اوداسته دبهزاد دلاس ۳۳۳ ميناتوره لری .

۵- دضحا که تصدير: دبهزاد له شهکارو څخه بلل سوی ، چې په ۱۵۳۷ م کال يوتن کاظم ناس دصنعت گرانو ديد يعه آثاروپه ترڅ کی صفوی شاه طهماسب ته وړاندي کړي و .
۶- سررق تاريخ تيمور: چې په ۱۴۶۷ م کال بشپړسوی اوتصويرونه دبهزاد له ډېرو پخوانيو اومشهورو آثارو څخه دی . ادا کتاب «درونه گروسه» دليکنی له مخی اوسد اميریکا دبوستون Boston په سوزيم کی خوندي دی .

۷- دسعدی دبستان يوه نسخه: چې په ۱۴۸۷ م کی ليکلی سوی اودقاهرې په سوزيم کی سته . رونه گروسه په خپل کياب «دشرق مدنيتونه» کی ليکلی چې پدې اثر کی دخوشی بزونه اودسپله ستيا مجلسونه اوديو مسجد داخلی جوړښت ترسيم سوی دي چې هر تصوير يې درسای شهکار دی .

۸- دبهزاد ۳۳ ميناتو رونه : داميناتو رونه د امير خسرو دديوان په يوه نسخه کی چې ۱۴۹۶ م کال ليکلی سو ، کښل سوی اود برن په ملي کتابتون کی سته . دامينا تورونه دبهزاد په نگارخانه اړه لري چې ځينی به شایې پخپله د استاد بهزاد دلاس وی .

۹- دسلطان حسين ميرزا تصوير: دامه داستاد بهزاد له شاهکارو څخه گنلی سوی دي

او لومړي تصويرې چې په هغه کې دیوه سپي ټول ظاهري اوباطني خصوصيات پکېښي ښوولي سوي دي، او د «رونه گروسه» په قول داستاد بهزاد د دې تصوير او دنورو پخوانيو استادانو د تصويرو تر منځ هغسې توپير سته لکه داروپادا او سينونقاشانو د آثارو او د «ژان؛ ک» يا «فرانسوا کلاوه» د لاسي تصويرو تر منځ چې لېده کيږي د تصوير د سار- تين د کلسکيون جز ودي .

۱۰- د يې شهزاده تصوير د سارتن په عقیده د اميناتور د آق قيونلو د ټبر دوروستني مشر تصوير دي چې په ۱۵۰۲ م کال د صنفويانو په لاس وژلي سوي دي. او اوس دا ميناتور د «دوه Douet» په کلسکيون کې خوندي دي .

۱۱- د سار آق قيونلو تصوير :-

چې د Koechlin په کلسکيون کې سته !

۱۲- خمسه نظامي :- چې په ۱۴۳۴ م کې ليکلي سوي او دلندن په برتس موزيم کې خوندي ده .

۱۳- د بهزاد د چيني تصويرونه : دايوه ډېره ښکلې نسخه ده چې په ۱۵۱۱ م کال د هرات په ښار کې د سلطان حسين ميرازد کتابتون د پاره استنساخ سوي ده او اوس دلندن د برتس موزيم په کتابتون کې خوندي ده .

۱۴- يوه ښکلې تابلو :- د پسرلي يوه روح خوشالوونکي ډېره ښکلې تابلوه چې تراوسه يې ښکاري ندی ليدلی سوي دی او استاد بهزاد د خپل هيواد د پسرلي روښانه او خوشالوونکي منظره ترسيم کړی ده .

۱۵- د لیلی او مجنون ميناتور ونه :- د پترسبو رگ په موزيم کې يوشمير ميناتور ونه سته چې داستاد بهزاد له ډېرو ښو آثارو څخه گڼل کيږي، او د لیلی او مجنون قصه په ډېره جلا بڼه توگه ترسيموي .

۱۶- یوشکلی تصویر: دبهزاد په قلم په ۱۹۳۱ م کال په لندن کی د ایران د صنایعو په نندارتون کی ایښو ولی سوی و، چی دشیراز په موزیم اړه لری. ددی تصویر سره داستاد بهزاد په خپل خط داسی لیکلی سوی دی :

« این رقمی است بدیع مشعر از مضمون افلا یینظرون الی الابل کیف خلقت، که هم شکسته نهاد فقیرنا سراد بهزاد بعد از وصول عمر بدرجه هفتاد و تجربه قوی درین اسرافتاد» په دې تصویر کی یواو بن لیده کیږی چی سهاریی دیوه بوداسپی په لاس کی دی او غوازی هغه چوک کړی .

۱۷- تیمور نامه :- چی د استاد سلطان علی په خط لیکلی سوی او داستاد بهزاد په انځور او نقش ښکلی کړه سوی ده . د تیمور نامه د مولانا هاتقی اثر و .
۱۸- خمسه نظامی :- چی په ۸۳۶ ه کی لیکلی سوی او ټول تصویرونه یې داستاد بهزاد په قلم دی چی په زلمیتوب کی یی کښلی دی. او دانسخه اوس د لندن په بریتش موزیم کی خوندی ده .

۱۹- د سعدی گلستان :- د لندن په هنری نندارتون کی د مصر د ملیه کتابتون له خوا د گلستان یوه خطی نسخه ولیده سوه چی ټول تصویرونه یې د بهزاد په قلم وو، او د مصوری شهکار باله کیده. د تصویر و د کښلو کلونه ۸۹۲-۸۹۳ ه. و .
۲۰- داوینا نود جنگ منظره: دا ښکلی منظره او استاد بهزاد په اوپا کلنی کی کښلی دی او د ایران په یوه کتابتون کی سته .

۲۱- د مولانا جامی تصویر : د مولانا جامی یو تصویر د استاد بهزاد په قلم د حضرت رضایه په کتابتون کی سته ، چی د هغه له بخی بیاد هند د جهانگیر د دبار مصور « دولت » نوی هغه تصویر نکل کړی دی او په پای کی یی لیکلی دی :

« عامله کترین خانه زادن دولت جهانگیر شاهی از عمل استاد بهزاد نقل نمود »

۲۲- خمسه نظامی: یوه ښکلی نسخه وچی ښاغلی نعیمی په کابل کی د سلطان علی په خط

اوداستاد بهزاد دلاش: تصویر او و سینهاتوروسره دهغه وخت دپوهنی دوزیره کتابتون

کی لیدلم. وه (۱)

۲۳- د استانبول په سرای یلمزکی هم داستاد بهزاد دلاس بدیعه آثار سته چی
« ارمننا که بیگک » نویسی فاضل په استانبول کی یوه رساله د بهزاد د آثار وپه ناسه
په فرانسوی ژبه ور باندی لیکلی ده .

۲۴- دیوی پودی او یوه زلمی تصویر چی د غره په لنده کی د سیند پر غاړه شکاری اود
استاد بهزاد لاسلیک وریتا ندی سته د اتصویر د امریکا د نیویارک د کور گیان دنقیسو
آثار وپه مجموعه کی خوندي دی .

۲۵ بهرام گور: د یوه اتورودی چی د بهرام گوردین کار په حال کی شی اود استاد بهزاد
لاسلیک لری اود سیتروپولتین په موزیم کی دی.

۲۶ د شاه طهماسب د زلمتیوب رسم :

چی شاه طهماسب ونی ته ختلی ناست دی دارسم د فرانسوی د لورپه موزیم کی دی .

۲۷ د اوزبک محمد شیبانی تصویر : چی د « العبد بهزاد » لاسلیک لری .

۲۸ شپاړس سینه توره : چی جهانگیر هغه بهزاد ته منسوب کړی دی

بنه چی پخپله د بهزاد او یاد بهزاد د شاگردانوله کینلی سوی .

۲۹ د حافظ شیرازی د دیوان سرلوحه .

۳ د یوه سجد جوړښت تصویر :

په ۱۳۶۰ م کی چی په پوستان کی سته .

(۱) صور تگران و خوشنویسان هرات ۳۳۳ مخ

او داسی نور داستاد بهزاد آثار چی دنری په مشهورو موزیمو کی خوندی دی
سأخذونه :

- ۱- صورت‌نگران و خردنوویسان هرات در عصر تیموریان تالیف مرحوم نعیمی . ۱۰ مخ
- ۲- هنر عهد تیموریان - دپوهاند حبیبی - ۵۲ مخ
- ۳- آریانا مجله - ۱۳۴۷ هجری کال ۲۷۹ گڼه - ۱ مخ ۲۸۱ و ۲۸۰ گڼه
- دیناغای رحمدانور نیر هروی لیکنه - ۳- مجله هنر و مردم ۶۶- گڼه - ۷/ مخ
- ۵- حبیب السیر جز ۳ ج ۳ / ۳۶۲ مخ
- ۶- سر آمدان هنر - ۹ مخ
- ۷- تاریخ صنایع ایران - ۱۹۳ مخ
- ۸- رهنمای صنایع اسلامی - ۵۸ مخ
- ۹- گلستان هنر - دپوهاند حبیبی په حواله - ۱۳۳ مخ
- حالات هنروران - ۲۹ مخ
- ۱۱- بیست مقاله قریش - ۲۶۸، ۲۷۲، ۲۷۳ مخونه ۱۲- دایرنامه دپارسی ترجمه - ۱۵ مخ
- ۱۳- دکابل سالنامه د ۱۳۱۷ طال - ۳۴۹ مخ
- ۱۴- عالم آرای عباسی - ۱۲۷ مخ
- ۱۵- پیدایس خط و خطاطان
- ۱۶- پښتو آریانا دائرة المعارف - ۸۳۰/۷ مخ
- ۱۷- تاریخ افغانستان - دپرسیسایکس تالیف - ۲۷۳/۱ مخ

۱۶۰۲- بهشتی هر وی :

در لانا بهشتی دسولانا نامه د گل هر وی و روز، اود در ی ژبی شاعرو، شبه طبع اوبه خوی بی

درلود، ا داسیر عالی شیرنو ای بی په وختو کی بی په هرات کی ژوند کاوه.

اسیر عالی شیر ورته «خاقتی بهشتی» ویل اودا بیتونه دده دی :

در ک، نه تونه هر بی سرو پا افتاد است این بلانی است که در گردن ما افتاد است

هنگام عربی و موسم گلها اشگفتن است ساقی بیار باد چه حاجت بگفتن است

شمع اشب تر که دعوی با رخ آناه کن تیره کردی مجلس ما را سخن کوتاه کن

ماخذ :

مجالس النفاس - ۸۰، ۸۶، ۸۱، ۲۵ مخونه

۱۶۰۳ بهکت با با

داغغان و نگرینه د وهمه جگره کی دانگریز نود لیکرو سره کندها ر

تغلیا و دیوی بی بی له که له په کندها ر کی گود سوی و وروسته دیوه روحی حالت

دور بی په بلو په سبب مجذوب سوی و او د فقر لاس بی هر چاته او د اوه اوخه بیسی چی

په په لاس ورتلی په هغو به بی خوی رانیولی او بر کو چینیا نوبه یشلی .

د کندها ر عا سوورته عتیده درلودله، هغه وخت چی مرسونود کندها ر د بیکار پور دروا

وازی لوید یز پلوته دده دسزا څنگ ته یو مسجد ودان سو، او اوس هم هلته په تیره بیا

چا کی په تیره دغه ردری طریق دیروانو ددغونډی لای دی او په جهرد کرونه پکیمی کیری .

ماخذ :

د کندها ر مشا هیر - ۲۹۶ مخ

۱۶۰۴- بهکهارى خان پرهلمى :

د لودى سلطان ابراهيم په وختو كې د «سند عالی» لقب درلود، او په هند كې د لوديانو د وخت نوميالى امير و، چې بيا د بابر په اميرانو كې شامل سو. په (۵۹۳ ق) كال چې بابر خپلې درنې لښكرې د هېد سلطان ميرزاتر مشرتابه لاندې د «بين شاهو خيل» مقابلې ته ليردولى دى هم د يوه امير په حيث ورسره و. ساخذونه :

۱- لودى پښتانه - ۲۸۹ مخ ۲- بابرنامه - ۲۱۶ مخ

۱۶۰۵- بهلول لودى (۱) :

سلطان بهلول لودى دملك كالا زوى په خټه شاهوخيل لودى، د لودى پښتنو شاهانو د كېاله خورازوميالى او سترسلطان و؛ دده مور هم شاهوخيله لودى پښتنه او دملك كالا خپله ترله وه چې په (۸۱۳ هـ ق) كال چې بهلول يې په نس و، اولنگواله ته نژدې وه خونه پر وړې بدله سره سو، خو بهلول يې له نسه ژوندى راويسته سو. په دغه وخت كې د ملك كالا كور دملتان د ښار په «كه انگران» نومي سيمه كې و، او سلطان بهلول هلته په دغه توگه وزېږېد. ولې چې په (۸۲۱ هـ ق) كال چې دسلطان بهلول اكا «سلطان شاه اسلام خان» د سر هند حاكم سو، نو نور تولى وروڼه ورسره ولاړل، يوازې د سلطان بهلول پلار ملك كالا چې دملتان د «دوروالي» دسيمې حاكم و په ملتان كې پاته سو خو چې دنيازيو پښتنو سره په يوه جگړه كې وواژه سو، او بې مور بهلول په كوچينوالي كې بې پلاره هم سو.

(۱) د سلطان بهلول د ژوند دا پېښې د محترم محقق استاد پوهاند عبدالشكور رشاد د « لودى پښتانه » له كتابه را اخيستې سوي دي.

هغه و، چي سلطان شاه اسلام خان د بهلول اکا سمه سستی دخپل ورور کهول سرهند ته ورغوښت، بهلول او دهغه د وه نوروزونه « محمد » او « فیروز » اوخوری دخپل خواخوږی اکاترسیوری لاندی په خورانا زلوئېدل.

پوهاندرشاد لیکلی چی: « شوخ؛ ذکی او ښوکی بلو (بهلول) که څه هم پرتولوگرانو خودمشرخان (اسلام خان) زړه ورستړه وپېده، دسترگوتوراود زړه سړیې وه خپل زامن یې ترده پوری هیڅ نه بال؛ دده هره شوخی او بی ادبی اخوبه یې دده دار تلونکی عروج پایلامه گنله نکل کاجی یوه ورځ شوخ نازولی « بلو » د موچنوسره دا کا پرسله (جای نماز) وخت سلسله او هغه هم بېاد مشرخان سسه؟! مینخواوسا هوگانوپه یوه پلا پرا ترپال، لته پېرجوړسو چاواوه چاترا ته اوخوک ورته خښمېدل! اسلام خان چی دالته پېرولیددوراره خوا یې ونیوله، دوی یې وترتل او ویی ویل: « نازولی بلو کمکی دی که زما پرککه پښه کښېږ دی پروانه لری »

د کورمېرمنی اومینځی چی انتظار یې درلود پر « بلو » به خان څه ناوړین ورژوی دخان دی خبری ته هیښی پاتی سوی، خان چی ددوی هیښتیا ولیدله، وې فرمایل: « تاسی مه هیښېږی، زه په دغه وراره کی هغه رشی اوښگنی وینم چی دهغوله امله به یوه ورځ د خورانا متوسپه سی اوز موږ د کهاله سترگی به پرې لوری وی »

د اسلام خان داخه آخروختله کمکی بلو (بلو خان) سو، ملک بهلول، ملک بهلول فتح خان اوورپسې د هلی تلوواک « سلطان بهلول سو، چی په نیاو (عدل) تدبیر او رعیت پالنه کی یې نوم یوور، اوله نومیالیو پاچهانو څخه وگانه سو» بهلول چی زلمی نوم یې د آسو په سوداگری لاس پور کی، له پښتونخوا څخه به یې آسان هندوستان ته وروستل او خرخول به یې، په دی کا رکی یې ښی روپی وگتله یې سوداگری یې پرمخ ولاړه او ورسره ورسره تجربه هم پیدا کړه خلک پر راغونښوه او د کاروان مشر سو. پوهاندرشاد لیکلی چی:

« نکل کا: یو وخت بلو خان (بهلول خان) له پښتونخوا څخه دراستېدلوپه لاره کی

کي جي د حسين خان پڻتانه زوي قطب خان (جي بيا د بهلول
په پاڇهي کي لوي امير سو) او د بهلول خان خپل اکا «ملڪ فيروز»
هم ورسره مله وو «ساماني» ته راغي ۽ او پريوه باوله ستا نه چي «سيد انام»
يا «سيد اين انام» نوميد پيش سو، باوله ستانه ورته وويل: «په تاسو کي داسي څوڪ
سته چي د دهلي پاڇهي په دووزرو (۲۰۰۰) چلند و تنگورائيسي؟» قطب خان او فيروز-
خان څه ونه ويل خو بلو خان خپله اسياني چي يو زرو شيرسوه تنگي پکڻي وي
د ستانه سيد سخي ته کڻپڻ سووله او په خورا ادب بي ورته وويل چي: «تردي زياتي نه-
لرم» مجذوب سيد اسياني واخيسته او وي فرمايل: «د دهلي پاڇهي دي مبارکه وه!
دادوه مله به دي هغه وخت نوکران وي!»

بلو خان د دهلي پاڇهي په (۱۶۰۰) تنگي رانيوله، اود مجذوب سيد له مخي
راپاڻيد، پرلاري ملگرو ډپر پرو خندل او نا خوالي بي ورته وکړلې بلو خان
ځواب ورکا:

«دارويي ٽول عمر نه بسپدلي دلرو وروڅو خوري و، که د بزرگ ستانه وينا تر سره سوه
خورا ارزانه سوداسي کړي ده، او که نه ديوه فقير سيد خدمت سي وکاوه دا هم ثواب لري»
په دغه پلاچي د بلو خان کاروان دهلي ته ورسيد، له پښتونخوا څخه راوستلي آسان
بي ښه تيار کړل اود خپل اکا «اسلام خان» په وسيله بي دهلي د پاچا سلطان محمد شاه
(۸۴۷-۸۴۷ هق) حضور ته وروستل سلطان ٽول آسان خوښ کړل اود پنجاب ديوي
ياغي سيمي ديوکال په ماليه بي ځيني را نيوله، د سلطان محمد شاه په کمزوري پاڇهي کي
ډبري سيمي ددي نه وي چه ماليي ټو لولو ته لاشه بلکه په همدغه نامه
دي څوڪ «ترگي وربکا ر کړي» خو بلو خان او ملگرو بي پاچهي
سپيد او خيست او هغي سيمي ته بي د ماليا تودتو لولو دپاره دوه
ته پښتانه وليرل ماليه ټولوونکي پښتانه هلته ډبر وځورول سول، په يو چم
هي غورونه تري را خلاص کړل اوتر بلو خان بي ځانوته راورسول، بلو خان چي په نکل

خبرسونو خپل اکا «اسلام خان» ته يې وويل: «زه پخپله هغې سيمې ته مخم، خو هلته چې هرڅه وسوه پاچا به بيا غه نه وايي!» اسلام خان چې د بلوڅان دا خبره پاچا ته ورسوله، پاچا په خورا خوښۍ ومنله او وې فرمايل:

«که ستا وراره هغویا غيا نوته ايدا دور کړی او بيرته يې ايل کړی نوزه به هغه سيمه در-سته ده ته ورو بڅښم او هغه چې وليجه او بند يان په لاس ورسې هغه دی هم ټول دده وی.» زلمی بلوڅان ته چې د پاچا دا پيغام ورسېد، نوملایې و تر له او د يوې ډلې تور يالیو پښتنو سره هغې ياغې سيمې ته مخ ونيو، ټول ياغيان يې ايل کړل دکال ماليه يې راغونډه کړه او د ډېرولجو او بند يانو سره په جگک مغزی بريالی ډهلی ته ستون سو.

اسلام خان چې دانازولی وراه (بلو) داتوره وليد له له خوښۍ په کميسه کې نه ځائيدنه سمدستی يې خپله نازولی لور «شمسه» ورکړه او وراه «بلو» يې زوم هم سو. سلطان همدشاه چې د پنځه څلوېښت کلن بلوڅان داتوره او سپرانه وليد له سوداگرۍ يې پرېښووله هغه سيمه اوڅونوری ورپوری سيمې يې دجاگير په توگه د «سلک بهلول» دخطابه سره ورو بڅښلی، په دې ډول نود (۸۳۸ هـ ق) کال په پای کې بلوڅان «سلک بهلول» سو، او په پنجاب کې يې خپل جاگير وسوند.

ملک بهلول خپل سپاهيان ډېر ښه روزل، کال په کال به يې زېږی سپاهيان نيول و تررو زنی وروسته به يې دسلطان همدشاه تر حضور تيرول، سلطان به دملک بهلول فوځی تنظيم او روزنه ډېر مستايله او دنويو سپاهيانو دخرڅ دپاره به يې نورې نوي سيمې دجاگير په توگه ورکولې، په دې ډول ورورود لاهور دشاوخوا سيمې ټولې دده په جاگير کې راغللې.

ملک بهلول چې داسې ژردومره لوړې درجې ته ورسېد هغه مجذوب سيدخبري يې زړه ته ولويدلې. له يوې خوا خپل ورځ په ورځ زياتيدونکی قوت او له بلې خوا دسلطان همدشاه کم واکي (چې د ډهلی په شلميلی کې اميرانو ورته دخلوا کې نغاړې وهلې) د هندو - ستانک دپاچهي خيال ورپيدا کړ او جاگيردار ملک بهلول دتاج و تخت په فکر کې سو.

د (۸۳۰ هـ) کال په شا وخوا کی د سرهندوا کمن «سلطان شاه اسلام خان» ورسره، که غه هم اسلام خان خپل زامن او وروڼه لرل، خو ځکه چه د قام د اقبال ستوري یې دخپل وراره اوزوم «ملک بهلول» په تندی کی لیده نو ملک بهلول یې په خپل نیابت تا گلی و، ملک بهلول هم اکاد وصیت سره سم د سرهندد حکومت واک په لاس کی واخیست، خو د پر ژر دخپل بل اکاملک فیروز» او خپل تر بو، (د اسلام خان زوی قطب خان) د مخالفت اورقابت سره مخامخ سو.

ملک فیروزی ژردخان کړ او قطب خان چی لځان د سرهندد حکومت اوجا گیر شتی و ارث گانه اود بهلول موت یې هم پیچلای نسوای، نود د هلی د پاچا «سلطان محمد شاه» دربارته ولاړ او نیا و (داد) یی وغوښت.

سلطان ته (چی د لود نیو اتفاق اود ملک بهلول دونه ترقی او واکمنی نه غوښتله) نویه پلمه په گوتو ورغله سمدستی یې په (۸۳۳ هـ ق) کال یو تکړه لښکر د ملک سکندر «تحفه» په مشری د ملک بهلول لځلو لره سرهند ته ولېږه.

له دی خوا د هلی لښکری د ملک سکندر په مشری سر هند ته و خو لځلو یې اوله بلی خوا د سلطان محمد شاه په امر جسرت گکهر د خپل قام سره پر سر هند راغی، پر پښتنو مخکه سره سوه، د سر هند د شا وخوا غرو ته وختل. هغه و چی د ملک سکندر تحفه او جسرت گکهر لښکری په سر هند کی سره یو ځای سوې او پښتنو ته یې داسی حالونه ورو لېږل:

«تاسی غه د و مره گناه کړه په چی مینی مو توری پر ینی دی او تورو غرو ته ختلی یاست؟ دا کار دکړ ونه و، په خبر و د امشکل حلیدای شوای -»

دی خبر و د پښتنو په سپېڅلو زرو کی اثر وکا، اود لود یو پښتنو سپین د پیری مشر «ملک فیروز» د غلجمانو په غدر او قسمو تېرو ووت، خپل زوی «شاهین خان» او وراره «ملک بهلول» یې له کلو او لښکر و سره پرېښوول، پخپله دغو تنو نورو ورسره ملک سکندر «تحفه» او جسرت گکهر ته ورغی

خو تر پوښتنی او گرو پښنی دمخه نیول سو، او ملگری یې ووژل سول۔
 ددهلی او گکهر لښکری په شاهین خان او ملک بهلول پسی ووتلې، شاهین
 خان دیوې ډلی پښتنو سره د غلیم دمخ نیوی دپاره پاته سو، او ملک بهلول
 کلې دغرو څو کو ته وخېژولې، ددهلی او گکهر لښکری پر شاهین خان
 پښنی سوې، جنگ وښت ډیر توریالی زلمی او پخپله شاهین خان ووژل
 سول، او پاته پښتانه بند یان سول، د پښتنو زلمیو ککری سر هند ته یووړی
 سوې.

نکل کاجی جسرت گکهر ددغی سوبی په مناسبت په سر هند کی در بازو کې،
 او دملک فیر و زودی څخه یې دهری ککهری نوم اونشان پوښته، په دې لړ کی
 د شاهین خان سر هم راوړه سو، ملک فیروز وویل: «دانه پېژنم!» غلیمانو
 هغه ککری دملک بهلول گټله او له هری خوا یې د سپرانی، زړورتیا، او
 تینگار ستاینی شروع سوې، ملک فیروز چی داستاینی واور بدلې لیمه یې لاندہ
 سول او د جسرت په ځواب کی یې وویل: «دا ککری زما د توریالی زوی
 شاهین خان ده!» جسرت ورته وویل: دمخه دی ولی نوم نه شو؟ زوی پری
 فیروز په خورامتانت ورته وویل: «ماو یل نه چی په سپرانه بهر سوې نه وی،
 پیغور بهر اته پاته سی، او اوس چی بهلول زمری ژوندی دی دا دیم چی
 ددغو خیالورو لملو دتودو وینو پور به نه پا تېرې» جسرت دپښتنو تر څپلو
 وروسته پنجاب ته ولاړ، سر هند یې ددهلی لښکرو او ملک سکند رتحفه
 ته پرېښود۔ او دپښتنو بندیان چی ملک فیروز هم پکښی و، ددهلی دربار ته
 ولېږل سول.

یوازی ملک بهلول دغرو په څو کو کی لالهانده او څپلی گسر زپد، په زرو
 لښکری یې تار په تار سوې، ننکیالی او جنگیالی یاران یې یاد دښمن نوله
 لاسه دگور توری خاوری خوړلې چی ککری یې په کله ستارو کی نښتی وې

او یانه زندانو کی پر اته وو. خویاهم خپلی مگرتوریالی بهلول خپل همت له لاسه ورنه کړې، مخکی آرام نه ورکاوه، د وری هیسته یې پورو دارو کړې، څه توریالی سپړونه یې بیا پر ځان راغونډ کړل، پر پاچاهی حد و د به یې ناتارونه جوړول او هغه سیمی به یې تالا کولې. په دغو وختو کی یې ملک فیروز اکاهم د ډهلی له زندانه ورو تښتید او قطب خان تر بور یې هم د خپل کهاله او تېر نوزه د ابده ورځ ونه سهلای سوی او د ډهلی د پاچهی تر دریا یې د قام دننگیالیو سره تور غرونه او د پاچاهی تور، لوری او تندی غوزه کړې ځکه نو خپلی بهلول یو ډاډه او سړوچ بهلول سو، په سر هند یې برید وکړ، د سر هند پاچاهی حاکم یې د ډهلی دربار ته په پناه وړلو مجبور کړ، او د سر هند او شاوخوا تللی واک یې بیاموند، او خپلی پښتانه بیا پر خپل بورسول. د ډهلی دربار چی د سر هند په نیولو خبر سو، سمدستی یې د وزیر الممالک نائب السلطنه حاجی شرقی (چی د سمرق افغان مؤلف حاجی شدنی لیکلی) او په حسام خان ملقب وو، تر مشرتابه لاندی د ډهلی درنې لښکری د لودیو پښتنو خپلو لره د سر هند لورته و خوځولې.

مدبر ملک بهلول چی دمخه یې لاد ډهلی د لښکر و مقابلی ته لیخی غښتلی وې له هغی خوا دیوه لږ مگرتوریالی، تکړه، منظم او د انتقام له جذبې ډک لښکر سره مخ پر ډهلی راروان سو. د پنجاب د «سادهوړی» یا «شاهپور» او خضر آباد د سیمو تر منځ په «کړه» یا «لده» نومی ځای کی لښکری سره مخامخ سولې کلک جنگ و نښت، د بهلول لښکر و داسی توره وکړه چی غلیما نوبه لاتر ډېره یادوله، او پښتنو ځلمیو د ملک سکندر د جنگ د خپلونا مراد و ځلمیو پوریو په دوه واخیست، د ډهلی لښکر و ماتې و کسړه او نائب السلطنه حسام خان وزیر الممالک په تښتته ډهلی ته تر پل؛ بریالی ملک بهلول تر پانی پته پوری ټولی سیمی و نیولې او سوبه وړی له ډیر وولجو او بند یا نو سره

سرهند ستون سو، اوس نوغښتلی بهلول هر چا ومانه، او دخپل اکارښتانی خلف سو، اود پانی پت په سیمو کی یې تقریباً خپلو اک حکومت جوړ کړی، چی ییاد د هلی پاچهی ورتة خوله چوله نه کړی سوه .

خو ییاهم بهلول ته دده تدبیر دا اجازه ورنه کړه چی د هلی د دربار سره مناسبات خړ پروساتی، نو ځکه یی د سلطان محمد شاه حضور ته ولیکل :
«زه د پاچا هغه پخوانی نوکریم، خود حسام خان وزیر په ژوند زما اود د هلی د دربار تر منځ د مناسباتو دښه کېدلو هیله نه سی کیدلای - که پاچا دغه ځنډ (حسام خان) په مرگ له منځه و یاسی او ځای یی «حمید خان» ته (۱) و سپاری نوزه به د پخوا په شان د پاچا هر حکم ته غاړه ودم»

سلطان محمد شاه چی دغښتلی او توریالی بهلول دغه مخلصانه لیک ولوست نوی څه تامله یی ومانه او حسام خان وزیر یی (چی دا ابوالفضل په قول دده د پاچهی رونق و) وواژه او وزارت یی حمید خان ته و سپاره (۲) او هم یی سمدستی ملک بهلول ته «د فتح خان ملک بهلول» خطاب ورو لپړه، دده سپرانه او توره یی ډېره وستایله څنگه چی له یوی خوا په خپله دا خطاب معمولی خطاب نه و، اوله بلی خوا یی د ملک بهلول د سرهند پر حکومت او جاگیرداری پاچاهی مهر ولگا وه نو د ملک بهلول د را تلو نکو هیلو د پاره یی هم و رپر انست، ځکه چی دی پو هیله چی د هلی له عیاش او کمزوری پاچا څخه د حسام خان غوندی با تجربه و وزیر په ژوند د پاچهی د نیولو په لاره کی سوبه نه وه او که وه هم ډېری وینی باید بهیدلی وای اودیری خورای گاللی سوی وای .

(۱) شوکت افغان دغه حمید خان هم لودی گنی .
(۲) د تاریخ داودی مؤلف دغه پېښه د محمد شاه د زوی علاءالدین په وختو کی راوی مگر نور تاریخونه دا پېښه د محمد شاه په زمانه کی گنی او دغه چاره د سلطان محمد شاه اوسلک بهلول دروغی سبب بولی .

مدبر ملک بهلول په یوه غشی دوی نخښی وویشتلی، یوپی دخپلی لاری څخه حسام -
خان غونډی سنگرپه ایسته کړه او بل یې دخپل لاس سرې «حمیدخان» وزیر کړ، او
حقیقتاً دحمیدخان وزارت دبهلول دپاچهی تیره سوه، او هرلورته دلودیدو وړ پهل سو،
هره سیمه چی به یې غوښته هغه به یې نیوله، څوک یی مخی ته د رېدای
نه سوه، او «فتح خان ملک بهلول» هسی تش پسه نامه ددهلی تر واک لاندی
و، او د سلطان محمد شاه کمزوری دی حدته ورسېدله چی دده خپل امیران پسرزورسول او
د «میوات» امیرانود «مالوی» پاچا خلجی سلطان محمود (۸۳۹-۸۷۳ هـ) پردهلی باندى
دیریدد پاره راوباله، او سلطان محمود هم چی له خدایه دا غوښته (د ۸۳۳ هـ) کال په
پای کی یی لښکری پردهلی راو بهولی .

سلطان محمد شاه چی دفتح خان ملک بهلول پرتوره اوزره ورتوب و یسادرلودله نوڅکه یی
سمدستی هغه له سرهنده دمالوی د لښکرو مقابلی ته راوغوښت . ملک بهلول هم دخپلو
شلو زرو غشتلو جگر نو سره (چی خورلس زره یی یوازی پښتانه وو) دهلی ته راغی،
او د خلجی سلطان محمود شاه مقابلی ته یی تیاری و نیولی، او د
ذی خلجی دپاشتی په لوسریو ورځو کی ددهلی لښکری دسلطان محمد شاه دزوی تر
مشرتابه لاندی دهلی څخه جنک ته ورووتلی، چه ملک بهلول دخپل شل زری توریالی
پوځ سره (چی ډېر ماهرغشی ویشتونکی په کی وو) ددهلی د لښکرو په مخ کی
دمخکښ (مقدمه العیش) په توگه روان و .

خجلی سلطان محمود تردهلی دباندى ورته اړولی و، اوڅنگه چی ددهلی پاچا سلطان -
محمد شاه پخپله جنک ته نه و، وروتلی نو دمالوی پاچا سلطان محمود هم خپلی لښکری دخپلو
زامنو سلطان غیاث الدین او قدرخان تر مشر تابه لاندی دملک بهلول مقابلی ته راوايستلی،

له غرمې څخه ترما بنام کلک جنگک سو، اودمؤرخینویه اتفاق په دغه جنگک کې
ملکک بهلول اودده لښکرو داسی توره وکړه چی دده هلی دلښکرویت یې خوندی کړ،
اودمالوی دلښکر وغرور یې پرسورومات کئی .

په دغه شپه خلجی سلطان محمود ته خبر ورسید چی سلطان احمد شاه گجراتی دمالوی
پر پایتخت «مانهو» برید کړی دی نو دپروار خطا او تره ور سو، اودستېدود پاره یې پلمه
غوښتله. او په همدې وخت کی دده هلی دبی زړه اوناپوه پاچا سلطان محمد شاه له خواد دروغی
پیغام ورته راوړسید چی خلجی سلطان محمود ته یې دستېدلو پلمه جوړه کړه خوڅنگه
چی دادر وغی پیغام دملکک بهلول په خوښه اوسلانه و، نو غیرتمن ملکک بهلول
دپرخواشینې سو، اوچی خلجی سلطان محمود له دده هلی څخه لښکری وخوځولی
نوملکک بهلول د خپل لښکرو سره ترشا برید وکړ د خجلی سلطان لښکری
یې خورا وځپلی او دپری ولجی یې ځنی و نیولی، او چې له دپرو
ولجو سره دده هلی ته راوگرځید سلطان محمد شاه دپرو نازاوه او دپرو پاچاهی
خلاتونه یې ورو بخښل، خپل زوی یې و باله اود «خان خانان» لقب یې (چی د
هغه وخت له خوراوتلو القابو څخه و) ور کسې. بیا نوملکک بهلول
د «خان خانان» دلقب او دپرو ولجو سره بریالی سر هند ته ستون سو. په
۸۴۵ هق) کال سلطان محمد شاه «سامانی» ته ولاړ، هلته یې «خانان خانان» ملک
بهلول ته د «لاهور» او «دیپاپور» حکومت (چی دتاریخ فرشته په قول په خوا
لاملکک بهلول خپله غېږ پر راگرځولی وه) ور کړ، اودجسرت گگهر ځپلور له
یې وگماره، محمد شاه دده هلی ته ځنی ولاړ، ملکک بهلول په هغه جسرت گگهر پسی
چی یو وخت دده پاچا په حکم دده (ملکک بهلول) ځپلور له راغلی و، لښکری
ویستلی، جسرت کافر چی دخان خانان ملکک بهلول دتوری او زرو توب نکلو نه

ڊپرارو ڊڊلی وو، دروغی پیغام بی ورتو ورو استاوه، او په دغه ترخ کې بی ډډهلی دراتلونکی پاچهی مبارکی هم ورکېره، نو څنگه چې ملک بهلول هم نه غوښته چې ډډهلی پر رقیبانو سر بیره نور هم د خان دشمنان کړی نو بی د جسرت دروغی پیغام ومانه او دغی مبارکی بی د پاچهی هیله ښه تراپسی ټینګه کړه او د لاهور او دیپالپور حکومت دده طاقت لاپسی غبرګ کړ، د شاوخوا پاچاهي سیمی بی نوری هم پسی و نیولی او له لاهوره تر پانی پته تقریبا دسلک بهلول خپلواکه پاچهی وه .

په (۸۳۶ هـ ق) سلطان محمد شاه د ځینو امیرانو په لمسون (چې غوښته بی دی لاپسی کمزوری کړی خان خانان ملک بهلول ته چې ډډهلی د تاج و تخت حقیقی ساتنډوی و، یوسخت لیک راولېږه او وی تراته. دغه تر تلو دده او محمد شاه پاچا مناسبات سره وړاند کړل او خان خانان ملک بهلول ډډهلی د نیولو دپاره په تیاریو بوخت سو، نو د همدغه کال په پای کی خان خانان سلک بهلول خپلی لښکری پر ډډهلی ورو بهلول ټی سلطان محمد شاه کلاندسو، خو سلطان بهلول په دغه واره ډډهلی د نیولو امکان ونه لید سرهندته بی لښکری ولېږدولی، او هلته بی «د سلطان محمد» یا «سلطان بهلول» په نامه ځانته خپلواک حکومت تاسیس کړ مگر خطبه اوسکه بی ډډهلی تر نیولو پوری پر خپل نامه نه کړه .

د (۸۳۷ هـ ق) کال په پای کی چې ډډهلی پاچا سلطان محمد شاه وېر، نونالایق زوی علاءالدین بی پر تخت کښېنوست اود «عالم شاه» لقب بی غوره کړ . دده بیعت لره ټول اسر او رغلل خو یوازی سلطان محمد «بهلول» ورتو نه دغی . په دغه وخت کی ډډهلی د پاچهی نظام که څه هم له پخوا څخه لاسلطان محمد شاه په زمانه کی ګډوډ سوی و، خو عالم شاه چی پر تخت کښېنوست هغه پساته واک او انتظام بی هم تر خپل عیش خسار کړ. دسلک خصال ورځ په ورځ

ورانپده، هرلورته ملوک الطوائفی سو په هر ښار او هر میمه کی ییلی ییلی پاچهی جوړی سوې، له لاهوره تر پانی پته بیاد ملتان تر خنده او ناگور حصار او هانسی پوری د شاهو خیلو لودیو په لاس کی وه، پر (کول) عیسی خان او پر «بیانه» داود خان غبر راگر خولې وه، په «مهرولی» کی چی د هلی سهیلی لمر لویدیز پلوته لس میله لیری پروت دی احمد خان سیوانی دخپلواکی بیرغ پورته کړی و سنبهل د جمناد سین دخواجه خضر تر گودره پوری چی د هلی ته خورا نژدې دی د دریا خان لودی تر لاس لاندی و، په «چندوار» کی قطب خان لودی دخپلواک حاکم و د شاه عالم یوازی خپل جاگیر «بدایون» او د هلی ښار او شاه وخوا په لاس کی پاته و، که نو په هغه وخت کی دامتلی و، چی «پاچهی د شاه عالم له د هلی څخه تر پالم» (۱)

نوپه داسی وخت کی سلطان بهلول بیا پر د هلی برید و کاعلاء الدین شاه عالم کلابند سو، خو سلطان بهلول بیا لښکری ځنی راستونی کړې او په لاهور کی یې یوشا هانه جشن جوړ کی، ټولو امیرانو سردارانوته یې خلا تونه ور کړه، په دی وخت کی وهغه لس زره توریالی پښتانه چی یې له کسی غره اوروه راغوښتی وو، هم ورته را ورسېدل د پری و نازول خلا تونه او جاگیر ونه او آسونه و رو بخښل د دوی په راتگ د لښکرو شمېر څلو پښتوزرو ته ورسېد.

کله سلطان محمد (بهلول) په لاهور کی شاهانه جشن جوړ کړ، ټولو پښتنوته یې حکم و کړ چی یې توری اوسپاهی توبه په بل کارنه کوی، د کره نی اوسوداگری څخه به لاس اخلی یو دوو تنو چی د دې حکم له منلو څخه یې نته و کړه سیاست او وژ شول سول په دی صورت نو پښتنوله یوه مخه سپاهی توب ته مخ و نیو او سلطان محمد (بهلول) فوځی طاقت د پری غښتلی سو. په دې وخت کی یوه بله پېښه هم وسوه چی د بهلول دپاره یې د هلی د پاچهی نیولو لاره پرانیستله هغه دا وه چی یو وخت د حمید خان

(۱) پالم د هلی له ښاره پنځه کروه لیری دی.

وزیرپلار «فتح خان» «درای پرتاب» کوټ وړان کړی و، اوددمه ساندینه چی یې بندی را وستلی ومخان ته یې کښېنولې وه، دغه غچ درای پرتاب په زړه کی و، غوښته یې چی دده ترزوی یې کسات وکاږی، نو په (۸۰۰ هـ ق) یا په (۸۰۲ هـ) کال چی سلطان عالم شاه ډهلی څخه باره ری «ماره ری» ته نزدې «برهان آباد» ته ولاړه لته یې دعیسی خان او قطب خان په سلا پاجاته وویل: که پاچا حمیدخان وزیروژنی، یا یې ایسته کړی سوږه غلوښت یاغی سیمی په پاچھی دفترکی داخلی کړو، دغه لمسون پاچا دحمیدخان وزیروژله یابند ته چمتو کړ، خو حمید خان ځینو درباری خپلوانو په دغه حال خبر کړ، او یادځینو په عقیده له بنده وغورځېد، محان یې په پټه ډهلی ته ورساوه ځینی کسان وایې چی په دغه لمسون کی دسلطان محمد (بهلول) لاس هم و.

په هر صورت حمیدخان وزیرچی ډهلی ته ورسېد پاچھی کورنی یې په خوراسپکاوی له ډهلی څخه وایستله او په خپله یې پر ډهلی غېر راوگرځوله، عیاش شاه عالم په «بدا یوان» کی ورته کښېنووست.

حمیدخان وزیر که څه هم د ډهلی واک وموند خو بیا هم پوهېده چی دادروندبار په خپل نامه ترمزله نشی رسولای نویې خیال درلود چی دسلطان علاءالدین شاه عالم پر محای بل څوک د ډهلی پرتخت کښېنوی، دجونور پاچا «سلطان محمود شرقی» د شاه عالم زوم و، او خلجی سلطان محمود دمالوی پاچا په «مانډو» کی ناست و، چی له ډهلی څخه خورا د پرلیری و، ځکه نو مجبور ا د ډهلی د پاچھی دپاره د حمید خان وزیر سترگی سلطان محمد (بهلول) اوقیام ته ورواوښتلی، دحمیدخان په بنده دواړه امیران (بهلول اوقیام خان) په خورا بیره ډهلی ته راوځوځېدل، قیام خان چی خبرېد دسلطان محمد (بهلول) بیادلبکر سره ډهلی ته محان را ورساوه اوقیام خان چی محان د بهلول ساری ساری نه باله نو بیرته خپل جاگیر نه ستون سر.

حمیدوزیر چی بهلول ولید ورته یې وویل: «د ډهلی پاچھی دی ستا مبارکه سی،

وزارت به دی زو په غاړه واخلم»

بهلول خواب ورکړ: «زه سپاهي سړی يم په چاچهی څه پوهېږم، ته پاچاسه اوزه به دی سپهسالار سم او که څه نور خدمت راو سپاري هغه ته هم ولاړيم»

حمیدخان ورته وویل: «مادا کار د ځان د پاره نه دی کړی خاص د اسلام د نېکني د پاره می د اجرات وکړ، ځکه چی ما باور درلود چی په دغه پاچهی کی به د اسلام حال لایسی وران سی اوزه بېرېدم چی نوری بخولی (فجایح) به لا پسی پیننی سی (الملک لمن غلب) زه تر تابر یالی او غیبتلی نه وینم ځکه ماته ددی کار د پاره غوره کړی» تر دې بر اصرار وروسته ملک بهلول قانع سو، له حمید خان وزیر څخه یې د دهلی د ښار کلی واخیستلی او حمیدخان ته یې وویل:

«زه یوازی د ښار دوره ساتندوی يم هر حکم چی ته کوي هغه ووم» او په دې صورت یې حمیدخان له خپلی خوا داده کړ! ځکه چی ملک بهلول په دې ښه پوهېد چی که څه هم دی په نامه پاچا و، خو په حقیقت کی دهغه حمیدخان د لاس سړی و، چی دده په توره او تدبیری وزارت موندلی و؛ مگر څیرک، مدبر او دوراندیش بهلول دا وضعیت په خوراسره سینه سهه، وخت ته یې کتل چی دا دستر گواغزی اود سرچنگکک هم دندې پر له مخی له منځه وباسی څو چی ځان رښتیا پاچا وگڼی، نو هغه و، چی دغه سودی د پاره د بهلول غاړه حمیدته کړه و او څه چی به وزیر ویل پاچا به هغه کول، او هره ورځ به پاچا د وزیر سلام ته ور تی نکل کچی یوه ورځ حمیدخان وزیر، بهلول پاچا او څو تنه نور د پښتنو ملکان مېلمستیا ته ورویل، دور اندیش پاچا د پښتنو ملکانو ته وویل چی:

«د حمیدخان وزیر دربار ته چی ورسو، ددی د پاره چی ستاسی بیره او پرتم دمله زړه ووزی تاسی به هسی احمقانه وضعیتونه کوی چی و «زیر یې طبیعی وگنی»

پښتانه ملکان چی هم د وزیر دسترخوان ته ور غلبل چا سو چی په ملاکی ووهلې او چا د حمیدخان تر څنگ کښېښوولې، حمیدخان وزیر چی سبب ځنی وپوښتېدوی وویل:

«بېرېزو چی غلانه سی» وزیر ددوی پرسپېڅلی ورځ دې پرو خندل اودوی ته یې دا ورکړ چی دلته غلانسې کېدلای (خودا په حقیقت کی د هغی درامی لویږی پرده وچه چی

مُحِرڪ بھلول تش پھ نامہ پاچا جو رہ کړې وه)

ډوډی چی وخوړه شوہ پښتنو ملکانو پھ خورا تعجب غالبواو کمبلو ته وکتل وزیر ته
بی وویل : « له دغو غخه یو ټوک سو ږته را پرې کړی چی خولی مځنی وگنډواو
زامنو ته بی په سوغات کې ولېرو، هلته به سو کام داومنی چې سو ډو ډو زیر په
در بار کی ډېر درانه یو، حمیدخان داهم ددوی سپیغلتنوب وگانه او ورته وی ویل:
« تردغه به نور ښه ښه توکران درته در کړم »

کله چې د هندوستان ددو دسره سم تر ډوډی وروسته دگلو، عطر او بان
سترخوان وغورږد مځینو عطر ونه وڅښله، چاگلو نه وخورل، چالنده چونه
(چې په بانو کی لیر لیر په کار پیری) په خوله کړه، خولی یې سوی او پر کمبلو
یې تو کړل .

حمیدخان وزیر چې دا وضعیتونه ولیدل نور یې ونه سهلای سوا ی دایې خپل
سپکاوی وگانه او بھلول ته یې مخ واړوه چې :

« دا ولی داسی بی باکی کوی؟ »

بھلول په خورا ادب ورته وویل چې: « دانا پوه کلیوال دی په غرو کی
اوسی، بی له وژ لو او خور لو یې نور څه نه زده، دښاری خلکو سره ډېر نه دی
اوسېدلی »

دی وینا حمیدخان ډاډه کړ، دربار مات سو، او هر څوک خپلو خپلو کورو ته
ولاړل، دمېلمستیا په سبا بیا بھلول دعادی وړځو په شان دحمیدخان وزیر کړه
سلامی ته ورغی، نور وخت چې به دی دحمیدخان دربار ته دننه ورننووت،
څه پښتانه مشران به ورسره پر پښول کېدل او نور سړی به یې دبانندی درېدل
په دغه ورځ دبھلول په لمسون دبانندی پاتو پښتنو مځینی حاجبان وو هل، او په
زوریې غوښتل دربار ته ننوزی، ډو ډسره پورته سو، او حمید خان ته وویل
سول چې :

«دباندي پاته پښتانه ملك بهلول ته بدوړدو ابي چې موږ هم لكه بهلول د حميدخان وزير نو كران يو، دى پخپله دربار ته ننوت او موږ نه پر پير دى « هغه و، چې وزير ټول پاته پښتانه دننه دربار ته وروبلل ، پښتانه چې وړ نوتل نو بېل بېل د وزير دنو كرانو شا ووته يو او دوه ودر بدل، په دى وخت كې د بهلول تر بور قطب خان وروړاندې سو، ځنځير يې د حميدخان مخې ته كښود، او ورته وې ويل :

«سلاداده چې تاسې دخو وړخو د پاره گوښه نشينه سئ — ځكه چې موږ ستا مالگه ځكلې ده نو ستاوژله وړنه گڼو!»
وزير چې دانداره وليدله دسبب پوښتنه يې وكړه، قطب خان ددې ځواب سره چې:

«موږ تانه وژنو، خو څنگه چې تا پخپله نمكجرامى كړى ده، نو او س موږ هم په تاو يسانسو كولاى «

دحميد خان مغرو وزير پښو ته يې پېرى ورواچولې او ددهلى دښار تر كلاباندى په يوه ځاى كې تر مړينې پورې نظر بند وساته سو، او بهلول ددهلى دپاچهې بشپړ واك و منو — خو په دى ښه پو هېد چې په يوه ملك كې دوه پاچهان نه ځاى يري او دو هم پاچا سلطان علاء الدين عالمشاه و، چې په بدايون كې ناست و، نو ځكه مدبر بهلول، عالمشاه ته وليكل :

«زه ستا پلار روزلى يم، زه ستا هغه پاچهې چلوم چې ستاله لاسه و تلى وه، ځكه نوماتر اوسه ستانوم له سكې او خطبې څخه نه دى ايستلى « سلطان علاء الدين عالمشاه ورته ځواب راو لېږه چې :

«زما پلار ته خپل زوى بللى — زه هم تا خپل مشر وروبولم، ځكه نو دپاچهې كار بارتاته پرېږدم، او زه د«بدايون» پر جا گير سكته شوم «
هغه و، چې تر پورته ځواب تر ورسېدو وروسته بهلول د(۸۵۰ هـ ق) كال

دلومړی خور په او وه لسمه دشپږ دیر شو کالو په عمر دخپلی پاچهی اعلان وکی او د «سلطان بهلول شاه غازی» لقب یې غوره کړ، خطبه او سکه یې پر خپل نامه کړه، دملک اصلاحاتو ته یې ملاو تر له، لښکری یې غښتلی کړې، او د عدل او انصاف وړ یې درعتو پرمخ و پرا نیست او د سلطان علاءالدین هغو امیرانو ته چې دسلطان بهلول سره په دهلی کې وو، وظیفی او تنخواوی دپخوا په ډول و ټاکلی او پخپله سلطان علاءالدین عالمشاه په «بدایون» کې پخپل عیش او عشرت بوخت و، هغو چې په (۸۵۵ هـ ق) کال مهملته په «بدایون» کې مړ سو. دسلطان علاءالدین عالمشاه په مړینه که څه هم سلطان بهلول د «بدایون» له خوا بېغمه سو، خو د عالمشاه د زوم سلطان محمود شرقی له خوا چې د «جونپور» پاچا و، تر هغه غښتلی فتنه و رته پاڅېدله، او سمدستی خبر و رته راو رسېد چې سلطان محمود دهلی دبرید دپاره ځان چمتو کوی.

دسلطان بهلول دارشه وه چې تر خپله و سه پوری یې له جنگه ځان ژ غوره، ځکه یې نو په خورا کیره غاړه دجونپور له در باره دنه برید (عدم تعرض) د تړون هیله وکړه، خود جونپور دمغورر پاچا سلطان محمود او د هغه دملکی زړونو کله دانلای سواي چې دملکی دپلر گنی پر تخت دی نور څوک ناست وی، او همدغه سبب و، چې دسلطان بهلول دروغی پیغام یې رد کړ.

په ۸۵۶ هـ ق کال سلطان بهلول دخپل پخوانی جاگیر سر هند او دیپالپور خواته ولاړ، او دهلی نیابت یې خپل مشر او نوی زلمی زوی «خواجه بایزید» ته وسپاره.

ځینی وایی چې ده غوښته دپنجاب له سیمو څخه نور فوځی طاقت دشرقی پاچا مقابلې ته راوولی، او ځینی وایی چې غوښته یې دسر هند او دیپالپور تر انتظام وروسته ملتان چې په هغو وختو کې دیوه ستانه شیخ یوسف تر لاس لاندی و، ونیسی.

په (۸۶ هـ ق) کال هغه وخت چې سلطان بهلول د پنجاب په سیمو کی و، د جو-
 نپور پاچا سلطان محمود تقریباً دوه لکو تنو فوځ او یونیم زرو هاتیانو سره پر
 ډهلی یرغل وکی و نو زلمی «بایزید» او خور سره پاته امیران پوهیدل چې
 د دونی درنو لښکر و مقابله دخو تنو سپر و او بشخو کار نه دی بله چاره نه وه
 په کلا نوتل، ښار کلا بند سو، د جو نپور لښکر و شا و خوا ورته و اړول،
 د کلا ساتندویو مشر توب د سلطان بهلول د پښتنی خوا بی «بی بی مستو» چې د
 اسلام خان کونډه او د سلطان بهلول دا کماندینه وه پر غاړه واخیست— او ددی
 دپاره چې غلیم په دی و نه پوهیږی چې په کلا کی فوځو نه نسته دلو دی کورنی
 ټولو پښتنو بشخو ته یې د نارینو کالی ورو اغوستل، کلاته یې وخبژولې او
 پهری یې ورو سپارلی— څه سپر و نه چې په کلا کی وو، ټول یې وگمارل چې
 تل به د غلیم پر لښکر و غشی اوری، په دغو زلمیو کې دخپل وخت نامتو
 غشی ویشتونکی د خان جهان لودی زوم (شاه سکندر شیروانی) هم و، چې هر
 غشی یی یو ولس موټه (پنځه نیم فته) او ږدو و، او تر اتوسو وگامو پوری رسېده،
 او دده پر ټولو غشو په زرین لیک «سکندر شاه» لیکلی وو.

د ډهلی د ښار کلابندی پسی او ږده سوه او بی بی مستو د سلطان بهلول د
 رسېدلو په تمه تر ډېره وخته پوری کلا و ساتله، خودلو دیو سپر نو دراتگ ږغ
 ورنغی، نو دانگيالی مېرمن او ټول کلاوال د کلابندی خوار یوستخ کړل
 او په پای کی بی سلا پر دی سوه چې د ښار کلی غلیم ته ورو استوی او خپل ځانو نه
 و باسی. نو بی بی مستو د سید شمس الدین په لاس د ډهلی د ښار کلی دیوه پیغام سره
 د سلطان محمود مشرقی خور او رتېر امیر دریا خان لودی ته (چې د شرقی د
 لښکر و ټول انتظام په ده پوزی اړه درلودله) ورو لېرلې او څنگه چې هغه هم
 پښتون و، نو د پېغور په توگه یې دا پیغام هم ورسره مل کی چی :

«که دلو دیو د ناموس د نه خوندی کولو پېټ وړې نو کلی در واخله!»

وایی هغه وخت چې سید شمس الدین دریاخان دربار ته ورغی نو دده په
غوښتنه دریاخان خپل درباریان پاڅول، او چې دوی دوه په دوه سره پاته سول
سید شمس الدین ورته وویل:

«سلطان محمود (شرقی پاچا) ستاسره څه خپلوی لسی؟»

دریاخان ځواب ورکړی چې:

«خپل می نه دی، زه یې نو کریم او دی می پاچادی»

سید یاپو ښتنه ځینی وکړه:

«سلطان بهلول ستاڅه کیږی؟»

دریاخان وویل:

«موږ سره عزیزان یو، ورونه یو، دی هم لودی دی اوزه هم»

سید ورته وویل:

«نوده میندی او خویندی ستاڅه کیږی؟»

دریاخان ځواب ورکړی:

«دده مور می مور او دده خویندی می خویندی دی»

نوپه دی وخت کی سید شمس الدین کلی له جیبه راوايستلی، مخ ته یې ورته

کښپوولې او ورته وپویل:

«اوس نو ستاڅپله خوښه ده چې دخپلو میندو او خویندو پرده خوندي کوی

که یه؟»

پر دریاخان ددې پوښتنې ځواب ودرېد او په خور اتر هوره ورځ یې ورته

وویل:

«که سلطان بهلول رارسېدلی وای، څه خو به می هر وېر وکړی وای، اوس

چې ډاگ تش تور پاته دی هیڅ تدبیر نسی کېدلای».

دلته نو هوښیار سید ورته وویل:

«سلطان بهلول خورار سپدلی دی، بنای زما ترستیدلو دمخه په کلانوتلی

وی».

دریاخان چې داوارو بدله نو قومی پېرزوینی یې پر نوکری بری وموند او کلی یې بیرته سیدته ورکړې، اوسیدې په خوراداد زړه او درناوی دکلا خواته ستون کړی، او پخپله دریاخان دستی دسلطان محمودشرقی پاچادر بار ته ورغی او عرض یې وکړ چې :

« دکلا کلی ماته راوړه سوی وې خومایې له اخیستو څخه نته وکړه، دا ځکه چې اروپدل کېږي چې بهلول دیوه بې شمیره فوځ سره رارسېدلی دی، نو که مورماتي ورکړه ټول ملک زموږدی - پاچادی دلته اوسی او ماته دی اجازه راکړی چې مخه یې ونیسم، او نوم نېمان یې ورکړم»
شرقی پاچاهم سمدستی دسلطان بهلول دمخنیوی حکم ورکړ.

له بلې خوا سلطان بهلول چې دسرهند او دیالپور په سیمو کې دشرقی سلطان محمود په بریدخبر سو، نو سمدستی یې دخپلو امیرانو په سلا پښتونخوا ته دهری پښتنی قبیلې په نامه یو یو لیک او یوه جرگه ولیرله او خپلی مرستی لره یې راوبلل.

دسلطان بهلول دلیک مضمون «شوکت افغان» داسی ضبط کړی دی:
«لوی خدای پښتنو ته د هندوستان (د هلی) پاچهی ورکړې ده، د هندوستان دنورو پاچهانو سترگی نه پررونېږي، اودانعمت یې پر پښتنو پېرزو نه دی، غواړی پښتانه له هندوستانه ورک کړی - هندوستان یوارت او آزاد ملک دی، ټول عزیزان پکښې ځاېدلای سی، که تاسی دلته راسی پاچهی به تش زما په نامه وی، اوملک به ټول چې اوس زما په لاس کې دی او یایې پس له دې نیسو سره ووېشو. په دی ورځو کې دجونپور پاچا خورا ډېری لښکری پر دهلې

رابهولی دی ، د پښتنو خویندی او میندی کلا بندې گالی ، اودا دټولو پښتنو ننگه ده - هلی را پاڅی! دجونپورد پاچا سرته ورولی!! «
ددې حال په ورسېدلو دپښتنو ځلمو فوځونه یو په بل پسې له هری خوا مخ پر دهلی راوڅوځېدل چې پښتنی ننگه پرځای کړی او پښتنې خویندی او میندی له کلابندی څخه وژغوری .

هغه و، چې سلطان بهلول د پښتنو ددې پروزیاتو او لویو لښکرو سره خپل ځان په تلوار دهلی ته ورساوه اوله دهلی څخه پنځلس کړوه لیری یی په «بیره» یا «نریلا» کی واول؛ ددهلی له خوا ددریاخان لودی لښکری دهغه دیرش زرفوځ او دبرشو، یاڅلو پښتو پیلانو سره چې سلطان محمود شرقی دخپل یوستر امیر هراتی فتح خان په مشرۍ ورسره کړی وی ورورسېدلې .
سلطان بهلول خپلی لښکری پر دروبرخو وپشلی وې اوله دروخواو یې د دښمن پر لښکرو وروڅوځولې ، خورا کلک جنگ وښت .

وایی چې داسلام خان زوی قطب خان هسی غشی ویشتل چې په هغه وخت کی یې ساری نه درلود، او په دغه جنگ کی یې په یوه غشی هغه جنگی پیل چې هراتی فتح خان دټول شرقی فوځ په مخ کی پرسپورؤ ، هسی له کاره یوست چې بیا دجنگ سپک (قوت) پکښی پاته نه و، دغی پښنی د شرقی فوځو غړی وتښتول او په دغه ترڅ کی د قطب خان سترگی پر دریاخان لودی ولگېدلې نو ورډغ یې کړه چې:

«په دغسی وخت کی چې ستا خویندی او میندی په کلا کی بندیانې دی ستا پښتنی غیرت داڅنگه منلای سی چې دپردو له خوا وجنگېږي او دخپل پت اوناوس فکر پر پردي؟»

دریاخان چې دا پښور ورواوبد وروډغ یې کړه:

« که څو ک دشاله خوا پر ما بریدنه کوی زه به ستون سم »

قطب خان ډاډ ورکي، اولوړه يې ورسره وکړه، درياخان مخ وگرزوه، دده په مخ گرزولی دشرقي لښکر وپښې هم له مخکي وختلې، هراتي فتح خان (چي پيل يې لادمخه له کاره وتلی و) دسلطان بهلول ديوه امير «رای کرن» په لاس کښېوت اوڅنگه چي پخوا تر دې درای کرن ورور «پتهورای» «ددغه فتح خان له لاسه وژل سوی و، نوده هم فتح خان وواژه، او ککری يې سلطان بهلول ته وروړه، په دغه جگړه کي لودیوته اووه جنگي پیلان هم په لاس ورغلل دسلطان محمود دفوخ دماتي خبر چي ډ هلی ته ورسېد کلا خلکو په خورا خوشالي دکلاساندويي مشري «بی بی مستو» ته حال وروړ، او هغې ورته وویل: «تاسی وگوری، دا خلک چي راستنېږي په خپلو ځیمونوزی که برابر دخپل پاچا دربار ته ځي؟ دوی چي وکتل هغه خلک ټول، برابر ځیموته تلل او خپل کالی يې ټولول دا حال چي يې «بی بی مستو» وروړ، نو هغې سمدستي حکم وکړ، چي دبنادي ډولونه دی وډنگول سی؛ سلطان محمود شرقي چي له کلا څخه دبنادي ډولونه وروپدل درباريان يې وپوښتل چي:

«په کلا کي ولی دبنادي نغاري ډنگولي کېږي؟»

درباريان لاد تحقیق دپاره پاڅېدلی نه و، چي لودی درياخا په خورا بده ورځ ورورسېد، اوده راتي فتح خان دوژنی او دشرقي فوځو دماتي بدخبر يې وروړ. سلطان محمود بله چاره ونه لید له سمدستي يې جونپورته دکوچ نغاري وډنگولې او سلطان بهلول بريالی په ډ هلی ورننوت، کلا بندو پښتويي خورتود هرکلی وکښي، اوهری خواته دخوښي دماتي وپوځېدلي، جشنونه ونيول سول اوله پښتونخوا څخه ورغليو پښتوته يې درانه درانه انعامونه وويشل، خو کله چي يې ملک کالونومي پښتانه مشرتبه خلا تونه کښېښوول هغه وانه خيستل سلطان بهلول چي يې دنهي علت وپوښته ده ورته وویل چي:

«زه په دغه جنگ کې تېې سوی یم، اوس که زه دغه خلاتونه اخلم پښتانه په پیغور را کوی چی کالونخان خپل تپ خرڅ کی، خوباد تپ دکام په ننگ کې، اخیستی دی، زه داپه وینوسور تپ نه خرڅوم اودا پیغور نسیم وراي دتپ بهاخستل دناسیا لوالکار دی ننگیالی یوازی دننگ دپاره پخوانونه وژنی او بس»

په (۸۶۱ هـ ق) کال سلطان بهلول دخپلول لښکر و سره د سیوات اودو آبی لورته وخوځید، میواتی احمدخان یې (چی دخضرخانی سلطان علاوالدین عالمشاه په وختو کې د ټول سیوات خپلواک واکمن و) مخی ته راووت اود سلطان بهلول حکم ته یې غاړه کښېښووله. سلطان دده دهغه طاقت (چی تل به یې یاغی توب ته پاڅاوه) د لږ ولو په غرض دهغو خواو، او وه سیمی دده له واکه وایستلی او پاته یې ده دجاگیر په نامه ورپرېښوولې د احمد خان اکا « مبارک خان» یې د ډهلی په دربار کې دیر غمل په توگه د ځان سره بوت، او د « برن » له لاری « سنبهل» ته پسی ورغی، او د سنبهل واکمن « دریاخان لودی» یې هم اطاعت و مانه او او وه پیلان یې ورو لاندی کړل سلطان بهلول دده او وه سیمی هم دخپلی پاچهی په دفتر کښېستلی اونوری یې ده ته دجاگیر په توگه ورپرېښوو لې بیانو «کول» (اوسنی عیليگر) ته پسی ورتېرمسو، دکول واکمن «عیسی خان» یې پر خپل حال پرېښود؛ له کوله څخه «برهان آباد» ته ولاړ او «دسکیت» واکمن مبارک خان لوانی یې هر کلی وکی، سلطان هم دسکیت بیرته مبارک خان ته وسپاره، بهوگاون ته ورغی، اود هغی سیمی واک یې «رای پرتاب» ته ورکی. اوله هغه ځایه «راپری» ته ولاړ، راپری واکمن دحسین خان پښتانه زوی قطب خان ځان کلاند کی خود سلطان بهلول لښکر د پر ژ رور باندی بری وموند اود خانجهان لودی په زیرمه قطب خان ویاخښه سواو جاگیر یې هم بیرته ورکړه سو.

بیانو سلطان بهلول «اتاوی» ته وخوځېد هغه سیمه یې هم و نیوله، او په دی توگه ټول «سیوات» او «دوآبه» او «سنبهل» د ډهلی په پاچهی کښېستلی سوی اود داتولی هغه سیمی وی چی د مبارک کشاه (۸۲۴-۸۳۷ هـ) په پاچهی کې په ډهلی پوری تپلی وی.

دجونپور پاچاچي و او ريډل چي سلطان بهلول تراتاوي پوري لاسونه اوږده کړه سمدستي يې خپلي لښکري داتاوي لورته و رو خوځولي، لښکري په اتاوه سره مخامخ سوي، لومړي ورځ يوسپک جنگ وسويه سبايي د راپړي حاکم «قطب خان» او د «بهوگان» حاکم «راي پرتاپ» منځ ته راغلل او ددوړو پاچهانو ترمنځ يې په ځينو شرطو ورغه وکړه او دواړي سره مخامخ لښکري پير ته خپلو خپلو مخايوته ستني سوي. خو ترڅه مودي وروسته يې بيادسلطان بهلول او سلطان محمود شرقي ترمنځ شخړه منځ ته راغله او څو جگړې يې سره وکړې (چې تفصيل يې «دلودي پښتانه» په ۸۴، ۸۵ مخو کې راغلي دي) څو په پای کې سلطان محمود شرقي په (۵۸۶۲ هـ/ق) کال پرسو او مشرزي شهزاده بهيکن دسلطان مېدشاه په نامه دپلار پرنځای کښېنوست او هغه هم دسلطان بهلول سره مخالفت شروع کي ترڅو جگړو وروسته سلطان مېدشاه هم ووژل سو، او د هغه پرنځای سلطان حسين شرقي کښېنوست او سمدستي يې دسلطان بهلول سره روغه وکړه؛ او د دسلطان بهلول اخښي او او تر بور (قطب خان لودي) يې له بنده ايله کي او په ډېر احترام يې د ډېرو خلانو او آسانو سره سلطان بهلول ته وروپېرته. په (۵۸۶۷ هـ/ق) کال سلطان بهلول د ډهلي چاري قطب خان لودي او خان جهان وزير ته وسپارلي او پخپله د لوي لښکر سره دملتان دياغي حاکم دخپلو او د پنجاب دانتظام دپاره له ډهلي څخه وځوځيد خوپه لاره کي خبر سوچي د سلطان حسين شرقي لښکري مخ پر ډهلي رارواني دي، نوځکه يې د پنجاب کار نيمگړي پرېښود او په خواراتلو دشرقي لښکرو مخنيوی لري ډهلي ته ستون سو، خو تر اتو ورځو جنگ وروسته يې بياد ځينو اميرانو په گواښ تردرو کالو پوري دنه برید تړون دسلطان حسين شرقي سره و تار په .

تردرو کال وروسته سلطان حسين شرقي بياد يو لک سپرو او يوزر پيلانو سره پاڅېد «اتاوه» يې ونيوله او په «بيانه» کې دده په نامه خطبه وويله سو، له بلي خوا سلطان بهلول دخپلو لښکر سره ورووت په «بهتواره» يا (کودکان) کې يې دشرقي فوجو مخه ونيوله

خود مخه ترهغه چی جنگک وسید خانجهان لودی په زیار بیاروغه وسوه
نوسلطان دهلی بهلول نوسلطان حسین جونیورته ستانه سول ؛
مگر لږ وخت وروسته سلطان حسین بیا دهلی خواته لښکری راوبهولی چی
سلطان بهلول یې په «سنگهره» کی مخه ونیوله ، خو جنگونه سره وسول
چی پای یې بیا په روغه تلم سو .

په (۸۷۶ هـ ق - یا په ۸۷۳ هـ) کال چی دملتان پاچا سلطان قطب الدین لنگارای
سهره وروپړخای یې زوی «سلطان حسین لنگا» پاچاسو ، سلطان بهلول دملتان
دپناه وروپړی پخوانی پاچا «شیخ یوسف سهروردی» مرستی لره دپنجاب واکمن
تاتارخان لودی وگماره چی د شهزاده مبارک (باربک شاه) تر مشرتابه
لاندی پرملتان بریدو کړی خوشهزاده ناکامه پنجاب ته ستون سو .

د(۸۸۳ هـ ق) کال دلوی اختر په میاشت سلطان حسین شرقی د«سنبل» تر
نیولو وروسته هورادرني لښکری چی تاریخ فرشته یولک اوغلو پښت زره
سپاره بللی دی دیوزراو خلوروسوویلانو سره دهلی لورور ولېردولې
سلطان بهلول که څه هم په دغه وخت کی دکشمیر یانودسرکوټلو په نیت
سرهنده تللی و، خودفاع ترتیبات او انتظامات یې ډېر بشپړ وو، نودخانجهان
لودی زوی «حسین خان» له «سیرتهه» څخه دهغه مقابله ته وگوماره، او
پخپله سلطان بهلول له سرهنده دهلی ته ولاړ.

هغه و، چی سلطان حسین شرقی دخپل درانه لښکر سره د «جمنا» پر غاړه
د«جوسا» گودرته نژدې واړول، اوسلطان بهلول هم داتلسوزرو پښتنو
مېرو سره ورووت اود سیندپر دابله ژي یې ورته واړول اوسلطان حسین
ته یې حال ورو لېږه چې: « دهلی تر اتلسوکروه پوری ماته را پرېږده نوری
هغه سیمی چی تانپولی دی هغه یې ستا دمسلمانانو وینی به نهمه سره تویوو،
اوتهمابه دهلی کی له خپلی خوادتا کلي حاکم په توگه وگڼه »

خوسلطان حسين چي په خپل قوت مغروره و، دسلطان بهلول داکړه غاړه ونه منله .
وايي سلطان بهلول چي له روغي نامينده سو، نويوه شپه دبختيار قطب الدين
کاکی زيارت ته ولاړ او هلته درسته شپه لڅ سرخدای ته په عجز او نياز ولاړ
و، اودخپلي سوبي دپار يي لاسونه پورته کړي وو، خو چي سپيدو ته نژدې
پريشاني يو وړ- که گوري يوناناسناسري ورته راغي، کوتک يي په لاس
ورکي او ورته يي وويل :

«خه ! هغه ليوان چي دلته راغلي دي له دغه مخايه وشړه !» سلطان بهلول
چي دا خوب وليد پر خپل بري يي ټينگ باور پيدا کي . خداي پاک ته يي دشکر
سجده وکړه خپلو لښکرو ته يي مخه کړه اودخدایي مرستي په توکل دهغو
ليوانو دشړلو په تکل کي سو .

دجمناتر طغيا ني سيندور پوريووت اود سلطان حسين پر لښکر يي ناخا يي
يرغل ورووړ، اودسلطان حسين دلښکرو اميران يي تېبتي ته مجبور
کړه اوسلطان حسين بيا روغي ته غاړه کښېنيوله، اوله دهلي څخه يي لښکري
ستنې کړلې ، خوسلطان بهلول دخپلو لښکرو سره ترشا بريد پروکړ، څه
خزانه او جنگي سامان يي په ولجه په لاس ورغلل او څلويښت تنه درانه اميران
يي بنديان، ونيول؛ ييانو دټيپالي ، کهپنل، جاليسر، شمشابات سکيت، کول،
مارهره او جلالی خواته پرمخ ورتېرسو، او هغه سيمي يي هم ونيولې، خپل
خپل حاکمان يي پکښي کښېنيول، سلطان حسين مجبور سو چي په «رام پنجهزه»
يا «راپري» يا «پنجهوارن» کي تريوي جگړې وروسته دسلطان بهلول سره
روغه وکړي اود «دهنو پامو» سيمه خپل وېش وټاکي . خو نژدې يو کال
وروسته بيا سلطان دهلي خواته لښکري وايستلي مگر بيابې هم ماته وکړه
اود «گو اليار» لورته وتښتېد، سلطان بهلول د«تاوې» سيمه ونيوله ، اودهغه
ځاي اواکمني يي ابراهيم خان لواني ته وسپارله .

بيايي د «کالپي» او «قنوج» سيمي هم ونيولي، سلطان حسين «بهار» ته ونيټېد - تر هغه وروسته د «جونپور» سيمه هم د سلطان بهلول په لاس کښېوتله او په (۸۸۳ هـ) کال يې خپل زوی مبارک خان د جونپور پر تخت کښېناوه او «باربکشا» خطاب يې ورکړ، او ډهلي ته بر يالی ستون سو، او دخپلو بريو جشن يې جوړ کړ، په عام دربار کې يې طلاوی او سرغږی وپاشلې، ډېر بخششونه يې وکړه، سپاهيان يې ونازول او دمجتا جورعيتو پر مخ يې دخزانو دروازې خلاصې کړې .

په (۸۸۹ هـ) کال سلطان بهلول د مالوي د پاچاهي بر يوه شمالي سيمه «پالن پور» بر يدي کړ او تر هغه وروسته يې دگو اليار لور ته لښکري وخوړلې دگو اليار اجادوه لکه سرې تنگې وروړ اندی کړې سلطان هغه ځيني و منلې او نور يې غهور ته و نه ويل، اتاوي ته ولاړ، او د «گور کهور» د سيمي حکومت يې «معظم خان عليزي» ته وسپاره او ډهلي ته ستون سو. په په دې وخت کې سلطان بهلول اتياکلن و، په ځان کې يې د ضعف نخښې ليدلې او ملک يې د ادارې په غرض پر خوږ خو وپشه:

جونپور او لمړختيزی سيمي يې خپل زوی باربکشا ته ور کړې ؛

بهر ايچ يې خپل خور يی «کالا پهار» ته کړه مانکپور يې خپل زوی «عالم خان» ته؛ کالپي يې خپل امسی «اعظم همايون» ته؛ د داو ن يې دخان جهان لودی زوی «خان جهان» ته ؛

او ډهلي او دوا به يې شهزاده نظام ته ور کړه ، او دو ليعهدی دپاره يې هم شهزاده نظام وټاکه ، ځکه چې د سلطان تر ټولو مشر زوی «خواجه بايزيد» د يوه مړي له لاسه وژل سوی و .

د ملک د ادارې تر وپشلو وروسته سلطان بهلول د گواليا رخوا ته لښکري ولېږلې، دگو اليار راجا و ته ايل سو، او اتيا لکه تنگي يې د نذر په توگه

دسلطان حضور ته وړاندې کړلې، سلطان هم دگواليار حکومت بیرته ده ته ورپرېښود، او پخپله ددهلی خوا ته وخوځید، پرلاری ناروغه سو، او څنگه چې یې ناروغی د مرگ وه نو خپل ولیعهد «شهزاده نظام» ته دا دوه وصیتونه ولېږل:

۱- د «سور» له قامه به هیڅوک امیر- یا-خان نه مقرر کوي ځکه چې ددوی په سرو کې دپاچهی خیال سته.

۲- د «نیازی» قام هیڅوک نه نوکر کوي ځکه چې داخلک و فانه لری هغه و، چې سلطان بهلول د (۸۹۳ هـ) کال د برات پر میاشت کې داتیاب- کلو په عمر دد تاریخ داودی په قول ترڅوور څلو پښتو کالو، او دطبقات اکبری په قول تر اته دېرشو کالو او اتو میاشتو او اتو ورځو پاچهی وروسته په «تلاولی» یا «بهداولی» یا «جلالی» نومې لای کې (چې د سگیت په شاوخوا کې دی) وفات سو، جنازه یې ددهلی ته راوړه سو او د «سیری» په کلا کې د نصیرالدین چراغ ددهلی ددهیرې ترڅنگه ښخ کړ سو، او دده دوختو یوه شاعر دده دپړینې نښه داسی ویلی ده:

بهبش صدونو دوچار رفت از عالم خدیو ملک ستان جهان کشابهلول
به تیغ ملک ستان بود لیک دفع اجل بود محال بشمشیر و خنجر مصقول
سلطان بهلول بود دینداره، زړه ور، توریالی، ز غمونکی، په لاس کې خلاص
او کریم النفسه پښتون و:

سربیره پردې صحت یې دعلم او ادب سره هم مینه درلودله، خپل ذرمارته به یې شاعران و ربلل او ددوی شعرونه به یې اړوېدل، دی پخپله هم دپښتو ژبې ښه شاعرو، له هغه یوې فی البدیهه څلوریزی څخه چې پتی خزانې ظبط کړې ده مورته دده د پښتو شاعری مقام ښه څرگند پوی.

د محمد رسول کلاتوال هوتک په خپل بياض کې ليکلي دي چې : «په هندوستان د برسات په موسم خليل خان نيازی هسي رباعي انشا کړه او د سلطان بهلول پاچا په مخ کې يې وويله. خړی او ريځی ژاری له پاسه کویله ږغ کا، پلټون له لاسه په هغه لوني گوهر په خول ستا دا مرجا کاستاز موږ موماسه ! سلطان بهلول چې دارباعی وارو بدله په خواب کې يې سمدستی دارباعی وويله. ملک به زرغون کړم په ورکړه راسه گوره او ريځی دا دله پاسه خول می دعدل په دروړون دی جهان به زيب مومی زماله لاسه په هغه کتاب کې چې « نیلسن وایت » د ډهلی د پاچهانو د سکو په باب کې ليکلی او په (۱۹۳۷م) کال خپورسوی دی د سلطان بهلول د دوو سکو عکسونه راوړم سوی چې دلوسړی سکې پر یوه خوا « سلطان بهلول شاه بحضرت ډهلی او پر بله خوا يې « الخلیفته المؤمنین امیر خلدت خلافة » ليکلی دی :

او د دوهمی سکې پر یوه خوا المتوکل علی الرحمن شاه سلطان بهلول بحضرت ډهلی » او پر بل خوا يې « فی زمن امیر المؤمنین خلدت خلافة » ليکلی دی .

(د سلطان بهلول دخویونو، اولادونو، امیرانو، حاکمانو، او دده د وخت د مصنفینو په باب د «لودی پښتانه» ۷.۱۷ مخ ته تر ۱۲۵ مخه پوری دی وکتل سی.)

مأخذونه :

-
- ۱- لودی پښتانه - د پوهاند عبدالشکور رشاد تألیف چې په ۱۳۳۶ هـ ش کال د پښتو ټولنی له خوا چاپ او خپورسوی دی له ۵۰ مخ څخه تر ۱۲۵ مخ پوری .
 - ۲- تاریخ فرشته - ۱/۱۷۳ مخ ۲/۳۲۴ مخ - ۳- حیات افغانی - ۲۸۸ مخ .
 - ۳- تاریخ خورشید جهان (۷۵- ۲۲۲ مخ) . - ۵- مرقع افغان - ۱۷، ۲۳ مخ .
 - ۶- طبقات اکبری - ۱/۲۹۷ مخ ۷- شوکت افغان - ۳/۱۶۴ مخ .
 - ۸- متأثر رحیمی - ۱/۴۳۶ مخ . ۹- سیر المتأخرین - ۱۳۶ مخ .
 - ۱۰- خزینه الاصفیا - ۲/۷۵ » ۱۱- پته خزانه - ۷۵ »

۱۶۰۶- بهلول نیکه :

دیوب دسیمی یور وحانی نیکه و، چی ډیر خلک یې مزارته و رځی. دی په خټه میرزی
سینخرخپل کاکړو، اود کلاسیف الله په سیمه کی پردنبت سرغه باندي ښخ دی .
ماخذ:

مزارات - دسیال کاکړ لیکنه - م. م. مخ

۱۶۰۷- بهیکن لودی :

دهند دکالپی د حاکم محمودخان لودی زوی اودسلطان سکندر لودی
له خور انومیالو امیر انوشخه و.
وایی چی خورا سپیڅلی اویوه ستوی سپری و.
طبقات اکبری یې د عالم خان لودی زوی گنهی اوپلار یې «داتاوی» حاکم بولی.
ماخذونه:

۱- لودی پښتانه - ۲۲۷ مخ - ۲- سرقع افغان-

۱۶۰۸- بهیم : Bhim

تر «کملوپاچا وروسته په کابل کی «بهیم» نوی برهمنی پاچا وچی دالبرونی
په قول یې زبانی سکی په کابلستان کی پیداسوی دی دده پرسکه «شری بهیم دیوه
Sri Bhim Dea» لیکلی سوی دی اودغوايي اوپراس سپورشکلونه سته.
ماخذ:

افغانستان بعد از اسلام- ۹۷ مخ

۱۶۰۹- بهیم پال :

د کابل د ختیځې سیمې د برهمنی شاهانسوور وستی پاچا وچسې
دغزنویا نوقتو حاتوله مخه یوور- خودده په نامه کومه سکه لاسته نه ده راغلی.
واپې چی په (۱۷ م هق) کال دپلار ترسړینې پنځه کاله ور وسته مړدی.
ماخزونه :

۱- افغانستان بعد از اسلام - ۱۰۲ مخ

۲- زبدة التواریخ (خطی)

۱۶۱۰- بیاض د سوابی :

د پښتو ژبې صوفی مشربه شاعرو، او د دوولسمې هجری پېړۍ په پای کی یې د پېښور
د سردان د سیمې په سوابی نومی ځای کی ژوند کاوه .

دده پوره نوم مېد بیاض او په خټه جدون پښتون، دی پخپله وایې :

که پوښتنه څو کزما دنسب کاندې زه په اصل یم جدون له پلار له جده

او خپل نوم داسی یادوی :

مسافر مېد بیاض سره څه نشته په نخاس که یې خرڅوی سړی در زار شه

او بیاض یې تخلص و، لکه چی وایې :

د خپل یار په سینه سرښنده بیاضه ابا خپل د ناسردانو وطن نه دی

څه موده په پېښور کی اوسېد خوپه پای کی دکن ته تللی او هلته پېښور داسی یادوی :

د بیاض قدر به هله تاله راشی که استوگنه کاندې بیابه پېښور کی

اوبیا وایې :

توره ږیره کره بیاض په وطن سپینه د خپل یار د جوړه ځای دکن شه

اوبیا د پردیسې په حال کی د وطن یارانوته داسی سلام لیریې :

که څو ک پېښ شوه د وطن په ښو یارانو د بیاض دعا سلام دی ورته وایې

داسی بشکاري چی د ډیر عمر خاوند و، ځکه چی وایې :

غا بن وتلی تینه ملا سترگی تا ریگنی

بیاض بشکلی پسی گرځی سوال دخولې کا

سپینه پیره بیاض خو له غواړی له یاره

ملاست پرې باندي وایې عالم ځکه

معلومیږی چی په تیر و شاعرانو کی زیاتره دحمید ماشو خپل د اشعارو

تسراغیزی لاندی تللی دی او هغه پر طرز یې ډېری غزل لسی

ویلی، په تیره بیا دحمید دهغه ترکیب بند جواب یې خوند ور ډی چی

حمید د خپل یار په بېلتون کی ویلی اولومړی بندی دای :

نن به شپه زما دیار په کوم مکان وی جلوه گر به په کوم هېت په کوم دکان وی

شرمولی به یې حسن کوم ترکان وی کوم دکان به یې دخولې ددر وکان وی

په ډېره به یې دسرخ څوک پتنگان وی همخوابه به یې پاکان که تا پاکان وی

ولې نه چوپې له دې غمه زما دله چی دی واور ډېه دیار دتلو بد له

په همدې وزن دبیاض د ترکیب بند لومړی بند دای :

نن په شپه زما دیار په کوم مقام وی لکه میاشت به را بشکاري په کوم یوبام وی

تماشگیر به یې وسخ ته خاص و عام وی هر سړی به یې د سرو سترگو غلام وی

دواړه لاس یې ایبې چانه په سلام وی خوب خندا له ستومانې به پرې حرام وی

ولې نه چوی زما زړه له ډېره غمه چی لا پیل گرځی جداله خپل همدمه

بیاض دخو کنو دمیاعمر صاحب سرید و، او په زیاتو بیتو کی یې دهغه نوم

یاد کړی دی لکه چی وایې :

زه بیاض خاصه غلام دمیاعمر صاحب یم داسن گیر یې په دنیا هم په قیامت

یا دا چی :

خو چی نوم دمیاعمر خان صاحب شوک واخلی هغه لور ته زه بیاض لاس په سلام یم
بل بخای وایی :

غم به نهم وینی بیاض تر سرگه پوری چی سریددیا صاحب دڅوکنی شه
څنگه چی میاعمر صاحب په (۱۱۹۰ هـ ق) کال کی مړدی نود بیاض ژوند
هم ددوولسمی هجری پیری په پای کی یقینی دی ، ځکه چی په (۱۲۰۰ هـ ق)
کال یی دمیاعمر صاحب دوراره میا محمد سعید بازگل ویرنه ویلې ده:
په سنه د زراودوه سوه داغم و ورځ اتبار او دشب قدر شپا ر سم و
د بیاض د کلام نمونی :

- ۱ -

سحر داراته آوازو کړ و بلبلو چی به لوت گڼه وو ، ستاد باغ په گلو
لوی شې ولی رانه پاڅېدی بیا کښینه دخو پوزه دمه می کپړی په کتلو
بیا به هیجری زه ونه وایم تا ته چی ته بد کچی دخولې په را کولو
له هوسه په مجلس کی می مخ رو ن که چی می څنگ له چری راشې بی ویلو
په خپل یار پسی به ځی قلندر کپړی چی «بیاض» غوازی رخصت دهر دو خپلو
پس له دې په د «بیاض» د زړه رضا کړم چی دسرخ صفت می کاندی په غزلو

- ۲ -

چی په سین ر خستاره توروز لطفو دام پدی عاشقانه به و تدر سره کچی مدام پدی
خوله به خوله چی سخا مخ و د پیری یار ته

دینو غشی چی ټول را بانندی خلاص کا
یار ها له لینده دور و نحو په آرام پدی

چی دیدن دښایسته و ، په کور موسی

سترگی وخوره چی په بله خوا به گام پدی

چی می خا وری کپر خپل مخان ستا په کوڅه کی
 په تندی می قد امونه خاص و عام ږدی
 راشه درشه دهر چاپه تشه خوله شی
 «بیاض» لاس په سرد پاسه د سلام ږدی

- ۳ -

چی ظلم ډېر شی ذ لاسه کمه شی
 که ورځ کږه وی هغه به سمه شی
 چی ډېر خانان شی ډېر ملکان شی
 سمه غرگوره دواړه له تخمه شی

دده نور اشعار د «تېر هېر شاعران» په کتاب کی راغلی دی .

ماخذ:

تېر هېر شاعران-دبناغلی اثر تالیف - دپېښور چاپ - له ۷۷-مخ څخه تر ۸۵
 مخ پوری

۱۶۱۱- بیاض گل (قاضی):

خواجه سید قاضی بیاض گل مشهور په «قاضی بیاض» دپښتو ژبی شاعر و، د
 ددوولسمی هجری پېړی په پای کی ژوندی او دعلی خان شاعر (۱۱۸۰ هق)
 معاصرو، او دهغه سره یی علمی او ادبی رابطه درلودله، او په «پنگله» کی
 اوسېد، او قبر یی دپښتو نستان په چارسده کی دی او اولاده یی په نويو قاضی
 خیلو کی ژوند کوی .

ماخذ:

۱۶۱۲ - بیانی خراسانی :

دخراسان دجوین یو خوږ ژبی شاعرو، چی خپل وخت یې په تجارت تېر-
اوه عمر یې پنځوسو کلوته رسېدلی و، او دوسېې (آبله) په ناروغی مړ سوی
او داییت دده دی :

یک شبی گفتمی مرو در خواب بیدارم هنوز

بها لها شد کین سخن را پاس بیدارم هنوز

بأخذ:

پښتوآر یانا دائرة المعارف - ۵۶۳ مخ

۱۶۱۳ - بیاضی بلخی :

یوقلند ریشتر به شاعرو، لځکه نود «بیاضی دیوانه» په نامه مشهور سوی و.
دیولسمی هجری پېری په نیمایی کی یې ژوند کاوه - دامطلع ده ته منسوب دی:
ای زشانه زلفت زامل عنبر افشانی

زلف عنبر افشانت مایه؛ پریشانی

بأخذ:

پښتو آریانا دائرة المعارف - «مأثر بلخ» په حواله ۵۶۳ - مخ

۱۶۱۴ - بیبک خراساتی :

دایوه ډېره عارفه پتځه وه، په خراسان کی او سپدله .

شیخ ابو سعید ابو الخیر وایی :

«بیبک ماته راغله او وپویل چی عرض لرم .

ما ویل : وایه !

دې ویل : خلكه دعا كوی چی خدایه مود یو كړی پر پښ ده چی تا و پېژنو -

خودادري کاله کبيري چي زه وایم :خدایه ! مایونفس خان تهر پردمچی
 خان وپښوم، چي زه څوکه او دغه دپاره یم؟؟
 ماخذ ونه:

۱ - پښتني مېرمنی - ۳۰ مخ

۲ - خيرات حسان - لومړی ټوک .

۱۶۱۵ - پېښور بگوانی :

مېرمن پېښور دعلی محمد لورد فر ا ه دسیمی د بگواد تلخک د کلي نومیالی
 مېرمن وه، چي د(۹۰۰ هـ ق) کال په شاو خوا کی یې ژوند کاوه او دیوه
 مشهور او لسی نکل په لوانه تېره سوې ده، چي دانکل دکندهار په عوامو
 کی خورا زیات شهرت لری، او د شپې یې په بانډو، کوتوا و حجر و کی
 زلمیان او زاره په ډېری دلجسپې اوری .

په دې نکل کی د پېښور له خولې ځینې شعرونه هم سته چي دسندر و په توگه
 یې په نکل کی پر خپل خپل ځای نکل چي په خولده او لور او از پر اولسی وزن
 وای او دکندهار په اصطلاح یې «نارې» بولی .

دانارې ددیوانود اشعارو غونډی عروض نه لری بلکه پر خپلواولسی او

پښتني ځانته اوزانو ویلی کبیری .

د نکل لنهیز داسی دی چي پېښور په پنکلی پښتانه وه، او د خپل اکاډزوی
 «بنادی» سره یې لکه چینوالی څخه پښتانه او هغه هم پر دې پښتانه تل به
 د بگواو دلارام پر دښتو او شپلو او غرو کی یو ځای تیره کړ خپل «مېری به یې
 هوولی، او یو تې به یې ټولول، یوه ورځ د دلازم د هره په یوه کوچنی څنگله
 کی پر «بنادی» دزلمیتوب لېوتوب اود «پېښو» مینی دونه غلبه وکړه چي
 پېښور ته یې د خپلې مینی اعلان وکړ او په بیکاره یې خو له مینی وضو ښتله،

دیبو پرمخ دحیاخولې ماتې سوې، په زړه کې راضی وه؟ خودبښتنوالی
 پت مانع سو، ورته ویویل چې: «په پښتنو کې دا دستور دی چې اکاخیله لور
 وراړه-ته وو. کوی نویسه داده چې ته زما پلار ته سرکه راو لېږې. هغه به ساتا ته درکړی
 نوزه به بیا ستاسم او ته زما» ښادې خوا بدې کېږی، وطن پرېږدی
 اصفهان ته مخی بیا یې پلار له اصفهانه راوولی بیا هند ته مخی، خو هلته هم
 دبیپوله مینې نارامه وی غه موده وورسته بېرته راخی او دیپو کلی ته نژدی یې
 مارچې سړی پیوچی په خبرېږی نو د لیونې مینې په شېر اخی دښادې پر سړی
 خان اچوی او دا هم سړی او دواړه په دلارام کې څنک پر څنک یوځای ښخېږی
 او تر اوسه ددوی قبرونه د لوی سرک پر غاړه د دلارام هوتل ته نژدی سته .

پخواچې به د پردیسانو قافلې ددوی دهدیر حدرا رسېدلې نوداد عنعنې په توگه
 یوسنت و چې د قافلې یوه سړی به ضرور په لور آواز دبیپو او ښادې دنکل یوه ناره کوله
 اودایې ښه شگون باله. اوس به دبیپو او ښادې دنکل دوی ناری چې دیپوله خولې ویلی
 سوی دی دښونې په توگه راوړو:

- ۱ -

هغه وخت چې ښادې د دلارام د پوتیو په منځ کې له بیپو څخه خوله وغوښتله او هغې
 د پښتنې حجب له اسله خوله ورنه کړی او ښادې ورځینې پېل سو او وطن یې پر پښتووه
 نویپو خپله پښمانی په یوه ناره کې دا څرگتله کړه:

د ها بل پوتی په دا خوا	«خدا یه ددې پوتی په هاخوا،
سپینه خوله یې له ما غوښته، ورسی نه کړم	زما او دښادې وه سره ناسته
وروسته خوا سته ا	زما ارمان شوی دښادې،

-۲-

د بیبو دخپل مین په پېلتانه کی سوځېدله بکوا پر دیت کاراونه تېرېدله، دامنتظره وه چی گوندی، ودی به راسی، خوچی کاراونه تېرسوه او ښادی پکښی نه و، نو دخپل سوی زره څخه داسی آواز راباسی : کاراونه دبکوا پر دیت تېرې کی کاراونه دبکوا پر دیت تېرې ښادی جان می پکښی نسته، په دانور کاروان می مینه، نه ماتېری»

- ۳ -

ښادی خان له اصفهانه راگرځېدلی و، اودده اکاخیله لور ورپه نکاح کړې وه ښادی خان د بیبو کره ورځی اوله بیبو څخه چلم غوازی نو پر بیبو داسی ناره کوی :

« که ورور وځی بیبو جانه
په څه ناز او په نخر وځی
دیسوه ښادی دپاره ،
پر چلم ، اور وړدی .»

بخملی گوتی سېخی

بیبوچی د ښادی آواز وروزی نوله خوشالیه په ناره کی داسی جواب ورکوی :

«چلم به دک کرم دلونگو، دا ژر پیزوان به پاس پرچلم کېږدم، نوبه یوسم داچلم او سیننه خوله به د ښادی ومخ ته کښېږدم»

ددی نکل بشپړ تفصیل اونوری ناری د مرحوم محمد گل نوری په «سلی هینداره» کتاب کی راوړه سوی دی .

ماخزونه :

۱- پښتنی مېرمنی- ۲۷ مخ ۲- پښتانه شعرا- ۱/۱۱۸ مخ ۳- سلی هینداره

۱۶۱۶- بیبو بلوڅه :

د بلوڅستان دکلات دلوسړی خان اعظم میر احمد خان نویالی او جنگیالی څو خور وه. هغه وخت چی میر احمد خان «دسی» په سیمه کی د باروزیو قبیلې سره تر پینځلسمی جگړې وروسته ماته وکړه نودده خور «بیبو» ده ته پیغورو رکی او پخپله یې د باروزیو قبیلې سره جگړې ته ملاتړ تر له لښکر یې ورویوست اود « سبی » په بیری نومی خای

کمی نئی دبار و نزیو دلنیکر دسلار سر دار میرزاخان معروف په بخت بلندخان سره
سختی جگری و کړې خوچی مړه سوه .

دآس دسرلی سره یې زیاته مینه درلودله او دورخی به تراووسیلو زیاته پرآس سپرته
اوهم ښه مدبره ښځه وه چی دهغه وخت پوښاعر «شیخ فاضل» یې پخپله منظومه
جنگ نامه کی داسی ستایې :

چو مردان بدیوان نشستن مدام	یکی خواهرش بود «بیو» بنام
بگردش همه مردمان خاص و عام	همه مردمان کرده او را سلام
بمردا نگي در جهان استهان	زنی بود دانا بسی هوشیار
	مأخذ :

هماری جدوجهد - په اردو، د عبدالرحمن غورلیکنه - ۱۳۰۱ مخ

۱۶۱۷- بی بی ایمنه:

دسلطان بهلول لودی هوشیاره او مدبره ماندینه او دسلطان سکندر لودی مور وه
هغه وخت چی سلطان بهلول لودی په (۸۹۳ هق) کال کی مړ سو، نو دهغه
پرځای دسلطان سکندر لودی په پاچا کیدلو کی بی بی ایمنی لوی لاس درلود، ځکه
چی دسلطان بهلول مشرزی باریک شاه و، چی مور یې هم پښتنه وه، خود یې بی بی ایمنی
په تندی سر ددی مېرمنی زوی نظام خان چی وروسته یې دسلطان سکندر خطاب
وونود دپلار پرځای پرتخت کښنووست.
مأخذ :

تاریخ مرصع - دوهم فصل - ۷۰ مخ - ۱۹۷۴ م کال دپېښور چاپ

۱۶۱۸- بی بی تاج:

نوم یې «کرم نسا» دحاجی حیات گل لور په خټه سو مننده دپښتو ژبی
شاعره وه، دپېښور په شېقدر کی اوسېدله، او په شعر کی یې «تاج» تخلص کاوه؛

به قادر به طریقہ کی دہنداد سجاده نشین حضرت مصطفیٰ شاہ مریدہ او د ملوک
او علم او عرفان سپرین وہ .

ددی نظمونه پہ مدح الابرار نومی کتاب کی راغلی دی چی نمونہ بی
د تیرہر شاعران «پہ کتاب کی ہم زاوہ سوی دہ .

ماخذ :

تیرہر شاعران - ۲۷۹ مخ

۱۶۱۹ - بی بی زینب :

د بلوچستان دکلات د مشر لومری میر محمود خان نومیالی خور او، خو
د میر محمود خان د دربار نوازی د پالسی سرہ بی سخت مخالفت درلود، او د ہفتہ اختلاف
پہ سبب د میر محمود خان خخہ پہلہ سوہ او دخیل بل ورو را میر مصطفیٰ خان سرہ او سپدلہ
ہفتہ وخت چی میر محمد رحیم خان د میر محمود خان بل وورد «کچھی» او «داجل»
د سیمو د حکومت پہ نسبت خپل و رور میر مصطفیٰ خان و واژہ نودی ننگیالی سپرینی
د «پنج منہ» د سیمی پہ یوہ خنگلہ کی د میر محمد رحیم خان لارہ و نیولہ از ہفتہ بی دخیل
ور و رہر مصطفیٰ پہ کسات و واژہ اودا پہ خپلہ د «کچھی» د سیمی مشرہ سولہ خو
میر محمود خان ورغی او ہفتہ سیمہ بی ددی لہ لالسدہ ویستلہ بی بی زینب تہ خنیم
ورغی او دخیل ورو رہر محمود خان پر خلاف بی بیرغ پور تہ کی او د میر محمود
تول نائبان بی لہ «کچھی» خخہ و ایستل خککہ چی د کچھی سیمہ د میر مصطفیٰ خان
داولاد جا تز حق و .

ہفتہ و چی پہ (۱۸۱۳ م) کال کی میر محمود خان پر کچھی برغل و کی بی بی زینب
بی د مقابلی توان نہ درلود د «سبی» تنخا خواتہ و لار تاو، د «خجکک» د سیمی سردار
میر خان تہ بی پناور و زہ میر محمود خان خجکک تہ پسی و لار خو د خجکک
د سردار پہ تیار ہتہ بی بی بی زینب تہ و نفقہ و تاکلہ سگری بی بی زینبہ بیامہ پہ

پته د سیر محمود خان له مخالفته لاس وانه خیست له کلاته کابل ته راغله
 چې د کابل له پاچاخڅه مرسته وو غواړی خو دلته یې هم څه لاس ته ورنغځه بیرته
 کلات ته ولاړه او د ژوند تر پایه همهلته د محمود خان سره او سپدله .
 مأخذ :

هماری جدو جهد په اردو د عبدالرحمن غورلیکنه - ۱۷ مخ

۰۲۶۱ بی بی زینب هوتکی :

بی بی زینب دنومیالی او ستر قائد اوسلی زعیم سیرویس نیکه پوهه، عالمه اوسدبره لوروه
 د فقه علم اوسلامی احکام اود پښتو اودری متداول کتابونه یې د کندهار له مشهور
 اونومیالی عالم اود سیرویس نیکه د کورنی د خصوصی ښوونکی ښوونکی او استاد
 ملانور محمد خڅه زده کړی او وروسته یې بیا پخپله دخپلی کورنی ښخمنونه ښوونه پرغاړاخیستی
 وه د پلار ترسړینی وروسته یې د مملکت په مهمو چارو کې هم لویه مشورتی برخه درلودله،
 او ورو نوبه تل له دی خڅه مشوری اخیستی په تېره بیا هغه وخت چې شاه محمود هوتک
 اصفهان ته وولار اودهغه ورو رشاه حسین دپاچهی دچارواکی په لاس کې ونیولې.
 دپتی خزانې مؤلف محمد هوتک لیکي: «هسی روایت کا: چې بی بی زینب
 ډېره هوشیاره او په مهماتو داسور و عالمه ښځه ده، او د پادشاه جمجاه شاه حسین
 په اسورو کې تدبیر کا، او هر کله په رای صایب مشکلات داسورو حل کا،
 او پادشاه د زمان یې په خبر و عمل کا، او نصایح یې اوری» دنادر شاه خراسانی
 دیرغل په وخت، کی چې د کندهار ښاریې محاصره کې ؤ بی بی زینب دخپل
 ورورسره اوږه پر اوږه له ښاره دفاع کوله او څه وخت چې محاصره ختمه
 سوه هم تر تولو دسڅه بی بی زینب دیوې ډلی افغانی مشرانو سره نادر شاه ته
 ورغله اودهغه سره یې د متارکی د شرطو په باب کی خبری وکړی (۱)

(۱) تاریخ افغانه - د سید ظهور الحسن تالیف - ۵ مخ

سر بیره پردې بی بی زینب داد بیاتو سره هم مینه درلودله ، د پښتو او دزی پخوانی دیوانونه یې کتل او په خپله یې هم په پښتو شعرونه ویل - محمد هو تکک لیکي: «دادر شهوار د صدف عصمت بڼه بڼه شعرونه هم وایسی ، او دسو زونانو او شاعرانو قدر کا ، دو اوین دشعرا هر کله لولی ، اوله مضامین شیرین یې کام شیرین کا ، عمر په عبادت دخدای او تلاوت دقرآن شریف تپروې او مخدراتو دحرم دپادشاه ته درس او کښل اولوستل وربښی - نقل کا: چی د شاه محمود د جنت مکان دمرگ حال ، قندهار ته راو رسېد ، نو دپادشاه خاندان عالیشان ټول غمجن سول او مخدراتو دحرم ساندی او غلبلی کا ، بی بی زینب چی **والله دوروردوفات واورېدله ، ډېره غمجنه سوه ، او په تلاوت دقرآن اولمانجه یې تسکین وکا ، دتلی زړه - او هسی ویرنه یې په ویر دخپل ورور مرحوم وویله ، چی زه یې دلته را نقل کوم ، خدای تعالی دی ټول خاندان عالیشان دپادشاه ظل الله ژوندی ولری او خوبن» هغه مرثیه چی بی بی زینب دخپل ورور شاه محمود پر سرینه ویلې وه داده:**

دوغ سو چی ورور تېر له دیناسو ، نا کندهار وار په ژړاسو ، نا
 زړه سی پسه ویر کی مبتلا سو ، نا چی شاه محمود له ماجلا سو ، نا

دارون جهان راته تور تم دی ، نا زړه دبېلتون په تیغ کرم دی ، نا
 هو تکک غمجن په دې ماتم دی ، نا دپاچهی تاج سو بر هم دی ، نا
 چی شاه محمود تېر له دنیا سو ، نا کندهار و اړه په ژړاسو ، نا

* * *

خوان و ، سپره دتوری جنگو ، نا ولار دکام په نام وننگ و ، نا
 دشمن لده په وینو رنگ و ، نا پر میدان شیرو ، یاپلنگ و ، نا
 افسوس چی مرگ دده په خوا سو ، نا کندهار و اړه په ژړاسو ، نا

محموده ! نه یوازی خور ژاری	پرمزگه دی ټوله کلی کور ژاری
خپلوان لاڅه، پاچادی ورور ژاری	لښکر سپاه دی پلی سپور ژاری
پښتو دی ټول په واولاسو، نا	کند هار واره په ژراسو، نا

* * *

اصفهان پاته تاج نسکور عالمه	چی شاه محمود سونن په گور عالمه
دپښتون لمرسو، تیاره تورعالمه	راته دشمن به کا پیغور عالمه
چی پاچا ولاړ پښتون گداسو، نا	کند هار واره په ژراسو، نا

* * *

لښکر سو خپور پښتون ولاړدی اریان	په خاورو بجای کا شاه محمود عالیشان
پاته سوتخت وتاج دټول اصفهان	زوه بی ژاسو رسو، کاخوینی دښمنان
وايي پښتون اوس بی پاچاسو، نا	کند هار واره په ژراسو، نا

* * *

آسمانه ! بیادی څه ستم کا څرگند	وشلاوه تاچی دپښتون و، پیوند
دښمن دی بیاز مور په ویر کاخورسند	چی شاه محمود دی کا په قبر کی بند
پر کور موویر شو! اوغو غاسو، نا	کند هار واره په ژراسو، نا

ما بخذونه:

۱- پته خزانہ- دکابل لومړی چاپ- ۱۸۰ مخ تر ۱۸۸ مخ پوری

۲- هوتکیان- دکابل چاپ-

دینوا تالیف- ۱۰۲ مخ

۳- پښتنې پېر منی- دکابل چاپ دینوا اثر- ۷۰ مخ

۴- تاریخ افغانه- دسیدظهورا الحسن موسوی اثر- ۵۰ مخ

۱۶۲۱- بی بی سستی :

یوه پیر هیزگار عابده سپرمن وه ،چی دابو مسلم مروزی سره بیی ژوند کاوه ، او ابو مسلم دبی بی سستی په مرسته په نیشاپور او هرات کی خپل ډپر کارونه بشپړ کړل . په ۱۰۵۸ هـ کال کی مړه سوې او په هرات کی ښخه ده .
شاهرخ میر زاددې قبرجوړ او ددې قبر ته بیی نژدې یو سترجومات هم ودان کی
ماخذ:

پښتو آریانا دائرة المعارف - ۶۵/۴ - مخ

۱۶۲۲ بی بی سستی هروی :

یوه مستقی او پر هیزگار ه سپرمن وه ، ابو مسلم خراسانی ته بیی ډیر ښه نظر درلود ، او ددې په همت ابو مسلم په هرات او نیشاپور کی مهم کارونه سر ته ورسول . دامبرمن په لومړی سر کی ښه ښخه نه وه ، ځکه چی سپر هیی ابو نصر ډپر بی پاکو ، خو په پای کی بی بی لاری ته ښخه شوه ، او ډپر معتقدین بیی وموندل . په (۱۰۵۸ هـ ق) پایه (۱۰۵۰ هـ ق) کال په هرات کی مړه سوې ده او د شاهرخ میرزا په وختو کی ددې عابدې پر قبر باندی ښه ودانی ودانه سوه او قبر ته بیی نژدې یو ښه مسجد جوړ کړه سو .

د مجمل فصیحی مؤلف لیکلی چی :

دابو مسلم له عیارانو څخه یوه هم «بی بی سستی» وه چی توبه بیی وکښله او دخپل وخت نویالی زا هده سوه .

دې په هرات کی ژوند کاوه ، او په (۱۰۵۰ هـ ق = ۱۸۶۷ م) کال مړه سوه او په «بازار خوش» کی ښخه ده .

ماخذونه :

۱- پښتني سپرمنی - ۳۲ مخ - ۲- مجمل فصیحی - ۱/۲۲۱ مخ

۳- د هرات د سزاتور ساله - ۱۰۵ مخ

۱۶۲۳- بی بی سستی کاسی :

یوه غار فہ پنځه وه چی دکویتهی دکاسیانو په لویه ۵ دیره کی پنځه ده، او اوډپر خلک بی مزار ته ورځی اوزیارت بی ښه شهرت لری.
مأخذ

مزارات - رساله - ۱۳ مخ دښاغلی سیال کاکړ تالیف

۱۶۲۴ - بی بی شمسو روشانی :

دبایزید پیرروښان ماندینه وه او هغه وخت چی پیرروښان د هنددگورگانی د ولت سره دخپلی خاوری اوخپل دخپلواکی دساتلو دپاره مبارزه پیل کړه د! ننگیالی مېرمن په تولو مبارزوی دپیرروښان سرملاگری اوزیاته استوگنه بیی داشغراوتوتی په غره کی وه.

پلاری بی شیخ حسین نومېده اود اودی تېر پنځه و.

دپیرروښان تر مړینی وروسته داباسیند پر غاړه چی ددی مېرمنی دزامنوا کورودگانی دو- لت دطرفدارانو ترمنځ سختی جگړی وسوی او په دغوجگړو کی ددی ننگیالی مېرمنی دری زامن (شیخ عمر، خیرالدین، نورالدین) ووژل سول نودشمنان ود هغوسرونه اولاسونه پری کړل اوی بی شمسوته بی راوړل بی بی شمسو هغه دری سرمیچ اوښکل کړل اووی ویل:

«په تاسودی رحمت وی چی ثابت قدم پاته شوی اود حق په لاره کی موسرونه ورکړل»
دزامنو مړینی دبی بی شمسود مبارزی غزم کمزوری نه کړ بلکه څه وخت چی جلال الدین روښانی تیراته راغی نوبی بی شمسو بی هم دخانه سره راوستله اودلته به تل دروه په غرنو کی لالهانده گرنجېده اود هند کورگازی دولت پر ضد به بی خلک مبارزی ته لمسول اوپارول، څو چی د (. . . ه) کال به شاوخوا کی داسبارزه اوننگیالی مېرمن په تیراکی سر مسوه اوښایی چی همدلته په تیراکی پنځه دی .

مُخِينو مؤرُ خِينو ددی نوم « شمسيه » او مُخِينو هم « شمسي » ليکلی دی .
مأخذونه :

- ۱- روښان نيان د مغلو تاريخيان د عبدالاکبر اکبر ليکنه - د پښور چاپ
- ۲- بابريدروښان- دښاغلي خادم تاليف
- ۳- دزيری جديدہ د ۱۳۵۱ هـ ش کال دوری دوهمه نېټه
- ۴- کابل مجله د ۱۳۵۴ کال ووری مياشت- ۶ گڼه- ۵۹ مخ

۱۶۲۵- بی بی صاحبه :

د کامران لور او د اصفهان دفاتح هوتکی شاه محمود ماندینه او ملکه و
د (۱۰۱۷ هـ ق) کال درجب دمیاشتی په نهمه دسه شنبی په ورځ مړه ده او قبر یې
د کابل د شهدای صالحین د جانباز د زیارت په څنگ کی دی چی یوه گنبد هم ورباندی
سته او د قرآن کریم په آیتو بنایسته سوی لوحه هم لری .
مأخذ :

پښتو آریانا دائره المعارف ۳/ ۶۶-۵ مخ

۱۶۲۶- بی بی صاحبه بې څخه :

د نومیالی پښتون حافظ رحمت خان روھيله ننگیالی او نومیالی خوروه، وروپې لاژوندی
و چی گوڼه سوه پنځه زامن یې درلودل چی پنځه سره د حافظ رحمت خان سره د انگریزانو او شجاع
لدوله په جگړه کی ملگری وو. په دغه جگړه کی حافظ رحمت خان شهید سو نو د یروھلیه
پښتانه هم شهید ان سول خود اپنځه ورو نه ژوندی کور ته راغلل او هغه وخت چی
خپلی کوڼدی مور «بی بی صاحبه» د وی ولیدل، وی پوښتل: «څنگه راغلاست ؟
ستاسی ماما د خپلوانو زولو زامنو سره په جگړه کی شهید سو او تاسی چی دهغه سره په
جگړه کی ملگری واست څنگه ژوندی راوگرځیدلاست؟ او روغ رسته زما مخی ته ولاړ یاست؟
لیزی سی له بعضی لیری سی که تاسی نه شرمیږی زه شرمیږم او غوزه ژوندی یم نور نه غواړم

جی ستاسی مخونه وونیم» هغه وچی دغی ننگیالی پښتنی میرمنی بیاد ژوند تر پایه دخپلو
 زامنو مخونه ونه لیدل، خپل ټول جاگیر یې خرڅ کی اود هند په «بریلی» نومی سیمی کی یې
 یویشکلی اوغا لیسانه مسجد جوړ کی چی هغه مسجد اوس هم «دبهار پیو» په مجله
 کی سته او «دی بی صاحبی» مسجد یې بولی،
 ماخذونه:

۱- افغان-په اردو ژبه دخان غازی لیکنه ۲- کابل مجله - د ۳۰ م ۱۳۰۵ کال دوپړی- ۶- گڼه
 ۱۶۲۷- بی بی گلہ:

د پښتو ژبی شاعر وه او د دولسمی هجری پیری په شاوخوا کی د پښور په سیمو کی اوسېدله
 په دینی علومو کی یې مطالعه درلودله او په پوهه مېرمن وه.
 ددی له اوږده مناجات څخه دا بیتونه دی:
 بی بی گلہ خبرداره
 له کل نهی تو به کاره
 په ایمان شکر گزاره
 پاغموخت دی: د سبا
 ماخذ:

فرهنگ زبان وادیات پښتو- ۸ مخ

۶۲۸- بی بی گلہ شذخری:

د پښتو ژبی شاعر وه او یومنا جات یې قاضی عبدالحلیم اثر د فویه شریعت کتاب د
 دویم زوی نسخی په پای کی لیدلی دی.
 ماخذ:

تېر هېر شاعران - ۶- ۱ مخ

۱۶۲۹- بی بی گنجانی :

بی بی گنجانی د بلوچستان دخان میر محراب خان ماینه ډیره زړه وړه ښځه او میر محراب سره په خو جنګونو کی مله وه . جنرل ولشائر چې له کابل څخه د ستنیدلو په لار کی بلوچستان ته ورسیدی پر کلات یې حمله وکړله میر محراب خان کلابندسو ښځې او کوچنیان د پټې دروازې له لاری یوه خوندي ځای ته ولیږل مګر بی بی گنجانی له ښځو او کوچنیانو سره نه ولاړه اوله میر محراب خان سره په کلا کی پاته سوله میر محراب خان چې د انگریزانو جنګ ته واووت د ایرج ته وختله اوله هغه ځایه څخه یې میر محراب خان څارمیر محراب خان چې دانگریزانو له لاسه شهید سو :

نو داپه خپله ددو و جګړ نو سزه یې له ډاره له حصاره ووتله، خو انگریزانو چی محراب خان سرولید جګړی بس کړه، او بی بی گنجانی خپل شهیدمیره حصار ته راوړ، او په خپلو لاسو یې ښځه کړی .
ماخذ :

هماری جدو جهد - په اردو، د غور لیکنه - ۱۹ مخ

۱۶۳۰- بی بی مبارکه :

دملک سلیمان شاه یوسفزی لور، اود ملک شاه منصور خور، او دظهير الدين بابر تاندینه وه .

ظهير الدين بابر دالخ بیګ کورگانی و راره په (۹۱۸ هق) کال کی کابل و نیو اوددې څښی په نسبت یې ځان دیوسفزو دوست باله. خوبی بی مبارکی ته دگورگانی حکمران د کور ښځو د شنه ډو دار و ورکړه اوله اولاد څخه یې واچوله .

د امیرمن د اکبر تر زمانې ژوندی وه اودهمايون میرزا مور یې حال کښلی دی او وایی چی دایوه باتدبیره او مهربانه ښځه وه. دی بی مبارکی کورنی دبابر سره زیاتی مرستی وکړې اودبابر ددوی په مرسته پر لودیانو

بری وموند، خود همایون موروايي چي دغه پيښه پرې بي مبارکي ډيره .
 درنه لگيدلي وه (۱)
 مأخونه :

۱- دښاغلي محمد ابراهيم عطايي يادداشت

۲- دپښتنو تاريخ - د مرحوم قاضي طعطا الله خان تاليف - ۱/۲ مخ .

۱۶۳۱- بي بي مستولودي :

دسلطان بهلول لودي مړني خواښي او اسلام خان چي دسلطان بهلول
 اکاو، کونډه وه .

په (۸۶۰ هـ ق) کال چي سلطان بهلول په پنجاب کي و، او په ډهلي کي يې
 يوازي يوزلمی زوی « بايزيد » پاته و، او دده نيابت يې اکاوه، او په هغه
 وخت کي دجونپور پاچا سلطان محمود تقریباً ددو وکونجو کونډو يونيم -
 زرجنگي پيلانو سره پر ډهلي يرغل وکړ، زلمی « بايزيد، او غوور سره
 پاتو اميرانو بله چاره ونه ليدله ډهلي دښار په کلانوتل، دښار کلانوسو
 اود جونپور لښکري شاوخوا پر کلار او گرځېدلي .

په دغسي وخت کي دکلا دساتندويو مشرتوب همدې ننگيالي پښتني
 « بي بي مستو » دسلطان بهلول پښتني خواښي پر غاړه واخيست، اود دې
 دپاره چي غليم په ددې ونه پوهېږي چي په کلا کي فوځونه نسته دلودي
 کورني ټولو پښتنو ښخوته يې دنارينه و، کالي ورواغوستل،
 کلانه يې وروخېژولي او پهرې يې ورو سپارلې - څه سپرونه چي په کلا کي
 وو، ټول يې وگمارل چي تل به دغليم پر لښکر وغيښي او روي ؛ په دغو زلميو

(۱) مرحوم قاضي عطالله خان ليکي چي : بي بي مبارک دده دکلانوسو

لور وه .

کی دخپل وخت نامتو غشی ویشتونکی دخانجهان لودی زوم «شاهسکندر شیرانی» هم و، چی دده غشی یوولس موته (ه نیم فته) اوږده و، ترا توسو گامو پوری رسېدل او دده پر تولو غشوپه زرین خط «سنکندر شاه» لیکلی و، کلابندی پسی اوږده بی بی مستود میړنی سلطان بهلول د ورر سپد لو په تمه تر ډیره وخته پوری کلاخوندی کړه خود بهلول دراتنگ ږغ رانغی دا او ټول کلاوال دکلابندی خوار یو ستخ کړی، پای ته یې سلا پر دې سوه چی ښار غلیم ته و سپاری او لځانونه و با سی، نو توریالی مشری «بی بی مستو» چی دلو دیو فوځو او ملاتړ دورسېدلو څخه ناسینه سوه نویې دسیدشمس الدین په لاس ددهلی دښار کلی له دې پیغام سره چی: «که دلو دیو ناموس د نه خونندی کولو پېت وړی، نو کلی واخله!» او دسلطان محمود شرقی خور او رتیر امیر دریاخان لودی ته (چی دشرقی لښکر و ټول انتظام په ده پوری اړه لرله) ورو لېرلې وایی چی سیدشمس الدین تر کلا ورووت، ددریاخان لودی دربار ته وروستل سو، دریاخان ددهلی داستازی په غوښتنه خپل درباریان و پاخول چی دوی دوه سره پاته سول، سید شمس الدین ورته وویل: «سلطان محمود شرقی پاچا ستاسره څه خپلوی لری؟» دریاخان جواب ورکه:

«خپل می نه دی زه بی نو کریم اودی می پاچادی»

سیدورته وویل:

سلطان بهلول ستاڅه کېړی؟ دریاخان وویل:

«موږ سره عزیزان یو، ورونه یو، دی هم لودی دی اوزه هم»

سیدورته وویل:

«نودده میندی او خونندی ستاڅه کېړی؟»

دریاخان جواب ورکې:

«دده مور می مور، او دده خونندی می خونندی دی»

بیانو سید شمس الدین کلی له جیبه راو ایستلی، سخ ته یی ورته کنبینبو و لی
اورته ویل :

« اوس نوستا خپله خوبه ده چی دخپلو میندو او خویندو پرده خوندی
کوی که یه؟ »

پر دریا خان ددی پوښتنې جواب ودرید او په خورا تر هوره ورځ یی
ورته وویل :

« که سلطان بهلول رارسیدلی وای غه خوبه سی هر و مرو کړی وای ، اوس
چی ډاگ تش تور پاته دی هیخ تدیر نه سی کېدلای »

خو کلی یی وانه خیستلی او سلطان محمود شرقی ته یی وویل چې: « بهلول
دیوه بی شمېره فوځ سره رارسیدلی، پاچا دی دلته اوسی او ماته دی اجازه
راکړی چی مخی ته یی ورو ووزم »

هغه و، چی سلطان محمود شرقی هم اجازه ورکړه، او رښتیا هم له هغی خوا
سلطان بهلول د پښتنو د ډېرو جنگیالیو زلمیانو سره د ډهلی خواته ورغی
د سلطان محمود شرقی لښکر یی مات کړی، د سلطان محمود دلښکر د ماتې
خبر چی ډهلی ته ورسېد د کلا خلکو په ډېری خوشالی د کلا ننگیالی ساتندوی
« بی بی مستو » ته حال ورو و، او « بی بی مستو » ورته وویل:

« تاسی وگورئ چی د سلطان محمود شرقی دلښکر خلک په خپلو خیمو ننوزی
او که دخپل پاچا دربار ته ورځی؟ »

دوی چی وکتل و یی لیدل چی د ستانه سوی لښکر خلک برابر خپلو خیمو ته
ننوزی او خپل کالی راغونډوی، نو « بی بی مستو » دستی حکم وکړ چی دی
بنا دی ډولونده دی و ډنگوی .

سلطان محمود شرقی وراړخ تاسو بله چاره یی ونه لیدله سمدستی دجو نپور

خواته و کوچيد او سلطان بهلول بر يالی په ډهلی ورننووت ، او «بی بی مستو»
 په خپل پښتنی عزم کی بر يالی سوه.
 ماخذونه :

- ۱- لودی پښتانه- د پوهاند عبدالشکور رشاد لیکنه
- له ۷ مخ څخه تر ۸۰ مخ پوری
- ۲- مرقع افغان- ۳۸ مخ ۳- تاریخ د اودی- ۱۶ مخ.

۱۶۳۳- بی بی میر گوهره :

دلوی احمدشاه بابا بلوڅه ماندينه او د قلات دخان مير محبت
 خان بلوڅ خور وه.

په (۱۱۶۳ هـ) کال چی لوی احمدشاه بابا د بلوڅستان دکلات خوا ته ولاړ ،
 مستنگ یې ونيو او دکلات سیمی ته پر مخ ورغی ، نو دکلات خان حاجی
 رحیم خان بابی دکلام الله سره احمدشاه بابا ته شفیع راواستاوه ، احمدشاه بابا
 هم دهغه شفاعت ومانه او دکلات خانی یې میر محبت خان ته پر پښووله ،
 او بیرته کندهار ته راغی . نوموړی خان هم خپله یوه خور چی «بی بی
 میر گوهر» نومېدله دا خون محمد حیات په وسیله غزنی ته دا احمدشاه بابا حضور
 ته ولېرله چی احمدشاه بابا هغه په نکاح کړه او په دې توگه د احمد شاه بابا
 و دکلات د بلوڅانو د وستی لا پسی تینگه سوه.
 ماخذ :

دنواي معارک تعليقات - ۷۷۳ مخ

۱۶۳۴- بی بی نوره هروی :

میرمن بی بی نوره دهرات یسوه عابده او صا لجه ښځه وه ، چی ژوند
 یې په تقوی او زهد کی تېر کړی و ، اود دې میرمنی لپه ښو
 کار وڅخه یوداو ، چی وایی دهرات دمالان پل دې میرمنی تیار کړی دی

ددې قبر دهرات دشمعان په محله کې دعراق وره ته نژدې پروت دی،
عوام يې زيارت ته ورځي
ماخذونه :

۱- پښتني مېرمنې - ۳۱ مخ ۲- دهرات دمزاراتو رساله - ۷۶»

۱۶۳۴ - بيت نیکه :

چې شيخ بيتمنی او شيخ بتن هم بللی سوی دی د پښتنو د پروطایفو
یوستر او نو میالی نیکه تېر سوی دی چې د پښتانه شعراء د لومړي
توک په ۳۰ مخ کې ددې لوی نیکه په باب داسی لیکلی سوی دی چې:
«دپښتنو د علم الانساب پوهانو او هغومورخینو چې اسماءالرجال يې لیکلی دی،
شيخ بيتمنی او دپښتو د پیر و طائفو لوی نیکه بللی دی، او وایي چې دايېتني دغر غښت
اوسر بن ورورو پخپله د پښتنو ملی عنعنات هم ددې تصدیق کوی (۱)
اباپه مورخینو کې لومړی ددې ملی عننی تصدیق ابوالفضل د گورگانی
پاچا اکیرد عصر مورخ کړی، چې دپښتنو دغه درې پلازمه مشهور دی (۲) مگر ددی
نیکه نوم مورخینو مختلف راوړی، ځنی يې «بيت» او ځنی يې «بيتمنی» او ځنی يې
«بتن» لیکي .

نعمت الله هروی او خانجهان خان لودی هم په مخزن افغانی کې دشيخ بيتمنی
اولاد او ددې قوم مشاهیر او اولیاء مفصلاً راوړی .

څنگه چې آئین اکبری په (۶۰۰ هـ) او مخزن په (۱۰۱۸ هـ) کې لیکلی شوی
دی نو دا ویلای سو، چې دپښتنو د ملی عنعناتو او درجالو د تاریخ لومړی لیکونکی

(۱) دا خبره چې بيت نیکه او غر غښت اوسر بن سره وروڼه دی زیاته څېړنه
غواړی .

هم دوی دی. نعمت الله په دې سلسلو کې مجمع الانساب او اخباری احمدی کتابوته هم حواله ورکوی، چې تر ده دمخه لیکل شوی، او پښتنو د انسابو ذکر یې کړی دی، په دغه کې اخوند درويزه ننگر هاری هم چې تر (۱۰۳۸ هـ) پوری ژوندی و (۱) ده هم د پښتنو انساب را وړی دی (۲) دغو ټول مورخینو د شیخ بیټنی ذکر مفصلاً یا ضمناً کړی دی.

مگر تردغو ټولویو پخوانی او زوړ اثر چې د شیخ بیټنی ذکر او اشعار پکښې راغلي دي د سلیمان ماکو د بارک خان د زوی «تذکره الاولیاء» ده، چې پسله (۶۱۲ هـ) لیکلی شوی ده. ددې کتاب هغه یو خوپا نهي چې سته د شیخ بیټنی ذکر داسې کوی:

«نقل هسی کاندې یارانو چې په روزگار د شیخ بیټنی کې د ده ورور چې سرپن نومېد، او پر شیخ بیټنی هم خور اکران و؛ سرپن نه درلود زامن، او هر کله به یې ویل خپل ورور ته؛ بیټنی خپل زوی اسماعیل ورکاوه اولوی سو د سرپن په کاله، خدای مهر بسان د اسماعیل په برکت سرپن ته نصیب کړه، دوسره زامن چې اوس تر وس تېر سو گټون د هغو؛ د اسماعیل سرقد واقع دی د کسې پر غره چې زه هلته تللی وم (۳)»

له دې روایته ښه ښکار پورې چې په پخوانو پښتنو کې د شیخ بیټنی کرامات مشهوره و، او ددې کتاب لیکونکي لکه چې پخپله وایي د کسې غرمه ته (۴) تللی او ددغه اسماعیل زیارت یې کړی دی.

۱- تذکره علمای هندسه هـ»

(۲) تذکره الابار والاشرار، او پښتو مخزن.

(۳) د سلیمان ماکو پښتو تذکره الاولیاء

(۴) پښتانه د سلیمان غره ته د کسې غرمه وایي.

دسلیمان ماکو دغه روایت نعمت الله کت مټ په مخزن کی تائید کوی او داسی لیکي: «نقل است سړ بنی برادر کلان بتنی مفلس بود ، و از هیچ چیز دستگاهی نداشت، با وجود آن از سعادت فرزند هم محروم بود ، روزی سړ بنی بخانه برادر خود که شیخ بتنی باشد آمده عرض کرد که ای برادر! دعای تو در باب جمیع خلائق مستجاب الدعوات است، در باب من توجه نمی فرمائی، که در طلب فرزند و فراخی معاش کوشش بسیار دارم ، حضرت شیخ بیت فرمود که بیک پسر مرا ببر و پرورش نما، که بقدم او هم دهم اسباط، و مال و منال و مواشی که لواریم ز دولت است میسر آید، آخر الامر شیخ پسر خود اسماعیل را برادر خود سربنی داد، و سربنی برادر زاده خود را بخانه آورده پرورش می نمود، از برکت قدم او دولت و اولاد چندان بظهور آمد که تا قیام قیامت کم نخواهد شد. چون اسماعیل بسن رشد رسید از ریاضات شاقه بمراتب ولایت رسید، و این شیخ اسماعیل که مقبره و گنبد ایشان بر کوه سلیمان واقع است همان شیخ اسماعیل سربنی پسر حضرت بیت است.... (۱)»

په دې ډول د سلیمان ماکو قول که څه هم تر نعمت الله څلور سوه کاله دمخه دی ، مگر یو دبله سره پوره ربط او نشردیوالی لری ، او د اښکاره کوی چی ترازم هجری کاله هم د شیخ بیتنی لوی نیکه په باب کی پښتنو معنعن کلک او مستند روایات درلوده چی له هغو څخه په دغو دوو کتابو کی لری پاته دی. متأسفانه د شیخ بیت نیکه نور احوال موږ ته نه دی پانه ، او نه دده د ژوند و ن وخت مؤرخینو تصریح کړی دی، فقط ځنی له دغو مورخینو څخه داهم لیکي، چی دی د غورد پاچهانو معا صرو ، او د غور له مشهوری کورنی څخه شاه حسین نومی دده په کور کی و (۲)...

(۱) مخزن افغانی - قلمی - د نعمت الله هروی .

(۲) مجمع الانساب، تاریخ سلطانی حیات افغانی، خورشید جهان

په دی حساب نو که بیت نیکه له یوه سره د لومړیو غوری مشرانو معاصر -
وی نودده دژوند وخت مور له (۳۰۰ څخه تر ۴۰۰ هـ) پوری تخمین کولای
سوسلیمان ماکوپه خپله تذکره الاولیا کی د بیت نیکه له خولې یوشعر هم را
نقل کړی دی چی د پښتو ژبی دادب په تاریخ خورا مهم گڼل سوی دی.
سلیمان ماکودده شعر داسی یادوونه کوی:

«نقل کاندی چی شیخ بیتنی سپین ږیری سو، نوده به هر کله څښتن ستایه، اورب ته
به یې یې درخواست کاوه چی زما په کهول او دسپین او غر غښت په کهول کی
برکت کښېږده، بادا قبول کړدده درخواست او د که سوه ځمکه د پښتونخوا د وی
په کهلول، نقل کاوسی چی حضرت شیخ بیتنی به ډیر ډیره داسندری لولولې او د کسی
غره کی به گرز بډپه شی» -

اویا نو د بیت نیکه هغه شعر داسی راوړی:

لویه خدایه لویه خدایه	ستا په مینه په هر خایه
غرو لاری دی د ر ناوی کی	توله ږو و په غاری کی
دلته دی د غر ولمنی	زموږ کی دی د پکښی پلنی
داوگری ډېر کړی خدایه!	لویه خدایه! لویه خدایه!
دلته لږ زموږ اوربل دی	وږ کورگی دی و وږ بورجل دی
مینه ستا کی مور همیشه یو	بل دچا په مله تله نه یو
هسکه او سڅکه نغښته ستاده	د سرو ووده لسه تاده
دا پالنه ستاده خدایه!	لویه خدایه! لویه خدایه!

که د بیت نیکه دغه لوړ شعر د آریایانود زاړه کتاب ریکویدا Rigvida

سره مقایله کړه کی کړه سی نودا به ښکاره سی چی داشعر د فکر او مضمون له مخی
لرغونیو آریائی افکاروته څومره ورته دی. د ریکوید ایسونا جات داسی دی:

«لوی خدای دژوندون واکمن دی مالک الملک دی» «دی بناغلی کورنی وگروته وور کوی
 خدایه مورستامره یی یو، بی اولاده بی بیگنی مومه وژنی (۱)»
 ماخذ:

پشتانه شعرا-لومری توگ له م مخ شخه تره مخ پوری

۱۶۳۵- بیخود هروی :

خواجه عبدالحمید . بیخود ددری ژبی شاعرو، اود دشاهزاده کامران
 سدوزی او وزیر یار محمدخان الکوزی په خوتوکی په هرات کی اوسېد، «دسیف
 الملوک» کیسه یی په نظم کړی ده . دده دیوان چی زرو بیتوته رسپری بنا غلی
 فکری سلجوقی راغونډ کړی خولاچاپ سوی نه دی.
 دهرات دیچقی په کلی کی سراو دیچقی خنگ ته ینخ دی .
 داغزل دده دی:

طیب دردمن جانانه خواهد شد ؟ نخواهد شد

بزلفش پنجه من شانه خواهد شد؟ نخواهد شد

بدام زلف مشکینش یکی خال سیه د یدم

نصیبم چیدن این دانه خواهد شد؟ نخواهد شد

نگشتم آشنایش سالها در خاک کوی او

رقیبش همچون بیگانه خواهد شد؟ نخواهد شد

دل من سخت پرخونست از جور رقیب آیا

خلاصم زین سگ دیوانه خواهد شد؟ نخواهد شد

نیندیشم زمرگ اسادرین فکرم که بعد از من

گل من کوزه میخانه خواهد شد نخواهد بیخود

نموده توبه بیخود از میمی مینای هشیاری

ز پیمان برسر پیمانۀ خواهد شد ؟ نخواهد شد

سأخذ

یادی از رفتگان - تألیف مولانا خسته - ۱۰۶ مخ

۱۶۳۶ - بیخودی بلخی :

دبلخ له درې ژبو شاعرانو څخه و او د (۵۹۰۰ ق) په شاوخوا کې یې په بلخ کې

ژوند کاوه ، د ابیت دده دی :

گر آبروی ترا نشدی ماهنو غلام ایام هرگز نشنهادی هلال نام

سأخذونو :

۱- سید کرا حباب خطی - ۳۱ مخ ۲- تاریخ افغانستان در عصر گورگانی هند - ۲۲ مخ

۱۶۳۷ - بیخودی فراهی :

فراهی ملا محمد یوسف یونانص الخلقه سړی و ، چې یوه سترگه یوغو پراویوه

سپرمه یې نه درلود ه دده له بدې قواری او د کړه یې منظرې څخه به خلکو

کرله کوله ، خو په خواپه اشعار یې و یل او د جذب حالت یې درلود . د ابیت دده دی :

نخورند در گلستان گل ولاله آب بیتو بکلوی شیشه می نرو د شراب بیتو

سأخذ :

پښتو آریانا دائرة المعارف - ۵۶۹/۴ مخ

۱۶۳۸ - بیدار نیکه :

د خپل وخت رو حانی سړی و ، د کویتي د لور لانی د سیمې په شاوخوا کې ښخ دی

عوام خاک کې یې زیارت ته ورغی او عقیدت ورسره څرگند وی .

سأخذ :

مزارات - ۵ مخ د ښاغلی سیال کاکړ لیکنه .

۱۶۳۹ - بیدل اشغری :

د پښتو ژبې نوسیالی شاعر او د پېښور د اشغری دسیمې داوتمانز و د کلی اوسېدونکی و. دی پخپله دخپل کلی دشاعرانو شمېرداسې ښیي :

څه حاجت دی چی بیان و کرم دواړو دوه څلوېښت زما دکلی چی اوتمان دی اود اشغری دسیمې مشهور سیند «جیندی» داسې یادوی :

تمام رخت د خوشدلی راڅخه ډوب شو چی گډشوی وم دښی په جیندی بیا په بل بیت کی وایی :

اوس به څه له مانه صبر و آرام غواړي؟ چی می یو و مال متاع د عشق جیندی بیا او دخپل عصر دشاعرانو نومونه داسې

راوړی :

هرچی دی زما د عصر هغه دادی	چی هریو پکښی خوشخویه سخندان دی
صاحبزاده، محمدی، علیخان گوره	هم سعید، له بیان اکبر سره عیان دی
مقبول شوی په داباب کښی دی هرچاته	چی هریو پخپل قوت کښی پهلوان دی
محمدی تر حمیدز یات و بینم کم نه دی	هرچی زړ و نه پرې غوڅېری علیخان دی
چی ممتاز زما د عصر د همدا دی	نور بی شماره دی دواړو ښه بیان دی

څنگه چی په (۱۱۱۸ ه ق) کال د حمید بابا د شعر بازار تودو، او همدغه زمانه د څمکنو د بیان عمر صاحب د زوی و ه نوڅکه د بیدل ژوند (۱۱۱۸ ه ق) کال په شاوخوا کی یقینی دی. او هم د بیدل دیوه بل بیت څخه څرگندېری چی دده د شعر عروج د «تیمور شاه» په زمانه یعنی دوولسمی هجری پېری کی و، لکه چی وایی :

په دوران د تیمور شاه کی کچ دوران شه بی گناهه بی تقصیره کرم جانان ډوب اودده دیو بل شعر څخه معلومېری چی دده عمر سپین ډیر توب ته رسېدلی و، دی وایی :

سپینی ډیری خوار خسته تر خار و خس کرم خپلی مېنی خا کستر لکه قفس کرم

بل لځای وایی :

دستم رستم دغم په ملکه سلک کړم مهر و سینی سپینه زیره کم هلکه کړم
 اوله یوم بیته یې داسی اټکل کېږی چی د بیدل عمر تر سلو کالو پوری رسېدلنی و ،
 لکه چی وایسی :

صدساله طالع دحسن طمعدار و مرور له دره هراولارحام لار
 د بیدل د شاعری په باب کی ښاغلی همیش خلیل د بیدل د دیوان په سریزه کی چی
 د (۱۹۵۷م) کال په اکتوبر په پېښور کی چاپ سوی دی داسی لیکلی :
 «د دیوان بیدل په انکشاف ، د پښتو ادب په تاریخ کی یقیناً دیونوی ناز کښیال
 شاعر اضافه وشوه ، د چا کلام چی د پښتو ادب دلمنی دوسعت او پلنوالی موجب
 سو .

بیدل د پښتو شاعری په دنیا کی دیواوچت او جگ مقام خاوند دی ، چی د پښتو
 په رنگینه شاعری کی نمایان حیثیت لری او دخپل شاعرانه قابلیت په زور یې د شعر
 په هار کی لعلونه او ملغری و پیلې ، او د تخیل پرو اژته یې عقل گوته په خوله
 دی .

بیدل دخپلی رنگینی او سوز و گدازنه کی شاعری له کبله د پښتو ادب مخصوص
 مقام حاصل کړو ، او د پښتو شاعری یې د داسی . محاسنود که کړه چی د ادب د ښکلا
 مقبولیت او حسن معیار گڼلی شی - دوی په پښتو ادب کی د شاعرانه فن هغه نژا کتونه ،
 لطافتونه او بار یکی و اچولې ، چی که پښتو ادب کی دلطفی ، باریکی او رنگینی
 شاعری خه لږ پر کمی محسوسېده و بیدل هغه تقریباً پوره کړو .

ځینو پښتولیکوالو او شاعرانو حمید بابا او کله کله کاظم خان شیداد پښتود «بیدل»
 په نامه یاد کړی دی او داځکه چی د دغه دواړو پښتنو شاعرانه انداز ، تخیل
 او نازک خیالی د فارسی د «بیدل» سره برابرې خوری ، ولی د اتراوسه هیچاته معلومه
 نه وه ، چی پښتو ادب خپله لمن کی خپل «بیدل» هم لری چی ، د زمانې د انقلاباتو
 او ناسازگار حالاتو په وجه زموږ له نظره پت و .

بیدل په خپل سبک کی دلو رسام خاوند دی ، خیال پروری سره داستعار اتو او تخیل یوپی پایابه اوبی ساحله سمندر دی چی کلام کی دفتصاحت او بلاغت ساری نه لری .

د افکار او له مخه دبیدل شاعری عشقیه او بزمنی ده ، ولی کله کله مذهبی ، اخلاقی او اجتماعی رنگ اخلی .

داسی معلومېږی چی بیدل ، حمیدبابا، کاظم خان شیدا، علی خان او کامگار خان دیوه سکتبه هم فکره شاعران دی او شاید هم دغه وجه ده چی ددغه دو اړو شعراؤ په طرز تحریر او سبک کی دخیال پروری سره سره سبالغه او اغراق هم موجود دی او دادبی تلازماتو داستعمال سره دتشبیها تو، استعار اتو، او سکا حاتو لویو پی هم دشاعری حسن او بنایست یوپه دوه کړی دی .

بیدل په خپل یوشعر کی حمیدبابا او علی خان خپل هم عصریاد کړی دی او ددغه دریو اړو شعر او ددیوانو دمطالعی نه پس معلومېږی چی اکثر و لخیونو کی نه صرف دوی دشعر په یوه سبک طبع آزمائی کړېده بلکه ددوی دتوار دنه دا اندازه په مشکله لگی چی گنی دادریو دماغونواختراع ، لکه حمید چی وایی :

خط په مخ دصنم راغی که سپوږنی شوه په هاله کی
دایی غا بن په خوله کی زیب کا که ژاله شو په هاله کی - ترپایه
بیدل وایی :

خط یی مخ په خوش نمط که که ماه زیب کا په هاله کی
غا بن ژنی و او ری که در دی چی زینت که په لاله کی ترپایه
علی خان وایی :

خط په مخ دصنم راغی که بیانت گیره شوه هاله کی
که سنبل دی اوس تو کبیرې په اطرافو دلاله کی ترپایه
پا په دی غزلو کی چی :

حمیدوایی:

و آسمان ته به دشمن زینې کېږدی

که حمیددغم له سره زنگون و کین

بیدل وایی:

چی خور و رېې خور په زور په غر کې پرېوت

بیدل محکه سر دغم له زنگون و کین

او نور داسی تو او زدنه

د بیدل د اشعار و دیوان په دوه سوه او درې شپيته مخوکی د (۱۹۵۷م)

کال د اکتوبر په میاشت د «شاهین برقی پریس پشاور» په مطبعه کی د پناغلی

همیش خلیل په تدوین او ترتیب چاپ او خپور سوی دی، چی دوه زره،

خلورسوه او پنځه ویشت بیتونه لری، او د کلام نمونې یې دادی:

چی می ولیده د ترکی خوله لاله

شه ناخا په وا و پتم په کشاله

داله مخه یې چاپیر لیکه د خط شوه

که چاپیره له سپو می وینم هاله

چی نظریې د آهوستر گوپری وشو

ترختن په تېخته لار شه غزاله

چی یې در و رته د غاچو نمودار شو

غمزده په هیبت ویلی شوه ژاله

چی یې و او ر بدو جادوستاد غمزو

په لرزه په زلزله شوه ټنگاله

د عصمت رستم چی لایف و که تاوو پشت

محکه تل در پسی کپه آه و ناله

که دی خطدی خوش نمط راته نیولی

پکینی بیکلی دتاغم به قباله

چری نه وی چی له مانه دی دل تور که

خانه ! وشره رقیب سی رزاله

په سلگودز نکدن شومه دلبره

خخوره اته دشوندهو پیاله

چی دی مینی راته درست جهان دریاب کرو

کبینهستی نشم دصبر به جا له

که بیدل له لپونتوبه و، خلاص شوی

بیا دی که ، مجنون په غم شیدا و اله

۴

دابه مخ یی دخطلیکه دو تا راغله

که کعبی لره مشکینه قباو اغله

زه دیاز خطدبلاله کبره خلاص کرم

بلاو خوره هرچی وایی بلاراغله

دخنداپوشته چی تا کره له غمازه

بازه مالرله سوخته ژرا راغله

گل خزان که تارپه تارخکه بلبله !

دخیگرپه وینو سره په غوغار اغله

سرو مال به په هغه زمان قربان کرم

که سی یوخله په ناز محبوبار اغله

دوصال کلای دری وری لاره

چی دی توبه دهجران په صدا راغله

.. ۳۰۰ -

دم په دم چی سنډی توره دلچو
دازما په مرگ له کومه فتوا راغله
تللی صبرمی دزړه په بیرته راغیء
چی می ترکه په خندا کی زیبارا غله
تاچی لاس ددلاسی ورته په سرگه
مسا فر له دسفریبه هوا راغله
دایې لیاوه بادشاهی دیکلیو واوره
مبتلا فرقه ترې بیایې نوارا غله
که میگر می دستم په توره غوڅ و
دکرم له پنه طبیبه دوا راغله
بیایې ماتې په لښکر کړه دغم گله
لاس په غاړه له بیدله چی بیارا غله

۴

چی کوی راته خبری په تندی بیا
غوڅوی می دزړه ولی پیوندی بیا
خیال دخال دباز دنازی پیډانه کا
دتوسن دخیال می مات شو پښیوندی بیا
دوصال پیاله می لاس دهجرتوی کړه
قبلوم دیار دغم مستمندی بیا
عقل نقل له میاوه که آرام رم لار
له اغیار سره چی یا رشه سوگندی بیا
دهوس طوطی می گشت کاوه په گلو
ناگهان جانان په زلفو که بندی بیا

خوڪ به بيا سوسى نجات له دي سماته

چي قاتل شه د جهان په لاس و ندى بيا

چي غماز ستايي په مينه ما غندى بيا	كوم تقصير دى له ماشوى نه پوهېرم
د هجران و رپسې لاره گړندى بيا	د وصال صوبه ياغى وه چي فوجونه
كه حبش دى ځي كعبى له دهندى بيا	دا يې خطدى په سپين مخ باندې حيران يم
له مصحفه جا ريستلى تور هندى بيا	دا په زلفو مخ د جان بندشه كه پښى دى
خلقه ما ته ديديل شوه په تندى بيا	چي ويلي يي وينا لويه د زور وه

- ۴ -

چي خود را به راته وايي بسكه چپ	جانه! ته هم يو خود را يې بسكه چپ
خه له كړې را ته تروې تسندى خبرى	پرې پوهېرم خان نمايې بسكه چپ
د اويل دى هيڅ اثر را باندې نكه	چي دښمنه! دوست نمايې بسكه چپ
په حكمت به مى له جان ونه چار باسې	كه ابو على سينايې بسكه چپ
په قصوى تسلى نشى د خوږ زړه	

كه يې ځان سره پارسيالي بسكه چپ

دا تر وينا دى به زده پرې پوهېرم

بې هو ده سر په وينا يې بسكه چپ

په افسون مى ستا د هجر بهى نشى

چي له ما نه سبتلا يې بسكه چپ

خه تقرير راته د صبر كړې نا دانه!

كه ملايې خو جولا يې بسكه چپ

نصيحت دى ځانله و ساته نامحده

جو فروش گندم نمايې بسكه چپ

- ۳۰۲ -

ما که اوریدی خویوی دی بس وه
خه به هره گری وایی بسکه چپ
سخ په سخ راته جان وویل بیدله .
خوشیه ورتک شه خه خه وایی بسکه چپ

- ۵ -

چی سی ترکه زیبا بنکلی وطنی ده
غوره چون ورتته زما فروتنی ده
چی آهویی شه آهود آهوسترگو
غزاله بی شرمولې ختنی ده
چی مسکن بی به با گرام له خرام وینو
پا بوسی له بی راغلی یمنی ده
شرمنده ترې هزاره ، صدبرگ ، گلاب شی
چی تخنه بی د سخ صافه سمنی ده
چی بی خان حلقه بگوش شمیرم له مینی
خککه زیاته سی له هر چا تمنی ده
په کوم زور و خوزم زه د غیم له گهی
چی دلبر راباندی اینی صدمنی ده
لویله سی شه صورت اوری په زړه دی
راته پینه د غماز و تر بگنی ده
په واله به دوصال نشی خرو به
چی تکره سی د زړه مخکه توسنی ده
مهر و یان د جهان واره سرنگون شو
چی جامه زما د ترکی سوسنی ده

رُء بیدل به خنځه مست و ربا ندي نه يم
 چي مسي تر که زيبا ټنگلې رنسي ده
 ماخذ:

د «ديوان بیدل» سر بيزه ، او : ديوان نور بخونه .

۱۶۴۰- بیدل بلخي :

ددري ژبي شاعرو ، په شمع انجمن کي يې دايوبيت راوړه سوي دي :
 مي بردهر کس به پيش يار از جان تحفه اي
 ماتهدستان بیدل شرمساري مي بریم
 نور حالات يې لاس تدر انغله .
 ماخذ

شمع انجمن - ۸۶ مخ

۱۶۴۱- بیدله هروي :

ميرمن بیدله د خواجه عبدالله د يوانه ماندينه وه ، په هرات کي او سيدله
 او په دري ژبه يې شعروايه . دا بيت ددي دي (۱)
 روم به باغ و زنگرس دودیده و ام کنم
 که تان نظاره آن سرو خوش خرام کنم
 ددي ميړه خواجه عبدالله د هرات د مشهور خواجه حکيم زوی و، چي په (۱۲۶۸ هـ ق)
 کال سپړدی ، نو ددي ميرمنی ژوند هم ددي نيټي په شاو خوا کي اټکل کيدای سي .
 ماخذ ونه :

۱- پښتني ميرمن - ۳۱ مخ ۲- بشاهيرالنسوان - ۳۰۷ مخ

۳- تذکرة الخواتين - اردو

(۱) څو ککاد اشعر ميرمن يې يې «بیدلی ته چي دشيخ عبدالله خور وه مننډبوی
 شمع انجمن ۸۶ مخ (خبرات جسان - ج ۱)

۱۶۴۴ - بیدلی لنگه هروی :

مولانا بیدلی لنگه دهرات دخیابان په کوڅه کی اوسید ، په دری ژبه یی شعر
 وایه او تل به دمیخانې په گوټ کی ناست ودا مطلع دده دی :
 چشم پر خون وخیال خال آن دلبر دراو مجمری پر آتش است و پار و عنبر درا
 مأخذ :

مجالس النفاثین - ۱۵۷ مخ

۱۶۴۴ - بیدلی هروی :

بی بی بیدلی حزین په هرت کی اوسیدله او دشیخ عبدالله دیوانه خور اوددري ژبی
 شاعره وه ، دا بیت ددی دی :
 روم به باغ و ز نر گس دودیده وام کشم که تا نظاره آن سر و خوش خرام کشم (۱)
 ماخذونه :

۱- شمع انجمن ۸۶ مخ ۲- مجالس النفاثین ۲۰۲ مخ

۷۰۳ مخ

۱۶۴۴ - بیدم افغان :

مولوی غلام جیلانی بیدم په خته افغان دهندي په « پیلې بیت » کی او سید اوددري
 ژبی شاعر و دطبقات الشعرا پدې « مجموعه خوبی های انسانی » بللی دی اولیکې چی :
 اگر چه نوموشق است فاما سزاق گفتگویش پهلو برتبه بیخن استادان سی زندباين عاصی
 اتحاد د لې و روابط کلی دارد
 ماخذونه :

۱- تین تزکری - طبقات الشعرا په حواله - ۱۸۷ مخ ۲- هندي په تاریخ او مدنیت کی

د افغانانو برخه - قلمی - ۱۱۸ مخ

(۱) د مشاهیر السوان د ابیت « بیدله هروی » د خواجه عبدالله دیوانه ماندينی ته منسوبوی

۱۶۴۵- بیرام خان خانانان بدخشی :

دسینف علی بیگ زوی په دری واسطی دترکمانانونومیالی مشر شکر بیگ بهار لوته رسپری دده نیکه یار بیگ شاه اسماعیل صفوی په وختو کی له عراقه بدخشان ته راغلی و، اوله هغه مخایه دکنندو زامیر خسرو شاه ته ورغی، او پخپله بیرام خان په بدخشان -یا- په بلخ کی زېږېدلی، او دپلار ترمیننی وروسته یې په بلخ کی دعلم زده کړه وکړه او په شپاړس کلنی کی دهند د نیموری پاچا «همایون» په خدمت شامل او وروزل سو، او دخپل اهلیت اولیاقت په سبب دپاچا دصاحبیت او امارت منصب ته ورسېد.

د (۱۶۹۰ هـ. ق) کال د بحرم په اوومه نېټه بیرام خان هغه وخت د همایون خدمت ته ورسېد چی همایون دمال دیوله و به لایته راگرځېدلی او دسده د او بو پر غاړه یې په سمسوره قصبه کی اړولی و، او هغه وخت چی همایون دپښتنو له لاسه هند پرېښود او دایران دربار ته یې پناه یووړه بیرام خان هم ورسره و، او بیرته همایون ته یې دپاچهی په و رستلو کی دیر زیار و نیوست او دهمایون په طرفداری یې ډېری جگړې وکړې چی د هغو په عوض کی یې «خان» لقب وپوړند، او همایون دکندهار تر نیولو وروسته هغه ښار بیرام خان ته وسپاره او په (۹۶۱ هـ. ق) کال دی په کندهار کی و، او دهمایون له خوایی نوازش ولید، او په هند کی هم تل د همایون دسر دارانویه سرکی ولاړ و، او په سرهند اونورو مخایو کی یې جاگیرونه وپوړندل، او د «یار و فادار» او «برادر نیکو سیر» او «فرزند سعاد تمند» په خطابو یاد سو. دهمایون ترمیننی وروسته ی اکبر پاچا پر تخت کښېناوه، او بیرام خان دوکیل سلطنت حیثیت درلود او د اکبر د مخالفانو په سر وهلو اوسر کوټلو کی یې ډېر زیار وپوښت، خوچی د «خان خانان» لقب ورکړ سو. په (۹۶۵ هـ. ق) کال یې دهمایون پاچا خورزه دسیرزا نورالدین محمدرور

چی همایون په خپل ژوند کې دده په نامه کړې وه او «سایمه سلطان بیگم»
نومېدله په نکاح کړه .

څه موده وروسته دحاسدانوپه نفوته او چغولي داکبر پاچا نیت مخینی
وگرځېد او ده هم دامارت سامان لکه بیرغ او نغاره او نور پاچاته ورو لېږل
خوڅه نوډه وروسته بیرته اکبر پاچا وروغوښت او د (۹۶۸ هـ ق) کال
دمحرم په میاشت داکبر پاچا دربارته ورغی او په ډېر عزت یې هر کلی و سو
بیانو بیرام خان اجازه وغوښتله چی دشریفو اماکنوزیارت وکړی ، اکبر
پاچاهم اجازه ورکړه ، خو هغه وخت چی دگجرات دپتن بنا رته ورسېد
دهغه لځای یو پښتون مشر «بهارک خان لوانی» دخپل دپلار دوژلو او خون په
قصاص د هغه کال ددرېمی خوربه خورلسمه دجبعی په ورځ پر بیرام
خان یرغل وکړ او په خنجر یې وواژه ، لوسړی دی دشیخ حسام په هدیره
کې (چی دهغه لځای له نومیالیو مشایخو څخه و) ښخ کړه سو ، او بیا دحسین قلی
خان خانجهان په زیار دده مړی په (۹۸۰ هـ ق) کال مشهده یو ورځ سو ، او هلته
یې ښخ کړی ، او قاسم ارسلان مشهده دده دوژلو نېته داسی په نظم کړې ده :

بیرم بطواف کعبه چون بست احرام

درا ه شد از شهاد تش کار تمام

درواقعه هاتفی یی تار پخش

گفتا که «شهید شد محمد بیرام»

بیرام خان ددری ژبی دشعر سره هم زیاته مینه درلودله او پخپله یی هم شعر
وایه ، او هم یې داستاندانو په اشعارو کې پر لځای گوتی وهلی او دخل یې کا-
وه چی هغه یې د «دخلیه» په نامه راغونډول .

وایی هغه وخت چی بیرم خان په کندهار کې و ، نو همایون دا څلوریزه

ورته ولېږله :

ای آنکه انیس خاطر مسحزونی
چون طبع لطیف خویشتن موزونی

بی یاد تو من نیم زمانی هرگز
اماتو بیاد من محزون چونی

بیرام خان په جواب کی ورته ولیکل :

ای آنکه بذات سایه بیچونی
از هر چه تر او صف کنم افزونی

چون میدانی که بیتو چون می گذرد
چون می پرسی که در فر اقم چونی

و ایی چی بوه شپه همایون پاچا د بیرام خان سره خبری کواپی، د بیرام خان سترگی
ایریتی سوپی، همایون ورته وویل: «تاته وایم».

بیرام خان ستنبه سو، و بویل: «زسا پاچا! حاضریم - خوار و بدلی می
دی چی دپاچهانو په سلازمت کی باید سترگی وساتلی سی، او ددرو ویشانو
په خدمت کی زره، او دپوهانو په حضور کی ژبه- نوخنګه چی ستاسی سره
دادری سره صفتونه سته نو په دې کی می فکر کاوه چی کوم یو وساتم»
دپاچا دالطیفه خوښه سوه او دی بی وستایه.

دده داشعارو یو بشپړ دیوان پاته دی، او سر بېره پر هغه دفضل او کمال
او صلاح او تقوی او همت او کرم خاوندو، قوی زره بی درلود او تیموری
کورنی ته بی د یادولو وړ خدمتونه کړی و و
ما خذونه :

۱- مآثر الاسراء- ۱/۳۷۱- ۳۸۳- ۳۸۴- ۳۸۵- ۳۸۶- ۳۸۷- ۳۸۸- ۳۸۹- ۳۹۰- ۳۹۱- ۳۹۲- ۳۹۳- ۳۹۴- ۳۹۵- ۳۹۶- ۳۹۷- ۳۹۸- ۳۹۹- ۴۰۰- ۴۰۱- ۴۰۲- ۴۰۳- ۴۰۴- ۴۰۵- ۴۰۶- ۴۰۷- ۴۰۸- ۴۰۹- ۴۱۰- ۴۱۱- ۴۱۲- ۴۱۳- ۴۱۴- ۴۱۵- ۴۱۶- ۴۱۷- ۴۱۸- ۴۱۹- ۴۲۰- ۴۲۱- ۴۲۲- ۴۲۳- ۴۲۴- ۴۲۵- ۴۲۶- ۴۲۷- ۴۲۸- ۴۲۹- ۴۳۰- ۴۳۱- ۴۳۲- ۴۳۳- ۴۳۴- ۴۳۵- ۴۳۶- ۴۳۷- ۴۳۸- ۴۳۹- ۴۴۰- ۴۴۱- ۴۴۲- ۴۴۳- ۴۴۴- ۴۴۵- ۴۴۶- ۴۴۷- ۴۴۸- ۴۴۹- ۴۵۰- ۴۵۱- ۴۵۲- ۴۵۳- ۴۵۴- ۴۵۵- ۴۵۶- ۴۵۷- ۴۵۸- ۴۵۹- ۴۶۰- ۴۶۱- ۴۶۲- ۴۶۳- ۴۶۴- ۴۶۵- ۴۶۶- ۴۶۷- ۴۶۸- ۴۶۹- ۴۷۰- ۴۷۱- ۴۷۲- ۴۷۳- ۴۷۴- ۴۷۵- ۴۷۶- ۴۷۷- ۴۷۸- ۴۷۹- ۴۸۰- ۴۸۱- ۴۸۲- ۴۸۳- ۴۸۴- ۴۸۵- ۴۸۶- ۴۸۷- ۴۸۸- ۴۸۹- ۴۹۰- ۴۹۱- ۴۹۲- ۴۹۳- ۴۹۴- ۴۹۵- ۴۹۶- ۴۹۷- ۴۹۸- ۴۹۹- ۵۰۰- ۵۰۱- ۵۰۲- ۵۰۳- ۵۰۴- ۵۰۵- ۵۰۶- ۵۰۷- ۵۰۸- ۵۰۹- ۵۱۰- ۵۱۱- ۵۱۲- ۵۱۳- ۵۱۴- ۵۱۵- ۵۱۶- ۵۱۷- ۵۱۸- ۵۱۹- ۵۲۰- ۵۲۱- ۵۲۲- ۵۲۳- ۵۲۴- ۵۲۵- ۵۲۶- ۵۲۷- ۵۲۸- ۵۲۹- ۵۳۰- ۵۳۱- ۵۳۲- ۵۳۳- ۵۳۴- ۵۳۵- ۵۳۶- ۵۳۷- ۵۳۸- ۵۳۹- ۵۴۰- ۵۴۱- ۵۴۲- ۵۴۳- ۵۴۴- ۵۴۵- ۵۴۶- ۵۴۷- ۵۴۸- ۵۴۹- ۵۵۰- ۵۵۱- ۵۵۲- ۵۵۳- ۵۵۴- ۵۵۵- ۵۵۶- ۵۵۷- ۵۵۸- ۵۵۹- ۵۶۰- ۵۶۱- ۵۶۲- ۵۶۳- ۵۶۴- ۵۶۵- ۵۶۶- ۵۶۷- ۵۶۸- ۵۶۹- ۵۷۰- ۵۷۱- ۵۷۲- ۵۷۳- ۵۷۴- ۵۷۵- ۵۷۶- ۵۷۷- ۵۷۸- ۵۷۹- ۵۸۰- ۵۸۱- ۵۸۲- ۵۸۳- ۵۸۴- ۵۸۵- ۵۸۶- ۵۸۷- ۵۸۸- ۵۸۹- ۵۹۰- ۵۹۱- ۵۹۲- ۵۹۳- ۵۹۴- ۵۹۵- ۵۹۶- ۵۹۷- ۵۹۸- ۵۹۹- ۶۰۰- ۶۰۱- ۶۰۲- ۶۰۳- ۶۰۴- ۶۰۵- ۶۰۶- ۶۰۷- ۶۰۸- ۶۰۹- ۶۱۰- ۶۱۱- ۶۱۲- ۶۱۳- ۶۱۴- ۶۱۵- ۶۱۶- ۶۱۷- ۶۱۸- ۶۱۹- ۶۲۰- ۶۲۱- ۶۲۲- ۶۲۳- ۶۲۴- ۶۲۵- ۶۲۶- ۶۲۷- ۶۲۸- ۶۲۹- ۶۳۰- ۶۳۱- ۶۳۲- ۶۳۳- ۶۳۴- ۶۳۵- ۶۳۶- ۶۳۷- ۶۳۸- ۶۳۹- ۶۴۰- ۶۴۱- ۶۴۲- ۶۴۳- ۶۴۴- ۶۴۵- ۶۴۶- ۶۴۷- ۶۴۸- ۶۴۹- ۶۵۰- ۶۵۱- ۶۵۲- ۶۵۳- ۶۵۴- ۶۵۵- ۶۵۶- ۶۵۷- ۶۵۸- ۶۵۹- ۶۶۰- ۶۶۱- ۶۶۲- ۶۶۳- ۶۶۴- ۶۶۵- ۶۶۶- ۶۶۷- ۶۶۸- ۶۶۹- ۶۷۰- ۶۷۱- ۶۷۲- ۶۷۳- ۶۷۴- ۶۷۵- ۶۷۶- ۶۷۷- ۶۷۸- ۶۷۹- ۶۸۰- ۶۸۱- ۶۸۲- ۶۸۳- ۶۸۴- ۶۸۵- ۶۸۶- ۶۸۷- ۶۸۸- ۶۸۹- ۶۹۰- ۶۹۱- ۶۹۲- ۶۹۳- ۶۹۴- ۶۹۵- ۶۹۶- ۶۹۷- ۶۹۸- ۶۹۹- ۷۰۰- ۷۰۱- ۷۰۲- ۷۰۳- ۷۰۴- ۷۰۵- ۷۰۶- ۷۰۷- ۷۰۸- ۷۰۹- ۷۱۰- ۷۱۱- ۷۱۲- ۷۱۳- ۷۱۴- ۷۱۵- ۷۱۶- ۷۱۷- ۷۱۸- ۷۱۹- ۷۲۰- ۷۲۱- ۷۲۲- ۷۲۳- ۷۲۴- ۷۲۵- ۷۲۶- ۷۲۷- ۷۲۸- ۷۲۹- ۷۳۰- ۷۳۱- ۷۳۲- ۷۳۳- ۷۳۴- ۷۳۵- ۷۳۶- ۷۳۷- ۷۳۸- ۷۳۹- ۷۴۰- ۷۴۱- ۷۴۲- ۷۴۳- ۷۴۴- ۷۴۵- ۷۴۶- ۷۴۷- ۷۴۸- ۷۴۹- ۷۵۰- ۷۵۱- ۷۵۲- ۷۵۳- ۷۵۴- ۷۵۵- ۷۵۶- ۷۵۷- ۷۵۸- ۷۵۹- ۷۶۰- ۷۶۱- ۷۶۲- ۷۶۳- ۷۶۴- ۷۶۵- ۷۶۶- ۷۶۷- ۷۶۸- ۷۶۹- ۷۷۰- ۷۷۱- ۷۷۲- ۷۷۳- ۷۷۴- ۷۷۵- ۷۷۶- ۷۷۷- ۷۷۸- ۷۷۹- ۷۸۰- ۷۸۱- ۷۸۲- ۷۸۳- ۷۸۴- ۷۸۵- ۷۸۶- ۷۸۷- ۷۸۸- ۷۸۹- ۷۹۰- ۷۹۱- ۷۹۲- ۷۹۳- ۷۹۴- ۷۹۵- ۷۹۶- ۷۹۷- ۷۹۸- ۷۹۹- ۸۰۰- ۸۰۱- ۸۰۲- ۸۰۳- ۸۰۴- ۸۰۵- ۸۰۶- ۸۰۷- ۸۰۸- ۸۰۹- ۸۱۰- ۸۱۱- ۸۱۲- ۸۱۳- ۸۱۴- ۸۱۵- ۸۱۶- ۸۱۷- ۸۱۸- ۸۱۹- ۸۲۰- ۸۲۱- ۸۲۲- ۸۲۳- ۸۲۴- ۸۲۵- ۸۲۶- ۸۲۷- ۸۲۸- ۸۲۹- ۸۳۰- ۸۳۱- ۸۳۲- ۸۳۳- ۸۳۴- ۸۳۵- ۸۳۶- ۸۳۷- ۸۳۸- ۸۳۹- ۸۴۰- ۸۴۱- ۸۴۲- ۸۴۳- ۸۴۴- ۸۴۵- ۸۴۶- ۸۴۷- ۸۴۸- ۸۴۹- ۸۵۰- ۸۵۱- ۸۵۲- ۸۵۳- ۸۵۴- ۸۵۵- ۸۵۶- ۸۵۷- ۸۵۸- ۸۵۹- ۸۶۰- ۸۶۱- ۸۶۲- ۸۶۳- ۸۶۴- ۸۶۵- ۸۶۶- ۸۶۷- ۸۶۸- ۸۶۹- ۸۷۰- ۸۷۱- ۸۷۲- ۸۷۳- ۸۷۴- ۸۷۵- ۸۷۶- ۸۷۷- ۸۷۸- ۸۷۹- ۸۸۰- ۸۸۱- ۸۸۲- ۸۸۳- ۸۸۴- ۸۸۵- ۸۸۶- ۸۸۷- ۸۸۸- ۸۸۹- ۸۹۰- ۸۹۱- ۸۹۲- ۸۹۳- ۸۹۴- ۸۹۵- ۸۹۶- ۸۹۷- ۸۹۸- ۸۹۹- ۹۰۰- ۹۰۱- ۹۰۲- ۹۰۳- ۹۰۴- ۹۰۵- ۹۰۶- ۹۰۷- ۹۰۸- ۹۰۹- ۹۱۰- ۹۱۱- ۹۱۲- ۹۱۳- ۹۱۴- ۹۱۵- ۹۱۶- ۹۱۷- ۹۱۸- ۹۱۹- ۹۲۰- ۹۲۱- ۹۲۲- ۹۲۳- ۹۲۴- ۹۲۵- ۹۲۶- ۹۲۷- ۹۲۸- ۹۲۹- ۹۳۰- ۹۳۱- ۹۳۲- ۹۳۳- ۹۳۴- ۹۳۵- ۹۳۶- ۹۳۷- ۹۳۸- ۹۳۹- ۹۴۰- ۹۴۱- ۹۴۲- ۹۴۳- ۹۴۴- ۹۴۵- ۹۴۶- ۹۴۷- ۹۴۸- ۹۴۹- ۹۵۰- ۹۵۱- ۹۵۲- ۹۵۳- ۹۵۴- ۹۵۵- ۹۵۶- ۹۵۷- ۹۵۸- ۹۵۹- ۹۶۰- ۹۶۱- ۹۶۲- ۹۶۳- ۹۶۴- ۹۶۵- ۹۶۶- ۹۶۷- ۹۶۸- ۹۶۹- ۹۷۰- ۹۷۱- ۹۷۲- ۹۷۳- ۹۷۴- ۹۷۵- ۹۷۶- ۹۷۷- ۹۷۸- ۹۷۹- ۹۸۰- ۹۸۱- ۹۸۲- ۹۸۳- ۹۸۴- ۹۸۵- ۹۸۶- ۹۸۷- ۹۸۸- ۹۸۹- ۹۹۰- ۹۹۱- ۹۹۲- ۹۹۳- ۹۹۴- ۹۹۵- ۹۹۶- ۹۹۷- ۹۹۸- ۹۹۹- ۱۰۰۰- ۱۰۰۱- ۱۰۰۲- ۱۰۰۳- ۱۰۰۴- ۱۰۰۵- ۱۰۰۶- ۱۰۰۷- ۱۰۰۸- ۱۰۰۹- ۱۰۱۰- ۱۰۱۱- ۱۰۱۲- ۱۰۱۳- ۱۰۱۴- ۱۰۱۵- ۱۰۱۶- ۱۰۱۷- ۱۰۱۸- ۱۰۱۹- ۱۰۲۰- ۱۰۲۱- ۱۰۲۲- ۱۰۲۳- ۱۰۲۴- ۱۰۲۵- ۱۰۲۶- ۱۰۲۷- ۱۰۲۸- ۱۰۲۹- ۱۰۳۰- ۱۰۳۱- ۱۰۳۲- ۱۰۳۳- ۱۰۳۴- ۱۰۳۵- ۱۰۳۶- ۱۰۳۷- ۱۰۳۸- ۱۰۳۹- ۱۰۴۰- ۱۰۴۱- ۱۰۴۲- ۱۰۴۳- ۱۰۴۴- ۱۰۴۵- ۱۰۴۶- ۱۰۴۷- ۱۰۴۸- ۱۰۴۹- ۱۰۵۰- ۱۰۵۱- ۱۰۵۲- ۱۰۵۳- ۱۰۵۴- ۱۰۵۵- ۱۰۵۶- ۱۰۵۷- ۱۰۵۸- ۱۰۵۹- ۱۰۶۰- ۱۰۶۱- ۱۰۶۲- ۱۰۶۳- ۱۰۶۴- ۱۰۶۵- ۱۰۶۶- ۱۰۶۷- ۱۰۶۸- ۱۰۶۹- ۱۰۷۰- ۱۰۷۱- ۱۰۷۲- ۱۰۷۳- ۱۰۷۴- ۱۰۷۵- ۱۰۷۶- ۱۰۷۷- ۱۰۷۸- ۱۰۷۹- ۱۰۸۰- ۱۰۸۱- ۱۰۸۲- ۱۰۸۳- ۱۰۸۴- ۱۰۸۵- ۱۰۸۶- ۱۰۸۷- ۱۰۸۸- ۱۰۸۹- ۱۰۹۰- ۱۰۹۱- ۱۰۹۲- ۱۰۹۳- ۱۰۹۴- ۱۰۹۵- ۱۰۹۶- ۱۰۹۷- ۱۰۹۸- ۱۰۹۹- ۱۱۰۰- ۱۱۰۱- ۱۱۰۲- ۱۱۰۳- ۱۱۰۴- ۱۱۰۵- ۱۱۰۶- ۱۱۰۷- ۱۱۰۸- ۱۱۰۹- ۱۱۱۰- ۱۱۱۱- ۱۱۱۲- ۱۱۱۳- ۱۱۱۴- ۱۱۱۵- ۱۱۱۶- ۱۱۱۷- ۱۱۱۸- ۱۱۱۹- ۱۱۲۰- ۱۱۲۱- ۱۱۲۲- ۱۱۲۳- ۱۱۲۴- ۱۱۲۵- ۱۱۲۶- ۱۱۲۷- ۱۱۲۸- ۱۱۲۹- ۱۱۳۰- ۱۱۳۱- ۱۱۳۲- ۱۱۳۳- ۱۱۳۴- ۱۱۳۵- ۱۱۳۶- ۱۱۳۷- ۱۱۳۸- ۱۱۳۹- ۱۱۴۰- ۱۱۴۱- ۱۱۴۲- ۱۱۴۳- ۱۱۴۴- ۱۱۴۵- ۱۱۴۶- ۱۱۴۷- ۱۱۴۸- ۱۱۴۹- ۱۱۵۰- ۱۱۵۱- ۱۱۵۲- ۱۱۵۳- ۱۱۵۴- ۱۱۵۵- ۱۱۵۶- ۱۱۵۷- ۱۱۵۸- ۱۱۵۹- ۱۱۶۰- ۱۱۶۱- ۱۱۶۲- ۱۱۶۳- ۱۱۶۴- ۱۱۶۵- ۱۱۶۶- ۱۱۶۷- ۱۱۶۸- ۱۱۶۹- ۱۱۷۰- ۱۱۷۱- ۱۱۷۲- ۱۱۷۳- ۱۱۷۴- ۱۱۷۵- ۱۱۷۶- ۱۱۷۷- ۱۱۷۸- ۱۱۷۹- ۱۱۸۰- ۱۱۸۱- ۱۱۸۲- ۱۱۸۳- ۱۱۸۴- ۱۱۸۵- ۱۱۸۶- ۱۱۸۷- ۱۱۸۸- ۱۱۸۹- ۱۱۹۰- ۱۱۹۱- ۱۱۹۲- ۱۱۹۳- ۱۱۹۴- ۱۱۹۵- ۱۱۹۶- ۱۱۹۷- ۱۱۹۸- ۱۱۹۹- ۱۲۰۰- ۱۲۰۱- ۱۲۰۲- ۱۲۰۳- ۱۲۰۴- ۱۲۰۵- ۱۲۰۶- ۱۲۰۷- ۱۲۰۸- ۱۲۰۹- ۱۲۱۰- ۱۲۱۱- ۱۲۱۲- ۱۲۱۳- ۱۲۱۴- ۱۲۱۵- ۱۲۱۶- ۱۲۱۷- ۱۲۱۸- ۱۲۱۹- ۱۲۲۰- ۱۲۲۱- ۱۲۲۲- ۱۲۲۳- ۱۲۲۴- ۱۲۲۵- ۱۲۲۶- ۱۲۲۷- ۱۲۲۸- ۱۲۲۹- ۱۲۳۰- ۱۲۳۱- ۱۲۳۲- ۱۲۳۳- ۱۲۳۴- ۱۲۳۵- ۱۲۳۶- ۱۲۳۷- ۱۲۳۸- ۱۲۳۹- ۱۲۴۰- ۱۲۴۱- ۱۲۴۲- ۱۲۴۳- ۱۲۴۴- ۱۲۴۵- ۱۲۴۶- ۱۲۴۷- ۱۲۴۸- ۱۲۴۹- ۱۲۵۰- ۱۲۵۱- ۱۲۵۲- ۱۲۵۳- ۱۲۵۴- ۱۲۵۵- ۱۲۵۶- ۱۲۵۷- ۱۲۵۸- ۱۲۵۹- ۱۲۶۰- ۱۲۶۱- ۱۲۶۲- ۱۲۶۳- ۱۲۶۴- ۱۲۶۵- ۱۲۶۶- ۱۲۶۷- ۱۲۶۸- ۱۲۶۹- ۱۲۷۰- ۱۲۷۱- ۱۲۷۲- ۱۲۷۳- ۱۲۷۴- ۱۲۷۵- ۱۲۷۶- ۱۲۷۷- ۱۲۷۸- ۱۲۷۹- ۱۲۸۰- ۱۲۸۱- ۱۲۸۲- ۱۲۸۳- ۱۲۸۴- ۱۲۸۵- ۱۲۸۶- ۱۲۸۷- ۱۲۸۸- ۱۲۸۹- ۱۲۹۰- ۱۲۹۱- ۱۲۹۲- ۱۲۹۳- ۱۲۹۴- ۱۲۹۵- ۱۲۹۶- ۱۲۹۷- ۱۲۹۸- ۱۲۹۹- ۱۳۰۰- ۱۳۰۱- ۱۳۰۲- ۱۳۰۳- ۱۳۰۴- ۱۳۰۵- ۱۳۰۶- ۱۳۰۷- ۱۳۰۸- ۱۳۰۹- ۱۳۱۰- ۱۳۱۱- ۱۳۱۲- ۱۳۱۳- ۱۳۱۴- ۱۳۱۵- ۱۳۱۶- ۱۳۱۷- ۱۳۱۸- ۱۳۱۹- ۱۳۲۰- ۱۳۲۱- ۱۳۲۲- ۱۳۲۳- ۱۳۲۴- ۱۳۲۵- ۱۳۲۶- ۱۳۲۷- ۱۳۲۸- ۱۳۲۹- ۱۳۳۰- ۱۳۳۱- ۱۳۳۲- ۱۳۳۳- ۱۳۳۴- ۱۳۳۵- ۱۳۳۶- ۱۳۳۷- ۱۳۳۸- ۱۳۳۹- ۱۳۴۰- ۱۳۴۱- ۱۳۴۲- ۱۳۴۳- ۱۳۴۴- ۱۳۴۵- ۱۳۴۶- ۱۳۴۷- ۱۳۴۸- ۱۳۴۹- ۱۳۵۰- ۱۳۵۱- ۱۳۵۲- ۱۳۵۳- ۱۳۵۴- ۱۳۵۵- ۱۳۵۶- ۱۳۵۷- ۱۳۵۸- ۱۳۵۹- ۱۳۶۰- ۱۳۶۱- ۱۳۶۲- ۱۳۶۳- ۱۳۶۴- ۱۳۶۵- ۱۳۶۶- ۱۳۶۷- ۱۳۶۸- ۱۳۶۹- ۱۳۷۰- ۱۳۷۱- ۱۳۷۲- ۱۳۷۳- ۱۳۷۴- ۱۳۷۵- ۱۳۷۶- ۱۳۷۷- ۱۳۷۸- ۱۳۷۹- ۱۳۸۰- ۱۳۸۱- ۱۳۸۲- ۱۳۸۳- ۱۳۸۴- ۱۳۸۵- ۱۳۸۶- ۱۳۸۷- ۱۳۸۸- ۱۳۸۹- ۱۳۹۰- ۱۳۹۱- ۱۳۹۲- ۱۳۹۳- ۱۳۹۴- ۱۳۹۵- ۱۳۹۶- ۱۳۹۷- ۱۳۹۸- ۱۳۹۹- ۱۴۰۰- ۱۴۰۱- ۱۴۰۲- ۱۴۰۳- ۱۴۰۴- ۱۴۰۵- ۱۴۰۶- ۱۴۰۷- ۱۴۰۸- ۱۴۰۹- ۱۴۱۰- ۱۴۱۱- ۱۴۱۲- ۱۴۱۳- ۱۴۱۴- ۱۴۱۵- ۱۴۱۶- ۱۴۱۷- ۱۴۱۸- ۱۴۱۹- ۱۴۲۰- ۱۴۲۱- ۱۴۲۲- ۱۴۲۳- ۱۴۲۴- ۱۴۲۵- ۱۴۲۶- ۱۴۲۷- ۱۴۲۸- ۱۴۲۹- ۱۴۳۰- ۱۴۳۱- ۱۴۳۲- ۱۴۳۳- ۱۴۳۴- ۱۴۳۵- ۱۴۳۶- ۱۴۳۷- ۱۴۳۸- ۱۴۳۹- ۱۴۴۰- ۱۴۴۱- ۱۴۴۲- ۱۴۴۳- ۱۴۴۴- ۱۴۴۵- ۱۴۴۶- ۱۴۴۷- ۱۴۴۸- ۱۴۴۹- ۱۴۵۰- ۱۴۵۱- ۱۴۵۲- ۱۴۵۳- ۱۴۵۴- ۱۴۵۵- ۱۴۵۶- ۱۴۵۷- ۱۴۵۸- ۱۴۵۹- ۱۴۶۰- ۱۴۶۱- ۱۴۶۲- ۱۴۶۳- ۱۴۶۴- ۱۴۶۵- ۱۴۶۶- ۱۴۶۷- ۱۴۶۸- ۱۴۶۹- ۱۴۷۰- ۱۴۷۱- ۱۴۷۲- ۱۴۷۳- ۱۴۷۴- ۱۴۷۵- ۱۴۷۶- ۱۴۷۷- ۱۴۷۸- ۱۴۷۹- ۱۴۸۰- ۱۴۸۱- ۱۴۸۲- ۱۴۸۳- ۱۴۸۴- ۱۴۸۵- ۱۴۸۶- ۱۴۸۷- ۱۴۸۸- ۱۴۸۹- ۱۴۹۰- ۱۴۹۱- ۱۴۹۲- ۱۴۹۳- ۱۴۹۴- ۱۴۹۵- ۱۴۹۶- ۱۴۹۷- ۱۴۹۸- ۱۴۹۹- ۱۵۰۰- ۱۵۰۱- ۱۵۰۲- ۱۵۰۳- ۱۵۰۴- ۱۵۰۵- ۱۵۰۶- ۱۵۰۷- ۱۵۰۸- ۱۵۰۹- ۱۵۱۰- ۱۵۱۱- ۱۵۱۲- ۱۵۱۳- ۱۵۱۴- ۱۵۱۵- ۱۵۱۶- ۱۵۱۷- ۱۵۱۸- ۱۵۱۹- ۱۵۲۰- ۱۵۲۱- ۱۵۲۲- ۱۵۲۳- ۱۵۲۴- ۱۵۲۵- ۱۵۲۶- ۱۵۲۷- ۱۵۲۸- ۱۵۲۹- ۱۵۳۰- ۱۵۳۱- ۱۵۳۲- ۱۵۳۳- ۱۵۳۴- ۱۵۳۵- ۱۵۳۶- ۱۵۳۷- ۱۵۳۸- ۱۵۳۹- ۱۵۴۰- ۱۵۴۱- ۱۵۴۲- ۱۵۴۳- ۱۵۴۴- ۱۵۴۵- ۱۵۴۶- ۱۵۴۷- ۱۵۴۸- ۱۵۴۹- ۱۵۵۰- ۱۵۵۱- ۱۵۵۲- ۱۵۵۳- ۱۵۵۴- ۱۵۵۵- ۱۵۵۶- ۱۵۵۷- ۱۵۵۸- ۱۵۵۹- ۱۵۶۰- ۱۵۶۱- ۱۵۶۲- ۱۵۶۳- ۱۵۶۴- ۱۵۶۵- ۱۵۶۶- ۱۵۶۷- ۱۵۶۸- ۱۵۶۹- ۱۵۷۰- ۱۵۷۱- ۱۵۷۲- ۱۵۷۳- ۱۵۷۴- ۱۵۷۵- ۱۵۷۶- ۱۵۷۷- ۱۵۷۸- ۱۵۷۹- ۱۵۸۰- ۱۵۸۱- ۱۵۸۲- ۱۵۸۳- ۱۵۸۴- ۱۵۸۵- ۱۵۸۶- ۱۵۸۷- ۱۵۸۸- ۱۵۸۹- ۱۵۹۰- ۱۵۹۱- ۱۵۹۲- ۱۵۹۳- ۱۵۹۴- ۱۵۹۵- ۱۵۹۶- ۱۵۹۷- ۱۵۹۸- ۱۵۹۹- ۱۶۰۰- ۱۶۰۱- ۱۶۰۲- ۱۶۰۳- ۱۶۰۴- ۱۶۰۵- ۱۶۰۶- ۱۶۰۷- ۱۶۰۸- ۱۶۰۹- ۱۶۱۰- ۱۶۱۱- ۱۶۱۲- ۱۶۱۳- ۱۶۱۴- ۱۶۱۵- ۱۶۱۶- ۱۶۱۷- ۱۶۱۸- ۱۶۱۹- ۱۶۲۰- ۱۶۲۱- ۱۶۲۲- ۱۶۲۳- ۱۶۲۴- ۱۶۲۵- ۱۶۲۶- ۱۶۲۷- ۱۶۲۸- ۱۶۲۹- ۱۶۳۰- ۱۶۳۱- ۱۶۳۲- ۱۶۳۳- ۱۶۳۴- ۱۶۳۵- ۱۶۳۶- ۱۶۳۷- ۱۶۳۸- ۱۶۳۹- ۱۶۴۰- ۱۶۴۱- ۱۶۴۲- ۱۶۴۳- ۱۶۴۴- ۱۶۴۵- ۱۶۴۶- ۱۶۴۷- ۱۶۴۸- ۱۶۴۹- ۱۶۵۰- ۱۶۵۱- ۱۶۵۲- ۱۶۵۳- ۱۶۵۴- ۱۶۵۵- ۱۶۵۶- ۱۶۵۷- ۱۶۵۸- ۱۶۵۹- ۱۶۶۰- ۱۶۶۱- ۱۶۶۲- ۱۶۶۳- ۱۶۶۴- ۱۶۶۵- ۱۶۶۶

۱۶۴۶ - بیر بل :

دکندهار په ښار کی نومیالی یونانی طبیب او حکیم و .

په پښتو ژبه یې لیکنی هم کولې چې دکندهار په پښتو مجله او نورو خپرونو کی چاپ سوی دی .

د (۱۳۰ هـ) کال په شاوخوا کی مړ دی .

ماخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو ۸۰ مخ

۱۶۴۷ - بیر ننگ پشوری :

مرزا محمد امین بیگ بیر ننگ ددری ژبی شاعر اصلاً دپېښور و، خو په لاهور کی اوسېد. فاضل سپری او دښه خیال او فکر خاوند و. په طریقت کی یې دخواجه باقی بالله لاس نیوی کړی، او په شعر کی یې «بیر ننگ» تخلص کاوه .

په (۱۲۳ هـ) کال په لاهور کی دسالنهی په ناروغی مړ سو، او خیر الله فداد ده شاگرد او ملگری یې دسریني نپته داسی ویلی وه : «باقی بالله شد بیر ننگ در بزم بقا» دسینه خوشگودمؤلف په نظر په شعر کی یې ښه سلیقه درلود له، او تر «میان آفرین» چې دلاهور یانو استاد باله کپده او پښتی و .

د «مردم دیده» د تذکرې مؤلف لیکي چې : «سر دفاضل و حکیم و شاعر بود» او د «صبح گلشن» مؤلف بیا لیکي چې : «بخوش طبعی و بذله سنجی و مضمون آفرینی از معاصران گوی سبقت می ربود. در ابتداء بمنصبداران شاهی انسلاک داشت، آخر الامر لوای ملازمت نواب عبدالصمدخان صوبه دار کابل بر افراشت، و قصاید غرا در مدحش کاشت و از جوایز و افره تمتع وافی بر داشت» د اشعارو ویودیوان یې هم در لود چې څلور وزرو بیتونه رسېده،

- ۳۰۹ -

داییتونه دده دی :

دماغ دلسد هی نیست آستین مرا

دیگر به گریه میاور دل حزین مر

* * *

بر خویش رفته رفته برآرزو فتاد

آخر کمند رتبه او در گلو فتاد

* * *

رفتم از خویش سوی یار سلامی گفتم

قاصد گریه روان بود پیامی گفتم

* * *

ببادام بچشم او وزن دم

ای خسته چه درد ماغ داری

* * *

قطره قطره می بار دابر تاچه میخواست

ساقی اندکی دریاب کین هوا چه میخواست

* * *

نشه حسن بعشاق چه بیرنگی کرد

خال تریاکی و لب بیکش و خط بنگی کرد

مأخذونه:

۱- سفینه خوشگو ۵۵ مخ ۲- تذکره شعرا پندجباب ۹۱ مخ

۳- تذکره مردم دیدم ۱۵۴ مخ ۴- صبح گلشن ۷۳ مخ

۱۶۴۸- بیقیدی بدخشی:

یوپی قیده و آزاد مشر به شاعرو، په دری ژبه یی شعروا یه او په (۵۹۰ ه ق) کال

کپی مری دی-دایت ده ویلی :
 شو خیکه دلم شیفته یک نکه اوست
 صدناز و کرشمه بدو چشم سیه اوست
 ماخذ :

پښتوآریا نا دائره المعارف - ۵۹۳/۴ مخ

۱۶۴۹- بی قیدی بلخی :

ددری ژبی غزل ویونکی شاعرو، او په (۹۰۰ هـ) کال کی مړدی .
 ماخذ :

تاریخ نظم و نثر در ایران - ۱/۶۷۲ مخ

۱۶۵۰- بیکر نیکه :

په خټه کا کرپښتون اود احمد شاه بابا د وختو یونومیالی مشراو په کا کرستان کی د «جوگی»
 دکهاله لومړی سړی و، او دا ولسی مشر په توگه ئی حکمرانی کوله، چی تر مړینی
 وروسته یی په اولس، کی، ښه، نوم پریښی دی
 وائی چی احمد شاه بابا د کا کر و د ملی همکاری په جایزه کی د کا کرستان دو اکوالی
 بیگرنیکه سپارلی وی، دا خبره د یوب گزیتر په لومړی توک که هم تائید سوی ده
 ماخذ :

پښتو او پښتانه په سهیلی پښتونخوا می د پروفیسر سیال کا کر تالیف - ۱/۷۶ مخ شوی ده .

۱۶۵۱- بیکس (د سوا بی) :

عبدالغفران دگل زمان زوی د پښتو ژبی له معاصرو شاعرانو څخه و په (۱۹۲۲ م)
 کال د مردان د سوابی سیمی په ډاگی کی زیږدلی او تر (۱۹۷۰ م) کال وروسته مړدی .
 په عصری مدرسو کی یی زده کړه کړی وه، په پښتو ژبه یی هم شعر وایه او هم یی
 نثر لیکه، یوه بدله لری چی سر یی دادی :

« چیی شوق دتوری خورو، دادقوم هغه سالاردی »

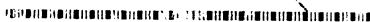
مأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو- ۶- ۸ مخ

۱۶۵۲ - بییکسی سجاو نندی غز نوی :

مولانا بییکس دلوگرد سجاوندو، او څنگه چیی په غزنی کی ژوند کاوه په «غز نوی» هم معروف دی- لومړی په کابل کی د پدحکیم مرزاسره اوسېداو بیا حجت ته ولاړ اوله حجه هندوستان ته ولاړ څه موده هلته اوسېد، او د حدیثو څینی کتابونه یی لکه مشکوة المصابیح ، او شمایل النبی پر سر مرتضی شریفی و لوستل او چی سپین ږیری سو نود خپل وطن خواته راهی سوخوله بده مرغه په (۹۷۳ هـ ق) کال پر لاری په پېښور کی مړ سو، خپل وخت نویالی شاعر او یه اشعار وکی یی «بییکسی» تخلص کاوه او دشعر راز راز ډولونو کی لاس درلود. دا بیتونه دده دی :

در دیرو کعبه جز بتومائل نبوده ام هر جا که بوده ام ز تو غافل نبوده ام

فلک را رسم به مری نه در دوران ما بوده که دوران فلک تا بوده بی مهر وفا بوده

د بییکسی غز نوی دا بدله د فخری اسیری له «ردیف الاشعار» څخه را اقتباس سوی ده :

تا چو گل خیمه بدشت آن گل رعنا زده است	جانم از کشور تن خیمه به صحرا زده است
عجبی نیست که دیوانه و سودا زده است	گر بزل ف تودلم دست تمنا زده است
دامن شاهد گل بهر چه شد خون آلود	مگرش خار تمنای تودر پاز ده است
هرنسیهی که گد رگر دازان حلقه زلف	دم زمشکین ختن و عنبر سار ازده است
نیست در انجمن چرخ برین مشعل مهر	آه من شعله برین طارم خ را زده است

کوهکن ازبژده هردانه اشکی که فشاندا
 خار حسرت شده سراز دل خاراز ده است
 « بیکسی » داده فلک ساغر عشرت همه را
 سنگ بیداد همین برقدح مازده است
 مأخونه:

۱- شمع انجمن - ۸۲- مخ ۲- تذکره علمای هند - ۳۳- مخ

۳- پبشتوآریانا دائرة المعارف - ۴/۹۴ - مخ

۴- تاریخ نظم ونثر در ایران - ۱/۱۰۷/۴ - مخ

۱۶۵۳- بیکسی هروی :

دآزادی طبعی خواند شاعرو، دستر له بناره دهرات بشارته راغلی و، او د لته دشته سو
 دا بیت دده دی :
 نگاهداراز هوای گرم گلبرگ تر خود را
 مریزای گل عرق بشناس قدر جوهر خود را
 مأخذ :

پبشتوآریانا دائرة المعارف - ۴/۹۴ - مخ

۱۶۵۴- بیگ محمد :

دیولسمی هجری پیری په وروستیو کلونو کی دپبشتوژی شاده یوشعر په یوه جونگ
 کی چی په (۱۱۴۲ هق) کال کی لیکل سوی راغلی دی او هغه دادی :
 څه عجیبی زما دیارد خولې خبری
 له عاشق سره بی نیازوی په خلوت کی
 دجمال خوبی بی زیاتی دی بی حده
 د واره لبی شکرینی تر نباتو
 سره بار خوبی لکه گل وی دگلا بو
 توری زلفی بی په مخ بانندی خوری کړی
 دواړو وروغو بی لیندی بانوی غشی
 چی خبری بی ترهر څه وی نادری
 و غافل وته قهر پیری لری لری
 خلقتی په دیدن کړی قلندری
 عجب غاښی بی لکه سپینی مرغلری
 چی بی شماره خوشبوی بی پخی له لری
 دپریشان زړه په آرام وایی سندی
 تل پر زړ نوگوزا زونه کا جابری

ته د زړونواز مه اخله محبوبی!

خلقى دی یوخه ورځی مسافری

پوری و وری یې په خوله کی کړه محبوبی

د ر موز خبری کله وی ظاهری

دگومان کړی دی ماته په نظر کړه

څه عجب پت سپاهی یې بهادری

د دیدن اجر به در که «بیگ مجده»!

ته چی هسی د هجران غمونه نغری

ماخذ:

ادبی ستوری - ۱۸ مخ

۱۶۵۵ - بیگ محمد دلغمانی:

د دوست چدزوی د پښتو ژبی اولسی شاعرو، او دلغمان په مرکز شمتی کی اوسېد. دینی کیسی او خیالی حکایتونه یې پراو لسی او زانوپه پښتو نظم کول او هم یې د حضرت چد (ص) وفات نامه په پښتو نظم کړی وه چی اوس هم په مذهبی حلقو شهرت لری.

دی د (۱۲۶۴ هـ) کال په شاعرو خوا کی په پاخه عمر سردی - دایتونه دده دی:

دا ژوندون به وی تر کله

ته په روی د پیغمبر!

حکایت وایم له سره

راشی مت په نیکی کانی

بیگ چد و پښی خدایه!

غوړی کښ پوردی مومنانو

ماخذ:

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو - ۸۶ مخ

۱۶۵۶- بیگی هروی :

داسیردرویش علی دبلخ دحاکم ماندینه وه، په هرات کی بی ډبر عزت او حشمت درلود، دخپل وخت دشاعرانوسره بی بی مرستی کولې او په خپله بی هم په درې ژبه شعرو ایه داخلوریزه ددې ده :

آبی که فلک بلمب چکاند مارا سرگشته ببحرو بر دواند مارا

ای کاش بمنزلی رساند مارا کز هستی خود باز ر هاند مارا

وايي چی کله کله به يې شراب چنبیل ، خوبيا يې توبه و کړه يوه ورځ د بدیع الزمان په يوه مجلس کی ناسته وه ، ساقی نوروته دشرابو جامونه ووېشل خوڅنگه چی دې سپرمنی توبه کړی وه نوساقی دې ته جام ورنه کړ ، هغه و ، چی د فی البدییه داییت ووايه :

من اگر توبه زمی کرده ام ای سروسهی تو خود این توبه نکردی که مرا می ندهی
مأخذونه :

تذكرة الخواتین

۲- پښتنې سپرمنی - ۳۲ مخ

۱۶۵۷- بی نشان پښوری :

ددری ژبی شاعرو ، اودده اشعار دپښوری میر عزت الله له خولې څخه اړوېدلی سوی اوداییتونه دده دی :

دلبرینا که که کفش گفت خانه دل است
این زلف تا بناک که صد حلقه میزند
از حال بی نشان غریب ای صبا بگو
با یار دلنوا ز که جانانه دل است
منزلگه خیال تو ویرانه دل است
برهم مده به باد که کاشانه دل است
مأخذونه :

۱- پښتو آریانا دائرة المعارف - ۶۰۵/۴ مخ

تذکره آفتاب عالمتاب

۱۶۵۸- بینوای بدخشی :

شاه خلیل الله دخاله ابراهیم بدخشانی زوی ددری ژبی نویالی شاعراو د سیراوسلوک خواند و .

په طریقت کی بی دخپل روحانی او عالم پلار چی هغه هم شاعراو عالم سړی و سیراو لاس نیوی کړی و، او په اشعارو کی یې «بینوا» تخلص کاو مدایتونه دده دی:

من آب شدم سراب دیدم خود را دریا گشتم حباب دیدم خود را
آگاه شدم تمام دیدم غفلت بیدار شدم بخواب دیدم خود را

عارف بود آنکه خویش را کرد فنا اثبات نمود ذات حق را بقا
صوفی است کسیکه خویش را کرد ثبوت دریافت بخود جمله صفات و اسما

در صورت قطره سر بسر در یائیم تو ذره مبین مهر جان آرا ئیم
گویند که کنه ذات او نتوان یافت مایافته ایم اینکه کنهش مائیم

زاهد که در این سراچه مأوا دارد اندیشه ز گفتگوی فردا دارد
گوشادبزی که زاهد و فاسق ازوست هر جا آبیست رو بدر یا دارد
وایی چی دهجری قمری ددوولسمی پپی له شاعرانو خخه و، او دده داشعارو
زیاتنه برخه غلور یزی دی چی په هغو کی بی هم زیاتره تصوفی مطالب بیان کړی دی.
مأخذونه :

۱- ریاض العارفين - ۷۰ مخ ۲- پښتو آریانا دائرة المعارف - ۶۰۵ مخ

پا یخوړ

«دب» در ديف په دې پا یخوړ- کی «دالف» در ديف هغه نویالی راوړ و چی ددی کتاب په لومړی، دوهم او دریم ټوک کی «دالف» له ردیفه پاته سوی دی- داددې دپاره که چیری دا کتاب دوهمه پلار چاپیده دا نومونه به په هغه ردیف کی پر خپل خپل واورل سی :

۱۶۵۹-۴۵۲:

۲

دېښتو ژبې شاعر و، چې څو شعرونه يې د مياحسيب گل کاکساخيل
 (چې په ۱۳۰۵ هـ ق کې مړې) په بياض کې راغلي دي- څنگه چې ددی جونگ زياتره شاعرانوددو ولسمې هجري
 پېړۍ په اوپلوکي ژوند کاوه نوداسي اټکل کاوه سي چې آدم دی هم په دغو
 وختوکي دېښتونستان په سيمو کې ژوندی و، او شهرت يې درلود.
 ماخذ:

فرهنگ زبان وادبيات پښتو- ۱ مخ دښاغلي زلمي هيوادمل تاليف-
 ۱۶۶۰-۴۵۲:

دېښتو ژبې صوفي شاعرو، اوديو ولسمې هجري پېړۍ په شاوخواکي يې ژوند
 کاوه - دده د شعر نمونه دکاسي عبدالغني په جونگ کې (چې په ۱۱۳۲ هـ ق
 ۱۱۳۲ هـ ق) کال کې ليکلي سوي راغلي دي- او يويت يې دادی:
 دا بيان فقير آدم ولسي پر خلاصه سلوک کې له نظير
 ماخذ:

فرهنگ و زبان وادبيات پښتو- ۱ مخ دښاغلي زلمي هيوادمل ليکنه
 ۱۰۶۱-۴۵۲:

دېښتو اولسي شاعرو، چې دکندهار په ريگستان کې اوسېد، مذهبي،
 عشقي او حماسي اشعار يې پر ملي آهنگونو ويل، او شعرونه يې په عوامو کې
 شهرت درلوددی په (۱۳۵۲ هـ ق) کال کې مړې او دايتونه دده دی:
 الف وایې بل نسته ب لويه الله ت وایې توبه کاره خواره بنده
 ت وایې ثابت که خپل زړه له گناه

ماخذ:

۱۶۶۳-آدین :

د پښتو ژبې شاعر تېرسوی دی اود د ولسمې هجری پېړۍ په
 اوایلو کې یې ژوند کاوه اود (۱۱۳۰ هـ ق) کال په شاخوا کې یې شهرت درلود .
 دده دایو شعر د عبد الغنی کاسې په پښتو جونگ کې سته ، چې وایي :

له روغه خلقه کناره زه سرورگر خم
 پر زړه سی سینه ده دیارزه پرې او ترگر خم
 چې یې د زړه یقین ورځی طیب له ماسره دی

او نور به څه لره د بل طیب پرد رگر خم
 هغه طیب ته په زاری کوم چې داروسی وکا

که نه وی گانده به تر دا حالو بترگر خم
 د عشق له حاله چې خبر نه وی خبر یې مه کړه

داد گنله هېر گوبه لی زه خورم چې خبر گر خم ،
 زه چې په تاپسی سین شوم بنگ و نام می یریشود

شپه او ورځ ستار په طلب لیل و نهار گر خم
 بر عاشقانو تل وایه شی تهمت

او زه « آدین » د تهمتو نو پند په سر گر خم

سأخذ :

ادبی ستوری ۱۳/۱ مخ

۱۶۶۳- آزاد :

د پښتو ژبې شاعر دی چې د عبد الغنی کاسې په پښتو جونگ کې یې یو شعر راغلی دی او
 د ښاغلی رفیع په اټکل یې شی چه تر (۱۱۳۲) هجری قمری کال د سخته ژوند کاوه شهزې دادی :

چې و دوست و ته رښتینې عشق ریبارنه وی

هغه رسمینه سینه ځکه ځی په کارنه وی

دغه خدا به يې مقصودته رسوی چيری ؟
 چی په ژړا يې دواړه سرې سترگی خمار نه وی
 هغه ژوندی په معنی سر بالهشی
 چی په گوگل کې يې د ذکر دندو کار نه وی
 چی د حق مینه يې په زړه روزی نه شوه
 دی په مثال د چهار بادچا په کار نه وی
 او چی ستا په دربار و نمانځه، هغه و نمانځه شو
 دا گناهونه يې هر گز دچا په شمار نه وی
 « آزاده » مت په شریعت کړه یاره
 د سولامینه چی روزی شی هغه خوار نه وی

ماخذ

ادبی ستوری - ۱/۶ مخ

۱۶۶۴ - آزاد خان خټک

د خوشحال خټک زوی او د دوی د کورنۍ د نورو غړو په څیر د پښتو
 ژبې شاعر و دده شعر بې شریک دی چې یوه دالاندی توتی یې دخپل ورور
 اشرف خان هجری په وېر نه کی (چی په ۱۱۰۶ هق کال مړدی او یلې ده :
 د هجرت یې ز رسل شپرو
 اشرف خان چی فوت شو یاره

«غم اندوه» دده تاریخ دی

که حساب کړی ویې شماره

ماخذ :

۱۶۶۵- آزادخان ساپی :

مولوی آزادخان دمحب الدین زوی په خټه ساپی په (۱۲۴۵ هـ ش کال د کاپیسا د کتاب په لنډه اخیل کلی کی زېږیدلی او د پښتو ژبی شاعر و. متداوله علوم یې دهغی سیمی له پوهانو څخه سولوستی و، او پراولسی او ژانویې شعرونه ویل، او کله کله پر کلاسیک طرز غزلې او غلوریزی ویلې :

دده اشعارو یوه کوچنی مجموعه راغونډه سوې ده، او نور اشعار یې دخلکو په خولو کی دی .

مولوی آزاد په (۱۳۲۵ هـ ش) کال کی مړ دی - د ابیت دده دی :

آزادی د آزاد خان ده په کلام کی

دی په سوال شرمېری ډېر له خپل شرفه

مأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو - ۱/۴ مخ .

۱۶۶۶- آزاد کوهاتې :

د پښتو ژبی شاعر و، او دلری پښتو نڅواپه « کوهات » کی او سېده دی په خپله خپل شا داسی ښی : پېلتون په ما باندی څه شندی څه نخړې کړی یاره چی د « کوهات » درودیو اوس له ما کپړی جدا دی پلټانه ظالم له لاسه ولی نه ژاړم په دخپل وطن گل او گنزار اوس له ما کپړی جدا

دده اشعار په « جشن نوروزی » کی راغلی او څنگه چی ددی کتاب زیاتره شاعران د « نوروز » شاعر دعصر دی نو له دې « کپله آزاد » هم دنوروز دعصر اوده دادبی مکتب شاگرد گڼل کېدای سی .

آزاد دخپل شعرونه په هندی راگونو سم ویلی، خوبیا یی هم د پښتو ښېگڼی ورسره ساتلی او په خپلو اشعارو کی یې دنوروز بولغات اوتر کښونه ډېر کم راوړی دی :

۴۰

داده دده د کلام نمونه :

بڼه پرې پوهېږم چې هر یار اوس له ما کېږي جدا

های ارمان هغه دلدار اوس له ما کېږي جدا

اوس درنگ ساعت له عزیزانو نه جدا به شمه

ولی نه ژاړم مور او پلار اوس له ما کېږي جدا

بېلتون په ماباندې خه شنه دی خه نخږې کړې یاره

چې د کوهامه در او دیوار اوس له ما کېږي جدا

د بېلتانه ظالم له لاسه ولی نه ژاړم به

د خپل وطن گل او گلزار اوس له ما کېږي جدا

نن محکه ناست یمه په خنګک فراق ژړا کومه

چې رشک گل پری رخسار اوس له ما کېږي جدا

له تاجدا به شی «آزاده» «حیدر» او «سرو»

های ارمان گل نگار اوس له ما کېږي جدا

دوی نوری بدلی یې «ادبی ستوری» په کتاب کې راغلی دی.

ماخذ :

ادبی ستوری - ۱۰۵/۱ مخ

۱۶۶۷- آزاد گل (میا) :

په خټه کاکاخیل د خپل وخت بڼه عالم او هم د بېنټو ژبی شاعر و .
پلاریې مطهر گل نومېد ، اودی په (۱۰۹۰ م) کال د کاکا صاحب

د زیارت په کاجی خپل کی زیو بدلی او په (۱۹۰۰م کال کی مردی،
 دینی علوم یې دهند په دیو بند مدرسه کی او د طب علم یې په دهلی
 کی زده کړی وو، اوچی بیرته خپل ټاټوبی ته راغی نو مردان په
 سیمه کی یې دیوه روغتون بنسټ کېښود، او دهغه ترڅنگه یې
 یوه مجله «افغان» په نامه خپروله .

په پښتو او اردو کی به لیکونکی و، په شعرو کی یې اولسی او
 اجتماعی مضامین پېروو، دا بیت دده دی :
 دا کارونه د قدرت دی آزاد گله

راز دخدای دم جرفت دی هویدا

بأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو ۳/۱ مخ .

۱۶۶۸- آصف خان چندولی :

د پښتو ژبی اولسی شاعرو، او د پښتونستان په چندول کی اوسېد، او په
 اشعارو کی یې مذهبی او عشقی مضامین راوړل او پر اولسی او ژانویې ویل .
 د (۵۱۳۲ ش) کال په شاوخوا پر، او داسرو کی دده دی :

چی ځمکه شی لینده آسمان یی ژی ویشتونکی خدای شی -

پیغمبر به نیسی ډال ورته

بأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو ۱/۵ مخ .

۱۶۶۹- آفتاب پری پیشوری :

یوه هنرمنده شاعره وه چی د (۱۳۰۰ هـ) کال په شاوخوا کی یې د پیښور په سیمو کی ژوند کاوه، او دهندي د موسیقي پر مقامو یې غزلې ویلې، او خو غزلې یې په « بهار گلشن » نومی کتاب کی چاپ سوی او هم یې د شعر نمونه د « ادبی ستوری » پدو هم ټوک کی راغلې ده. د ابیت د دې دی :

د پر بهشي آخر « آفتاب پری » له دغه غمه ته
ستا په مثال خو ک به عشق کی سرگر دانی دی

مأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پیښو - ۱/ ۱۰۵ مخ.

۱۶۷۰- آنخون خټک

د پیښور ژبی او لسی شاعر و، او پر او اسی و زن یې شعر و نه ویل، دده یوڅه اشعار د « گلزار پیښو » په کتاب کی چاپ سوی د دده ژوند د ډیر لسمی هجری پېړی په پای او د خور لسمی هجری پېړی په سر کی ا ټکل کېدای سی. دا بیت دده دی :

خال دی اینی په جبین نوم دی خور په روی زمین
زما پیر میچی الدین د « آنخون » دخولې گفتا ردی

مأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پیښو - ۱/ ۱۰۶ مخ.

۱۶۷۱- آیتی هر وی

د خپل وخت ددری ژبی نومیالی شاعر و، په نثرات کې او سیده، لومړی یې په اشعار و کی « نرگسی » تخلص کاوه او بیا خپل تخلص په « آیتی » و اړاوه، او د ده معاصرینو پوری تړلې ده چی هر وخت به یې د یوچا...

په شعر کی یو باریک مضمون و سوندهغه یې دستی په نظم کاومٹ خو په هر
صورت دی دخپل وخت له زبردستو غزل و یونکو څخه گټنی سوی دی او
دده داشعارو دیوان سته- او په ترکی ژبه یې هم شعر وایه.
مأخذ:

تاریخ نظم و نثر در ایران ۱/۳۳۰ مخ د سعید نفیسی تألیف
۱۶۷۳-۱ با:

الف

دا باخیلو پښتو مشرنیکه و، چی پخه زمان یې درلودل :
شاه بیگ، شخالی، شرغا، خاسی او اسماعیل .
او ییاددی زموږ زمانو په نامه په پښتو کی ځانته ځانته خپلو نهسته .
مأخذونه:

حواشی- تواریخ حافظ رحمت خانی- په اردو، ۶۳۰ مخ.

۱۶۷۳-۱ با بکر کندهاری:

د با یزید روښان د تحریک له مشرانو څخه و، په کندهار کی
زیر بسدلی او د یو ولسی هجری پیری په شا و خوا کی یې ژوند
کاوه: په دینی او شرقی علومو کی یې ښه مطالعا درلودله . دروښانیانو
دسلی، روحانی او تصوفی تحریک بلگری سو، او یو کتاب یې «سزاة العار فین»
په نامه نظم کړ. تصوفی اشعار یې ویل، او په تصوف کی دوحدة الوجود
پانواله دلی څخه گڼل کېږی- د ابیت دده دی :
خیر لیبان یې کړ وروانندی احدا د خدای و ته به جبهه کړه
مأخذ:

فرهنگ، زبان و ادبیات پښتو - ۱/۷۷ مخ.

۱۹۷۴- ابراهیم:

د پښتو ژبې شاعرو، پادری هیوز د ده یوه بدله د خپل کتاب «کلید افغانی» د «چمن بی نظیر» په (۳۸۹) مخ کی د «ابراهیم» په نامه ته اخیستی ده. نو ځکه دی ددې کتاب د «ب» په ردیف کی د «ابراهیم» نامه تر رجوع وسی او هلته دی هغه غزل و لوستل می. مأخذ

کلید افغانی - چمن بی نظیر - د کابل چاپ - ۳۸۹ مخ.

۱۹۷۵- ابراهیم خلیل:

د پښتو ژبې اولسی شاعر په خټه خلیل مومندود پښتونستان په «سترانی» سیمه کی یې ژوند کاوه. د اولسی آهنگونو سره سم یې شعرونه ویل، او د حافظ عظیم گنډاپوری (چی په ۱۳۲۱ هـ ق) کال پردی له پیرانوڅخه گنلی سوی دی. مأخذ:

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو - ۸/۱ مخ.

۱۹۷۶- ابراهیم شاه کالو خانی:

د پښتو ژبې حماسه و یونکی او داستان جوړوونکی شاعر و، د پښتونستان د کالو خان په سیمه کی اوسېد. دده حماسی شعرونه زیاتره د افغان او انگریز د جگړو د تصویبه باب کی دی. د «یوترا بان» قصه هم دده ده. تر (۱۲۸۰ هـ ق) کال پوزی ژوندی و. د ابیت دده دی:

د ابراهیم شاه د کالو خان قوت معلوم شو کوی شعر په دې قصه یې ښکاره نوم شو

مأخذ:

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو - ۹/۱ مخ.

۱۶۷۷-۱: ابراهيم متي زي :

د پښتو ژبې غزل و يونكي شاعرو، او د يوو لسمې هجري پېړۍ په شاوخوا كې د پيښور په لتوكي او سپېد. په طريقت كې د چشتيه طريقي پيرو و دايت دده دى :

ابراهيم محكه د آشنا په كوي داخل شه چې يې عشق شه په دالار رهنمون و و و و و

مأخذ :

فرهنگ زبان و ادبيات پښتو- ۸/۱ مخ

۱۶۷۸-۱: ابن يمين شنوازي

د امير حبيب الله خان (۱۳۱۹-۱۳۳۶ هـ ق) دو ختود پښتو ژبې شا عرو، د شينووارو په لوى اپا پين كې او سپېد، او پر كلاسيك طرز يې شعرونه ويل ، او په شاعري كې درحمان بابا پيرو و .

مأخذ :

فرهنگ زبان و ادبيات پښتو- ۹/۱ مخ

۱۶۷۹-۱: ابو احمد بستي :

د خپل وخت نوميالى محدث او اصلى نوم يې محمد د ابراهيم زوى او د جناح نمسې او كنيث يې ابو احمد بستي و .

په (۵۳۶ هـ ق) كال د بغداد له لارى حج او ته تللى- حديثونه يې له اسحق بن ابراهيم القاضى البستى او صاحب احمد بن آدم څخه زده كړي وو .

مأخذ :

د سيستان ځينى پخوانى مشاهير- ۱۱ مخ د ښاغلى زهرى ليكنه

۱۶۸۰- ابو بکر جامی :

دسولانا عبدالرحمن جاسی هروی له نژاده دینومعنوی او صوری کمالاتوڅښتن په تېره یې بیابانه ښه خط لیکلو کی لوی لاس درلود. هغه وخت چی یې له خراسانه کردستان ته مهاجرت وکړه هلته یې په «سیلمیه» مدرسه کی ځای ونیو، ډېر شاگردان پر اتول سول او خصوصاً دنستعلیق په خط کی یې ډېری استفادې ځینی وکړې، او هلته یې دخطبې ښکلې ټوټې اورقې پرېښوولې دی په (۱۰۷۷ هـ ق) کی مړسو.

مأخذ:

خطوط خطاطان ۲۳-مخ د ابوالقاسم رفیعی مهربادی تألیف

۱۶۸۱- ابو بکر محمد بلخی :

دعلی زوی ، دطرخان نمسی ، د عبدالله کپوسی و دجیاش کوسی دخپل وخت له محمد ثانوڅخه و ، او په ابو عبدالله بلخی بیکندی هم لیکلی سوی دی څه موده په شام او مصر کی اوسېد، او زیاتره لیکنی یې په کوفه او بصره او بغداد کی کړی دی .

د (۲۷۸ هـ ق) کال درجب په میاشت کی مړدی .

مأخذ :

لغتنامه ب- ۲۳۸ مخ دمعجم البلد ان په حواله

۱۶۸۲- ابو بکر (میا) :

میا ابو بکر دیرلسمی هجری پېړی له پوهانو او روحانیونو څخه و ، د پښتونستان په «گوجروکړهی» اوسېد، او په (۱۳۰۹ هـ ق) کال کی مړدی- دی په پښتو ژبه لیکنی هم لری .

مأخذ :

۱۶۸۳- ابوالحسن هراتی :

دپښتو ژبی لیکلوال قاضی خیر الله پښتوری لیکي چی ملا ابوالحسن هراتی « کليلة و دمنه » په پښتو راړولی وه .
ماخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو- ۱۰/۱ مخ

۱۶۸۴- ابو عبد الله محمد بلخی :

دفضل زوی او دعباس بلخی نسبی دخپل وخت له نویالیو صوفیانو او مشایخو څخه و. په (۳-۴) هجری پېړیو کی اوسېد .
له بلخه څخه وایستل سو ، سمرقنده ، مولار ، او په (۵۳۱۹ ق) کال مړ دی .
ماخذونه :

۱- الاعلام زر کلی- ۲۲۱/۷ مخ

۲- لغتنامه - ب- ۲۳۸ »

۱۶۸۵- ابوعلی حسن بلخی :

دشجاع زوی او درجا بلخی نسبی دخپل وخت نویالی و، او په (۵۲۳۳ ق کال په نهه څلویښت کلنی کی مړدی .
ماخذونه :

۱- دده خدالغتنامه - ب- ۲۳۸ مخ

۲- معجم البلدان -

۱۶۸۶ - ابوعلی شاه (سید) :

سید ابوعلی شاه سید اسیرالدین زوی دپښتو له خوږ ژبو شاعرانو څخه و، دی په (۱۸۳۳ م) کال دپېښور د شېکر په اسلام آباد کی زیږېدلی دی. دینی علوم یې

په «کتوزی» کی لوستی اوڅه بډوده هم په «پنډیالی» به تدریس او تالیف بوخت وړی دی د پرتالیفات لری چی مشهوره یی دا دی :

۱- جنگنامه حسنین

۲- مناقب غوث الاعظم. (رح)

۳- وفات نامه

۴- قصه جابر انصاری .

۵- کلیله و دمنه .

۶- لیلی و مجنون .

۷- نصیر بربری .

۸- قصه تهنه .

۹- قصه شمشاد .

۱۰- قصه مرغابی .

۱۱- بختیار .

۱۲- سیر حاتم .

۱۳- آدم و در خانی .

۱۴- قصه دل افروز .

۱۵- جنگنامه محمد حنیفه .

۱۶- جنگنامه شیر علی .

۱۷- جنگنامه کلان .

۱۸- دیوان سید .

۱۹- در محفل .

۲۰- مناجاتونه .

دده په دیوان کې بدلې او اشعار د پښتو پراو لسیج او ژانوهنم سته :
 دی په (۱۹۳۰ م) کال کې مړسو، او د ابیت دده دی :
 که نیکا زه دی په چمن شي د تلخ گل په نار. و سوز رور اخی و ژله بلبل
 ماخذ:

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو- ۱/۱۰ مخ

۱۶۸۷- ابو علمی شقیق بلخی :

د ابراهیم زوی او د علی از دی بلخی نسبی په دوهمه هجری پېړۍ کې د خراسان له لویو نومیالیو صوفیانو او عارفانو څخه و.
 د سړینې کال یې ژهبي (۱۹۳ هق) او ذوقیات خاوند (۱۰۳ هق) لیکلي دي.
 ماخذونه:

۱- الاعلام- د زر کلی- ۳/۲۳۹ مخ

۲- لغتنامه- ب- ۲۳۸ »

۳- طبقات الصوفیه

۱۶۸۸- ابو علمی عبدالله بلخی :

د محمد بلخی زوی مشهور په «بلخی» په درېیمه هجری پېړۍ کې د بلخ له نومیالیو مجددانو څخه و.
 ماخذونه

۱- الاعلام- د زر کلی- ۳/۲۶۱ مخ

۲- تذکره الحفاظ - ۲/۲۳۳ »

۳- لغتنامه- ب- ۲۳۸ »

۱۶۸۹- ابو الفتح البیخی غزنوی :

د سلطان محمود غزنوی دوختونومیالی شاعرو، په درې ژبه یې خواره شعرونه ویل، دده زیات اشعار د عرفان او توحید په باب کې وو- د (۳۳۰ هق) کال

د کوچنی اختریه سیاشت سپدی - لکه چی یو شاعر دده د پښی نېټه داسی په نظم
کړې ده :

شیخ عالیقدر مجد الدین ابوالفتح آنکه بود مقتدای اهل فضل و سراهل کلام
چار صد باسی چواز تاریخ احمد در گذشت در مه سوال رحلت کرد تا دار السلام

ماخذ

مفتاح التواریخ - ۳۸ - مخ

۱۶۹۰ - ابوالقاسم عبداللہ بلخی :

دا حد زوی او د محمود د کعبی بلخی نسبی د در پیمی هجری پېړی په پای او
د غلرمی هجری پېړی په سر کی له معتزله امامانو څخه و .
ماخذونه :

۱ - الاعلام - د زر کلی - ۱۸۹/۳ - مخ

۲ - تاریخ بغداد - ۳۸۳/۹ - »

۳ - د د هخدا القتنامه - ب - ۲۳۸ - »

۱۶۹۱ - انګرې مولانا - یا - ارګرې مولانا :

د تیرادار وګټو او سپدو نکی د خپل وخت له نویالیو غازیانو او مجاهدینو څخه
و، چی په شیخ المشایخ مولانا انګرې - یا - مولانا ارګرې شهرت درلود، او د سواد
باباجی صاحب مشر خلیفه او مآذون و، مزار یې د شلمالی و زیرستان د دوړ د قیلي
په سیمه کی دی .

مولانا انګرې په ۱۸۷۸ م کال د پخوا د ټلی په منځ لاره کی د پرنګیانو پر لښکر یرغل
و کی او انګریزی پوځ ته یې زیات تاوان ورساوه، او څو ننگیالی غازیان هم
شهیدان سول . بیا په ۱۸۸۹ م کال یې د دوو سوو و زیرو، سیدو او دوو و

غاز یا نوسره د تهل په اته میلی و اتین به سپری نومی کلمی کی برانگریزانو حمله و ځیره ،
په کیمپ : رنوتل لاس په لاس جگره و سوه او دانگر یزانو او ه شپته تنه جگړن
بی و وژل .

په دی توگه نومالانا تکړه - یا - ار کړ له هغونو میالیو مجاهدینو څخه و ، چی د ژوند
زیاته برخه یی په غزاگا نوکی تېر سوی و زه او په پای کی هم شهید سو .
ماخذ :

پښتانه - دوتوک - ۲۱۳ مخ دکابل چاپ .

۱۶۹۲ - احسن :

د پښتو ژبی عالم شاعر مینا غلی همیش خلیل لیکلی چی :
« د حالاتو یی هیش پته نه لگی صرف هم دغه دوه غزل یی په لاس راغلی - داسی
معلوم پیری چی « احسن » یو عالم سړی اود . یو مقلد شاعر په حیثیت پښتو ادب کی د ښکاره
مقام خاوندو ، ودا شعار و اسلوب یی دخپل وخت د پښتنی روایا توپه بنیادی
دادوی بدلی دده دی :

- ۱ -

..... کرم
خپل قسمت دیار د مینی انفعال کرم
د تصویر په شان یی ساه درته و لاریم
دیوسی ز کوه و باسه درته سوال کرم
چه می یار له غماز ناست و لید په سترگو
د ساهی په طوری یی په تیغه حلال کرم
بیار د زړه می کړه تالا سپاد ترکو
بی تقصیره بیگناه یی زه تالا کرم

- ۳۳۲ -

دهد کبر کاسه تل مدام نمکوره.
ز خککه غم دیار دحسن دی زوال کرم
چی معدو مه شوه و عده دو صال خککه
تسله دی خور خاطر خخوپه فال کرم
اته واپی چی دراز پرده پوشی کپه
زه «احسن» بی خککه بندله قیل و قال کرم

- ۲ -

چی پنهان رانه داستا شکلی رخسار دی
له ژوندونه می نور مرگه و ته تلوار دی
په امیدستادراتلو گلستان گل شه
دست بسته درته و لاسرو چناردی
چی شهرت می ستاد سینی خدای نصیب کپه
اوس په بیار ته جار وتل راته دپر عاردی
چه په خوله دی رقیبانو ئی تل زوروی
عاشق خککه دمنصور غوندی سنگساردی
یوخل تا دسرو لبانومی را کپری
لاترا و سه می په سرکی داخمار دی
چی دستاله وصله زه می محروم شوی
تول صورت می دی تیجن زره می بیمار دی
که رسن دزلفور کپری خوار «احسن» ته
په محیط در یاب د عشق کی گرفتار دی
ماخذ:

۱۶۹۳- احمد تراهی :

دپښتو ژبی شاعرو او په (۱۲۹۳ هـ) کال دلری پښتونخوا په «تراهی» نومی
 ځای کی اوسېداو په همدی ځای کی یې په یوه جومات کی امامت کاو مدی تکپوته
 دی په خپله داسی اشاره کوی:

خبردار پرې خاص و عام دی	تراهی و، کی بی مقام دی
خپل مولی له عبادت کرم	په مسجد کې کی امامت کرم
دوه سوه نور کره برابر	سنه دری نوی یوزر
په قدرت د پاک سجان وه	خلورمه دشعبان وه
وړاندی تالره دمه ده	توقف کره ای احمده !

ده په همدی کال او همدی ځای کی دوی پښتورسالی چی یوه «خوابنامه» او بله
 «فالنامه» نومېری دپښتوپه لنډه مشنوی په نظم کړی او په یوه وقایه کی خپری سوی

دی چی نمونی یې دا دی :

له خوابنامی څخه :

راشه غوړو نېسه ما ته	پس له حمده له صلوته
نور یې خدای ته التجاشی	چی باعث په بنده راشی
له مولی ځنی عطا شته	هر انسان لره خطاشته
و رسره ضم فالنامه زه	القصه بیکوم خوابنامه زه
په فارسی ده قدر گرانه	چی پښتوته شی اسانه

له فالنامی څخه :

وا یم تا و ته نیکنا مه	پس له دارنگه کلامه
فالنامی و ته حاجت دی	اوس می دارنگه فکرت دی
ای زما ورو را مینه	نقل دی له نصرالدینه
په ترتیب سره اسان	ده ویلی دی دا شان

ولولی ای بر خورد اره
 امر و کاد دی شانه
 په یوحرف باندې یې پریرده
 گو تی لاندی کړه نظره
 نظرو کړه لاندی غلی

فاتحه دی له یوه واره
 بیاسائل ته دی ای جانه
 چی دینی لاس گوته کپرده
 پس لسه هغه مقرر ره
 چی کوم حرف دی لاندی شکلی
 له پای څخه :

بیا هر چاته می سلام دی
 په هر چا په خاص و عام
 چی کتاب ترې نه شی زیات
 په نامه د محمد

پس له دې می اختتام دی
 د اسلام علی الدوام
 مختصر می کړه آیات
 مسمی یم په « احمد »

سأخذ :

ادبی ستوری - ۱۱۱/۱ مخ

۱۶۹۴- احمد تیراهی :

گل احمد مشهور په احمد تیراهی د عبدالکریم زوی په خټه
 خلیل د پښتو ژبی ښه شاعرو ، په (۱۲۴۲ هـ ق) کال د پېښور د
 سیمو په « سپینه څهیری » کی زېږېدلې دی - دینی علوم یې لوستی وو ،
 او تر هغه وروسته یې تدریس کاوه او په تالیف بوخت وو . بیا په « تیراهی »
 سیمه کی میشته سو ، او هملته یې امامت درلود . دده ژوند تر (۱۳۰۱ هـ ق)
 پوری یقینی دی .

احمد په خفیف بخر مشوی کی ډېر اثار لری چی مشهوره یې دا دی :
 ۱- قصص الانبیاء

۲- قصه شہزادہ رت و بدن.

۳- قصه طوطی سینا.

۴- ذخیرۃ القراء .

۵- ہدایت المؤمنین.

۶- فالنامہ و خواہنامہ.

۷- قصہ جمعہ

داییتونہ ددہ دی :

تیراہی کی شکونت کرم

ہم پیشہ داباست کرم

یم پہ اصل کی خلیل

و ایم تاتہ اوس دلیل

سفید ہیری کی می بنہ جدی

خاص بندہ دپاک احددی

فرزند یم د عبد لکریم

کہ ایمان می شی سلیم

سأخذ:

فرہنگ زبان و ادبیات پبنتو-۱/۱۴۱ مخ

۱۶۹۵-۱ احمد جان عاخی :

د پبنتو ژبی اولسی شاعر، پہ ختہ الیسنگی عاخی و، اود عاخیویہ «پتہ» کی اوسپد شوونہ

بی پرملی آہنگور غول .

پہ (۱۲۷۰ هـ) کال کی ز پربدلی اوپہ (۱۳۴۰ هـ) کال کی مردی.

داییت دده دی:

دهلک توری سترگی توری پی و روحی دی نورو بهوی پی رانه ایستی ددو زی دی
مأخذ:

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو- ۱/۱۷ مخ

۱۶۹۶-۱ احمد (ملا) الینگاری:

ددینی علومو طالب او دپښتو ژبی او لسی شاعرو ، پلاری پی محمد حسین
نوبید او دلغمان دالینگار په شاهي کی اوسید .

په (۱۳۰۱ هق) کال زېږېدلی او په (۱۳۳۵ هق) کال کی مړدی. شعرو نه یې

براولسی و ز نوو یل- داییت دده دی:

مانن و لیده هغه دلبر شین خالی یې ایبې دزنی پرسر

مأخذ:

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو- ۱/۱۶ مخ

۱۶۹۷-۱ احمد جان (ملک):

ملک احمد جان د ملا محمد زوی او دراز الدین لمسی په خټه ساپی دخپل
وخت او خپلی سیمی مخو رسری و ، او دلغمان دمرکز په احمد زیوکی
اوسید. په پښتو ژبه یې شعرونه وایل ، غزلی او قصیدې لری - اشعاری یې د
هیواد په مطبوعاتو په متفرق ډول خپاره سوی- او دی په (۱۳۲۷ هق) کال کی مړدی
داییت دده دی :

که په عقل افلاطون شي یا بهلول

احمدجانه دیوانه دی خلق بولی

مأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو- ۱/۱۷ مخ

۱۶۹۸- احمد جی :

د محمد شاه گل زوی د پښتون نثر لیکونکی و، یوی کتاب یې د « مفید المبتدین » په نامه به (۱۳۲۵ هـ ق) کال د صرفی قواعد و په باب کی لیکلی و.

مأخذ

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو- ۱/ ۱۸ مخ

۱۶۹۹- احمد خان :

د احمد شاه بابا دوختود پښتو ژبی شاعر تپرسوی دی (۱۱۶۰-۱۱۸۶ هـ ق) دده خطی اشعار لیدلی سوی دی او د ابیت دده دی :

احمدخانه هر سړه هله پوښی چی د عمر تاری پې شی په مقراض

مأخذ

فرهنگ زبا و ادبیات پښتو- ۱/ ۱۹ مخ

۱۷۰۰- احمد داودزی :

دیوو لسمی هجری پېی له نو میالیو صو فیانو او مشایخو څخه و، او د « شیخ احمد داؤدزی » په نامه یادیده- د پېښور په سیمو کی او سپداو په تصوف کی د نقشبندیه طریقې پیرو و، سر پرته پر تصوف یې په پښتو ژبه شعرونه هم ویل، او یو کتاب یې د « الشرایع والاحکام » په نامه په پښتون نظم کړی و.

په (۱۱۱۸ هـ ق) کال پرسو، او د داؤدزی په محله کی شیخ دی .

مأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښو- ۱/ ۱۵ مخ

۱۷۰۱- احمد (شیخ) لودی :

شیخ احمد لودی د شیخ سعید لودی زوی داوومی هجری پېی له نویالیو پوهانو اوسور خانو څخه و.

ده په (۶۸۶ هـ ق) کال کی یوگټور کتاب د «اعلام اللودعی فی اخبار اللودی» د ملتان دلودیانو پښتنو پاچهانو د کهاله په باب لیکلی و، چی کاسران خان دسدو خان زوی چی په ښار صفا کی اوسید، پخپل کتاب «کلید کاسرانی» کی هغه ته حواله ورکړې ده، اود پتمی خزانی مؤلف محمد هوتک بیاد هغودو او و کتابو یادونه کړې ده، اود شیخ حمید اوشیخ رضی لودی دژوند حالات یې له همهنغو کتابو څخه را اخیستی دی.

مأخذ:

پته خزانه - د کابل لومړی چاپ ۶۷ مخ

۱۷۰۲ - احمد غوری:

د پښتو ژبی د ستر نامتو لرغونی شاعر «ښکارندوی» د پلار نوم و، چی دغوره په «فیروز کوه» کی یې د هغه ځای دکوتوال حیثیت درلود، او په پته خزانه کی یې یادونه راغلې ده.

مأخذ:

پته خزانه - د کابل لومړی چاپ ۳۷ مخ

۱۷۰۳ - احمد کندهاری:

د خپل وخت عالم اود پښتو ژبی فاضل شاعر، او په شعر کی د پیر محمد کاکړ دادبی مکتب پیرو و. تر (۱۲۰۱ هـ ق) کال پوری یې ژوند یقینی دی - ده د اشعارو یوه دیوان درلود، اودوه نوراثره یې د «حقیقت الاسلام او «علم و عمل» په نامه هم لیدلی سوی دی.

مأخذ:

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو - ۲/۱ مخ

۱۷۰۴ - احمد گل تکرری:

په پښتو نستان کی اوسېد - دنولسمی عیسوی پېری په شاوخوا کی یې ژوند کاوه

دافغانانو او انگریزانو ترمنځ د (۱۸۵۷ع) کال د جگړې قصه یې په نظم کړې وه چې دارمستترختیځ پوهاند هغه په خپل کتاب «د پښتنخوا د شعرها رو بهار کی راوړې ده چې دایې دهای بیتونه دی :

بهاو لپور کی فرنگی یوی ورځ دتوره وکه لاف

داملک دپینا وردی ربو ر کړی دی انصاف

چرا ته دی په ایرو کسی که خوک پیش شی پرې صرف

ویل دا حمد گل خلق په بیعه لکه درکه

علاوه پردې یې په یوه چار بیته کی دامیر دوست محمد خان اود سیکانو جگړه هم نظم کړې ده چې هغه هم دارمستتر په خپل کتاب کی راوړده چې لومړی بیت یې دادی :

چاوی چی دوست محمد غازی سنبال شه په کابل کی

خیژی دلشکرو بادشاه په قندهار زوگای

ساخته:

د پښتنخوا د شعرهارو بهار - د کابل چاپ ۱۳، ۱۲، ۱۳، ۱۴ مخونه

۱۷۰۵ - احمد گل سلیمان خیل:

د غازی امان الله خان په وختو کی چی د پښتو ژبی دپاره په (۱۳۰۱ هـ ش) کال د کابل دارگ په «شمالی برج» کی یوه علمی او تحقیقی ټولنه جوړه سوه او «مرکه دپښتو» وبلله سوه دابناغلی دهغی مرکې غړی و، چی دپښتو ژبی د کتابود لیکلو دسوادو اولغاتو در اغونډه ولوپه لاره کی یې زیار ایستلی دی، او په هغه مرکه کی یې د سلیمان خیلو دلهجې نمایندگی کوله.

ساخته:

یوازنی پښتو - د کابل چاپ

۱۷۰۶ - احمد نور آند هگر:

(د ۱۳۰۰ هـ) کال په شاوخوا کی یې پر اولسی اوزانو پښتو شعرونه ویل، اول د لغمان په مرکز کی اوسید.

داییتوده دی :

زه احمد نور آهنگریه ژ راژ اړمه له لویه خدایه ځنی خپل ایمان غواړمه
له بی وفاو نی دنیا نه لارمه هغه ملک چی مالیدلی سواری دی پکی

مـأخذ

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو- ۲۳/ مخ

۱۷۰۷- احمدی عیدالله:

دلوی عالم او عارف میا محمد عمر څمکنی زوی و، چی پښتو ژبه
یی شعرونه ویل، په غزل کی یې « غریب او په قصصو کی یې «احمدی»
تخلص کاو- په (۱۱۵۵ هق) کال زېږېدلی او دمتداو لو علومو ترلوستلو وروسته
یی در و حانیت خواته مخه و اړوله، او د ادب او بلاغت پر فنونو سر بیره یې په
تصوف کی هم لوړ مقام وموند، دده آثار مشهور دی :

۱- هشت بهشت . ۲- شمایل نبوی ۳- قصه جهاندار . ۴- دیوان

دده ژ و ندرتر (۱۲۳۳ هق) پوری یقینی دی- او دایت دده دی :

ترقیامته به په خود پس له دې نشی چی غریب دی په دید دخپل نگار مست

مـأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو- ۲۳/ مخ

۱۷۰۸- اختر محمد شینواری

د پښتو ژبی شاعر و، او په موسیقی کی یې لاس درلود د پلار نوم یې
شیرزاده او په خټه میا خیل شینواری و. په (۱۹۰۸ م) کال په
«لوارگی» کی زېږېدلی او په (۱۹۳۷ م) کال په لوارگی کی مړ او همهلته شیخ دی
اختر محمد ټوکی او بدیهه و یونکی سړی هم و، او دده زیات شعرونه د پښتو پر
اولسی او زانوسم وو. په شعرو کی یې هم تصوفی هم عشقی او فکاهی موضوعات بیانول

داییتوزه دده دی :

په بازار کی دو صال می دهستی پنگه تلاشوه

په اوړه کلی ماشومه په پسرکی په خندا شوه

دهجران داوړ پوښتنه دی له خپلو شونډو و و کړه

په سوال چی دو صال دی سره لمبه مخ کی پیدا شوه

ماخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو ۱/۲۶ مخ

۱۷۰۹-۱ اختر (ملا) :

ملا اختر د دولسمی هجری پېړی په شاوخوا کی په کندهار کی اوسېده، او دخپل وخت د پښتو لیکوال و، او د پښتو په تاریخ کی یې مطالعه درلودله او د پښتنو د تاریخ په نامه یې یو کتاب تألیف کړی و، چی انگریزې ستر ییلویې د « تاریخ ملا اختر » په نامه یادوی. « د یوسفزی افغان » د کتاب مولف هم د « تاریخ ملا اختر » نوم د پښتو په تاریخی کتابو کی یاد کړی دی .

ماخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو ۱/۲۷ مخ

۱۷۱۰-۱ اختو سنجر خیل

اختر محمد مشهور په « اختو » د کاکړو په سنجر خېل تېر کی نویالی مبارزو، چی د یرغلگرو پرنګیا نو سره یې مبارزی کړی وې، چی دهغه مخای خلکو په کاکړی غاړو کی ښه ستایلی دی چی وایی :

پروخلن گرخی ملیشې	جنگ کوی اختو په کښې
پرروپ لاری یې پرواخی	پرکلات اختو بندی
اختوته لوی افسران وړې	ستا یو سردی گا ربې کپې

یو اختو بل شپرا لی له ږو به غبرگه بابوگان وړی
یو اختو بل شپرا لی دواړه مزغن سره گیان دی
پر کابل اختو بندی پرووب لاری ډنخر وخی

مأخذ :

پښتواو پښتانه - د سیال کاکړ، دکوتی چاپ - ۱/۳۰۹ مخ

۱۷۱۱ - اخلاص خان

د آدم خان او در خانې دنکل له شهر و خخه دی ، چی مسعود بن
عبدالله په هغه نکل کی داخلص خان دخولې نارې راوړی دی ده دلسمی
هجری پېړی په شاوخوا کی ژوند کاوه - دا بیتونه دده دی :

دغه نورستوری می کوړی

د قطب ستوری می نه کوړی

له خایه در خو هسی رنگه بنایسته ده

د جنت حوره به خرنگه بنایسته وی

مأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو - ۱/۲۷ مخ

۱۷۱۲ - اخوند کبیر :

حافظ عبد الکبیر مشهور په اخوند کبیر د پښتو ژبی شاعر او دقرآن
حافظ و ، چی د لوی احمد شاه بابا (۱۱۶۰ - ۱۱۸۶ هق) په وختو کی یې ژوند
کاوه ، او خپل یو کتاب یې چی «معجزات» نومېده د احمد شاه بابا د پاچهی
پر اووم کال شروع کړی و ، او پخپله وایی :

په و کښو د رنایاب شوم

په شروع ددې کتاب شوم

«سوغق» می ترې اظهار کړه

«سن دهجر چی می شمار کړه

چی ز رسل او شپږ شپېته وو

د اوو تللی نور په تله وو

احمدشاه بادشاه پښتون و

اووم کال یې په رفتون و

داخوند کبیر دژوند نور حالت لاس ته رانغله، خوددې آثارونو مونه

یې پاته دی

۱- معجزات : دا کتاب په لنډه بحر کی مشنوی دی او دکوم عربی اثر ترجمه

ده - تقریباً یو زر او پنځه سوه بیتونه لری او داسی شروع کپړی . :

ای چی خدای واحد احدیې

لم یلد و لم یولد یې

هر چه کړې هغه به وشي

یې دستاله کړو څه نه شي

چی څه نه وی تې پیدا کړې

بیایې هسی رنگ پنا کړی

گویا هیڅ نه و، پیدادی

پیدا شوی په دینا

لکه وړاندی چی عدم و

نی صورت اونه یې دم و

که بنده کوم کار کوینه

که ساکن یا چیرته مخینه

که او قوال وی که افعال وی

قوت ستا د ذو الجلال وی

قوت ته ور کوې خدايه

ته هادی بي رهنما نه

دا قوت واړه له تا دی

چی اوس زه وایم زمادی

۲- دفع القتر: دایو، منظره، نثر، جمله، ده چی شروع بی په دې بیتو کې پری:

کل ثنا خدای لره بنایي

چا ویلې یایې وایي

هسی خدای چی دی خالق دی

د همه مخلوق رازق دی

هم قابض دی هم باسط دی

هم رحمان رحیم، مشطدی

هم غنی سړی دی خوار کا

خوار فقیر دی دنیا دار کا

بیاد رود چی تل حیات دی

په سر ورد کا ثنات دی

۳- دارالمنجاس:

۳- سیف ادارا منظر لمانجاس:

داخوند کبیر یوشمېر منا جا تونه د فوائد الشریعت دهغی چاپی نسخی
پر حاشیو باندی چاپ شوی دی چی په (۳۰۳ هق) کال په دهلی کی لیتوگراف
شوې ده.

ماخذ:

۱۷۱۱۳ - ۱ خوند هصری

د پښتو ژبی شاعر و ، خود ژوند نور معلومات یې په لاس راغله ، یوازی
 یې یوه بدله د عبدالغنی کاسی پښتو جو ننگ گڼی زاوړه سوې ده .
 ښاغلی رفیع دده ژوند تر ۱۳۲ هق کال دمخه اټکل کړی دی . دده بدله
 داده .

که مخامخ شوم له خپله یاره سره

دا دنیا به او اړه کړم له روزگاره سره

هغه پز تاسمین و تانه گوری

دا پوهو دې خبری نه کړې له روزگاره سره

که عالمان په جهان نه وای نبدان

و ، دا عامیان به و رگه شوی له کناره سره

پستگان و سوه د خراغ په لنبو

او دیور او سلخ خه دی له انگاره سره

چی له هار راشی پسرلی به نسوی

او ښایسته بلبله زیب کاله گلزار سره

هغه توتیان چی په بانو نو اوسی

اوس یې له بانه الواته کاله چغاره سره

او هغه زرو نه چی د حق په لاره خوړشو

په هر زمان به یې جنگر یزوی له کفار سره

او هغه زرو نه چی د حق په لاره و سره

ښایسته جنت و ورته و ر کړ له دیدار سره

غازیان غزا کوی د حق په لاره

او داد مښکو بار به یوسی له داو اړه سره

دنيا هندوه دهندوا نو رېز که
 وی دهندوانو ډېره مینه له ز ناره سره
 «اخوند مصري» په تادرسن نور به په څه په غېږی
 ستا لېونی مینه غوازی له دیداره سره
 ماخذ:

ادبی ستوری - ۱۲/۱ - مخ.

۱۷۱۴ - اخونده میا داد

د پښتنو ژبی پخوانی شاعر دی چې د میرزا حنان کندهاری شاعر له یوه بیته مو پېژانده او د «د افغانستان نومیالی» د لومړي ټوک په ۲۰ مخ مونوم راوړی و، خوځنگه چې د کلام نمونه یې لاس ته راغلی نه وه، او اوس د پناغلي جیب الله رفیع په زیار د هغه خوبدلی د عبد الغنی کاسی او ملا پناسته خان کاسی په پښتنو جونگو نوکی موندلی سوی نوڅکه مود اخوند میا داد کلام د نمونې په توگه یوه بدله راواخستله - نوری بدلی یې «دادی ستوری» د کتابه لسم او یوولسم مخ کی سته، خود د بشپړدیوان څرک یې لاملوم نه دی. هغه بدله یې داده:

که دی د حق مینه روزی شی له دوامه سره

لکه الف چې و صلت بیامونده له لامه سره

که دی او دس د محبت په سپو و شی چیری

د حقیقت نمونځ به ادا کړي له امامه سره

که دی دارشتیني مینه په زړه پرپوزی چیری

دایې و فانونگه به پاتی شی له نامه سره

په څه حکمت دی د دنیا سرایونه روغ کړه څه شو

اوس دگورخونه یې په پرپوته له بامه سره

ته خور اغلی مسافر یی دمقصد په طلب
 دغفلت خوب دی اختیار کری له آرامه سره
 دسکند ردائینی دور (خو) هم تېر شه
 هسی دجم خبری پاتی شوې له جا مه سره
 په نالیدلی لار به لڅې زېر مه یې ولی نه کړې
 په آخرت به پښېمانی کړې له هر گامه سره
 تر چندن تیره سفیدی سی ستادمخ لیده شی
 اوس دی دگور چینجی هوس کا هر اندامه سره
 «اخوند میاداده» آخر تک دی له نیمگری دنیا
 دمسافر څه دل بستگی ده له مقامه سره (۱)
 ماخذونه :

۱- ادبی ستوری - ۹/۱ مخ

دباغلی رفیع تالیف .

۲- دپښتو ادب تاریخ - ۵۶ مخ

۱۷۱۵- ارسلان خان اتمانخیل:

پروفیسر سیا کا کر لیکي چی : «دنگ توتہ، دغیرت نخبہ اودپښتو-
 الی سمبول غازی ارسلان خان هغه نومیالی کا کر مبارز دی چی پخپل ژوند انه

(۱) دا خوند میا داد د دې ہدلی لڅینی بیتونه په ډیر سیر تغیر دپښتانه شعرا په
 لومړی توک کی دمیاعبدالکریم په نامه راوړ سوی دی- خوشنگه چی میاعبدالکریم
 ددیار لسمی هجری پېری شاعر دی ، او دا بدله دملا پناسته خان په جونگ کی په
 ۱۱۳۲ھ کال خطاطی شوې ده، نو ځکه داخوند میاداد گنله کپړی .

کی بی پر ننگ ته و چه نده کړې دسهیلی پښتو نخود بوری دتار یخی ناوی دغه ملی شخصیت تل له پر ننگ سره په مارزه اخته، او دانگلستان واستعمار چیانو ته بی همیشه په سپکه سترگه کتلی دی .

ددغه انقلابی پښتون له کار نامو څخه یوه تاریخی کیسه داوه، چی څه وخت د «کیسفورډ» بدلی له کوتی څخه دکا کر ستان وتل چوتیا لی ته وسوه نوده دپښین دیوه ترین ورور فیض محمد خان غازی کسات دپر نگیانو دهمدغه سترملکی منصبدار څخه ، چی په تل چوتیا لی کی بی په څپر دپولتیکل وظیفه اجرا کوله ، دسینی اووینی د ترون په اساس واخیست ، ارسلاخان دبوری په سنخواوی کی ترخان پناه او چاغ پر نگی هغه وخت په پښتني ایمان پخپله توره وواهه چی دی پخپل کور کی له غسله فارغه او په سینگار اخته و. خوارسلاخان کیسفورډ راجپه کی بالاخره دکا کر ودغه ملی فرزند پخپله مبارزه چاره داسی سوری سومبری کی چی په نتیجه کی هغه سردار اودی غازی وگرځید ، بیانو غازی ارسلان په پای کی دپر نگیانو له خوا په سنخواوی په دارسو ، خو تر مرگه پوری پر خپلو کړو پښمانه نسو. ددغه ملی شخصیت په باب یوه فولکلوری غاړه دخلکو پر ژبه، چی دلته وړاندی کېږی :

ارسلاگیسپورت سردار کیء نوم بی لوړ تر سرداران کیء

اوس په بوری کی دیوه سپتر چمن نوم «ارسلاخان» پارک «گرځېدلی دی»
ماخذ :

پښتو او پښتانه - دکوتی چاپ - ۱/۲۶ مخ

۱۷۱۶- از میر خان مندوخیل :

داختر محمد زوی د روب له نومیالیو مجاهدینو څخه و ، چی د غازی اسان الله خان په وختو کی بی د افغانستان دخپلو اکی

په مبارزو کې د پرنګيانو پر ضد مړنی برخه اخیستی وه. دی د «وله اکرم» په کلي کې اوسېد، او په ډوب لېوی کور کې جمادارو، خوپه (۱۹۱۹م) کال دنورو پښتنو زلميانو په ملګري د پرنګيانو سره په مړانه وچنگېد، او په پای کې د «کوندر» په سيمه کې مېشته سو، خو چې بالاخر د پرنګيانوله لاسه شهيد کړه و سو.

وايي چې پرنګيانو د ازسیر خان غازي سر پری کې ؤ او انگلستان ته یې ولېږه، خو بل روایت دادی چې دده سر یې د مشو مړانې د سره سره بڼخ کې ؤ.
ماخذ:

پښتو او پښتانه - د سیال کاکړ لیکنه - ۱/۵۵۰ مخ .

۱۷۱۷-اسحاق:

پښتو ژبی قصه و یونکی شاعرو، د همدې پېړۍ په سر کې یې د پښتو نستان په سیمو کې ژوند کاوه. یوه قصه یې د «شهزاده جهانگیر او شهزادی گلرو» په نامه په پښتو نظم کړې ده، او متفرقی غزلی هم لری د ابیت دده دی :-

لاتراوسه زه اسحاق روغ شوی نه یم

خدای دی نه سپڅی په اور د صحبت خو ک

ماخذ:

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو - ۱/۳۱۱ مخ .

۱۷۱۸-اسلم شاه:

د پښتو ژبی شاعرو، او د پېښور په شاوخوا کې اوسېد .

دملک نورو ز شاعر هم عصره او د هغه دادیې مکتب شاگردو .

دده څلور شعره په « جشن نوروزی » کتاب کې راغلی او په اشعارو

کمی بی دنوروژ بو اغیزه لیدله کبیری، اوهم بی دایاتو په اوزانو کی لرو
 دپره بی وژنی لیده کبیره ی - دایې دکلام یوه نمونه ده اونور شعر ونه بی په
 «ادبی ستوری» نومی کتاب کی راوپه سوی دی :

قسم دی صنم بر تو اُم مبتلا	رقم دی په زره ستا دمی نی سودا
قسم دی بر هم دی ستا په مخ نور خوبان	بر تردی له هر چا حسن ستادی لیبلا
پری رو، سمن بو، سنبل موی جانان	مکن بریدن معطر بدن خوش لقا
مجنون په زره خون، نازنین ستاله عشقه	مفتون په دارنگ یم گلگون محبوبا
په غفلت تما می گذشت آه عمر می	نکردم عمل خود شدم رو سیاه
له شرمه د خپلو گنا هونو خاوند	په مخ می روان او بشکی مخی په ژړا
بروی نبی عفو گردان گنا هم	ندارم بجز او دگردداد خواه
ایمان په امان پاک سبحان غواړی تاته	په مخ دسرو رهر سحر «اسلم شاه»

مأخذ:

ادبی ستوری - ۱۳۷/۱ مخ

۱۷۱۹-۱ اسماء جیل:

دخپل وخت له عالمانو اود پښتو ژبی له مؤلفانو څخه و، ذقرائت
 او تجوید په علم کی یې پوره معلومات د رلودل او یو کتاب یی د
 «معرفة القرآن» په نثر او نظم تألیف کړی و، او د محمد بن جزری شافعی مقدمه
 هم ترجمه کړې و - داییت دده دی :

دا اسخارج و عربي و ورا وړي جزري
 په پښتومي كړه بيان چي طالب ته شي اسان
 مأخذ :

فرهنگ زبان و ادبيات پښتو - ۳۳/۱ مخ

۱۷۲۰- اسوټا بابا جی:

نوم يې حميدالله مشهور په « اسوټا بابا جی » دشرف شاه زوی او قطب شاه
 نمسی، په خټه ماموزی پښتون دخپل وخت له نومياليو زبرگانو او شيخا
 نوڅخه و، چي د ژوند زياته برخه يې په وعظ او تبليغ او اصطلاح کي تېره
 سوې وه، او په (۱۳۰۳) کال د « اسوټا » په سيمه کي مېر او پښخ
 دی ځکه نو هغه ځای « اسوټا شريف بولي او دی په « اسوټا بابا جی »
 مشهور سوی دی، او دده اولاده « پاچاگانو » په نامه يادېږي اسوټا بابا جی
 د سوات دشېخ محمد شعیب مريد و.

مأخذ :

حواشی- توارېخ حافظ رحمت خانی- په اردو، ۶۲۳ مخ .

۱۷۲۱- اسیم گل:

د پښتو ژبي اسی شاعرو، پلار يې محبت نومېد او د پکتيا د منگل
 د سيمی په « لږه » کي او سپد - شعر ونه يې پر او لسی او زانوسم ويل
 او زياتره شعرونه يې شفاهی و- په (۱۳۲۳ هـ ش) کال کي مېر او دايت دده دی
 شين سترگی سړی نر و دی کيتوبه کي

چور پوی غوندي و و ښه يې خوړه غره کي

مأخذ :

فرهنگ زبان و ادبيات پښتو - ۳۵/۱ مخ .

۱۷۲۲-اصغر (ملا) :

ملاصغر د گدای زوی او داخوند درويزه ننگرهاری و رور، داخوند درويزه پرسبک يې نیم عروضی پښتو شعر وایه چی د سخن په ځینو خطی نسخو کی يې نمونې سته - یو بیت يې دادی :
واوری یارانو نبی ناست په جماعت و
جبرا ئیل و، پرې راغلی له بنه خدایه پرې رحمت و

ماخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو - ۳۷/۱ مخ.

۱۷۲۳-اعظم خان پښتون :

پروفیسر سیال کاکړ لیکي چی : «د کاکړ و په سنځر خپلی نومیالی پښتون دی چی په (۱۸۳۲) عیسوی کال کی يې د نورو پښتو شاه زلمیا نو په ملتیا د پښین دایکلزیو په تاریخی جنگ کی بروخه دراده ده پې جنگ کی چی تفصیل يې د کوتبی او پښین په گز یتیمو کی خوندي سوی پښتنو د جنرل انگلیند پوجونو ته ماته و رکه، اعظم خان او دهغه ملگرو بری وموند . اوس مبارز اعظم خان پښتون حق لری، چی دملی شخصیاتو په کتار کی ودریوی .

ماخذ :

پښتو او پښتانه - د کوتبی چاپ - ۳۲۱/۱ مخ .

۱۷۲۴-اعظم لغمانی :

د شاه محمود سدوزی دوختو د پښتو ژبی کوچی شاعرو .
ننه میاشتی دلغمان دالینگار په بنور او ه کی او سپداو درې میاشتی سرو سیمو ته تی - په خټه اکا خیل و .

پر اولسی او زانو يې بڼه شعر و نه جوړول، دده شعر و نه تر اوسه دعوامو

په خولو کی جاری دی، په شعرو کی یې عشقی، مذهبی او تاریخی مضامین بیانول. دایتونه دده دی:

درته تیر می مشکلات کړه غوړ پړې ونیسه عالمه
دشاعر کور می میرات کړ مانیولی دی محکمه
غوټ ورسپړی دده مات کړ خلاص به نشی له اعظمه
ته ټکک دبنگالی یې چیری تښتې ای لعینه .

ماخذ:

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو ۱/۳۷ مخ .

۱۷۲۵- افضل:

د پښتو ژبی نومورکی شاعرو چی د بناغلی څېړونکی همیشه خلیل په زیار یې دکلام نمونه موند لې سوی ده او بناغلی همیشه خلیل داسی لیکي: «د پښتو ادب دافنکار دحمید بابا او عبدالقادر خان خټک دزمانی و، په مجموعی حیثیت د افضل شاعری دنوادرو خالی نه ده او خصوصاً په فنی لحاظ افضل ددیو زیار او محنت نه کاراخیستی دی، پخپله هم دغه دعوه لری اووایی: نزاکت و، که صنعت که تلازم و» دفقیر» افضل» په شعرچندان راغی دافضل کلام دهغه ددردمند، ناقراه او سوی زره آئینه ده، چی دهغه دزړه داغونه او مینی سری لمبی پکښی په حقیقی شکل ښکاری. تاسوئی هم وگوری:

هسی داغ په خاطر نه لرم دیارزه

چی هر دم مخینی توی نه کړم لاله زارزه

فراغت زماله ملکه نه بیرون دی

دسیماب په دود همیشه یم ناقرارزه

دشفابهی به څه راوری طیبسه!

چی ددر ددپاسه در دوړم پر پرهارزه

- ۳۵۳ -

لاله گل د نو بهار شگفته نه و
بې موسم توپه څه دخزان راغی
دیار خیال دی لکه نوح سلامت اوسی
که دسترگوبه کشتی می طوفان راغی»
د کلام نوری نمونی :

-۱-

مینی تارا بانندی و کړواثر وروورو
چی بې وویستم له خوابه له خور وروورو
دم په دم بې ستاد عشق جنون زیات پیری
لیونی د یوانه وش شوم ایترو وروورو
ننگک ناموس وماته څه بیا بې ناصحه!
له ما پاتی شه د عقل دفتر وروورو
واره ستاد مینی اوردی چی راگی
مدام سول شی په سکرو تووا خگرو وروورو
د غمزی په تیغ دی ووژلم دلبره
اوس می وکاپه د زړه نه خنجر وروورو
سل منترسل افسونه بې خجل کړه
چی کوی راته خبری دلبر وروورو
د نار و فریا دا فضله! حاجت نشته
ورد کړه نوم دیار په شام و سحر وروورو

-۲-

هسی داغ په خاطر نه لرم دیار زه
چی هر دم بچنی توی نه کړم لاله زار زه

نہمی زہہ گنہ زہہ نہ دی پہ گوگل کی
داساتلی لرم اور دگل رخسار زہ
پہ ہر شان دیار پہ مرستہ پسی ورکشہ
کہ ہر خہ دخور خاطر و م پہ ہر وار زہ

چی فلاک ٹھینی تعلیم دخونریزی کا
لہ ہغو خونخوار و سترگویم بیمار زہ
پہ شرف د یارد جور ہرگز نہ شوم
د گردون پہ آپتونویرو ادار زہ
ہریو خارجی بی دغم زہ کی نہال کرم
شکفتہ ٹھنی دگلو کرم خر وار زہ
فراغت زمالہ ملکہ نہ بیرون دی
دسیماب پہ دودہمیشیم ناقرا زہ
دشغابھی بہ خہ راوڑی طیبیہ!
چی ددر دپاسہ در دورم پہ پراہار زہ
دشدت کنجی می ماتہ در قیب کپہ
محکم قفل پہ آستان یم دننگار زہ
ہسی گرد دیار پہ کوی کی شوم «افضلہ»
چی ہیخ شان بی دامن نہ پربزدم غبار زہ
دافضل دوی نوری بدلی ہم «دور کی خزانی»
پہ دویم توکک کی راواہ سوی دی.

مأخذ:

۱۷۲۶- افضل الدوله خان (افضل الدوله):

افضل الدوله افضل خان دهندله پښتنو نومياليو نوابانوڅخه و، پلار يې افضل خان او نيگه يې احمد خان نومېده په خټه مندن و .

د دوولسمې هجري پېړۍ په شاوخوا کې يې په هندوستان کې ژوند کاوه . پوځ اديب ، شاعر او مفسر و، په پښتو ژبې يې شعر وايه، او د قرآن کریم تفسير يې له درې څخه په پښتورآړولي و. دايت دده دی:

افضل خان بنده رب رحمان رحيم دی استی د محمد یم دامی شان
ما خذ

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو- ۱/۳۹ مخ

۱۷۲۷- اکبر :

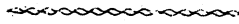
د پښتو ژبې شاعر او د زمينداوړی اکبر پرته بل اکبر او دملک نوروز معاصرو، او دده له اشعارو داسې ښکاري چې دملک نوروز دادبې سبک او مکتب پيرو او شاگرد دی دده دوي بدلې په «جشن نوروزی» نومی کتاب کې راغلي دي چې دلته دده د شعر د نمونې په توگه وړاندې کېږي :

-۱-

دېر جمال- مخ دی څراغ	زلفی دی جال سپینه دی باغ
بدن دی گل- سيب دی ذقن	سياه دی خال- لکه د زاغ
دهن کوثر دندان دی در	په سر دی شال- لب دی قیماغ
ابرو کمان بانه خدنگ	شومه پایمال- په زړه مې داغ
قد يې شمشاد- گردن بلور	بدمی دی حال مه کړه دماغ
«اکبر» غلام د دستگیر	درته کړی سوال- غواړی فراغ

-۲-

پروت په فراق ای دلدارستا که ته وا خلی خبرمی

پروت په فراق همیشه ژ ارم غم دی په ماشه انبا رستا

که ته وا خلی خبرمی

جدائی دی بی یاره هیخوک نکری لکه چی زی یم نا قراوستا

که ته وا خلی خبرمی

بشکل دی د زلفو زه پکی بندشوم یم نا علاجه گر (؟) ستا

که ته وا خلی خبرمی

مات می په زړه کی تیغ دسزگانو هم راته وایی نه یم یارستا

که ته وا خلی خبرمی

« اکبزه » قدر په چاکی نشته ټول بیو فاشه گلزار ستا

که ته وا خلی خبرمی

ماخذ

ادبی ستوری- ۱/۱۶۲ مخ

۱۷۳۸-۱ کبیر دین خان :

د پښتونستان د سروت «دلکی» د کلی د پښتو ژبی شاعرو چی د (۱۳۰۰هـ) په شاو

خوا کی بی ژوند کاوه ، په خټه سروت و. شعرونه یی پراو لسی اوز انوسم و یل ،

دده مخنی اشعار «دگلزار پښتو» په کتاب کی چاپ سوی دی. دابیته دده دی :

را را محبوبی تا دلبو جام گل در قیبا نوله ماو یری په ارمنا

ماخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو- ۱- ۳۳ مخ

۱۷۳۹- اکبر شاه :

ملا اکبرشاه دیرلسمی هجری پیری دیای په شاوخوا کی دیوسفزودسیمی په «کوندی» مجله کی اوسید، او د پښتو ژبی حماسه ویونکی شاعر و شعرو نه یی پراولسی او زانو سم ویل اوتر (۱۲۸۰ هق) کال پوری ژوندی و. ده د آدم اودر خانی قصه هم په نظم کړی ده، او هم دده یوه حماسی بدله د «قتل کړ» تر عنوان لاندی مشهور ختیځ پوهاند دارمستتر په خپل کتاب «د پښتون خواه او شعر» هار و بهار « کی روپی ده چی هغه داده:

راغلی غازیان د پیرنگی په دغه گربانندی

اوری قتل گربانندی

راغلی غازیان غزاله و اهلور په لور عالمه

گاهیی کړ په شور عالمه

د اشادو مخی خدای ور کړی دی په کور عالمه

آخلی به تری خور عالمه

توره نه وی ودزی و کړ په لور بانندی

اوری قتل گربانندی

توره نه وه داویا و کرامت ورسره

دیریی قوت ورسره

مولا به حوری وله و کړی هر جنت ورسره

مرگ شهادت ورسره

مولیان سره شو غگ یی خور شو په کنربانندی

اوری قتل کړ بانندی

مولیان په شور آمدت شی آی د سوات صاحبه

اوبنی سی خاخی برسات صاحبه

په عاجزانو باندی شوی دی پسات صاحبه
شه بنیر میرات صاحبه
لکه بلبلی چی یریگی په لگر باندی
اوری قتل گر باندی
لکه لگر هسی په دوی باندی شوی کولې
دوی به تری سوړې کولې
له ویری تنگ شوچی غاز یانو پری داری کولې
بیل بیل به کاپی کولې
خلق پرا ته دبرنداو په دغه خور باندی
اوری قتل گر باندی
دپر به صفت کوم به خپله په لسان دولی
پور ته شه نشان دولی
حوری صفت کوی په زمکه په آسمان دولی
مل بی شه سجان دولی
نه حصار پری مومنان په دی شو پر باندی
اوری قتل گر باندی
نه حصار پری مومنان ترینه خطر نه کوی
تویی پری اثر نه کوی
مخان پری غازی کړی چی څوک دین دیغم بر نکوی
بددی چی باور نکوی
زه اکبر شاه ملا ورخمه په ملاتر باندی
اوری قتل گر باندی

باخذ :

۱۷۳۰-اکرم:

دباغلی همیشه خلیل په قول داشرف خان هجری له (۱۰۳۳ هق) څخه تر (۱۱۰۶ هق) دور شاعر دی. دی لیکي چی: «داسی معلومېږي لکه چی هجری او اکرم دواړو په کله کله په یوه سز که غزلی لیکلي، او هم دغه وجه ده چی دا کرم دروستو دوه غزلو نه په ردیف او قافیه دهجری په دیوان کی غزلی موندی شی- مثلاً:

دهجری دیو غزل مطلع ده:

رازمی هله هویدا عشق مذکور که

چی می خویش دلرگی سر لکه منصور که

دیو بل غزل په مقطع کی وایی:

هجری پردی شاعران په زمانه کی

ماخو ستا شعر په وارو کی منظور که

دا کرم غزلی د شاعری یو خاص صنف لری چی هغه بی نقطه شاعری بللی شی

ولی باوجود دغه صنفه دا کرم غزلی د عام فهمه او چتی دی... ددی په

مقابله کی اگرچه دهجری غزلی بی نقطه نه دی ولی عام فهمه او روانی ضرور دی.»

دا کرم د کلام نمونې:

(۱)

مکړه مکړه کامه درومه دلداره

کامکړه چار کوهله کر د گاره

ما سر مدله اوره مه لره واله

ماهه! ورو کوم کلام هغه له چاره

سرو مال و دل ما و اژه و ماور کپه
لاهم کله له ماصلح کپه طرازه
ماه دماه له مهره و ر که لکه مهره
مسک دهم طرو که سهل له مداره
هر آدم که دله مهره مهر سور که
اسم و رک و ده عالموله کطاره
دوه گوهر دهم و اصل کپه له احمره
هم دوصل کپه له مهره حوره ساره
دم له دمه صدولک کاره ملاکا
«اکرم» کم آگاه ددهرله اسراره

—۴—

مکپه مکپه دار داله مهره دور کپه
دا و اله دل دماهم کله مسرور کپه
کله کله دا محسود مهر و اکپه
دعا گو ماهه و اله دهر سحور کپه
دگل ملک لره هاره در و بده کوره
صدولک و اله عدم هاله صدور کپه
له و دوده دور هر گوره هم الم و ه
دل ئی اوس دماه له و صله همه سور کپه
د نادل داورد مهر و اژه و سه
اوس له مهره هم و اله کله معمور کپه
صدولک کسه مداح کسر د ماه مورده
کله مور ملا له ماه سمه نور کپه

ماه که رو ملاله مهره کا اکرمه ! گوره گوره له هوسه ماه حوز کړه
 دا کرم دوې نوری بدلی هم په «ور که خزانه» کی سته.
 مأخذ:

ور که خزانه- د پېښور چاپ - ۲/۱۳۲۰ مخ

۱۷۳۱-۱ کر ۴ :

د پښتو ژبی اولسی شاعرو، چی شعرونه یې دموسیقی پرمقامونوسم ویل. دده ځینی
 غزلی په «بهار گلشن» کی چاپ سوی دی دا بیت دده دی:
 سرو دو همه شراب خشمه نور له بدو توبه دو اړه لاسونه په تند محمد اکرم ایښی دی
 مأخذ:

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو ۱/۳۶ مخ

۱۷۳۲-۱ کر ۱۴۱ خونز ۵۱:

ملا محمد اکرم مشهور په «اکرم اخونزاده» د پښتو ژبی عرو، او د (۱۳۰۰ هـ ق)
 کال په شاوخوا کی یې ژوند کاوه.
 د حضرت محمد (ص) نور نامه یې د غزل او قیصیدې په قالبو کی په نظم کړې ده.
 معلومیږی چی په دینی علومو کی یې ښه مطالعه درلودله.
 دده نور نامه د مذهبی تدریس په حلقو کی په «نور نامه ملا اکرم» شهرت لری. دا بیت
 دده دی :

بیچاره اکرم بېښنه له تاغواړی

د عفونامه په تاشایی هم ستاده

مأخذ:

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو- ۱/۳۶ مخ

۱۷۳۳- اکرم نیازی:

ملا محمد اکرم نیازی دپښتو ژبی شاعرو، او دلغمان دالینگار په «وت» کلی کی اوسېد،

دده ژوند (۱۳۰۰ هـ ق) کال په شاوخوا کی اټکل کېدای سی .

دی عوامی شاعرو، او په دینی علومو کی یې مطالعه درلودله .

دالینگار د سیمی جغرافی او ضاع یې په پښتو نظم کړې وه - دایت دده دی :

حساب درته کوم بشیم دخوکلونومونه

چی دروغ پکی رانشی رښتیا وایمه حالونه

مأخذ:

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو- ۱/۳۷ مخ

۱۷۳۴- التفات خان :

داحمد شاه بابا او دهغه زوی تیمور شاه دوختوله نویالیوڅخه و، چی داحمد شاه

بابا په زمانه کی یې «خواجه سراپی» رتبه درلودله، او د تیمور شاه په ختوکی

د دولتی خزینې خزانه دار وټاکل سو، او د اټاکل یې په (۱۱۸۶ هـ ق) کال کی و .

مأخذ:

سراج التواریخ- ۱/۳۷ مخ

۱۷۳۵- لکونیکه:

دپښتنو دیوه مشهور تیرا لکوزو لوسپی نیکه و، چی داتبرترا وسه دده په نامه

یاد پیری دالکود پلار نوم سلیمان (زیرک) اود نیکه نوم یې عیسی اوور نیکه یې رجرو، چی

رجر بیاد اول یا ابدال زوی و، او د ابدال ژوند (۱۳۳۰ هـ) په شاوخوا کی اټکل سوی دی .

ابدال بیادترین زوی اوترین یا دشرخبون زوی او شرخبون بیادسپین زوی و .

دالکویو و روپوېل اوېل و رو ر بارک و، چی دپوېلز و تېرپوېل او دبار کزو
تېر بارک نه منسوب دی .

مأخذونه :

۱- حیات افغانی - ۳۲۹ مخ

۲ - پرنوای معارک باندی د پوهاند حبیبی تعلیقات - ۷۹۳ مخ

۱۷۳۶ - الله د ۱۵۱۵ (شیخ)

شیخ الله داد په خټه سموزی داشنغر اوسیدونکی دخپل وخت نومیالی عارف و ،
پلار اونیکه یې هم د سموزیو مرشدان تیرسوی و .
دپټی خزانی مؤلف محمد هوتک د «اوبای افغان» د کتاب په حواله لیکي چی :
«شیخ الله داد لوی ولی و اولور یې بی بی نیکبخته چی په حقیقت کی هم نیکبخته غار فیه بنده وه»

مأخذ :

پټه خزانه - د کابل لومړی چاپ - ۱۸۱ مخ

۱۷۳۷ - الله یار الیسه خپل :

د مبین زوی دکوتی دهند و باغ دکمپو غی دسیمی دکش نومی کلی
اوسېدونکی په خټه الیسه خپل کاکر دپروب په ملیشه کی مبارز پښتون و ،
چی دپرنګ په وسله به یې پخپله پرنګیان وژل ، لکه هغه وخت چی ملی مبارزینو
کلاخان اوقایم خان داپوزی پرنګ بریدو کی عنوالله یار چی دپرنګ په سنگر کی
ناست و ، دپرنګیانو دوه ډګروالان یې دهغوی په ورکړ سوو ، وسله و وژل ،
دی په طبیعی مرګ مړ سو ، او دکمپو غی په شیری گش کی خاوروته وسپارل سو .

مأخذ :

پښتو او پښتانه - د سنال کاکر دکوتی چاپ - ۲۹۶/۱ مخ

۱۷۳۸-الله ویردی :

دغازی امان الله خان په وختو کی دهنی پښتو ټولنی غړی و، چی امان الله خان دارگ په شمالی برج کی دپښتو دخدمت دپاره د«مرکه دپښتو» په نامه په (۱۳۰۱ هـ ش) کال کی جوړه کړې وه، او الله ویردی دو ردگ دتبر دنماينده په نوگه پکښی کار کاوه .

ماخذ :

یوازینی پښتو-دکابل چاپ وروستی پانه .

۱۷۳۹-الولایا :

د پښتو ژبی حماسه ویونکی شاعرو، د بلو خستان په پښین کی اوسېد، او پر اولسی وژنویې شعرونه ویل - دافغان او انگریز د جگړو دپښی بی هم په نظم کړی دی، او پخپله بی هم دپښتو په ملی مبارزو کی برخه اخیستی وه. تر (۱۸۹۳ع) کال پوری دده ژوند یتینی دی - دایت دده دی :

غازیان تمام سوه ، کفار راغلی ، په ملکو بانندی

په څه پند و بانندی ، وهی وطن

ماخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو - ۱/۳۸ مخ .

۱۷۴۰-الهداد (میا) :

دپښتو ژبی له پخوانیو صوفیانو شاعرانو څخه و، دده ژوند دیو ولسمی هجری پیری په شاوخوا کی اټکل کېدای سی - دده غزلی په متفرق ډول داخوند میاداد په دیوان کی راغلی دی - دایت دده دی :

پلتون غضب و، حکم در ب و په نایی کښپښو وه میالهداد

ماخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو - ۱/۳۹ مخ .

۱۷۴۱- الله یار خان نواب :

دنومبالی حافظ رحمت خان بریخ زوی دهند له جنگیالیو او فرهنگیالیو او پوهانو پښتنو خخه و .

په (۱۱۰۷ هـ ق) کال کی زېږېدلی او په (۱۲۳۸ هـ ق) کال مړ دی .

نواب الله یار خان په پښتو، دری او هندي ژبو ښه لیکوال و ، او په پښتو به یې شعر هم وایه .

ده دهندی، دری او پښتو لغاتو یو فرهنگ «عجایب اللغات» په نامه

تألیف کړی و، دایت دده د کتاب په پای کی دده له خوا لیکلی سوی دی :

ماچی خیال د تاریخ و که له هجر ته چی حساب شو

هم بی د امرع تاریخ ده ، چی اتمام د کتاب شو

مأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو - ۱/۱ هـ مخ .

۱۷۴۲- لیا س (مولانا) :

مولانا محمد لیا س د خور لسمی هجری پېړی په سر کی د پېښور له مفسرینو

خخه و ، چی د «مخزن التفاسیر» په نامه یې پرفران کریم یو تفسیر

لیکلی و ، او هم یې په ژبه شعر وایه - دایتونه دده دی :

ای زما خپله ځیگره

ای زما د زرگی سره

نصیحت درته کاوه شی

ستاد پاره ده بهتره

مأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو - ۱/۱ هـ مخ .

۱۷۴۳-۱۴۱۱م دین (شیخ):

شیخ امام الدین خلیل غوریاخیل دخپل وقت نومیالی عارف او عالم او
د نومیالی ستر عارف شیخ متی له اولادې څخه و .

پلاریې شیخ کبیر نومیده او مشهور په «بالاپیر» و، سوریې «تاج بی بی»
دملک درويز لوروه چی په خلیلوکی ستانه کورنی بلله کیده .

شیخ امام الدین د (۱۰۲۰ هـ) کال دمحرمی دمیاشتی په سر کی د دوشنبی
په ماښام په بدنی کی وزېرېد، او د (۱۰۶۰ هـ) کال دمحرمی په ۲۲ دچهار-
شنبی په شپه په پینښور کی مړ او پنځ کړه سو .

ده یو کتاب د «تاریخ افغانی» په نامه د افغانانو د تاریخی پېښو په باب کی لیکلی و بل
کتاب یې د اولیای افغان په نامه «کښلی و، چی د پتی خزانی مؤلف محمد هوتک په
خپل کتاب کی دخپل پلار له خولې له هغه کتابه روایت کړی دی، او لیکي چی:
«هسی وایی کاتب الحروف محمد: چی زما پلار روایت کا، چی شیخ
امام الدین خلیل غوریاخیل، پخپل کتاب «اولیای افغان» هسی کښلی دی...» (۱)
ماخذ:

پته خزانه- دکابل لومړی چاپ- ۱۸۱، ۲۱۴ مخونه

(۱) دانومیالی که څه هم «دافغانستان نومیالی» ددرېیم توک په (۳۷۲)
مخ کی راوړه سوی دی خو څنگه دیوه کتاب نوم «اولیای افغان»
هلته یاد سوی نهو، او هم دپتی خزانی حواله یې نه درلودله، نودلته بیا
راوړه سو .

۱۷۴۴- امان ترين:

ملا محمد امان دگل محمد زوی او د ملا یعقوب لمسی په خټه
ترین دکندهارد پنجوايي دا ولسوالی دپاشمول دکلی او سیدونکی
دپښتو ژبی شاعر او خطاط و، په (۱۲۱۶ هـ ق) کال کی یی د«شرح الیاس»
یوه نسخه خطاطی کړې وه. په دینی علومو کی ښه مطالعه درلودله، او
متفرقی غزلی یی لیدلی سوی دی- دابیت دده دی:
چی په دردو په غموسره الوددی
ته پروکه یو نظر خوار دی امان

ماخذ:

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو - ۱/۳ مخ .

۱۷۴۵- امان گجراتی:

دپښتو ژبی قصه و یونکی ناظم و، چی د«افغانستان نویالی» ددریم ټوک
په (۳۸۱) مخ کی راوړه سوی دی، خو هلته دده دشعر نمونه نسته، او هم یی
یوازی د«افسانه غم آلود» قصه چی له اردو څخه یی ترجمه کړی یاده سوې ده،
حال دا چی دی نوری منظومی قصې هم لری چی نومونه یی دا دی؟

۱- گل و صنوبر -

۲- شهزاده بهرام گور

۳- گل اندام .

او دابیت یی دنظم نمونه ده:

لوی یی ته لوی دی قدرت دی غنی خدایه بسنده څه پکی ویلی شی یی بخایه

ماخذ:

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو - ۱/۳ مخ .

۱۷۴۶- امامی هروی :

قاضی جلال الدین محمود امامی دخراسان قاضی القضاة اود خپل وخت
نومیالی زاهد اومتقی و، اوملوک کورت ورته په درنوسترگوکتل -
دمثال په توگه کله چی په ملک معز الدین حسین کورت ده ته خط لیکه
نودخط په پای کی به یې لیکل :

«بنده مخلص دولتخواه حسین کورت»

دی په (۷۸۲هـ ق) کال کی مړ او په گازرگاه کی شیخ دی .
مأخذونه :

۱- حبیب السیر - ۸۷/۳ مخ .

۲- رجال حبیب السیر - ۵۷ «

۱۷۴۷- امیر اصلاحان جوانشیر :

د تیمورشاه درانی دوختوله نومیالیو ماسورینو څخه و، په (۱۱۸۶ هـ ق)
کال چی تیمورشاه په پشور کی و، او دهغه ځای دزمیندارانو مشرفیض الله خان
خلیل د اسدالله خان سوند په همکاری د تیمورشاه دوژلو توطئه جوړه کړه اود
شپې پر بالاحصاریرغل وکی، نو دا امیر اصلاحان جوانشیر که څه هم ددیوانی
مال داتلاف په جرم د تیمورشاه له خوا بندی و، بیا هم پر خپل سر له بندیځانې
راووت اود فیض الله خان اود دهغه د ملگرو سره په سخته مړانه و جنگېد او چی
تیمورشاه دده مړانه ولیدله نو وروسته تر هغه چی هغه شخړه پای ته ورسېدله!
امیر اصلاحان یې له بنده خلاص کی، په غېږ کی یې و نیو، او هغه ددیوانی
مال تاوان یې هم وروباڅپه، اولانور خلعت یې هم ورکی .

مأخذ :

سراج التواریخ - ۳۸/۱ مخ .

۱۷۴۸-۱۷۴۹میر خان ننگر هاری :

د پښتو ژبې نوميالی شاعر و، دده پلار او نيکه گان په جلال آباد
اولا پوره کي اوسېدل چي اوس يې هم عزيزان د لسته
سته خو پلار يې د احمد شاه بابا په وختو کي د پېښور د اشنغر سيمې ته ولاړ
او «په شير پاو» نومي کلي کي ميشته سو، او تر (۱۲۶۱ هـ ق) پوري ژوندي
و، د شعر ديوان يې درلود، او په خټه علي زي او په عليز وکي حسن خېل
مومندو، اود اغزل يې د کلام نمونه ده:

ستاد زلفو خيال مي تلو ني له سرانه دي

خومي ماه پسي له غمه بدر نه دي

لکه وي لذت د استاد لعلولبو

دالذت لادشر بت دکوثر نسه دي

لکه ستا بشر دي بشکلي پيدا شوي

لا بنيايست هسي دشمس وقمر نه دي

بنياسته که په جهان کي ډېر ياد پري

په بنيايست کي يوله تاير اير نه دي

ناصر حکه که تر وې تر خې خبري

چي يې خښلي ستاد شو نه و شکر نه دي

لا پخواز ماخير له هغه واخله

چي يې توري خاوري خو لا بشر نه دي

خو گريوان په دواړه لاسه پاره نه کا

لا هجري ديار له غمه بتر نه دي

مبین یار چې پکښې نه وینی په سترگو
په «امیر» باندې ودان هشتنگر نه دی
مأخذ :

تیر هیر شاعران ۹۷- مخ د عبدالعلیم اثر افغانی اثر د پېښور چاپ .

۱۷۴۹- امیر خان هجری :

د پښتو ژبې پخوانی شاعر دی او د (۱۰۸۰ هـ ق) او (۱۱۵۰ هـ ق)
کلو ترمنځ دده ژوند اټکل سوی دی خود ژوند حالاتو تفصیل یې
لاس ته نه دی راغلی، یوازی دده له مخینو اشعارو څخه څرگندېږي چې دی
یوې خانې کورنی ته منسوب دی لکه چې وایی :

که مخیلي کایارد زلفو ور په غاړه

کابه تر که پرې «امیر» خپله خانې

هجری داشعار و دوه دیوانه لری چې په هغو کی خای په خای د «شهباز» دمړینی

په باب یادونی کلوی، لکه چې وایی :

چې دناز په خوب او ده پرې «شهباز» پروت دی

دلحده یې بونین لکه دلونگک ولاړ - یادا چې:

ددنیالذت یې واره په ما تر یخ کړ

چې «شهباز» شیرین دهان شیرین گفتار لار

خوښاغلی همیشه خلیل لیکي چې: « په یقین سره نشی ویلی کېدی چې دا

شهباز څوک دی، ولی د قیاس نه معلومېږي چې شهباز په ضرور څوک

دشاعر دوینی په رشته کی او یا څوک نږدې دوست وی »

د امیر خان هجری د دیوانو په باب هم ښاغلی همیشه زیاتوی چې :

« امیر خان هجری په حیثیت د یو پر گوشاعر مونږ ته د خپل کلام

دوه ضخیم قلمی دیوانه پریشی دی (۱) چسی دشاعر د قادر
الکاسی نه علاوه دهغه په علمی قابلیت هم دلالت کوی - دهجری طرز لکه
دخینو نوموړو لرغونو پښتنو شعراء عشقی اوروان دی، شیرینی او
تأثر هم لری، دپوخ عقل فکر خاوندی په ژبه ښه عبور لری وینایې هم
صفا او شسته ده... دخپلی ساده ساده وینا په تنه بوده کی د بلاغت او صنائعو

دملغلر و په پیلو هم پوهیږی ... »

اوس دهجری د کلام نمونه ولولئ :

- ۱ -

گل په لیره ژر او خاندی شبنم ته
یارسی وپه ښوده داو ښکوپه باران مخ
چی زمانه زړه آهونه ورته رسی
لحکه هسی رنگ کبود شه د آسمان مخ

- ۲ -

که ټولی دخویر و یانو پرې ټولېږی
زه دخان په سوه رضایم لکه شمع
چی می ولوه مخ دغم په ډېر و او ښکو
د مجلس د عشق رنایم لکه شمع
چی میشته شو پکښی خیال د سرو چشمانو
زما زړه شو لکه گنج د درمرجانو
د عقیق لرمون به ډک نه و، د وینو
که یې نه وې په زړه خیال د سرو لبانو

- ۳۷۳ -

- ۴ -

لکه دی چی ارغوانی ز ماد یار رنگ
هسی کله دی دگلو دگلزار رنگ
لکه خال چی شین ز ماد یار دسرخ دی
هسی نه لری سبزه دسر غزار رنگ
لکه دی ز ماد یار چی توری زلفی
هسی نه دی دسنبل دشتار رنگ
یار زماچی تور کا کل په مخ خواره کا
شی خجل ورته دسینکو د بازار رنگ
چی په بونین ز ماد یار د زلفو راشی
له هیته تغیر و خوری د عطار رنگ
ماها له پوخته زما د تغیر رنگه
که په خای لیدی چاوی دیمار رنگ
تسله بلبل په گل دیارد مخ کا
چی ونه وینی هیچر ته در خسار رنگ
چی بی نیغ پری دسرو سترگو نیم کنبو که
په سرو وینوی لرمون که دانار رنگ

- ۵ -

په شنور آهو کی مدام تازه تر گر خم
مامون دلی دی سپرلی په د اخزان کی
په ژراژ را ز ماد ا هسی خاندی
لکه گل چی سحر خورشیه باران کی

- ۳۷۳ -

دایې خیال مایه گوشه دستر گور او وست
که آهو وحشی رادرومی په دامان کی
دهر بوتی دگل زرواری مخا ریرم
چی بی عکس دمخ وینم په بوستان کی
چی بی خیال دکیوروغو ورپه زره شی
زورند سر لکه غنچه کرم په گریوان کی
مأخذ :

ور که خزانه - دباغلی همیش خلیل تألیف - ۲/۳۶ مخ .

۱۷۵۰- امیر خلیل هراتی :

د هرات نومیالی خطاط و، لومړی د ستر خوشنویس محمود بن اسحاق سره او سپدا او له هغه څخه یې د خط زده کړه وکړه او په لږ وخت کی لوی استاد سو، او شهرت یې وموند، او هغه وخت چی اول شاه طهما سب صفوی خراسان ته راغلی امیر خلیل یې ډیرو نازاوه او ډیر خلعتونه یې ورکړه تر هغه وروسته هند وستان ته ولاړ او گوانیانو شاهانو دربار ته یې لار وموندله - د شاه عباس په وخت (۹۹۶-۱۰۳۸) کی له هنده اصفهان ته ولاړ، او دهغه پاچا دربار ته یې لار پیدا کړه، هغه پاچاهم لور په مرتبه ورکړه، او فرمان یې ورکی چی دسلطنتی کتابتون دپاره ځینی توتی او مرقات ولیکی په دې توگه یې ژوند تېراوه، شو چی دده او مشهور خطاط «میر عماد» ترمنځ دښه خط په باب کی مناقشه پېښه سوه او هر یوه به دخپل خط دښه والی دعوه کوله، ددې مناقشې خبره شاه عباس ته ورسېدله او شاه عباس تردوی ترمنځ دهغه وخت ډېر نومیالی خطاطان ملا محمد حسین او علی رضای عباسی میانگړی او قاضیان و ټاکل هغه

چی هغو دواړو ددوی خطو ته تر ژوری کتنی وروسته دامیر خلیل خط ته ترجیح ورکړه. څه مو وروسته امیر خلیل دهند د پاچهانو په غوښتنه له شاه - عباس څخه اجازه واخیستله او هندوستان ته ولاړ، او چی حیدرآباد دکن ته ورسېد ناروغي ورپېښه سوه او په (۱۰۳۵ هـ ق) کال مړ، او په حیدرآباد دکن کی ښخ کړه سو .
 مأخذ :

خط وخطان - ۵۲ مخ .

د ابو لقاسم رفیعی آبادی تالیف د تهران چاپ

۱۷۵۱- امیر شاه کویټی :

امیر شاه معروف په مهد علی دخپل وخت عالم او د پښتو ژبی شاعر و. د پښتونستان په کویټه کی او سېد، او د «سنه خیلو» په جماعت کی یې امامت کاوه، بیا هندوستان ته ولاړ، لومړی په لکه نو کی او سېد او په (۱۲۷۸ هـ ق) کال د گوالیار ریاست ته و کوچېد، او په یونانی طب بوخت و .

ده په عربی ژبه هم شعروایه، او یوه میمه قصیده یې پنځه شپېته بیته دخپل پیرسېدا میر په ستاینه کی په عربی ویلې ده چی خویټونه یې د «تیر هیر شاعران» په - (۱۶۳، ۱۶۵) مخو کی راوړه سوی دی او څنگه چی دا قصیده یې په (۱۲۷۸ هـ) کی ویلې ده نو دده ژوند هم په دغه کال کی یقینی دی .

نبوی شمایل یې هم په پښتو ژبه نظم کړی دی او دادوه بیته دده دی :

امیر شاه زهیر دی ژاری صبح وشام وتاته ژاری

۱۷۵۲- امیر (ملا) :

د شاه شجاع الملك دوختود پښتو ژبی شاعر و، د پښتونخوا سردان د ضلع د سوابی د تحصیل د کلابت په کلی کی او سېد.

ده په خپلو اشعارو کې په کابل کې د نگاه شجاع د پر تخت کښنا ستلو او بیا له -
 تخته درلودلو پېښې یادوي ، ځکه نو تر (۱۳۴۰ هـ ق) کال پورې دده ژو نديقینې
 دی . ده په پښتو ژبه کې « د تمیم انصاری » قصه په نظم کړې ده او په قصه
 نظم کولو کې د « فیاض مندېر » پیر و ښکاری رد « قوم » قصه یې هم په نظم کړې ده او
 د افغان او انگریز د لومړي جگړې پېښې یې هم په نظم لیکلي دي دا بیتونه دده دی
 آشناس تا په سپینه خو له څنگه جوړې پړی چی ته اخلې له ا میره رخصتونه

ستا د لطف خوانچه غواړی راکړه لاس دخدای دپاره
 ماخذ:

نیر هیر شاعران - ۱۳۳۰ مـ بخ

ستایا ری شوه له امیره هسی پاتې لکه پاتې شه کابل له شجاع و له

ای امیره د رنجیت پلټ دلاسه رنگینه وطن خراب د پېښور شه

زه امیر خومیر افغان د کلابتیم نه په اصل ترک، تاجک یا دلازاک

دده نور اشعار په « تیر هیر شاعران » کې سته .

ماخذ :

تیر هیر شاعران - ۱۳۷۷ مـ بخ

۱۳۵۳ - امیری هروی :

امیر جلال الدین یوسف د بایسنغر میر زاد در بار له خوشنو یسانو اشاعرانو څخه و

چی په اشعارو کې یې « امیر » تخلص کاوه .

ماخذ

تاریخ نظم ونیر در ایران - ۱۳۳۲/۱ مـ بخ

۱۷۵۴-امین:

عبدالجلیل امین د مذہبی موضوعا تو شاعرو، نو لکھکے بی پہ شریعی
او مذہبی موضوعاتو کی بنہ معلومات درلودل، ده یو اخلاقی او مذہبی اثر په
(۱۳۳۰ هـ ق) کال کی په نظم کړی دی-دا بیت دده دی:
لسورنخی اته سیاشتی دوه کلونه په حساب د عبدالجلیل امین شوی ای اخونه
ماخذ:

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو-۱/۵۸ مخ

۱۷۵۵-امین الله راجایی:

د پښتو ژبی اولسی شاعرو، او په شعرو نوکی بی زیاتر دینی موضوعات یا نول
د نما نڅه څینی برخی بی په پښتو ترجمه کړی او دده معماوی شهرت لری.
امین الله آهنگری کوله او په (۱۲۷۳ هـ ق) کال دلغمان په راجایی کی زېږېدلی
او په (۱۳۳۵ هـ ش) «کال کی مړدی دا سروکی دده دی
هردم کوم بیان، وایمه سر د قرآن
واوری یارانوراته جوړه ترجمه شوه

رېته هیله شوه زما

ماخذ:

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو-۱/۵۸ مخ

۱۷۵۶-انار:

د پښتو ژبی شاعر تېرسوی او دده یو شعر د ملا شایسته خان په پښتو جوگک کی ر اوږه
سوی دی.

د شاعلی رفیع په انکل بی دودولسمی هجری پیری په سرا کی ژو ند کاوه.

دده هغه يوازینی شعر چی دملا بڼایسته خان په پښتو جونگ کی راغلی دادی؛
 سړمی سل لخله تر تا دلبره زارشه ولی هوسره درته وایم چی می یارشه
 په درست عمر کی په قار راخخه گرځې باری یو لخله په مهر راکنار شه
 پرهنه چی ستا خاطر پری آزار پری پر بدل زما، دلدار خاطر آزار شه
 چی په بیان ددو و مینو جدایی که دغه فعل د غماز دی غماز خوار شه
 دوصل شپه شب قدرده، «اناره» پردغه شپه چی اوده نشی بیدار شه
 ماخذ :

ادیی ستوری - ۱/۵۵ مخ

۱۷۵۷- انار گل لغمانی :

د پښتو ژبی اولسی شاعر و دلغمان په سیمو کی اوسېداو پراولسی آهنگویې سم پښتو شعرونه
 جوړول. دده شعرونه په عوامو کی شهرت لری، اود (۱۳۷۸ هـ) کال په شاوخوا کی مړدی.
 ماخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو - ۱/۵۸ مخ

۱۷۵۸- انحر گل :

د پښتو یو خوږ ژبی شاعر تېرسوی دی او د (۱۳۲۶ هـ) کال په شاوخوا کی د پېښور
 په سیمه کی او سېد په (۱۸۳۷ م) کال یې د «ترانه محفل» په نامه یوه خوره کیسه
 له اردو او فارسی څخه په پښتو نظم راړولی ده، نظم یې اوږد مثنوی دی او زیاتره
 لغات یې سوچه پښتو دی او لځای لځای یې هم پښتوبه لی پکښی را یری دی.
 په دی کیسه کی د سلطان محمود غزنوی عدالت او د بېخو عفت او پاک نفسی
 بیان سوی او ددو و پاکو مینانو د کامیابی مینی کیسه ده، او تر حمد او ثنا وروسته
 خپل محنته د کیسی دلکلو داسی اسر کوی :

لاس کره پوری په کیسه باندی تلوار کره سامعان پری د محفل ټول خبردار کره
 شپه تېریږی لیر ساعت دی پکی پاتی درنگ ساعت له به سارغان باغ کرې ساتی

یخ نسیم به د سبا اوس جاری کپړی
 م ر و ر گل په گلشن کی پخولا کپړی
 سروه کچ گردن دباغ منځ کی ولاړه
 د بلبل دنه را تلو په زړه لتاړه
 صنوبر خواره کړه لاس وپېردی خوشاله
 همسری له دې چنار راغلی خواله
 شمشاد چوب په لاس ولاړه مینځ کی دباغ
 د بلبلو ټول ته کله پر پړدی زاغ
 سبزه رنگک توتا په غاړه کړ خپل طوق
 ځی خدمت له به گلش ته په وپېرشوق
 ته هم واخله قلم وکسره تحریر

حاضران کړه د مجلس پوی په تقریر
 بناغلی حبیب الله رفیع په خپل کتاب « ادبی ستوری » کی لیکي
 چی: « ده په دې کیسه کی خپله برخه په وپېربریا لیتوب او استادۍ سره ترسره کړې او دا
 کیسه یې په داسی مهارت سره لیکلی ده چی د پښتو دسترو سترو کیسه لیکونکو استادانو
 له کیسوسره انډول کېدای شی، په دې کیسه کی د « روشن بانو » او « نیک اختر »
 دپاکۍ مینۍ پښی لیکلی شوی دی .
 انځرگل یوځای د « نیک اختر » په بیلتون کی د « روشن بانو » ژر ا په وپېر زړه
 ورونکی ډول تصویر وی او دا هغه هغه وخت دی چی د سلطان محمود غزنوی
 له خوا نیک اختر د غلا په تور نیول شوی او د سرگ حکم پرې شوی دی «
 دلته یې همدا برخه د انځرگل د کلام دغونۍ په توگه راوړو :

بانو غیر کړ وې زما خالقه خدایه په تیز تیغ می د هجران شوزړه دوه مخایه
 دجانان دجدایی طاقت می نشته څه خوب او وړو مې له ده عقباته بیا په

روح منلی صدقه می ددلبر دی
 الله‌سامسی ددلبر په حضور واخلی
 دفلک چی زرمئل هغه بی وکرل
 ما غریبی تاسره څه بد وکړی
 نرنحاق دی اور دهجران راجا پپر کړ
 بسې گناه دی ظلم وکړ په ما باندی
 «انځرگله» له چشمانوته نم وچ کړه
 مأخذ :

ادبی ستوری ۹۸/۱ مخ

۱۷۵۹-انعام خطاط:

د دوولسمی هجری پېړی دپای له خطاطانو او د پښتو ژبی له ناظمانو څخه و ، ده
 د پښتود کتابو غونځی په خپل ښه خط لیکلی دی چی دده د نظمونو توتی هم پکښی سته.
 په (۱۱۷۶ هـ) کال یی در حمان بابادیوان یوه نسخه خطاطی کړی وه
 چی په پای کی یی د ابیت لیکلی و :
 شکرشکر چی تمام شو دادیوان په دستخط د «انعام» خوارو حیران
 مأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو- ۵۹/۱ مخ

۱۷۶۰-انگوخان باهمیزی :

د تیمور شاه درانی دوختوله نومیالیو څخه و ، چی په (۱۱۸۶ هـ ق) کال یی د
 تیمور شاه په امر د احمد شاه بابادوختو وزیر شاه ولی خان چی د تیمور شاه ور
 شهزاده سلیمان او خپل زوم یی د احمد شاه بابا تر مړینی وروسته پرتخت کښېنولی
 و ، د اسلام خان په ملگری وواژه - د سراج التواریخ مؤلف لیکلی : «شهزاده (تیمور)

چون از تخت نشینی برادر کوچک خود سلیمان که بواسطه وزیر شاه ولی خان شده ازو آزرده خاطر بود در منزل سیاه آب واقع غربی بکوا « ازانگو خان بامیزئی » راماسور بقتل شاه ولیخان کرده و او باتفاق و همدستی اسلامخان ویرابادو فرزند و دو تن خواهرزاده گان ارجمندش بقتل رسانیده. »
مأخذ :

سراج التواریخ - ۳۵/۱ مخ

۱۷۶۱ - انمر شحول خیل :

پروفیسور سیال کاکر لیکي چي: « انمر دمرانیو دغول خیلو دبابوزیو په تبرکی مبارز شخصیت تبرسوی دی - ده دغول خیلو په دهنه کی یی پزنگیان و ژلی دی او بالاخره پخپله داستعمار چیانوله خوا په دارسو »
مأخذ :

پښتواو پښتانه - ۳۸۹/۱ مخ

۱۷۶۲ - انور شاه (سید) :

سیدانور شاه پښتو ژبی شاعر او په خټه سید و ده دده نیکه گان لکه فخر عالم بابا، میر عقیل، او نور په روحانیت او پیری مشهور وو، او په تبراکی اوسپدل . سیدانور شاه د (۱۱۳۷ هـ ق) کال په شاوخوا کی په « کلايه » کی زیږېدلی وو، چی وروسته عالم، پرهیز گار او دسلوک واقف سړی سو - ډېر خلک یې مریدان سول او په « میا صاحب » یې شهرت وموند، مریدان یې « میا مریدان » او نسبی یې « میانسی » بلل کېدل، دده ژوند تر (۱۲۰۷ هـ ق) کال پوری یقینی دی - ښاغلی همیشه خلیل لیکي :

« قنبر علی خان چی دپښتو په مقدسیتو شعراء کی څرگند حیثیت لری، د سیدانور شاه عقید تمند او مریدو، بلکه د سیدانور شاه د تعلیماتو پرې دومره زیات اثر شوی و -

چی خپل آخری ژوندیې ټول دهغه سره یو ځای تېر کړی و « تر مړینې وروسته
«کلايه» مخامخ د «مستوری توی» هاخوا ته «لیږي» نومی ځای کی بنځ کړه سو،
او ښه گنبده پرو لاره ده .

د دشر دیوان هم درلود ، او د ښاغلی همیشه په روایت یو مکمل دیوان یې
د سید قاسم «ابراهیم زی» سره په هنګو تحصیل کی سته .

د کلام نمونه :

باده راشه د شیرین یا رله وطنه
عرض و کړه څه احوال یار له دیدنه
نورانی محبوب د ښځ رنگ گلابی دی
ارغوان له شقائق زیات له سو سته
چی صفت تعریف د گل او د بلبل کل
نستړین ، سنبلی ، نسرين و له سو سته
فرهاد څه چاری په ځان باندی وې کړی
خبرنه و ، له دی هسی دود شپونه
امتیاز یی و ، هر چا و ته معلوم شی
گل پسرشی چی جداشی له چمنه
عاشقانو په باب دا کار عنایت دی
زه به ولی ملامت کړم له کوه کنه
انور ستا په تیغ شهید دی که باور کړی
خوش خرم دی که ښځ شوی یې کفنه
نور اشعار یې په « ورکه خزانه » کی سته .
ماخذ :

ورکه خزانه - ۲/۰۷/۲۰

۱۷۶۴- اور کذر رو بنانی :

درو بنانیانوددلی له وروستيو پيروانو څخه و، چي په پښتو ژبه عرفاني منظومې لري دده ژوند تر (۱۱۷۵ هـ ق) کال پوري يقيني دي. «دور کي خزاني» مؤلف بناغلي هميشه خليل دخپل کتاب په لومړي ټوک کي دده دنظم نمونه راوړې ده. دا بيت دده دی:

رامد دبايزيد مسکين کړ په تقوی کي می مکين کړه

د عقبی د معاش فکر هم دده په رهبري کړم

مأخذ :

فرهنگ زبان وادبيات پښتو- ۱/۶۰ مخ

۱۷۶۴- اول خان رڅري :

د پښتو ژبي غزل و يونکي شاعر او تر (۱۲۰۰ هـ ق) کال وروسته د چارسدې په «رڅري» کي اوسېد په شعرو نو کي يې پر غزل سربېره قصې هم په نظم کولې ، چي يوه له هغو څخه «د نيمبو» لاقصه وه، چي دده له ادبي يادگارو څخه گڼله کېږي، دا بيت دده دی

ډهوشبارو کميني دتن جامه ده اول خان دکمينه وو، خدمتگار يم

مأخذ :

فرهنگ زبان وادبيات پښتو - ۱/۶۱ مخ

۱۷۶۵- اول گل ننگر هاري :

د تڼا گل زوی، د پښتو ژبي اولسي شاعر، د ننگرهار په شيرشاهي کي اوسېد، پرونسي او زانوبي شعرو ايه ، او دده شعرونه زياتره د خلکو په خولو کي وه ، په څلورېښت کلني مړدي او دا بيت دده دی :

اول گل نيالگي دگلو دی کرلي له خزانه دی الله کړي په امان

مأخذ :

فرهنگ زبان وادبيات پښتو- ۱/۶۱ مخ

۱۷۶۶- اومی کټوازی :

د پښتو ژبې شاعره وه ، په خټه احمدزی او دکټو ازدکو چنیا نو په سیمه کی اوسیدله ، پراولسی اوزانو او آهنگو کی شعرونه ویل- د ابیت ددی دی :
 خاډل لورلی چی وار به اخلی که وار بی واخیست او ربه بی مړسی
 مأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو- ۶۱/۱ مخ

۱۷۶۷- ایاز لنهوی :

ایاز د پښتو ژبې اولسی شاعرو ، په شعرو کی یې «لنهوی» تخلص کاوه . په (۶-۱۳۰ هـ ش) کال د پکتیا په پیر کی باک کی زېږېدلی ، او په (۱۳۳۹ هـ ش) کال همهلته مړدی .
 پراولسی اوزانو یې شعرونه ویل او اجتماعی انتقادی مضامین یې پکښی راوړل
 د ابیت دده دی :

چیرته نشته په دنیا کی و فادارن و به نه کسی په رشتیاد مینی یارنن
 مأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو- ۶۱/۱ مخ

۱۷۶۸- ایوب خان :

د دیر لسمی هجری پېړی په سر کی ژوند ، اود پښتو ژبې مبارز لیکوال و- یو کتاب یې د پښتو او انگریزا نود جگړود شواهدو په نامه لیکلی و .

دی د پښتونستان په «پکلی» په سیمه «زېږېدلی اوله زلمیتوبه یې دملی مسؤلوسره علاقه درلودله ، اودملی مبارزوپه سلسله کی له پکلی څخه باجوړ په اوله باجوړه کابل ته راغی ، او همدلته په کابل کی مړ سو ، اودپو ستین دوزانو په محله کی شیخ دی .
 مأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو- ۶۲ مخ

**Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library**